

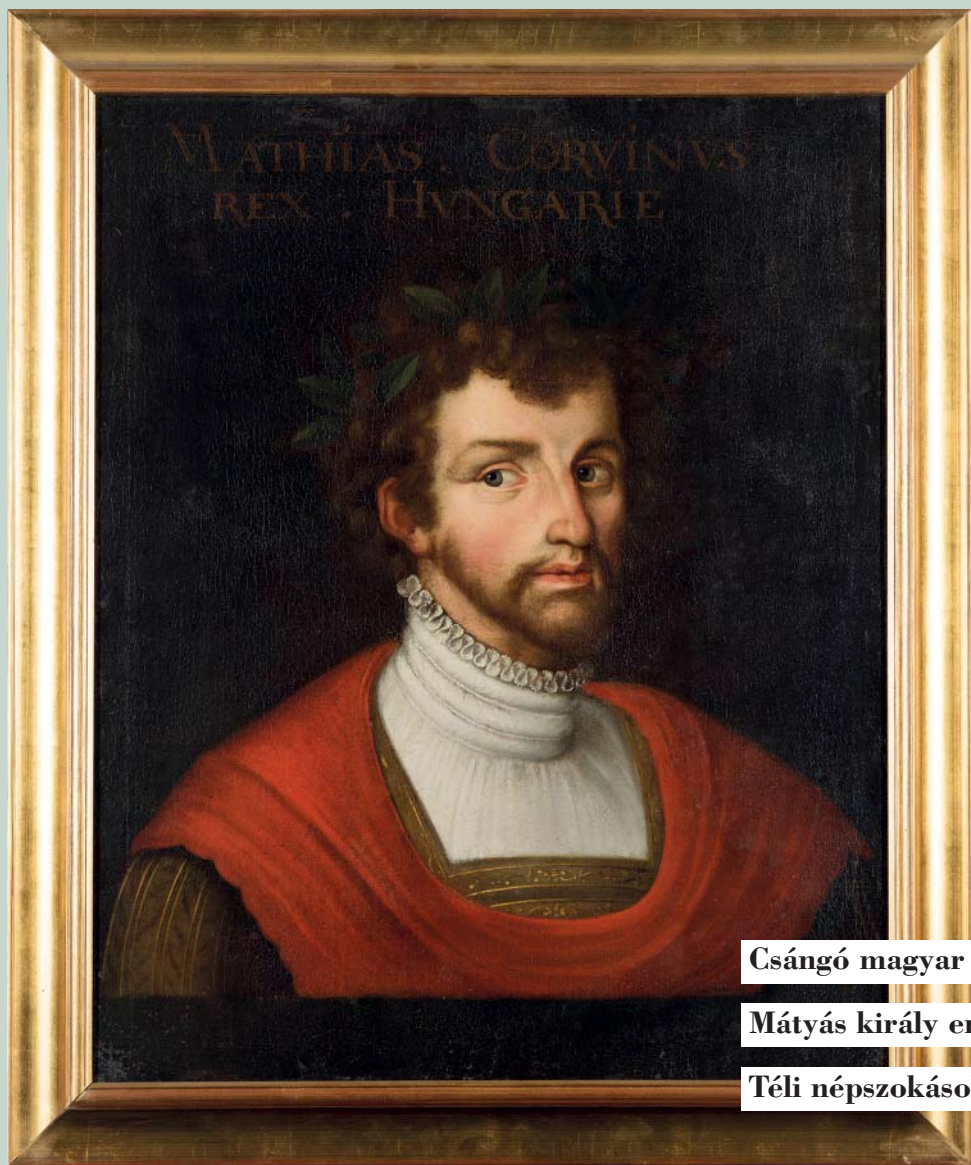

2018/6

HONISMERET

A HONISMERETI SZÖVETSÉG FOLYÓIRATA

XLVI. ÉVFOLYAM

Csángó magyar sorsok

Mátyás király emléke

Téli népszokások

HONISMERET

XLVI. évfolyam, 6. szám
2018. december

Kiadja a HONISMERETI SZÖVETSÉG
1088 Bp., Múzeum krt. 14–16.

FELELŐS KIADÓ:

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA
elnök

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

ANDRÁSFALVY BERTALAN
BARTHA ÉVA
DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA
FEHÉR JÓZSEF
GÁLNÉ JÁGER MÁRTA
GÖNCZI AMBRUS, HALÁSZ PÉTER
HÁLA JÓZSEF, KOVÁCS GERGELY
KOVÁTS DÁNIEL, SEBESTYÉN KÁLMÁN
SELMECZI KOVÁCS ATTILA
SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN
ZIKA KLÁRA

SZERKESZTI:

HÁLA JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG:

Budapest V., Magyar u. 40.

Levelezési cím: 1370 Budapest, Pf. 364

Tel/fax: +36 1 327 7761

Internetes elérési cím: www.honismeret.hu

INDEX 25387

E-mail: honismeret25@gmail.com

Megjelenik

az **Emberi Erőforrások Minisztériuma,**
a **Magyar Művészeti Akadémia,**
a **Magyar Nemzeti Múzeum,**
és a **Nemzeti Kulturális Alap**
támogatásával.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely

postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon +36 1 767 8262 számon, levélben

a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu

WEBSHOP-ban ([https://eshop.posta.hu/](https://eshop.posta.hu/storefront/)

[storefront/](https://eshop.posta.hu/storefront/)), 1900 Budapest, +36 1 767 8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

egy évre 1980 Ft, fél évre 990 Ft

Arculat: Farkas Anna

Technikai szerkesztő: Geiger Annamária
Nyomdai munkák: Opticult Bt., mondAT Kft.

ISSN 0324-7627 (nyomtatott)

ISSN 1588-0672 (online)

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

A. Gergely András, PhD. kulturális antropológus, politológus,
ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest

Biernaczky Szilárd, CSc. néprajzkutató, afrikanista,
ny. egyetemi docens, Érd

Bihari József ny. megyei múzeumigazgató, Szentendre
Csirmazné Cservényák Ilona ny. könyvtárigazgató,
Mezőkövesd

Csűrös Csilla újságíró, rádiós szerkesztő-műsorvezető
(Kossuth Rádió), Budapest

Debreczeni-Droppán Béla történész,
a Honismereti Szövetség elnöke, Budapest

Filep Antal, Dr. etnográfus, tudományos kutató, Budapest

Gaal Gergely történész, tanár, a Mátyás Király Emlékév
Tanácsadó Testületének elnöke, Solymár

Hála József, Dr. néprajzkutató, Budapest

Halász Péter ny. főtanácsos, Gyimesközéplek
Holmár Zoltán történész, Jósza András Múzeum,
Nyíregyháza

Horváth József, Dr. ny. gimnáziumi tanár, Csurgó

Iancu Laura, PhD. néprajzkutató, Budapest

Kiss Jenő, DSc. professor emeritus, ELTE
Bölcsészettudományi Kar, Budapest

Koczó József, Dr. ny. tanár, helytörténet-kutató,
Vámosmikola

Lőkös Péter, Dr. habil. egyetemi docens, Piliscsaba

Lukács László, DSc. néprajzkutató, egyetemi tanár,
Székesfehérvár

Mészáros Ádám segédlelváltáros, doktorandusz, Eger

Metykó Béla ny. gépészmérnök, helytörténeti kutató,
Jászberény

Oláh-Gál Elvira újságíró, Csíkszereda

Pásztor Zoltán szerkesztő, MTVA, Budapest

Sepsiszéki Nagy Balázs néprajzkutató,

Csinód, Úz völgye, Erdély

Stekovics Rita társadalomkutató, Budapest

Varga István ny. műszaki tanár, Fülöpszállás

Varga Róbert ny. könyvtárigazgató, Kaposvár

Végső István történész, Kiskunhalas

Veres Gábor, Dr. főiskolai docens, Eger

A borítón:

Mátyás király portréja,

ismeretlen XVIII. századi mester olajfestménye

(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok,
Gaal Gergely cikkéhez)

TARTALOM

ÉVFORDULÓK

Magyar László néprajzi gyűjtései. A jeles terepmunkás születésének 200. évfordulóján (<i>Biernaczky Szilárd</i>)	3
---	---

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

<i>Bajcsy-Zsilinszky Endre</i> : Mátyás király.....	10
---	----

SORSKÉRDÉSEK

A gyimesi, az úz-völgyi és a moldvai magyarokról

Gyimesi táj kaktuszokkal. Beszélgetés Halász Péter néprajzkutatóval (<i>Oláh-Gál Elvira</i>)	13
Aki versenyt fut az idővel. Beszélgetés Csoma Gergely szobrászművésszel (<i>Csűrös Csilla</i>)	18
Lőrinc Celesztin, a Csángó Rádió megalapítója (<i>Pásztor Zoltán</i>)	25
Hét esztendő a havason (<i>Sepsiszéki Nagy Balázs</i>)	27
A „katolikus” identitás a moldvai magyaroknál (<i>Iancu Laura</i>)	35
Megjelent „A moldvai magyar tájnyelv szótára” (<i>Kiss Jenő</i>).....	41

HAGYOMÁNY

Téli népszokások Székesfehérváron (<i>Lukács László</i>).....	44
Betlehemek színes tárháza (<i>A.Gergely András</i>)	45

TERMÉS

Mátyás serege és a halasi Fekete-hegy (<i>Végső István</i>)	48
Egy evangélikus harangtorony építésének kísérlete Romhányban (<i>Mészáros Ádám</i>)	54
A „kétmázsás irodalomtörténet” elfeledett szerzője. Emlékezés Pintér Jenő (1881–1940) irodalomtörténészre (<i>Metykó Béla</i>)	59

KÖZ-GYŰJTEMÉNYEK

150 éves a nyíregyházi Jósa András Múzeum (<i>Holmár Zoltán</i>).....	64
---	----

KRÓNKA

Mátyás Király Emlékév, 2018 (<i>Gaal Gergely</i>).....	73
A XVII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencia. Gödöllő, 2018. április 20–22. (<i>Végső István</i>)	76
Mátyás-konferencia Kecskeméten (<i>Varga István</i>).....	78
Történelmi Magyar Családok Emléknapja. Budapest, 2018. június 2. (<i>Debreczeni-Droppán Béla-Hála József</i>).....	79
Élő kulturális örökség a Mátra északi lábánál (<i>Veres Gábor</i>)	82

Gondolatok a Szántódi Regionális Honismereti Találkozó után (Varga Róbert)	85
Csurgó Történelmi Parkkal várja az ezeréves évfordulót (Horváth József).....	88
Kalotaszeg múltjának aranybányásza.	

A nyolcvanesztendő's Sebestyén Kálmán köszöntése (Halász Péter).....	97
--	----

In memoriam

Búcsú Laki-Lukács Lászlótól (1953–2017) (Csirmazné Cservényák Ilona).....	99
---	----

KÖNYVESPOLC

Tápiógyörgye képes története (Bihari József)	102
Északi tájak, falvak, városok – és a nép, ahogy eddig nem ismertük (Stekovics Rita).....	103
Eklézsiatörténet a Duna mentéről (Koczó József)	105
Hiánypótló nyomdatörténeti bibliográfia (Lőkös Péter)	107
Egy reformkori könyv Erdélyről (Filep Antal)	108

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA (Összeállította: Halász Péter)	110
--	-----

A 2018. ÉV TARTALOMJEGYZÉKE (Összeállította: Selmeczi Kovács Attila).....	121
--	-----

HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZAT	126
-------------------------------------	-----

Tisztelt Szerzőink!

Kérjük, hogy a folyóiratunkba szánt írásaitak lehetőleg elektronikus úton egyszerű Word formátumban szíveskedjenek megküldeni a honismeret25@gmail.com címre. Továbbá kérjük, hogy a terjedelem kötöttségére való tekintettel a megküldött írás ne haladja meg a 4–5 oldalt (10–15 ezer leütést), az esetleges hivatkozások esetén lábjegyzetelést kérünk, a képmelléleteket szintén elektronikusan, lehetőleg 300 dpi felbontásban kérjük megküldeni. Aszerzői korrektúrákat szintén elektronikus úton küldjük meg.

Lapzárta minden páratlan hónap 5-én, megjelenés minden páros hónap 10-én. A közlésre szánt cikkeket a szerző nevének, titulusanak és címének feltüntetésével tudjuk fogadni. Kérjük, hogy a lábjegyzeteket vagy irodalomjegyzéket tartalmazó írások esetében a hivatkozások, bibliográfiai adatok legyenek hiánytalanok, pontosak és azok a Honismeretben használt formában készüljenek! Ellenkező esetben a cikket nem áll módunkban elfogadni!

a Szerkesztőbizottság

A Honismeret folyóirat megvásárolható:

Honismeret Szerkesztősége (1053 Budapest, Magyar u. 40.),

Magyar Nemzeti Múzeum Könyvesboltja (1088 Budapest, Múzeum krt. 14–16.)

Magyar László néprajzi gyűjtései

A jeles terepmunkás születésének 200. évfordulóján

Magyar László évfordulóját igencsak elkésett odafigyelés nyomán, az utolsó pillanatban, de mégiscsak számos méltó megemlékezés kíséri (az első október 16-án zajlott le az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban több Magyar-leszármazott jelenlétében, majd születésnapján, 2018. november 13-án az MTA Könyvtárában, ezután tanulóévei helyszínén, Dunaföldváron, utóbb nevelkedése színhelyén, Tötömösön, végül decemberben az ELTE Savaria Egyetemi Központban, születési helyén, Szombathelyen került, illetve kerül sor megemlékezésekre, tudományos ülésszakokra).

Magyar László szakmai-tudományos hozzájárása, úgy véljük, mind a mai napig csak helytel-közzel nyert kelő áttekintést, elemzést és értékelést. A kezdetek főszereplői, mindenekelőtt Hunfalvy János, akinek érdemeit persze semmiképpen sem csorbíthatjuk, hiszen nélküle talán nem is tudnánk arról, hogy létezett Magyar László, mégis azt kell mondjuk, hogy bár földrajzi-néprajzi-geológiai felkészültsége a kor legmagasabb szintjén állott, a monográfia (1859) kiadásához függesztett számos jegyzetében néha túlonúl is tudálékos, és az egyébként Magyar-féle nyers és szerkesztetlen szöveg gondozásában túllép az elfogadható határokon.

A Magyar munkásságában, könyvében, hat naplókivonatában, illetve a fokról fokra előkerülő levelekben lapuló néprajzi ismereteknek a feltárását és értékelését lényegében csak Thirring Gusztáv kezdi meg könyvében (1937). Rónay Jácint szerzőtársa, az angol W. D. Cooley, majd Toldy Ferenc rövid ismertetésében (1858), és Hunfalvy János számos rövidebb-hosszabb írásában (1856–1874 között), az ő kapcsolatai nyomán pedig a német *Petermanns Geographische Mittheilungen* is számos közleményben, elsősorban földrajzi (Magyar szavával *földirati*) kérdésekre összpontosul a figyelem, a felfedezett folyók, hegyek, tájak és azok helymeghatározása körül folyik a vita, a népleírásokat pedig csak „ismertetik”. Mi több, Sámi Lajos későbbi cikkében és könyvében (1874, 1876), Thirring egy korai cikkében (1888), Jankó János rövidebb dolgozataiban (a Kongó név eredetével vagy a Fáró Szongó katarakta kérdését körüljárva, 1887, 1888) sem a Magyar-írásokban feltáruló néprajzi ismeretek értelmezésével szembesülünk elsősorban, amelyet kiindulásul csakis a korabeli dél-afrikai utazók, illetve a Magyar után az általa meglátogatott vidékeken járók beszámolóival való összevetés alapján kellett volna elvégezni.

Magyar László feltételezett arcvonásai, az Afrika-kutató testvéröccsének portréja felhasználásával rajzolta Kováts Árpád

Mind gyakrabban fogalmazódik meg éppen ezért az a megállapítás, hogy az érdemi Magyar László-kutatás lényegében Thirring Gusztáv (1861–1941) említett könyvével kezdődik. Ugyanis az egyébként geográfusként, statisztikusként és demográfusként is ismert, soproni születésű, nagy életű jeles tudós mintegy negyven évi kutatómunkával állítja össze, és szinte hatyúdalaként, halála előtt 4 évvel adja közre azt a munkát, amelyben már nem csekély mértékben alkalmazva a tudományos műben nélkülözhetetlen kritikai közelítésmódot, objektív mércét von, részben a néprajzi vonatkozások tekintetében is, Magyar eredményeire vonatkozóan (88–120. old.). Mindemellett a tudományos értékelést megelőzve még igyekszik világos képet rajzolni Magyar portugál és magyar kapcsolatai tekintetében, és összeállítja az utazások kronológiáját, jelezve a bizonytalan pontokat.

Thirring hivatkozik arra, hogy Magyar ugyan saját bevallása szerint Brazíliában egy *nauticus* professzortól vett órákat, hogy a helymeghatározásnál a csillagászati műszereket használni tudja, azonban adatai hibásak, többnyire túlzóak. Nagy kár persze, hogy nem tudjuk, valójában milyen műszereket használt. Viszont írásai telve vannak földrajzi helynevekkel (régiónak, tájak, hegyek, völgyek, folyók, tavak), amelyek viszont az etnolingvisztika forrásainak számítanak. Ezek beazonosítása a ma használatos nevekkel még a jövő kutatóinak feladata, bár e munka egy részét Nemerkenyi Zsombor doktori disszertációjában már elvégezte. Magyar számos növényt és állatot is megnevez, amelyek közül többet Hunfalvy jegyzeteiben hibásnak ítélt. Leírásai azonban oly élethűek, hogy ezek a legtöbb esetben könnyen beazonosíthatók. Magyar emellett éghajlati jelenségekről is szól. Ugyanakkor, mint maga is írja, nyugat-európai nyelvek mellé több helybéli bantu nyelvet (ő a bunda nyelvcsaládról tesz említést) megtanul. De a továbbiakban fény derül arra, hogy még megtanul umbundu (nála többféleképpen, főleg: kibunda), továbbá lovár / lobal / balovale, lunda (moropu), munyaneka (humbi) és a kuányama (ovampo vagy ovambo) nyelven is.

Hadd hangsúlyozzuk, a nyelvtudás a legfőbb eszköz más népek kultúrájának megismerése tekintetében. Magyar így volt képes második útjáról már elhozni a lunda nép (mata jamwo királyság) ismeretét, írta le részletesen letelepedése színhelyét, a Bihé királyságot és népét, vagy a kuanyamák birodalmát. Egyébként ezeknek az utaknak és beszámolóknak a kritikai feltárása során Thirring egy sor korabeli utazó feljegyzéseivel veti össze Magyar leírásait, és igazolja, hogy semmi alapja sincs némely egykori kritikusaiknak abban, hogy utazónk adatai légből kapottak volnának. Hosszasabban kitér a majd húsz évvel később az ovimbunduk földjén átkelő Serpa Pinto portugál ezredes feljegyzéseire, amelyek szinte semmiben sem mondanak ellent Magyar leírásainak.

Bendefy-Benda könyve, amely néhány évvel korábban (1934) jelent meg, mint Thirring jeles munkája, lényegében a Magyar-életmű (könyv és útinapló-kivonatok) kommentálását végzi el, sajnos az összevonások helyenként pontatlanságokat eredményeznek. Halász Gyula népszerűsítő igényű tanulmánya (1936) Magyar László életének és munkásságának vázlatát adja. Kéz Andor egy évre rá (1938-ban) két helyen is ír Magyarról, a *Felfedezők lexikonában*, és Afrika-monográfiájában *Magyar László küszködése* címmel. Ezek az írások is elsősorban az életrajzi eseményekre összpontosítanak.

Valójában Vajda László összefoglalása (1951) az első olyan munka, amelyik a néprajzkutató szemével közelít Magyar László életművéhez.

Közismertebb e tekintetben Ecsedy Csaba tanulmánya (1969), akire sokan hivatkoznak, és aki szemügyre veszi Magyar szakmai fejlődését, mivel ez a fennmaradt néhány írás alapján is bizonyos mértékig kitapintható. Szerinte Afrika-utazónk már első kísérletében, amelyben a Kongón való felutazását tárja elének, jó képet ad a kongói birodalom, a manikongo országában uralkodó szokásokról. Másrészt felhívja a figyelmet azokra a népleírás-

sokra, amelyek esetében az adott etnikai csoporttól ma is szinte csak Magyar terepmunkái jöhetnek számításba (Peter Murdock nevezetes könyvére hivatkozik, aki szerint pl. a kwangere népről és királyságról ma is csak annyi az ismeretünk, mint amennyit Magyar-tól megtudhatunk). De a lunda, csokve, lucsazi, luena, mbunda népekről adott leírásai is e népek ritka forrásai közé tartoznak.

Fodor István monumentális munkáját (1983) kell ezután említenünk, amely a magyar afrikai etnolingvisztika csúcsának számít, és amelyben a jeles nyelvész feldolgozva Magyar umbundu nyelvi információit (szószedetek, nyelvtani vázlat, mondatpéldák, kétnyelvű folklórszövegek stb.), lényegében bebizonyítja Hunfalvyval szemben, hogy még ha igaz is, Magyar nyelvészeti ismeretekkel végképpen nem rendelkezett, feljegyzései nagyszerűen hasznosíthatók a modern nyelvészet, nyelvi leírás számára.

Magyar néprajzi gyűjtési hagyatékának számbavétele tekintetében három további nevet kell megemlítenünk. Krizsán Lászlóét, aki Magyar László életművének feldolgozását több tucat írásban kíséri meg. Nagydoktori disszertációjában Magyar terepmunka-eredményeire alapozva (lásd pl. a bomai rabszolgatelepe leírását) kíséri meg a rabszolga-kereskedelem korabeli állapotát feltárni, de a későbbiekben is többször visszatér egyrészt arra a feltevésre, hogy a rabszolga-kereskedelem üldözése idején (főleg angol hadihajók) egyrészt egy, a Kongón kialakult rejtett telepre szűkül össze és koncentrálódik az embervásár, másrészt, hogy a belső vidékeken az ún. *rejtőző népek* a rabszolgavadászok elől elmenekülve titkos telepeken (kilombók) teremtenek maguknak új életet.

Vajkai Zsófia érdeme, hogy egy dolgozatában megkísérli feltárni és összegezni Magyar-nak a hagyományos helyi földművelésre vonatkozó adatait (kár, hogy ez a munka csak portugál nyelven érhető el). Tény, hogy Magyar szinte minden munkájában kitér az általa meglátogatott területek földművelésre utaló jelenségeire, a termelt növényekre. Sőt, azon a területen, ahol megtelepszik Bihében, vetőmagokat szétosztva igyekszik újabb növényeket meghonosítani.

Kétségkívül a legsokoldalúbban Sebestyén Éva néz szembe Magyar László néprajzi hozadékaival, mégpedig abban az előszóban, amelyet a monográfiának az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött eredeti szövege alapján általa elkészített betűhív kiadásához (2012) írt. Sebestyén először néprajzi szemszögből tekinti át a kötet egyes fejezeteinek tartalmát. Majd a jeles utazó témáit veszi számba: röviden utal a karavánútra, mint az afrikai korabeli utazás, kereskedelem egyetlen lehetőségére, sajátos szervezetére, majd hosszasan igyekszik teljes képet adni a rabszolgaság, házirabszolga-tartás korabeli angolai gyakorlataira. Különleges értéke elemzéseinek az a rész, amelyben a bihéi királyság eredetmítoszával foglalkozik, rámutatva arra, hogy Magyar változata jóval teljesebb, mint Silva Porto 1846-ból fennmaradt variánsa. Másrészt törekszik folklórisztikai-törénelmi háttérrel vonni a nem éppen egykönnyen értelmezhető szöveghez. A továbbiakban Sebestyén még foglalkozik Magyar mezőgazdasági és vallástörténeti adalékaival. Illetve rámutat egy fejezetben arra, hogy a hosszú távú kereskedést megvalósító ovimbundu társadalomban miért játszanak fontos szerepet az érintkezési szokások.

Magyar László néprajzi gyűjtésével kapcsolatban kétségkívül nagy lépést tett előre Sebestyén Éva, de az ő elemzéssora is messze nem teljes és kielégítő még.

E rövid írásunkban mi sem tudunk részletes elemzésekkel szolgálni, de lehetőségünk van felvázolni azt, mi minden rejlik még eme derék flottahadnagy (ahogy Magyar magát sok alkalommal megnevezte) ránk maradt életműtöredékében.

A hagyományos afrikai törzsi királyságok társadalomszervezetéről a legteljesebb képet természetesen apósa, Kajaja Kajangula ovimbundu birodalma kapcsán kapunk, most

azonban a kuanyamák országában tett első látogatásának beszámolójából idézünk egy hosszabb részletet. Figyeljük meg az adatoknak azt az áradását, amely más utazási leírásokhoz hasonlóan Magyarnál is megfigyelhető (lásd: népeesszám, közigazgatási területek, főnökeik, királyi hercegek, a kuanyamák nyelve, a bemutatott etnikai csoport hiedelemrendszere, kovácsmesterség, fegyverek, bel- és külkereskedelem):

„Az ország népességét circiter [körülbelül] 800 000 becsülöm, kik négy úygynevezett – Si-vihuka, Hai-kukutu, Hai-muera és Námábámbi – adminisztratív [közigazgatási] kerületekre vannak felosztva, melyeknek mindegyike egy királyi vérből eredett hercegtől igazgattatik, hol mindenki a fegyverviselésre köteles. Etnográfiailag az oukanyamák nyelveikkel egy egészen elkülönült [elkülönült] osztályt képzelnek [képeznek] a dél-afrikai népek között, akikhez tartoznak a dongák, kaffimák, oukongárik, ganzselák, oukonomátok és a sok hordákra felosztott kóborló mucimbák, akik mind összevéve formálják a nagy oukányama familiát, és azzal közös nyelvet beszélnek. A religiónak [vallásnak] semmi nyomát sem valék [voltam] képes ezen népek között felfedezni, és mindaz, amit tapasztalhaték vala [tapasztalhattam], hogy ezen népek királyukat mint fő istenséget tisztelik és félik. Most ő lévén az esőnek és a mennydörgésnek egyedüli ura, következésképpen a jónak és rossznak, ezért annak haragját sok ember- és marhaáldozattal iparkodtak megnyihíteni, amidőn [amikor] az esős időszakban azok hibáznak. A mennydörgés alkalmával, úgy hiszik, hogy a megholt király az élővel beszélgetve, az ennek tanácsot ad az igazgatásra. A tudományoknak minden ága ezen népeknél ismeretlen, mindazonáltal a réz- és kovácsmesterségben meglehető csínnal [csinos-sággal] dolgoznak, és fegyvereik készítésében a többi dél-afrikai népeket felülhaladják. A külkereskedés tőlük igen gyéren üzetik, mely, mint a belkereskedés, csere által történik. Fő kihordási [forgalmazott] cikkek: elefántcsont, struccmadártollak és rabszolgák – behordának üvegyöngyöket különféle színből és edényeket.” (Magyar 2018. 29. old.)

Mindehhez csak annyit tennénk hozzá, hogy a Thirring kijelölte úton továbbhaladva kellene ezeket az információkat értékelni, részben a kortársak, de persze a mai tudomány állása szerint is, mégpedig az újabb szakirodalom tükrében. És például ha pusztán csak az ovimbundu társadalomra vonatkozó Magyar-féle leírások tényeit és igazságát kívánnánk is feltárni (nem említve a kuanyamához hasonlóan izgalmas és a lunda királyságot feltáró vázlatot), terjedelmes tanulmány megalkotásába kellene fognunk.

Hasonlóan gazdag a Vajkai, majd Sebestyén által is szemrevételezett hagyományos mezőgazdaság, növénytermesztés, állattartás, a földek állapota és földrajzi adottságai, például a vízrajz jegyében. Magyar könyvében és hat naplókivonatában szinte mindenütt szó esik erről, mégpedig többnyire a táplálkozási szokásokra történő kitekintéssel együtt.

Különösen érdemleges eredményre juthatnánk ugyanakkor, ha számba vennénk Magyarnak a hiedelemrendszerekre, helyi vallásokra, az ezekkel összefüggő személyi, jogi és ünnepi szokásokra vonatkozó részleteit, mivel bár Magyar sok helyről korholó hangnemben adja hírül, hogy a vizsgált és bemutatásra kerülő népnél nem több, mint „buta fétisimádás” tapasztalható, mégis fény derül olyan jelenségekre, amelyek a modern afrikai valláskutatás számára elsőrendű adatokat jelentenek:

„A Religio ezen népeknél egy buta fétisimádás, a midőn a legundokabb tárgyak, mint kigyok, békák, krokodilyok, oroszlány, sat mint Istenségek kép mássai bizonyos esetekben tiszteltetnek. – Egy fő istenséget, Szuku-vánánge névvel, elösmernek, de véleményök szerint, igen hidegvérű lévén, ez, az élők sorsában igen kevés részt vesznek...” (Magyar 2012. 245. old.)

Ez az idézet két fontos vallástörténeti ismeretet nyújt a kutató számára: (1) Suku egy olyan istennév, amelyet modern vallástörténeti lexikonok is számon tartanak az ovim-

bunduktól („Teremtő isten, ő teremtette az eget, a folyókat, a hegyeket és az embereket...” – lásd: Jordan 2004. 295. old.), (2) másrészt amit az isten viselkedéséről a hiedelmek alapján az ovimbunduk vallanak (már Magyar által), az megfelel az Afrika-szerte érvényesülő istenképzet sajátos megjelenési formájának: az ún. *deus oziosus*ról (henyélő istenről) van szó, aki megteremtve a világot elvonul, és a hívőket magára hagyja, hogy éljék világukat, ahogy akarják.

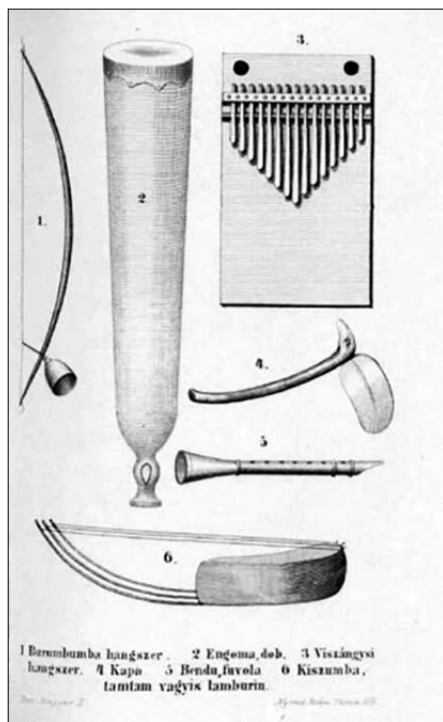
Bár Magyar felkészültségében mindenképpen hiányzott az, amit folklorisztikának nevezhetünk, spontán módon (a már említett eredetmítoszon kívül) mégis csak feljegyzett néhány éneket, közmondást, köszöntő formulát (erre külön érdemes odafigyelnünk, mert egy Európában már nem létező, de Afrikában fontos műfajról van szó). Sőt, többször eleveníti fel a táncokkal egybekötött ünnepeket, utalásokat tesz a dicsérő ének megszólaltatására, és ritka helyen még játékokra is utal.

Befejezésül az afrikai hagyományos zenével kapcsolatos nagy értékű adalékaira szeretnénk utalni. Ugyanis Magyar egyrészt pontos leírását adja a hagyományos balafonnak (ő egyébként másik ismert nevén, *marimbaként* említi), vagyis az afrikaiak xilofonjának (tehát a hangszertípus fa- és nem fémlapokkal felszerelt változatának), mégpedig annak is a félkör alakúra formált, nyakba akasztható változatát mutatja be, amely számtalan afrikai népnél megtalálható, és lenyűgöző hanghatású zenei variációk szólaltathatók meg rajtuk.

Talán még ennél is figyelemre méltóbb információ az, amit jeles terepmunkásunk az afrikaiak zongorájának nevezett szanzáról ad, bár ő ezt a hangszert a helyi kifejezéssel jelöli meg:

„A »viszángysi« hangszer következőleg van szerkesztve. egy arasznyi széles s valamivel hosszabb, vékony deszkára egymás mellé valami 30 vas toll van feszítve, és pedig a deszkán keresztben álló, egy hüvelyk magas vas talpazat fölött (mint hegedűinknél a húrok); e talpazat mögött egyik végöknél megerősítvék a tollak, másik végökkel pedig kihegyesedett félkört alkotnak, olykép, hogy a deszka két szélére helyeztetett tollak alig fél arasznyi hosszúak, a közép felé pedig fokonként hosszabbak, s ezáltal történik a vékonyról vastagra változó hang. A tollak kiálló végei negyedrészt hüvelyknyi szélesre vannak lapítva, s ezeket a két hüvelyk újjal pengetik. Rendesen a deszka alatt a hang öregbítése végett nagy fél kábák van helyeztetve, melyet két kézzel felfognak, a tollakon csak a két hüvelyk újjal működvén. Ügyes kéz kellemes hangokat tud e hangszerből kicsalni, s én minden afrikai hangszer közül ennek adom az elsőséget.” (Magyar 1859. 10. jegyzet, 200. old.)

Egy ilyen hangszeren ezen írás szerzőjének is módjában állt játszania. Egyébként pontos rajza megtalálható a kötet végén, a 6. táblán (3. rajz). Itt még egy különleges és végképpen csakis afrikai hangszer, a zenei íj is látható (Magyar barumbumbának nevezi), amelyet ma *szájhegedű* névvel illetnek (1. rajz). A zenélő a húron szájával képezi a

*Rajzok Magyar László
1859-ben megjelent könyvéből*

hangmagasságot, és a hang úgy képződik, hogy a játékos a lefogott húrreszt egy pálcikával ütögeti.

Magyar László írásai tehát (a maguk töredékességében is, hiszen műve második és harmadik kötete halálát követően lángok martalékává vált) számba veendő, elemzendő és értelmezendő adatok sokaságával szolgál. Kitűnik ez abból is, hogy vázlatunkban minden igyekezetünk ellenére sem állt módunkban szólni olyan néprajzi területekről, mint a településrendszer, a férfi és női viselet, a népszokások vagy az ékszeres és fegyveres, amelyekről Magyar ugyancsak gazdag ismeretanyagot nyújt. Ezek további dolgozatok tárgyai lehetnek majd.

Biernaczky Szilárd

Irodalom. *Bendefy-Benda László* (1934): Magyar László. Tizenöt év Dél-Afrikában. Budapest, 212 old.; *Ecsedy Csaba* (1969): Magyar László. 1818–1864. Ethnographia, 53, 4, 557–564. old.; *Fodor, István* (1983): Introduction to the History of Umbundu. László Magyar's Records (1859) and the Later Sources. Budapest, 327 old.; *Hunfalvy János* (1874): Magyar László. Akadémiai emlékbeszéd. Budapesti Szemle, 4. kötet, 325–339. old.; *Jankó János* (1887a): A Faro Szongo vízesés a Kongón. (Néhány szó Magyar László érdekében). Budapesti Szemle, 51. köt., 128. szám, 298–302. old.; (1887b): A Kongó név eredete. Földrajzi Közlemények, 505–509. old.; (1888): Afrika és a magyarok. Budapesti Szemle, 16. évf., 53. köt., 135. szám, 423–438. old.; *Jordan, Michael* ed. (2004): Dictionary of Gods and Goddesses. Second edition, New York, Facts on File, 401 old.; *Kéz Andor* (1937): Magyar László. In: Felfedezők lexikona. Budapest, 87–89. old.; (1938): Magyar László küszködése. In: Észak- és Dél-Afrika. (A Föld felfedezői és meghódítói, 2. köt.). Budapest, 302–313. old.; *Krizsán László* (1982): Társadalmi struktúra, tulajdonformák és életmód a Kimbundu (Ovimbundu) nép társadalmában a XIX. század közepén. Magyar László kutatásai alapján. Akadémiai doktori disszertáció, Budapest, TMB, 419 old.; (1983): Magyar László. Budapest, 227 old. (A múlt magyar tudósai, 11.); (1993): Kilombó-közösségek az afrikai társadalmak öngazgatású mikro-bázisai a XIX. században. Vasi Szemle, 2. sz., 205–219. old.; *Magyar László* (1859): Délafrikai utazásai 1849–57. években. Szerk. *Hunfalvy János*. Pest, 464 old. + 8 tábla; (2012): Magyar László utazása Dél-Afrika belsejében az 1849–1857 években. Közreadja: *Sebestyén Éva*. Budapest, 332 old. ill., + 1 térkép; (2018 [1857]): Kivonat Dél-Afrika belsejében tett utazásomból (Kamba, Kuanyama) 1852. AHU MATT, 1–32. old., No. 000.003.090, <http://afrikatudastar.hu>; *Nemerkényi Zsombor* (2008): Magyar László térképészeti munkájának összehasonlító elemzése. PhD-értekezés, Budapest, ELTE TTK Földtudományi Intézet, 149 old.; *Porto, Silva* (1986): Viagens e apontamentos de um portuense em África. Diário de António Francisco Ferreira da Silva Porto, I. (Publ.) *Maria Emília Madeira Santos*. Coimbra, Biblioteca Geral da Universidade de Coimbra, 462 old.; *Rónay, H.-Cooley, W. D.* (1854): Extracts from the Letters of an Hungarian Traveller (Ladislau M.) in Central Africa – Remarks. The Journal of the Royal Geographical Society (London), Vol. XXIV., 271–275. old.; *Sámi Lajos* (1874): Híres magyar utazók. IV. Magyar László. Athenaeum, No. 17, 1039–1049. old.; (1876): Dél-afrikai utazások és fölfedezések. Különös tekintettel Magyar László, Dr. Livingstone, (Dávid), Du Chaillu, (Paul Belloni), Stanley, (Henry Morton), Grant, (James Augustus), Speke, (John Hanning) és Cameron, (Vemey Lovelt) utazásaira. Budapest. (Magyar László: 154–243. old.); *Sebestyén Éva* (2012): Magyar László műve és életútja. In: Magyar László utazása Dél-Afrika belsejében az 1849–1957-es években. Közreadja: *Sebestyén Éva*, Budapest, 7–58. old.; *Thirring Gusztáv* (1884): Bevezetés. Dél-Afrikában tett legnevezetesebb utazások rövid vázlata. In: *Serpa, Pinto*: Serpa Pinto utazása Afrikán keresztül az

Atlanti ocenántól az Indiai oceánig. *Brózik Károly* átdolg. Budapest, 3–42. old. (Magyar Lászlóról: 16–21. old.); (1937): Magyar László élete és tudományos működése. Kritikai adalék a magyar földrajzi kutatások történetéhez. Magyar László kiadatlan írásai. Budapest, viii + 166 old. + 2 térkép; *Toldy Ferenc* (1858): Magyar László a délafrikai magyar utazó. Új Magyar Múzeum, I, 457–460. old.; *Vajda László* (1951): Magyar László (1818–1864). In: Nagy magyar utazók (19. század). Budapest, 75–100. old.; *Vajkai Zsófia* (1989): Notas de László Magyar explorador da Africa, sobre a agricultura dos povos angolanos. In: Estudos em Homenagem e Ernesto Vega de Oliveira, Lisboa, 825–850. old.

HÍREK

Ritka lelet Derecske határában. Régészeti és történeti szempontból kiemelkedő jelentőségű leletegyüttesre bukkantak a debreceni Déri Múzeum régészei Derecske határában – közölte a múzeum régészeti igazgatóhelyettese tegnap. Dani János a múzeumban tartott tájékoztatón kiemelte: a sírban egy férfi, egy nő, egy 10–14 év körüli és egy 1,5–2 éves gyerek csontvázára bukkantak, akiket a római császárkori szarmatáknál jellemző módon, háton fekvő, nyújtott pózban, dél-északi tájolással helyeztek el. A szakember szerint a családi temetés maga is szokatlan abban a korban, de az mindenképpen, hogy a csontvázak mellett egy egész erszény római ezüstpénzt is találtak. A leletekre április 26-án Derecske és Konyár között egy gázvezeték nyomvonalán végzett régészeti feltárás közben bukkantak. (OP. Magyar Hírlap, 2018. máj. 3. 13. old.)

* * *

Megújult az „Öspörös” bácsi göllei síremléke. Pünkösöd ünnepére megújult a göllei temetőben Seidl Károly (1838. szeptember 26., Veszprém–1906. november 29., Gölle) néhai plébánosa, későbbi igali kerületi esperes és édesanyja síremléke. A plébános, akit nagy magyar írónk, Fekete István „Öspörös” bácsinak szólított és több művében is megemlített, 1881 és 1906 között teljesített szolgálatot Göllében. Ő keresztelte Fekete Istvánt (1900–1970), kistestvéreit, Antalt és Erzsébetet, akik a Szent Vendel-kápolna tövében alusszák örök álmukat. Melléjük temettük újra Fekete István író és felesége, Piller Edit, illetve Bogács kutya földi maradványait 2004. augusztus 14-én. A göllei anyakönyv szerint ő keresztelte két húgát, Ilonát és Katalint is. Annát már utóda, dr. Süttő Gyula plébános keresztelte, akinek idején épült a kálváriadomb és készültek a majolika stációk. Az ő síremléke is megújításra került a kálváriával együtt, még 2006-ban. A kései Etelkát már Kaposváron keresztelte Zimmert József akkori plébános. Őt alig egy hónapos korában búcsúztatták a kaposvári temetőben. Seidl Károly síremléke felújításának költségeit Szalai Jeremiás göllei prépost-plébános és jómagam mint helytörténész vállaltuk magunkra. *Bodó Imre*

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Mátyás király¹

Mátyás király [...] Különös, rejtelmes és mégis: derűsen és édesen zengő visszhangja van ennek a két szónak a magyar ember lelkivilágában. Mintha még ma is inkább a népmese Hunyadi Mátyása élne bennünk, mint a „*történelem*”. De csak kevesen tudják, hogy a népmese Mátyása - az igazi.

Engem e munkám megírására két izgalmas történet-politikai kérdés ösztökélt. Az egyik: mi volt, mit jelentett Mátyás birodalma alig egy emberöltővel Mohács előtt s szinte félév-zreddel Szent István után, hogyan illeszkedett bele, beleilleszkedett-e valójában az árpádi nagy államalkotás és birodalomépítés széles szemhatárába s egyben kimért, zárt rendszerébe, avagy azoknak volna igazuk, akik Mátyás alkotásában csupán egy kivételes államférfiúi és vezéri lángész egyszeri csodáját, gyönyörű, de terméketlen rögtönzését látják, a reális magyar erőket és lehetőségeket messze túlszárnyaló, óriási nemzeti áldozatok árán kikényszerített s eleve rövid életre termett üstökösi ragyogást, amely már előkészítője volt „nagyzásával”, tévedéseivel, túlságos vérvesztő áldozataival a mohácsi összeomlásnak? A másik: ennek az átlagos és egyre általánosabbá váló történetírói szemléletnek, mely valahogy párhuzamosan halad az egészségtelenül és veszedelmesen erősödő mindenféle idegentisztelettel a mai Magyarországon, élesen ellentmond Mátyás király és a mátyási birodalom kérdésében elsősorban régebbi történetírásunk, de a II. Zrínyi Miklós csodálatos génusza is, mindenekelőtt pedig a magyar nép ösztöne, lángeszű emlékezése, ítélete és halhatatlan szeretete, - melyiknek van hát igazza?

Mátyás király nem az egyetlen kimagasló hőse történelmünknek, akiről a magyar nép különvéleményt jelentett be bizonyos korszakok tudományos és hivatalos fölfogásával szemben. Előtte Szent Lászlót s talán másokat is, utána II. Rákóczi Ferencet és Kossuth Lajost is másként, teljesebben, többre értékelve, korlátlanabb odaadással, forróbb szeretettel övezte életükben és őrizte holtuk után, mint felsőbb rétegeink korszakonként változó és ingadozó közvéleménye. És csodálatos, majdnem mesébe illő módon egyre inkább a magyar nép ítéletét igazolják a magyar sors újabb fordulatai és Európa sorsfordító legújabb eseményei...

---

¹ Az idézett mű előszavával emlékezünk Mátyás királyra, a két világháború egyik legnagyobb utat megtett politikusának gondolataival (*Bajcsy-Zsilinszky Endre: Mátyás király*. Athenaeum, Budapest, 1939. 5–9.). Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) az első világháborút követően a hazai fajvédelem és szélsőjobboldali eszme emblematikus alakja volt. E műve megjelenésekor, 1939-ben már a demokratikus átalakulást, reformokat követelő politikai élet meghatározó mozgalmának, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Pártnak a nemzetgyűlési képviselője. Könyvében a Duna menti középhatalom kiépülésének, akkori korra vonatkoztatott lehetőségeit is taglalja. Azt próbálta megragadni, hogy miként lehetett egy már-már – a külső és belső viszályoktól sújtott - káoszba fulladt államból a térség legmeghatározóbb királyságát megalapozni. Összeállította: *Végső István*. (A szerk.)

A Vezérlő Fejedelemtől hányszor próbálta meg elvitatni a „tudomány” a felsőbbrendű államférfiúi, diplomáciai és hadvezéri képességeket, főleg a kiegyezés utáni időkben, amikor mindegyre jobban elhalványodtak és feledésbe mentek az ősi szentistváni magyar birodalmi politika céljai, szempontjai, évszázados erőfeszítései! A mindjobban ellabancosodott 67-es politika sugallata alatt elmosódhatott az akkori és a mai magyar középosztály tudatában Rákóczi hősi erőfeszítéseinek széles szellemi szemhatára. De lassan legújabb történetünk szörnyű tanulságai nyomán újból elénk magasodik a nagyfejedelem – s vele a magyar nép – fényes politikai igazsága.

És csak a trianoni összeomlás üszkeinek komor, rőt fényénél kezdjük újból meglátni Kossuth Lajos igazát, még Széchenyi Istvánnal és Deák Ferencsel szemben is. De nem csodálatos az, hogy a magyar nép ösztönösen mindezt – Mátyás, Rákóczi, Kossuth esetében egyaránt – előre tudta s e mélyebb történeti igazságából soha egy percre nem engedett? Sőt vállalt érte még nehezebb sorsot eszmékhez való megható ragaszkodásával, a kettős monarchia korában?

Megvallom: mikor hozzáültem a mátyási birodalomnak főleg politikai szemszögből való tanulmányozásához, már bennem élt a sejtelem, épen a kossuthi szemlélet legújabb igazolódása révén, hogy a magyar nép ösztöne, emlékezete, ítélete és szeretete aligha tévedhet a legnagyobb magyar dolgokban, tehát a Hunyadi Mátyás uralma körül kialakult történelmi vitában sem. Ez azonban nem volt elfogultság bennem, előre elhatározott dogma, amelyet aztán, török vagy szakad, de igazolnom kell. Munkámban nemcsak azért ragaszkodtam szorosán az eseményekhez, hogy jobban érzékeltessem a mátyási gondolkodás és cselekvés elragadó lovas ütemét, hanem főleg azért, hogy az események maguk beszéljenek s én is csak annyit a magam politikai értékítéleteiben, amennyit az események nyújtanak vagy engednek.

Ki tehet róla, hogy Mátyás király története a magyar nép ítéletét igazolja, amely máig siratja egykori nagy királyát s vele az igazságot, ami – „*odavan*”? [...] Nem pedig a túlságos idegentisztelet és nemzetünk egyénisége számára örökre idegen olcsó alkalmazkodás „*tudományos*” szemléletét, amely nem győz elég szemrehányást halmozni Hunyadi Mátyás fejére, főleg nyugati „*fölösleges*” hadakozásaiért. Hát én megmutatom a következőkben, hogy senki nagy magyar uralkodó és államférfiú nem erőszakolta olyan szívósan és fáradhatatlanul a nyugati szomszédokkal való barátság és együttműködés politikáját, s hogy miért kellett végül mégis éppen neki belebonyolódnia nyugati hódításokba, mikor a nagyobb veszedelem délkelet felől özönlött felénk...

A magyar népnek Mátyás királyról való emlékezésében, a szájhagyomány révén máig fennmaradt mesékben és tréfákban látszólag nem sok a politikai elem. Első tekintetre csak egy nagy és nemes szellem kedves, derűs vonásait tükrözik, egy királyi férfit, akihez az egyszerű, jogtalan magyar pórnép olyan közel érezte magát, mint a magyar mesék királyfiához. Valójában azonban ez a népi hagyomány – kimondatlanul – arról is szól, hogy Mátyás birodalmában soha azóta nem felejthető természetes belső rend és igazság uralkodott, megbecsülték a kisemberek millióit, azokat is, akik még jogilag nem tartoztak a politikai nemzethez. Egy olyan csodálatos politikai tehetséggel megáldott nép, aminő a magyar, a maga emlékezésében és ösztöneiben, mint ahogy a Rákóczi- és Kossuth-kérdésben is beigazolódott, csak a természetes, mesterkéletlen és időtlen magyar dolgoknak lehet hordozója. És a magyar nép úgy érezte attól a pillanattól fogva, hogy a nagy király lehunyta szemét fényes bécsi palotájában, szüntelenül azt érezte és azt ismételte magában, hogy ő volt az igazi nagy magyar mérték, ő volt a feledhetetlen örök példaadás s az ő magyar birodalma volt az igazi és igazán magyar birodalom...

Mátyás király élete és műve az utolsó magyar éposz. Utána már csak ragyogó balladák következnek: akár a Bethlen Gáboré, akár a Zrínyi Miklósé, akár a Rákóczi Ferencé, akár a Kossuth Lajosé. Még 1848-49. erőfeszítése jutott a legközelebb Mátyás király birodalmának mértékéhez és valóságához...

A korán elfelejtett és méltatlanul félreállított kiváló magyar történetíró, Takáts Sándor, „A holt királyról szóló értékes kis tanulmányában meghatóan írja le, hogy Mátyás királyt leginkább a föld népe siratta meg.” Az urak örvendettek, hogy immár kényükre, kedvükre tehetnek bábkirályt... A nagy Mátyás király emlékezete temetve volt. Az urak még a nevét sem szívesen hallották. A szegénység azonban annál jobban emlegette. Énekbe foglalták nevét és tetteit s a szomorú dal ajkról-fülre járt.

Nem sok idő telt bele azonban, alig néhány évtized, s már a mohácsi vész után, I. Ferdinánd korában a főurak is ráébredtek – jó későn – mit veszítettek Mátyás királyban és az ő erős, szilárd, befelé szabad, kifelé független rendszerében és birodalmában. És immár ők is azt kezdték emlegetni, hogy „meghalt, ledült Magyarország bátyja, nem leszen több Mátyás királyunk...”

Lehet, hogy valóban nem lesz több Mátyás királyunk. De Mátyás király Rákóczi Ferencet és Kossuth Lajost jelenti, Rákóczi és Kossuth pedig a mai, a legmaibb idők harcait. Ők hárman arra intik, buzdítják, sarkallják a mi gyarló nemzedékünket, hogy nincs áldozat, ami túlságos volna a változhatatlan és örök magyar ügyért és árán is meg kell védenünk belső szabadságunkat, külső függetlenségünket s vissza kell vívnunk ősi dunai hivatásunkat.

HÍREK

Kápolna Mikes Kelemen zágoni tölgyfájából. Kétszemélyes kápolnává alakítják annak a zágoni tölgyfának a kiszáradt törzsét, amelyet a hagyomány szerint Mikes Kelemen édesapja ültetett a család portáján – írta a *Krónika* napilap. A kápolna kialakítása folyamatban van, erre Mónus Béla magyarországi fadaragóművész kapott megbízást a székelyföldi Zágon polgármesterétől. A 330 évesre becsült kiszáradt tölgy belsejében üreg alakult ki; a kéményszerű belső tér akkor vált láthatóvá, amikor ajtót vágtak a törzsre, amelynek belsejében a kialakult üreget 15–20 centiméter vastagságban fal veszi körül. (MTI, 2018. jún. 17.)

* * *

Mi vagyunk a nemzetiségeink is. A nemzetiségeink és a határon túli magyarok is mi vagyunk, együtt alkotva az egyetemes magyarságot – mondta Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a Magyar Nemzeti Levéltár *Kik vagyunk? – Magyarországi nemzetiségek* című kiállításának megnyitóján 2018. július 11-én este Budapesten. Semjén Zsolt kiemelte: a magyarországi nemzetiségek egyszerre jelenítik meg anyanemzetüket és az egyetemes magyarságot, ugyanakkor azt a sajátos értéket is, amelyet magyarországi nemzetiségként egyedül ők képesek adni az anyanemzetnek, a magyarságnak és az emberiségnek. A kiállításon megtekinthető rövidfilmeken bolgárok, görögök, örmények, románok, romák, ruszinok, szerbek, szlovének, ukránok, zsidók, valamint mára eltűnt etnikumok képviselői jelentek meg. (MTI, 2018. júl. 12.)

SORSKÉRDÉSEK

A gyimesi, az úz-völgyi és a moldvai magyarokról

Gyimesi táj kaktuszokkal

Beszélgetés Halász Péter néprajzkutatóval*

Gyimesközéploki otthonában hiába keressük a csángó népi kultúra tárgyi emlékeit, nem szöttesekkel, régi tárgyakkal és hímes tojásokkal találkozunk, hanem ritka növényekkel. Ha festői képpel kellene leírni a környezetet, amelyben él, leginkább ez a jelző illene ide: gyimesi táj kaktuszokkal. Halász Péter 2010 óta Gyimesben él, közelebb a moldvai magyarokhoz, és nem távol Erdélytől. Itt dolgozza fel több mint fél évszázada, a moldvai magyarság körében gyűjtött néprajzi anyagait, és jelenteti meg tanulmányok és kötetek formájában. Idén az államalapítás ünnepén Ader János köztársasági elnök A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje polgári tagozat kitüntetéssel ismerte el munkásságát. Beszélgetésünk helyszíne a kaktuszokkal teli kertje.

– Régóta szeretem a kaktuszokat, többségüket Magyarországról hoztam. Ám Gyimesben sem idegen a kaktusz. Déák András barátomnak óriási gyűjteménye volt, hatalmas kaktuszokat tartott a házában, amíg egy nagy árvíz el nem mosta több mint egy évtizede. A kaktuszok nagyon jól érzik magukat Gyimesben, mert itt a napfényes órák száma igen nagy. Amikor nincs köd és nincs felhő, akkor jó napsütés éri őket, és itt a ház oldalában kitűnően érzik magukat. Gyönyörűen virágoznak, ami annak a jele, hogy jól érzi magát a kaktusz és hát a legtöbbit magról neveltem. Most is nevelek legalább száz kis kaktuszt magról. Magyarországról kapom a magot és az erről nevelt kaktusz szebben virágzik, mint a hajtásról szaporított.

– *Miért szereti őket?*

– Azt szeretem a kaktuszokban, hogy igénytelenek és szépek, ahogy valaki írta: rövid a farsangjuk, de annál szebb a báli ruhájuk. Ezek a tüskés, sok ember számára – a feleségem szerint is – visszataszító jószágok olyan gyönyörű virágot bontanak, hogy nem lehet ellenállni nekik. Igénytelenek, ha egy hónapig elmennék valahová, akkor sem kellene aggódnom, hogy meglocsolja-e a szomszéd, akit megkértem rá, mert a kaktusz aztán bírja a szárazságot!

– *És itt, ezek a kővirózsák szintén a kaktuszok családjába tartoznak?*

– Rendszertanilag ezek is szukkulensek, tehát pozsgásnövények. Ezek közé tartoznak a kaktuszok, amelyek tüskések, úgy védekeznek a kiszáradás ellen, hogy a leveleik tüskévé

Halász Péter

* Elhangzott a budapesti Kossuth Rádióban 2018. szeptember 26-án. (A szerk.)

váltak, a száruk pedig levéllé, kaktusztetté, a kövirózsák pedig úgy védekeznek, hogy a levelük megvastagszik, sok vizet tud tárolni, vízfelvételük is más módszerrel történik.

– *Mindeniknek neve van, van-e kedvenc közöttük?*

– Olyan ez, mint Jókai elbeszélésében: melyiket a kilenc közül? Melyik gyermekemet szeressem jobban? Erre büszke vagyok például, ez az Echinocactus, sárgás, vajszerű, tuskés növény.

– *Mint egy tuskés dinnye.*

– Igen, de amikor kikelt a magból, nagyon örültem, amikor már volt két tuskéje, aztán már három és akkora volt, mint a gombostű feje, azután szépen megnőtt. Itt van ez az őszapó – *Cephalocereus senilis* –, fehér hajszerű tuskái vannak, Dél-Amerikában, a magas hegyekben él és ez a fehér tuskézet védi, mint birkát a gyapja a hidegtől. Másrészt, mivel eső alig esik, de nagy a levegő páratartalma, hajnalonként nagy a páraépződés, kicsapódik rajta a harmat és így veszi fel a vizet.

– *Meg sem merem becsülni, hány kaktusz van itt.*

– Ötven-hatvan darab. Télen a kazánházban laknak, de a nagyokat – csak azokat – bevisszük a házba, amiért mindig meg kell harcolnom. Télen hűvösben kell lenniük, 8–10 Celsius-fokon, hogy ne fejlődjenek, mert ha fejlődnek, ha melegebb van, a fénszegény hónapokban csak vékony, beteges hajtásokat hoznak.

– *Végig úgy éreztem, hogy most a biológus beszél.*

– Voltaképpen agrármérnök vagyok, de valóban biológusnak, pontosabban ornitológusnak készültem még a gimnáziumban, de pontosan a biológiatanárom beszélt le róla, mondván, hogy Magyarországon ötvenként van szükség egy ornitológusra, úgyhogy ebből nem lehet megélni. De nagy ajándéknak tartom, hogy értem a növények és állatok viselkedésének, életének, természetének ezeket a rejtelmesebb dolgait, megérezem, hogy mikor mire van szükségük.

– *De hát mégis a gyimesi tájban vagyunk és itt már az ős színes foltjai kezdenek megjelenni a mélyzöldben, ez is gyönyörű.*

– Bizony gyönyörű. Amikor elkezdtem járni Gyimesbe, a '60-as évek elején, akkor minden más volt. Sokkal kiterjedtebb volt az erdő, kevesebb a rét és elvétve fordult elő traktor. Nem volt ilyen zaj, mint most, de én is fiatal voltam és könnyű volt megmásznom a hegyeket, például a Naskalatot.

– *Természetes volt az is, hogy valaki elénekelt egy keserves, csak azért mert belülről jött?*

– Igen, bánatukban vagy magányukban is énekelték. Amikor valaki egyedül volt kint a kalyibánál és az érzéseit világgá kellett küldeni, akkor énekelt és ő maga talán nem is tudta, hogy az keserves, de a szíve megkönnyebbült tőle. Itt Gyimesben minden embernek megvolt a maga éneke. Néhai Zerkula Jánost sokszor halottam például, de ő akkor énekelt, amikor muzsikált. Ő nem úgy énekelt, ahogy az átlagos gyimesi, hogy megy a leány fel a kalyibához, viszi az ételt vagy hozza a sajtot befelé, és talán azért énekelt, hogy ne érezze magát egyedül az erdőben.

– *Azért kérdeztem, mert valahol azt mondta, hogy olyan szívesen hallgatja és ugyanazt a művészi élményt jelenti a gyimesi keserves, a mezősegi muzsika, akár egy Verdi-opera, vagy egy Mozart-szonáta.*

– Ez így van, sőt, amikor először hallottam – mert hát én budai ember voltam és nem népzenén nőttem fel –, a mezősegi dallamoknál ugyanazt a lüktetést éreztem, mint egy Brahms-, vagy Beethoven-szimfóniában és hát közhelyszerű már Babits gondolata: minden ember lelkében dal van és a saját lelkét érzi minden dalban. Én is a saját lelkemet érzem, akár a mezősegi, akár a gyimesi muzsikában, az eredetiben, az igaziban.

– Mikor hallgat zenét?

– Munka közben megy a számítógépen a Bartók Rádió, vagy interneten hallgatok valamit, és amikor olyan munkát végzek, ami nem igényel nagy odafigyelést, mint a szerkesztés – például jegyzetelés vagy bibliográfia-összeállítás –, akkor jól esik szimfónikus zenét, vagy operát hallgatni; a gondolkodást, fogalmazást igénylő munka mellett pedig szívesen hallgatok zongoraversenyt, vagy kamarazenét. Jó, ha háttérben szól a muzsika.

– Hogy került Gyimesközéplokra?

– Gyimesbe néhai Újváry Lajos festőbarátom révén kerültem, akivel Domokos Pál Péter bácsinál ismerkedtem meg, nála jöttünk össze és tőle hallottam, hogy Gyimesbe jár. Talán 1962-ben vagy 63-ban először jártam Erdélyben, úgy, hogy végigjártam azokat a helyeket, amiket minden magyarországinak kötelező (lenne) végigjárni – Gyilkos-tó, Szent Anna-tó, Békás-szoros stb. – és útba ejtettem Gyimest is. Azután már visszatértem és itt Sötét-patakon elkerültem Magyar Katiékhoz, akiknél Lajos bátyám is megszállt. Azért hívják különben Magyar Katinak, mert Csikból jött férjhez Gyimesbe, tehát nem volt csángó, hanem „magyar”, a férje pedig gyimesbükki román, Nyáguly András, akiből jó magyar ember lett Középlokon. Náluk laktam, aztán laktunk a feleségemmel, később a gyerekeimmel, valahányszor itt nyaraltunk Gyimesben. Amikor 1966-ban Moldvába kezdtem járni, a moldvai csángók közé néprajzi anyagot gyűjteni, akkor jövet is, menet is megálltam mindig Gyimesben két-három napra. Itt megpihentünk, meglátogattuk az ismerősöket, így Gyimes számomra nagyon otthonos helyé vált. Sőt, amikor a '80-as évek végén Moldvában nehezen lehetett dolgozni, mert a szekuritáé és a milicisták állandóan az ember nyomában voltak – nem magam, hanem a barátaim biztonsága miatt, akiket állandóan zaklattak, ha magyarországiakat láttak vendégül, vagy szóba álltak valakivel –, akkor én elmentem Moldvába, egy-két barátomat „hónom alá csaptam”, eljöttem velük Gyimesbe, fölmentünk

Halász Péter moldvai csángó barátaival Somoskán az 1970-es években

valamelyik kalyibába egy darab szalonnával meg egy üveg pálinkával, ott két-három napig volt időnk beszélgetni: én gyűjtöttem tőlük néprajzi anyagot, ők pedig örültek, hogy beszélgethetnek egy messziről jött, magyarországi emberrel. Amikor 1990-ben megtörténtek a változások, akkor ismét jártam Gyimesbe a televízióval, filmet készítettünk Berszán atyáról, aki akkor kezdte építeni a „Sziklára épített házat”, a későbbi Árpád-házi Szent Erzsébet Gimnáziumot. Telt az idő, második feleségem moldvai csángó leány lett, és elkezdtünk gondolkodni azon, hogy mi lesz velünk majd, ha én nyugdíjba megyek, hol fogunk élni. Úgy döntöttünk, hogy a két ország között, Pusztina és Budapest között a középutat választjuk és Gyimesben telepedünk le. Ő közelebb lesz a szüleikhez, én pedig közelebb leszek azokhoz, akikhez akkor már jó pár évtizede hozzáköttem a tudományos érdeklődésemet, gyűjtöttem és feldolgoztam a moldvai magyarok nyelvészeti, néprajzi ismeretanyagát.

– *Biológusnak készült, gazdamérnöki diplomát szerzett és néprajzkutató lett. Azt mondta, hogy gyűjtötte a moldvai magyarok néprajzi értékeit. Ha valaki ismeri az Ön írásait és előadásait, tudja, hogy elsősorban sorsokat ismert meg és a gyűjtés az másodlagos, mint ami a sorsokban rejtőzik.*

– Én a kettőt nem tudnám elválasztani, mert a sorsokon keresztül ismertem meg az életüket, amihez hozzátartozik a gazdálkodás, a házépítés, gyermeknevelés, juhászkodás, szokásaik és hiedelmeik, a lakodalom, a születés és a halál. Mert ezek beleépülnek egy-egy külön sorsba, és nem lehet, nem is szabad őket elválasztani. Most például dolgozom a párválasztás, lakodalom és a gyerekszülés hagyományaisal, mindenik egy-egy sors, átlagos nem is igen van. És ha megkérdez az ember valakit, hogy is volt ez az ő életében, akkor mindig azt mondja, ami számára megrázkódtatás vagy emlékezetes, tehát amitől sorsszerűvé vált a sokszor mindennapi esemény, amiről utólag gyakran kiderül, hogy meghatározta, befolyásolta életét és visszaemlékezve úgy érzi, hogy az a sorsának fontos eleme volt.

– *Miért érzi úgy az ember, hogy a balladák is ebben a világban élnek igazán, balladai világ a moldvai magyarok élete.*

– Más népcsoportban is így van, csak itt maradtak meg a legépebben, legteljesebben vagy talán ezt ismerjük jobban néhány kiváló gyűjtő jóvoltából. De ugyanilyenek a székegy népballadák is, amelyekben valójában kifejezésre jut az, amit az emberek sorsként éltek meg. Ennek nagyon szép példája a Bilibók János balladája, amit a lézpedi Simon Ferenc Józsefné énekelt. Ő 1948-ban családotul áttelepült Magyarországra és a Baranya megyei Mekényesen élt. Ezt a balladát az édesanyja kezdte énekelni, arról szól, hogy a falujukban élt egy Bilibók János nevű ember, akit megölt, meglőtt a falu bírója, egy Dan nevezetű, aki lehetett román, de akár magyar is, nem tudom. Mindenesetre nagy tragédia volt, mert kisgyerekek maradtak árván, de halálának is külön története van, mert meglőtték a mezőn, hazavitték, elbúcsúzott a családjától és úgy halt meg. Ilona néni az édesanyja még leánykorában, ott Lészpeden énekbe foglalta ezt a történetet: „Bilibók János mit gondoltál / Mikor hazul' elindultál / S én egyebet nem gondoltam / Marháim járomba fogtam / S Ilonától elbúcsúztam...”, és így elmeséli az egész történetet. Domokos Pál Péter gyűjtötte 1932-ben, aztán nekem énekelte Ilona néni Mekényesen, de sok másnak is, akár csak fiatalabb testvére, Anna néni. Mindenki hozzátett valamit a maga változatához. Dallamát tekintve nem új, mert a moldvai csángók között élő balladának a dallama (amire ő „ráhúzta” ezt a történetet, rímbe szedve és nagyon szép költői képekkel kiegészítve, ami aztán az éneklés során csiszolódott) mindenképpen friss, mint a bor, amikor még nincs teljesen kiforrva, de már magán viseli a ballada összes jellemzőjét. Moldvában is megvan tehát a ballada, de itt, Gyimesben jobban ismerik, már mint keservest. A nevében benne van, hogy nem vidám ének, és az is az élet szomorú oldalát, tragikus érzéseit, kisebb-nagyobb csa-

lódásait fejezi ki, énekl meg. Nem annyira történet, mint a Bilibók Jánosé, vagy Kőműves Kelemené, Molnár Annáé és a többieké, hanem általános életérzés. Én itt a telkemet egy gyimesi prímástól, Antal Zoltántól – itt Vak Zoltinak nevezték – vásároltam és neki az volt a keservese, hogy „Felsütött a Hold sugára / minden ember ablakára / Jaj Istenem mi az oka / az enyérem nem süt soha...” – hiszen vak volt. Sokszor beszélgettem vele arról, hogy Gyimesben szinte mindenkinek saját keservese volt és ha valaki valahol énekelte, bálban vagy kaszálóban, akkor mindenki tudta, hogy kinek a keservese és nem is énekeltek mint sajátjukat, hanem úgy, hogy „most élénekelem a ... keservesét”.

– *Egy pesti ember kiköltözik Gyimesközéplokra. Az ember azt gondolná, hogy a paraszti kultúra tárgyaival rendez be a lakását, bútordarabok, tárgyi elemek köszönnek vissza a berendezésből. Itt nem ezt látjuk, hadd idézzem egy gondolatát egyik előadásából: „A hagyomány nem elsősorban formai elem, pityke és süjtás, nem a szoba sarkába állított rokka, a talicskába ültetett muskátli, hanem életforma, gondolkodásmód, értékrend.” E szerint él?*

– E szerint élek valóban, legalábbis igyekszem. Persze, ha fiatalabb korban költözöm be Gyimesbe, amikor még bőven voltak itt kendezők, szóttesek és a hagyományos népelet tárgyi emlékei, akkor talán lenne körülöttem is, de én szándékosan soha nem gyűjtöttem tárgyi dolgokat. Ha adtak egy gorzafalvi cserepet Moldvában, azt elfogadtam, megköszöntem és ha nem tört el, haza is vittem. Nagyon kedves emlékem az, amikor egy moldvai csángó faluban találtam egy nem gorzafalvi, de nagyon szép, tyúkszaros köcsögöt, aminek piros-fehér-zöld volt a színezése. Mondtam a menyecskének, hogy nagyon szeretném megvenni, mert tetszik és adok érte akármennyit. Nem akarta ideadni, majd megbeszéli a férjével, amikor hazajön – mondta. Mindenesetre 20 lejt otthagytam, az akkor egy női nylonharisnya ára volt, hogy beszéljék meg a férjével és majd visszamegyek. Este aztán szépen megtisztítva és borral teletöltve elhozta nekem. Ilyen emlékekkel beszerzett eszközöm van néhány, meg van gorzafalvi fazekam is s néhány szóttes. De csak ennyi! Úgy, hogy Gyimesben sem vágytam rá, hogy ilyesmivel jelképezem az idetartozásom.

– *Gyimeshez tartozik?*

– Igen. Több mint nyolc esztendeje élek itt. Igaz, megfogadtam, hogy Gyimes néprajzával nem fogok foglalkozni, mert a hátralévő időmből erre már nem jut, és itt van is elég ember, aki Gyimessel foglalkozzon, én csak a moldvai anyagaimat fogom földolgozni. De hát belekeveredtem egy-két dologba. Amikor a Lakitelek Alapítvány által koordinált, egész Kárpát-medencére kiterjedő helytörténeti kutatás Gyimest is elérte, akkor elvállaltam ennek szakmai vezetését, meg közreműködtem az ebből készült könyvnek a szerkesztésében is és akkor beleástam magam Gyimes múltjába és jelenébe. Kicsit olyan ez, mint az én néprajzos tevékenységem, az agrármérnökök között én voltam a néprajzhoz legjobban értő ember, viszont a néprajzosok között én voltam az agrárközgazdasághoz legjobban értő. Tehát minden viszonylagos, így többé-kevésbé gyimesinek érzem magam.

– *Honismereti munkáját, a moldvai magyarságért végzett szolgálatát több kitüntetéssel ismerték el az utóbbi időben. Több mint 50 éve támogatja a honismeret ügyét, a Honismereti Szövetség tiszteletbeli elnöke ma is.*

– Az említett állami kitüntetést nem tudtam személyesen átvenni, de a kisebbik lányomtól tudom, hogy azt a fölterjesztést adták be a jelölőbizottságnak, amit akkor fogalmaztak, amikor a Hargita Megyei Önkormányzattól 2017-ben megkaptam a Kájoni János-díjat, meg 2018 elején az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettől a Kőváry László-díjat. Azért esett különösen jól a magyar állami kitüntetés, mert számomra azt jelentette, hogy itt a Székelyföldön, és általában Erdélyben befogadtak, elismerik a munkámat és a régi otthonomban – Belső-Magyarországon – is számontartanak. Életem nagy része

valóban a honismereti mozgalom szolgálatában telt, telik, hiszen a néprajz is honismeret, a csángók érdekében végzett munka, a sorsukkal való foglalkozás is az. Amikor elküldi egy-egy moldvai barátom valamelyik írását, hogy stilizáljam az irodalmi nyelv szabályai szerint, vagy mikor a Moldvai Magyarság folyóirat számára ismertetem a Budapesten megjelenő, csángó magyarokkal foglalkozó könyveket, az szerintem mind honismeret. Krisztusi ideig, 33 évig voltam a Honismeret folyóirat szerkesztője, aztán több mint tíz évig a szövetség elnöke, most tiszteletbeli, benne vagyok a Honismeret folyóirat szerkesztőbizottságában, ilyen értelemben benne vagyok a mozgalomban. Sajnos itt, Erdélyben nem sikerült megszervezni a honismereti munkát, bár próbálkoztam a Székelyföldön is, de ilyen szerveződés Romániában egyetlenegy van – tudomásom szerint – Nagyváradon, a Partiumi Műemlékvédő és Honismereti Egyesület. Itt, a Székelyföldön Egyed Ákos professzor kezdte el hajdan, de nem lett egy, nemcsak a tudósokat, hanem amatőr helytörténészeket is felölelő szervezet.

– *Mivel foglalkozik, milyen témán dolgozik?*

– Minden munkát – nyolvan felé közeledve – „talán utolsó”-nak érzek. Most olyan monográfián dolgozom, amelynek az a munkacíme, hogy „Az első csóktól az első gyermekig”. Ez a moldvai csángóknál több mint ötven év alatt gyűjtött, a párvalasztásra, lakodalomra, a családi életre, a gyermekszülésre és gyermeknevelésre vonatkozó anyagaimnak monográfiává való feldolgozását jelenti, ami nem könnyű. Hajdanában, sorsukat megismerve, az átlagost talán meghaladó személyes kapcsolataim révén valószínűleg többet tudtam meg tőlük és róluk, mint egy pár napos, vagy akár néhány hetes „kiszállás” alatt, mégis számos olyan kérdés adódik most a feldolgozás során, amit feltennék, de már nincs kinek, mert azok a régi emberek már elköltöztek az élők sorából. Tehát nehéz elvarrni a szálakat, de el kell varrni, és előbb-utóbb elkészül a monográfia.

Oláh-Gál Elvira

Aki versenyt fut az idővel

Beszélgetés Csoma Gergely szobrászművésszel*

Küldetéses ember, aki életművével, egész valójában a csángó magyarság ügyét szolgálja, szembeesülve a múltó idővel. Köszöntöm Önöket! Csűrös Csilla vagyok, vendégem Csoma Gergely szobrász, fotóművész.

– *Fényképész, szobrászművész, néprajzi gyűjtő, szépíró, tanító. Ki mindenkit tisztelhetek Önben?*

– Ez mind én vagyok, ezt a moldvai világ hozta ki belőlem. Én eredetileg azt hittem, hogy csak szobrász leszek, lelkesen jártam a Képzőművészeti Főiskolára egészen addig, amíg egy nyári szünetben ki nem jutottam több évnyi gyimesi mászkálás után Moldvába. A gyimesi csángóktól hallottam azt, hogy léteznek az ezeréves magyar határon túl is csángók, de ezek már oláh viseletben járnak, nem beszélnek hibátlanul a magyar nyelvet, az oláhokhoz húzódnak. Sok rosszat mondtak róluk, s ettől hihetetlen vágy ébredt fel bennem, hogy megismerjem őket. Beültem a Széchényi Könyvtárba, ott elolvastam Domokos Pál Péternek, Lükő

* Elhangzott a budapesti Kossuth Rádióban 2018. július 7-én. (A szerk.)

Pusztinai gyerekek (Csoma Gergely felvétele)

Gábornak, Mikecs Lászlónak a könyvét, aztán később úgy alakult az életem, hogy Lükő Gábort is, Domokos Pál Pétert is személyesen megismertem. Domokos Pál Péterrel szinte apa-fiú kapcsolat jött létre közöttünk. Péter bácsi emberi példaképem is. Tőle kaptam az első komoly magnetofonomat. Nagyon érdekelt a népi gyógyászat világa, a népi varázslásoknak a világa, az archaikus imáknak, a ráolvasó verseknek, a népmeséknek az elevenisége, amit én élőben kaptam Moldvában. '77-ben még szinte minden faluban népviseletben jártak.

A kislánykák olyanok voltak, mint tömörített, kicsi csángó asszonykák, lepelszoknyában, fehér szöttes inggel, mezítláb, piros kendővel a fejükön, koromjellel a homlokuk közepén, ami az igézéstől védte meg őket. Én ebbe a moldvai világba szerettem bele.

– *Az első szerelem Erdély iránt mikor lobbant fel?*

– Édesapám székely ember. A székely nagyapám – öten vagyunk fiútestvérek – állandóan oltotta belénk azt a hatalmas büszke öntudatot, hogy mi nem akármilyen magyarok vagyunk, hanem székelyek. A székely nemzetben belül is lófő székely családból származunk, ami azt jelentette: a család olyan tehetős volt, hogy háborúban egy lovas katonát köteles volt a saját pénzén kiállítani, 3 napi étellel, teljes fegyverzetrel csatába küldeni. És ami még csodálatos, hogy Kőrösi Csoma Sándor unokatestvéri ágából származom. Így nőttek föl, hogy rengeteget jártam ki Csutak Róza nagymamámhoz, meg székely nagyapámhoz. A másik nagyapám meg temesvári volt, részt vett a Bánáti Köztársaság kikiáltásának az előkészületeiben, ezért el kellett menekülnie, egy halálos ítélet lebegett a feje felett, ezért ötven évig nem tehetette be a lábát Romániába.

– *Akkor igazából, ha most felcsendül Kodály „Székely fonó”-ja, az egyfajta tisztelgés a székely ősök előtt is?*

– Igen, például, amikor a műhelyemben dolgozom, akkor hihetetlen örömmel és boldogsággal éneklek. Én egy népdaléneklő ember vagyok. Naponta minimum 8–10 népdalt

éneklek. Ez nekem egy lelki szükséglet, akár bánatom, akár örömöm van, én állandóan éneklek. Néha még színpadon is előfordul ez a merészség.

– *Hogy lett szobrász magából?*

– Műbútorasztalos voltam, egy idő után az a vágy ébred fel bennem, hogy ne csak bútorokat készítek fából, hanem faragjak is. A különböző csodálatos színű, állagú fák iránti szeretet egyre inkább faragásra kényszerített, elkezdtem mintázni, rajzolni. Mindig is rajzoltam, gyerekkoromtól kezdve, kicsi állatfigurák, emberfigurák kerültek ki a kezemből, végül felvételt nyertem a főiskolára. Szabó Ivánnak, Somogyi Józsefnek lettem a tanítványa, de a legtöbbet a Kiss László nevű gipszöntőmestertől tanultam, aki egy életen keresztül samesza volt Pátzay Pálnak, Kerényi Józsefnek. Tőle tanultam meg azt, hogy soha nem szabad más segédjének lenni, inkább az ember nyomorogjon, inkább évekig ne kapjon megbízást, de csak a saját munkáját csinálja. Mert annál rettenetesebb élethelyzetet, amikor valaki más életművét csinálja meg, és ő sehol nincs megemlítve, annál nem tudok rosszabbat elképzelni. Egy megkeseredett lelkiállapot jön létre emiatt. Ettől a mogorva, megbántott embertől a legfontosabb dolgot az élete példáján tanultam meg: hogy csak a saját munkámat csináljam.

– *Tudatosan kereste, találta meg az útját?*

– Nem, ez teljesen véletlen volt, amikor kialakult, hogy én szobrásznak készülök. Akkor még kitanultam a kőfaragó szakmát is. A főiskolán a viaszveszejtési bronzöntési eljárást tanultam meg, ami mind hozzájárult ahhoz, hogy például, ha egy köztéri munkám elkészül, akkor azt meg tudjam cizellálni, be tudjam patinázni. A fa viszont állandóan jelen van az életemben. Különböző színű fák – csodálatos, vörös, nagyon kemény tiszafákkal dolgozom. Például, amikor Bartók daljátéka, „A kékszakállú herceg vára” inspirált, az alapján kezdtem el egy munkát csinálni tiszafából, amikbe különböző egzotikus fából betéteket raktam. Kanalakat faragok, de ezek a kanalak egyben kottafejek, és a zene ütemére én ezeket a kanalakat meggyötöröm, a kanálszár néha becsomósodik, szabályosan egy csomót faragok rá. Vibrálnak, mozognak a kanálszárak, amelyek egyben kottafejek is, és ahogy elhelyezem ezt egy alapon, ez a „kékszakállú...”, tehát ez a dallam jön ki a stilizált kanálfejek, kottafejek alapján. Jövőre, ha lesz egy életműkiállításom, akkor természetesen ez is ki lesz állítva.

– *Ez a habzó indulatú életigenlés, ez is az ősök génjeiből fakad?*

– Székely nagyapám szerszámkovácsként dolgozott egy kőfaragóüzemben. Döbbenetesen érdekes dolog, hogy hatvan évvel később, én, az unokája kőfaragóként valószínűleg ugyanolyan szerszámokat használtam, mint amiket valamikor nagyapám kovácsolt. Viszont mindig nagyon érdekelték a szellemi tevékenységek, az anyagi dolgoknál mindig sokkal előbbre valónak, nemesebbnek, emberhez méltóbbnak találtam, úgyhogy szellemi tevékenységet akartam végezni mindenképpen. Emberi nagy példaképem Domokos Pál Péter. A bátorság, hogy fazekasnak álcázva 1929-ben bement Moldvába, minden veszélyt vállalva végezte azt a felderítő kutatómunkát, ami mindenképpen szükséges volt a csángó magyarok megismertetéséhez, később könyvet írva róluk. Megjelent az első fotóalbumom, mert kényszerrel éreztem arra, hogy megörökítem ezt a megrendítő, fantasztikus világot. Színes volt, vizuális volt, festői pompában, gazdagságban jelent meg, ugyanakkor a hihetetlen szegénység, nyomor, emberi megaláztatások számtalan példájával találkoztam. Egy idő után nem tudtam szabadulni ettől, úgy éreztem, hogy erkölcsi kötelességem visszajárni, visszavinni a fotókat, évente egyre többször mentem ki, és egyre több falut akartam megismerni. Mert 295 000 katolikus van, ezek mind magyarok. Ezek közül napjainkban már csak körülbelül 70 000 beszél magyarul, de nekem még mind az öt északi csángó, sziszegő

nyelvjárású faluból sikerült hangfelvételeket kihoznom. „Isztenem, Isztenem, kici Krisztuska” – ebben az archaikus, különleges, sziszegő nyelvjárásban beszéltek. Napjainkban már csak kettőben beszélnek ezen a sziszegő nyelven. Mindig így beszéltem velük, mondta is egy idősebb csángó bácsi, hogy „Kenddel szeretek tanácsolgatni, mert kend érti ezt az igaz magyar nyelvet, amit műnk beszélünk, csak most bévegyült a nyelvünkbe az oláh szó, emiatt romlik a csángó nyelv.”

– *Gyönyörű! De azért magának is kellett bátorság ahhoz, hogy oda menjen!*

– Igen. A hetvenes-nyolcvanas években valóban így volt. Most már teljesen szabadon lehet menni. Nem akartam bajt hozni a háziakra, tehát igyekeztem késő éjjel vagy kora hajnalban megjelenni vagy távozni, hogy a falvakban létező besúgó embereknek a figyelmét elkerüljem, a milicistákkal ne találkozzam.

– *Tudja azt a pillanatot, amikor ez a fajta kíváncsiság szenvedéllyé vált?*

– Talán, amikor a második utam során visszavittem a falvakba a színes fényképeket, és láttam ezeknek a meggyötört, meggyalázott, szerencsétlen sorsú hajdani magyaroknak az örömét, hogy életükben először tartanak Fuji színes képeket a kezükben. Magyarországiak jártak ott, de én voltam az egyetlen, aki rendszeresen visszajárt. Voltak olyan torokszorító események is, ez már a Ceausescu-rendszer második felében, amikor valamelyik faluból megszökött egy fiatal csángó ember, kijutott Olaszországba, és a román hatóság azzal büntette az otthon maradtakat, hogy minden kapcsolatot megszakított, tehát levelek nem juthattak el a családhoz. Hozzám küldött leveleket a fiatalember, ezeket a leveleket én vittem el a családnak és a család üzeneteit, amit magnóra vettem, kijuttattam a fiatalember címére. Aztán, amikor megjelent az első fotóalbumom, akkor kitiltottak.

– *Épp ezt akartam mondani, hogy bizony, maga is megjárta a román börtönöket és fogdákat.*

– Ilyen is volt.

– *És olyan is volt, hogy nevet változtatott.*

– Igen. Az eredeti nevem a Csoma Gergely. Aztán kitaláltam azt, hogy új nevet kérek hivatalosan, de a magyar kommunista Belügyminisztériumnak nem lehetett elmondani a valódi indokot, egy elterelő mesét kellett találni, hogy én mindenképpen megtagadom az atyai nevemet családi problémák miatt. A magyar hatóságok bevették ezt, megkaptam az új személyi igazolványomat, és azonnal beadtam a kérelmet egy új útlevele. Ez alapján minden gond nélkül tudtam továbbra is mozogni a határon.

– *Már akkor tudta, hogy nyomon fog követni sorsokat, hogy 30 év múltával egy újabb fotóalbumban dokumentálhassa a történéseket?*

Kezdetben nem, de mivel teltek az esztendőök, akiket én egyszer megismertem, azokhoz állandóan visszajártam, és közben örökké léptem tovább, nem akartam egy falunál leragadni. A teljes moldvai magyar településrendszerben gondolkoztam, és meg akartam ismerni elsősorban a sziszegő nyelvjárású, a legrégebbi, legarchaikusabb falvakat, de a különböző székely kirajzások falvait is. Ott lakhattam ezeknél az embereknél. Bennem elevenen élnek ezek a petróleumlámpás, döngölt padlójú, kicsi, náddal fedett csángó házcsákák, amikből már alig van, mert a külföldön dolgozó fiatalok ezeket lebontják, új házakat építenek, de én még ebbe a világba kerültem bele, én még megtapasztaltam a kántorok világát, akik elmondják, hogy micsoda embertelen dolgokkal és lépésekkel szüntették meg a magyar nyelvet és világot. Hihetetlenül megrendített a sorsuk. Én annál torokszorítóbb és megrendítőbb dolgot nem tudok elképzelni, minthogy valaki jelen legyen egy hétszáz évvel ezelőtti archaikus nyelven beszélő magyar szórvány falu végnapjaiban – s állandóan dokumentálhatom ezt. Engem számtalanszor gúnyoltak és vádoltak azzal, hogy naciona-

lista vagyok. Hihetetlenül fáj ez a vád, mert pontosan tudom, hogy ha én egy hasonló körülmények között lévő indián népcsoporttal foglalkoznék, vagy egy afrikai törzssel, akkor soha ilyen aljas és elkészerítő, degradáló váddal nem szembesülök. Én egy meggyötört magyar népcsoportot tudok a saját és a családom pénzéből rendszeresen látogatni, mert arra nem volt lehetőség, hogy eljussak az Amazonas mentére. Arra sem volt, hogy Hokkaidó szigetére eljussak az ainukhoz, de arra igen, hogy Moldvába évente nyolc-tíz alkalommal kimenjek. Most már, Istennek hála, úgy alakult, hogy a falusi névadóknak vagy a magyar történelem jeles alakjainak, Szent Lászlónak, Szent István királynak, vagy jeles csángó embereknek emléket tudok állítani, szobrokat tudok készíteni, amelyeket társadalmi munkában csinálók, mert szegényeknek arra nincs pénzük, hogy ezt megfizessék.

Petrus Neumannak, Bogdánfalva utolsó magyar nyelvű papjának mellszobra (Bogdánfalva, 2018. Szilvafa, 80 cm)
(Csoma Gergely felvétele)

nőbe. Aztán mondtam neki, hogy nem egybe, hanem több tízezerbe bolondultam bele, de ezt meg kell tenni, mert rajtam kívül nem teszi meg senki. És akkor tényleg egy eldugott kicsi faluba mentem, és egy 16 négyzetméteres parasztházban kialakítottam egy olyan tantermet, ahol a sarokban volt az ágyam, a falusi asztalossal csináltunk két hosszú, keskeny asztalt, meg 5–6 padot, és oda ültek a gyerekek. Több hónapig letört ágakkal a sárba írtuk a magyar szavakat, mert nem volt semmi.

– *Kinckereső kisködmön...*

– Döbbenetes dolog, hogy tényleg ugyanezeket a történeteket éltem át, amit gyerekkoromban Móra Ferenc történeteiben olvastam. Egy idő után kaptam füzeteket, golyós-

– Amikor tanárként dolgoztam, akkor Szent László-legendákat játszottam el a gyerekekkel, mintha kis színházi előadások lennének, ezeket aztán a szülőknek, nagyszülőknek játszottuk, és ez nagyon jó közösségteremtő lehetőség volt arra, hogy a gyerekek élményeken keresztül tanuljanak. Amikor Csíksomlyóra vittem a gyerekeket, felkészítettem őket. Mária-himnuszokat tanítottam nekik, magyar imádságokat, csángó népdalokat tanítottam vissza, és ezek a gyerekek hihetetlen boldogan szívták magukba ezeket a dolgokat. Természetesen a hatóság emberei megpróbálták ezt megakadályozni.

– *Megint csak azt kérdezem, mikor érezte azt, hogy most már az is kevés, hogy dokumentálja, fotózza ezt az elmúló világot? A szobraival a magyar világ jeleit hagyja a falvakban? Mikor érezte azt, hogy ennél is több kell, az, hogy tanítóként újraélessze a magyar iskolát?*

– Én Magyarfaluba, a legkeletibb csángó faluba mentem ki tanítani. A csángó szövetség vezetősége kérte, hogy vállaljam el, aztán szegény feleségem nagy nehezen beleegyezett.

– *A családjá, gondolom, a névváltoztatást is nehezen viselte.*

– Hát igen, mert az mind a két gyerekemre is hatott. Aztán, amikor bejelentettem, hogy kimegyek tanárnak, akkor a feleségem rémült meg, feltételezvé, hogy esetleg 48 évesen belebolondultam egy csángó

tollakat. Azzal a naiv hittel mentem ki, hogy egy év alatt megtanítom őket írni, olvasni magyarul, és bizonyos dolgokat meg fognak tanulni. Ez hibátlanul bekövetkezett. Este, amikor sétáltam a faluban, volt úgy, hogy a kis tanítványaim a többi gyerekek tanították, hogy „nézd, mit tanultam a magyarnál az iskolában...” Ez óriási élmény volt, természetesen.

– És megmaradt a magyar iskola azután is, hogy otthagytát?

– Igen, most már sikerült a román iskolába is beharcolni. Moldvában most körülbelül 27 helyen zajlik magyartanítás. A gyönyörű szép archaikus magyar tájnyelv egyik művészi rangú képviselője az a Lakatos Demeter, aki soha nem járhatott magyar iskolába. És annak ellenére csángó magyar emberként írta le élményeit, a falusi eseményeket: „A homályok esztefelé lángolnak / Havaszok isz pirosz tűzben lobognak / Mint aranyhullámok az égből szállnak / Ilyentájt a költők bámulva állnak / Hegyek isz, erdők isz felvilágodnak / Utolsó napsugarak a sziklán táncolnak / Nap felkerülte világát, mint egy sztráng / Ész moszt utolján marad egy veresz láng / hedzsek után a nap sendben leszentul / Faluba lasszackán beszötétül / Csillagok felrobbannak az égre ott fenn / Sz földre leszáll újbúl a szent send / Dzsönyörködöm a nap szentülészekbe / Fekszik le a nap arany fészkiye / Ész szelidend, a napot hátránézve, mikor körötte minden aranyba fesztve.” Ezt az embert számtalanszor meggyötörték, megfélemlítették, elkobozták a verseit. Lakatos Demeter még 1954-ben, amikor születtem, azt írta, hogy „lédzs büszke fiam, kemény, mint a csángó mondja, beteljeszedett az apának és a fiának is a gondja, megérted, madzsarul tanulni”.

– Most csendüljön fel a Berka együttes „Csángóországba” című lemezéről a „Meddig él a szerelem?”

– Igen, a csángók már képesek komoly művészi színvonalon megjeleníteni, tehát ha lehetőséget kapnak, akkor végre ők is meg tudják mutatni, mit tudnak. Ez mindig is megvolt ebben a szerencsétlen, meggyötört, románná váló népcsoportban. Nekünk a legősibb, legrégebbi magyar testvéreink, akik a történelmi Etelköznek a peremvidékén élnek, a múltjuk, azt lehet mondani, hogy szinte teljesen ismeretlen. Amiket tudunk róluk, azok is 600–700 évre mennek vissza. Két évvel ezelőtt megjelent a minden fotóalbumomnál fontosabbnak tartott könyvem, „A megkötött idő”, amely 680 oldalon keresztül csángó szóbeli hagyományokat dolgoz fel, archaikus imákat, ráolvasó verseket, 30 csángó falu népmeséit, népi gyógyászati eljárásokat, eredettörténeteket. Könnyen lehet, hogy húsz év múlva az utolsó északi csángó szó is eltűnik, és ahogy a liberális gondolkozású testvéreink szenvednek attól, ha bármilyen népcsoportnak a gyermeke elfelejti a gyökereit és a kultúráját, egy pillanatra érezzék át azt a fájdalmat, amikor ez történetesen egy magyar népcsoport tagjával vagy egy magyar eredetű falu lakóival történik! Ez ugyanolyan megrendítő és fájdalmas.

Külsőrekecsini nagymama unokájával Csíksomlyón
(Csoma Gergely felvétele)

– *Maga az idővel fut versenyt vagy vív kíméletlen harcot: újra és újra visszatérő motívuma munkásságának az idővel folytatott küzdelem és a csángóság felmutatása. Ez a legfontosabb?*

– Világos volt számomra, hogy ebben a hatalmas román tengerben a mindenfajta erdélyi utánpótlás, támogatás, magyarországi kapcsolatok nélkül élő moldvai csángó magyarok megtartó papok, megtartó tanárok nélkül teljes beolvadásra: a megsemmisülésre vannak ítélve. Feleségem révén, aki japán nyelvet tanít, ismerem a Hokkaidó szigetén élő ainuknak a történetét, de a Kalahári sivatagban élő kicsi busmanoknak a sorsa is megrendített. Mindig is fogékony voltam az észak-amerikai indiánoknak a tragédiájára, a spanyolok által elpusztított hatalmas indián kultúrák tragédiájára. Én villámgyorsan, azonnal, érzelmileg tudatosan is teljes párhuzamot véltem felfedezni a moldvai csángó magyarok és minden meggyötört, bedarált, megsemmisített kisebbség sorsa között. Kénytelen voltam őket megkérni, hogy a hagyományaikat mondják el. Csodálatos szépen elmondtak dolgokat, amikre még emlékeztek. Nagyon sokáig, körülbelül 30 évig nem gondoltam arra, hogy ezeket valamikor majd feldolgozom. Nagy nehezen elkezdtem leírni a kazettákon lévő dolgokat, és akkor döbbsentem rá, hogy ez alatt a 40 év alatt mennyi pótolhatatlan dolgot sikerült rögzítenem. Tehát az idővel való versenyfutással ekkor szembesültem, és azzal a torokszorító fájdalommal, hogy nem voltam tudatosabb, hogy valakit jobban nem faggattam ki. A Kokosz Véron nevű, utolsó észak csángó varázslónőről beszélek, aki egyben bábaasszony is volt, de rontásokat is ki tudott oldani, betegségeket gyógyított, az állatgyógyászatához is értett, legendákat tudott elmesélni. A pap nem volt hajlandó eltemetni, mert hogy, úgy mond, babozott meg őnt is öntött, de a lényeg az, hogy a Kokosz Véron, akárcsak számos faluban a hasonló sorstársai, rengeteg ősi tudásnak az őrzői voltak. Ezeket szóllaltatom meg többek között ebben „A megkötött idő” című könyvben. Most már szinte nincs kitől gyűjteni. A csángó fiatal már nem azt az édes patakcsobogását, csodálatos képekben gazdag csángó tájnyelvet beszéli, az elsődleges nyelvi élménye már a román nyelv.

– *Csoma Gergely az elmúlás dokumentátora is, felmutatója is, a vele szembemenetelő, azt feltartóztatni, lassítani akaró harcos is?*

– Ez mind igaz. Ugyanakkor az a mérhetetlen emberi fájdalom és szomorúság, amit én ott tapasztalok, kényszerített arra, hogy egy idő után ne csak fotózzak, meg néprajzi gyűjtéseket végezzek, hanem bizonyos olyan történeteket, amikkel én szembesültem, és amik megráztak, azt vagy novellában, vagy kisregényben dolgozzam fel. Pontosan tudom, hogy nem annak a 200 embernek dolgozom, akik az én olvasóim, hanem annak az egy vagy két embernek dolgozom, aki 200 év múlva véletlenül beül a Széchényi Könyvtárba, előveszi az ott megőrzött, porosodó könyveimet, és 200 év múlva rá fog döbbsenni arra, hogy ezek a moldvai katolikus románok ezek tényleg magyarok voltak, és így beszéltek. Az egyiptomi piramisokat én élőben nem láttam, rengeteget olvastam róluk, mind érdekel, de arra gondolok, hogy a csángók most pusztulnak. Tehát a piramisok - ugyanúgy, ahogy a világ csodái - megvárnak, ha majd egyszer, valamikor odajutok, de a csángó világ nem tud megvárni, mert az beolvad, és ezt a beolvadást, ha meggátolni nem is lehet, de egyes embereket ki tudunk közülük emelni, meg tudunk menteni, olyan fáklya-emberekké tudjuk nevelni, amilyen Petrás Marika, vagy Iancu Laura, vagy Gábor Felícia, vagy Bogdán Tibi, vagy mondhatnék többet is. Ezért kell dolgoznunk. Mindig lehet kiemelni közülük egy tehetséges, fiatal embert, fiatal lányt, akiket meg lehet noszogatni, és magasabb szintre juttatni.

– *Maga egy végtelenül érzelmvezérelt ember. Igaz?*

– Természetesen, igen. Néha elsírom magam, és nem szégyellem a könnyeimet, amikor megrendítő dolgokkal találkozom. Nemcsak népdalokat, hanem szent énekeket meg zsolnárokat is éneklek, nem érdekes, hogy az egyik református, a másik meg katolikus. Gyö-

nyörű dallam, ez a fontos, gazdagítja az életemet, és amikor 15 órán keresztül utazom ki Moldvába, akkor is nagyon gyakran végigéneklek az utat, verseket mondok.

– *Számítógépe nincs, mobiltelefonja sincs, de abban biztos vagyok, hogy a Jóistennel beszélgető viszonyban van.*

– Igen. Igen. Igen. Ez az én belső ügyem. Annyit akarok elmondani még, hogy nagy szeretettel kell megköszönnöm annak a munkatársamnak, aki az első pillanattól mellettem állt, és viszonylag keveset veszekedett velem, és támogatót, és szerkesztette a könyveimet. A feleségemről van szó. Elviselte, hogy nem keresek pénzt. Egy átlag magyar nő egy év után kirúgott volna, és a feleségem már 44 éve itt van velem, elfogadta ezt az örületemet, de elfogadta azt is, hogy ez fontos dolog, támogató, úgyhogy most is hivatalosan megköszönöm neki.

– *Ez jól fog esni neki. És a gyerekei? Azok viszik tovább ezt az örületet, vagy csak tisztelettel adóznak neki?*

– Hát, ahogy az lenni szokott, ez nem így van. A feleségemnek a keleti érdeklődését a fiam örökölte, koreai történészként dolgozik, nyolc könyvet írt már Korea történelméről. Van egy koreai menyem és három csodálatos, kis, mandulaszemű, értékes unokám, fél magyar, fél koreai emberkék. Itt élnek Magyarországon, hibátlanul beszélnek magyarul, és minden hétvégén a koreai iskolában is ott vannak, mert két kultúrájú emberek, és ezáltal gazdagabban lesznek. A lányom pedig Katalóniában van, ő textiltervező.

– *Fogalmazhatok úgy, hogy Kodály „Psalmus hungaricus”-a egyfajta apoteózis is mindannak, amiről mi beszélünk, ami a csángók világa, és ami Csoma Gergely élete?*

– Igen, meg kell őriznünk azokat az értékeket, tartásokat és kincseket, amelyek csak ránk jellemzőek, és ez a hűség, amit én Péter bácsitól, Domokos Pál Pétertől tanultam, számomra példaértékű volt. Ezt igyekszem én is az életemben megvalósítani.

Csűrös Csilla

Lőrinc Celesztin, a Csángó Rádió megalapítója*

Egészséget! – így köszöntött egy idős férfi, amikor elmentem mellette az egyik moldvai csángó faluban. Irultam-pirultam – nekem kellett volna előre köszönni, de az öreg megelőzött.

Egészséget! – válaszoltam vissza. Jól megnéztem a férfit. Arca egy nagy ráncos edény, szinte megszámlálhattam az éveket rajta. De látszott a dolgozó munka is, bizony, aki itt él, nem lottó ötösből szerzi a mindennapi betevőt. Ezer kilométerre lehetünk Budapeستől.

Itt jövogetnek és menegetnek az emberek. Ha valaki arra kíváncsi, hogy hol lakom, azt kérdezi: – Na, és hol ül?

Ha pedig nagy lesz aznap a forróság, azt mondják: erőst melegecske lesz nemsokára.

Tündéri világ ez, múltunk, magyarságunk tapintható, látható, hallható darabja. Bizony megrikat, ha nézzük, hallgatjuk őket. Ilyen lehetett a Kazinczy nyelvújítása előtti magyar

---

* Elhangzott laudációként a Magyar Örökség díjátadó ünnepségén a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében, 2018. szeptember 29-én. (A szerk.)

szó. Amihez azóta is ragaszkodnak a nagy román tenger kellős közepében. Jártak náluk néprajzkutatók, nyelvészek, antropológusok szép számban. Lejegyezték dalaikat, meséiket, történeteiket, táncaikat. Ma már tudjuk, hogy mire lehet építenünk, a csángó néplélek alapjait megvetettük. A ma *Magyar Örökség* díjban részesülő fiatalember mégis olyat tett, amit csak kevesen. Jelenné, jövővé változtatta a múltat. Kitalált valamit, olyasmit, ami segíti megőrizni a csángó kultúrát. Rájött arra, hogy a rádió az egyik legtökéletesebb eszköz a kultúra terjesztésének terén. Műveltséget ad, nevel, tájékoztat. Ezért is olyan fontos a Csángó Rádió.

Kitalálója, Lőrinc Celesztin így írt magáról: „A rádiót elsősorban abból a célból indítottam el, hogy általa hírt adjak, és a csángó kultúrát terjesszem az itthon élő és külföldön dolgozó és kitelepült csángóknak. De ez a rádió nem csak nekünk szól, hanem minden magyarnak és csángók iránti érdeklődőnek.”

Lőrinc Celesztin

rádió beindult, 24 órában sugárzott. Celesztin többször is hangoztatta, hogy a rádió nem valami ellen jött létre. Nem a románokat akarja bosszantani ezzel. A megbékélésre jó példa, hogy a Csángó Rádióban van román nyelvű műsor is.

Ekkor már egyre többen felfigyeltek rá. 2011. november 12-én elsőként vehette át a moldvai csángók közül a csíkszeredai konzulátuson a magyar állampolgárságot bizonyító honosítási oklevelet.

Celestint Csíkfaluban meglátogatta Kallós Zoltán is, aki rengeteg értékes felvételt adott át a rádiósnak. De járt nála Varga Lajos váci segédpüspök is. Sőt, egyszer még egy 30 fős motoros társaság is felkereste.

Az út pocsék volt akkor is, ma is, de képzeljük csak el: micsoda esemény lehetett Csíkfaluban a több mint kéttucatnyi magyarországi motoros megjelenése. A Csángó Rádió ott volt nagy eseményeken, a csángó fesztiválon, a csángó bálon, ahonnan élő bejelentkezésekkel tudósított. A csángók hamar megkedvelték Celesztint és a rádiójukat. Az egyik nyáron szeretetük jeléül még a közeli Szeret patakban is megfürdették a főszerkesztő urat.

Celestin 1973-ban született Bákóban. 16 évesen leesett egy cseresznyefáról, és olyan súlyosan megsérült, hogy az orvosok lemondtak róla. Hosszadalmas kórházi kezelés következett, ami után deréktól lefelé lebénulva vihették haza szülei. Akkor ott fogalmazódott meg benne, hogy nem adja fel. És nem adta fel! 2009. november 14-én elindította a rádióját. A rádiókat. Egy ingyenes szerver volt az első eszköze a világhoz. Amikor megtudták, hogy mire készül, – érdekes módon – a szomszédos faluban egy román nyelvű csángó rádió is működni kezdett. Később nem bírta a versenyt, Celesztin csatornája egyedül maradt.

De volt más furcsaság is. Az első időben sokkal több volt a házukban az áramszünet, mint korábban. Merthogy ott, a saját szobájában volt Celestin munkahelye is. A helyi hatóságok is megpróbálták eltéríteni őt az útvjáról, de akkor már nem lehetett! A

Jól emlékszem, a Magyar Rádió vezérigazgatója, Jónás István is meghívta Budapestre Celesztint. A Kunigunda utcában, a közmédia bázishelyén megilletődve figyelte és hallgatta a Kossuth Rádió műsorait. De csak egy ideig volt megilletődött. Hiszen kollégák között volt, akik egymásnak adták át a rádióst. Celesztin a délelőtti *Napközben*, majd a délutáni *Közletről* című műsorban is szerepelt.

Mindenre fel kellett készülni az elmúlt években. Áramszünet esetére benzint tett a generátorba, hogy ne álljon le az adás. A rádió működésénél ugyanis a legnagyobb katasztrófa a csend. Ilyenkor a hallgató nem tudja, hogy mi történik, megzavarodik, rosszra gondol. Egy lappal, és egy fülhallgatóval indult. Azt mondta, hogy az elmúlt években nem vett magának egy sört sem, ingyen dolgozik immáron 9 éve. De ingyen nem adják sem az áramot, sem az internetet.

Legtávolabbról Ausztráliából jelentkeztek, de volt olyan lichtensteini látogatója, aki csak németül ért, mégis lenyűgözte a csángó kultúra.

Ma már évente 5–600 ezer hallgatója van.

Most, 9 év elteltével elégedett és büszke. A rádiózásnak köszönhetően találta meg szerelmét, családját. 2014-ben a Parlamentben vett át egy díjat. Az eseményről televíziós tudósítás készült. Ezt látta meg jövődő felesége. Az esemény után egy évvel a fiatalok Nagyszalontán találkoztak. Majd újabb egy év elteltével Celesztin Magyarországra költözött. Gyula mellett, Sarkadkeresztúron laknak, minő véletlen, az Arany János utcában. És a rádió most már innen ontja hullámaint szerte a világban és hirdeti a csángó kultúráját. Mi pedig hallgatjuk, a laptopunkról, a mobiltelefonunkról, néha felhangosítjuk a zenét, néha a fülünket szorítjuk a hangszóróhoz. Mert egy kicsit mindannyian csángók vagyunk...

Pásztor Zoltán

Hét esztendő a havason

Az emberi élet hétéves periódusokra tagolódik. Én az életem első három ilyen szakaszát egy székelyföldi megyeközpontban, Sepsiszentgyörgyön töltöttem, a negyedik életciklust egyetemistaként jórészt a magyar fővárosban, majd következett egy olyan időszak, amikor az állandó lakhelyem ugyan a szülővárosomban volt, de sok időt töltöttem falusi környezetben. Ez volt Székelyföld bejárásának évtizede, 1995 és 2005 között. Hét esztendeje, 42 esztendősen, a hetedik életperiódusom kezdetén egy közös családi döntés eredményeként váltam egy elszigetelt havasi tanyavilág lakójává. Abban az időszakban, amikor általában megkérdezzük önmagunktól, hogy kik is vagyunk valójában, mit tettünk le eddig az asztalra, s mi a jövőbeni szerepünk? Ez a hét esztendő rendszerint az új dolgokra és más összefüggésekre való fókuszálás időszaka is, amikor az egyén hihetetlen erőtöbblettel képes végrehajtani nagy változtatásokat az életében.

FALVAK VONZÁSÁBAN

Gyermekkorom meghatározó élményei a városi fotográfus dédapám szecessziós stílusban épült, államosított házához és anyai nagyszüleimhez kötődnek, de gyakran voltam Sepsikőrőspatakon a tanító-bútorfestő nagyapám múzeumként számon tartott házában is. Ott, és a szentivánlaborfalvi rokonoknál kóstolhattam bele a falusi élet szépségeibe. Bizonyára

ezek a megtapasztalások is hozzájárultak ahhoz, hogy a felsőfokú továbbtanulás lehetőségének idején a néprajz szakot választottam. Ez a nemzetfenntartó tudomány – ahogyan Keszi Kovács László tanár úr nevezte a néprajzot – is közelebb sodort a falvak világához. Aztán a diplomaszerezés utáni hazaköltözés, majd a félezer székelyföldi falu bejárása csak erősítette bennem azt a vágyat, hogy ne csak írjak a falusi életmódról és értékeiről, hanem magam is részese legyek ennek a gazdagságnak. Elméletileg sokat tudtam a falusi életről. Diákként tanultam a földművelésről, az állattartásról, a rétgazdálkodásról, felkutattam a népi mestereket és lejegyeztem tudásuk egy részét, ismertem a példátlanul gazdag folklórkincsünket és népmeséket is gyűjtöttem. A lelkem mélyén azonban éreztem, hogy az elméleti tudás csak akkor válik kinccsé, ha mindezt gyakorlatba ültetem, alkalmazni kezdem a mindennapi életemben. Tudtam, hogy ezt csak falusi környezetben élve lehet megtenni.

A városi tömbházlakásunkat feleségemmel együtt mindig kalitkának éreztük, ahonnan szerettünk volna kirepülni a zöldebb, emberibb környezetbe. Azt az elvet tartottuk a szemünk előtt, hogy nagy út mellé, nagy víz mellé és nagy úr mellé nem költözünk, ezért nem volt egyszerű a helyszín megtalálása.

A csíki falvak módszeres bajjárása során, 1998-ban jutottam el az Űz felső folyása mentén fekvő havasi tanyavilág központi településére, az akkor még villanyáram nélküli Csinódba. Akkor még élt Karácsony Gyula havasi mesemondó, akinek a személyisége annyira megragadott, hogy első találkozásunk után rendszeres vendégévé váltam. Aztán vittem magammal a jegyesemet is, sőt, a nászutunk is Csinódba vezetett. Ekkor, egy téli séta alkalmával fedeztünk fel egy lakatlanná vált tanyát, amelyet sikerült megvásárolnunk, majd otthonunkká varázsolnunk. Azóta itt érezzük magunkat a legjobban, itt fogantak gyerekeink és évekig arról ábrándoztunk, hogy egyszer majd itt fogunk élni.

A házunk (Sepsiszéki Nagy Balázs felvétele)

nem vezet aszfaltút. Amikor elfogyott az aszfalt, szembesült azzal, hogy a havasról zúdul le a hólé és a sáros út kátyúkkal van teli. Az első nagy kanyarban a magasra megrakott jármű kis híján felborult. Az európai utakat járó sofőrbe még a szusz is belefagyott, bevállása szerint ez volt eddigi pályafutása legfélelmetesebb pillanata. De a java még csak ezután következett: autója néhol tengelyig sülyedt a sárba, majd a település bejárata előtt a kipufogója is leszakadt. Ekkor már erősen megbánta, hogy elvállalta ezt a több kárt, mint hasznot

2010-ben született meg a nagy döntés, hogy gyerekeinkkel együtt felköltözünk a Fenyő feje dűlőben lévő tanyára. Szinte egy esztendeig tartott, amíg a sepsiszentgyörgyi lakásunkat el tudtuk adni, aztán eljött a pillanat, amikor a másfél évtized alatt összegyűjtött holminkat teherautóra rakhattuk. Gyönyörű napsütésben vágunk neki Csíkszentmárton felől a Rugát merész kanyarjainak, mintha a táj is ünnepelte volna érkezésünket. Amikor a teherautó sofőrje elvállalta a fuvart, csak annyit tudott, hogy a tanyavilág felé

hozó fuvar. Végül az utolsó száz méteren az autó hűtőjét is kilyukasztotta egy kő. Ez már a kétségbeesés és a düh könnyeit csalta a sofőr szemébe.

Leendő szomszédaink érezték, hogy ilyen útviszonyok mellett az autó nem fog eljutni a házukig, ezért lovas szekerekkel már készenlétben állottak. Két órán át öt szekér hordta a megfeneklett teherautóból a bútorokat és a dobozolt holmikat. Amikor magunkra maradtunk, hálát adva szívtuk magunkba a havas illatát és éreztük, hogy hazaértünk.

CSÁNGÓK KÖZÖTT

Választott lakóhelyünk nem régi település. Ez a völgy a XIX. század végétől népesült be gyimesi csángó kirajzás eredményeként. Csíkszentmártontól 15 km-re, az Úz völgye felé vezető kövezett út mentén fekszik Csinód, és tőle északra Egerszék. Közigazgatásilag mindkét szórványtelepülés Csíkszentgyörgy községhez tartozik. Csinód sok esetben egymástól 150–200 m-re épült házai a sebes folyású Úz folyó és a belé siető patakok völgyeiben húzódnak meg. Népesebb patak völgyei a következők: Őrház-patak, Katirésze-patak és Aklosbérc-patak. Ide tartozik a falumagtól délkeletre fekvő Lesőd is, ahol három lakott tanya van.

Idős emberek elbeszélései szerint az első, állattartással foglalkozó telepések – Tankó Péter (Gábor), Farkas János, Tankó György (Vajda) és Tankó István (Vajda) – Gyimesközéplokról az 1800-as évek végén az egerszéki részre érkeztek. Lesőd első lakosa az 1907-ben megtelepedett gyimesfelsőlaki id. Fodor György volt, akit halála után a saját kertjében temettek el.

Nagyobb hullámokban az I. világháború után érkeztek a túlnépesedett gyimesi patakokból származó családok. Most a legelterjedtebb családnevek a Tankó, a Fodor, a Csillag, a Bilibók, a Póra és a Rusz.

A népesség száma évek óta 320 körüli. A fiatalok megélhetési elvándorlása ellenére itt még ma is több a születések száma, mint a temetéseké. Mindkét településnek fából épült templomcskája van. A Kisboldogasszonynak ajánlott egerszéki templom 1957-ben épült, az 1997-ben felszentelt csinódi templomot Szentháromság tiszteletére emelték. A híveket havonta egyszer hívja egybe harangszó. A csíkszentgyörgyi plébános egyik hónapban Egerszéken, a következőben Csinódon tart misét.

A havason óvoda és iskola is működik. Felköltözésünk óta a feleségem a helybeli kisiskolások tanítónője, angoltanára és nevelője.

A lakosság főfoglalkozása a szarvasmarhatartás, a rétgazdálkodás és az erdőkitermelés. A tejet innen évek óta

*Erika tanító néni és kis tanítványai
(Sepsiszéki Nagy Balázs felvétele)*

nem szállítják el a feldolgozók, ezért van aki a sajtot meg vaját készíti és azt értékesíti, mások borjakat nevelnek.

Apró szántóikon a gazdák kis mennyiségben *pityókát* (burgonyát), kertjeikben a konyhára szükséges zöldségfélét természetesen, gabonafélét egyáltalán nem vetnek. Mivel a szemestakarmányt máshonnan kell beszerezni, sertést itt nem érdemes tartani, célszerűbb a lenti falvakban, közvetlenül vágás előtt megvásárolni vagy tűzifával elcserélni.

A településen van üzlet, amelybe kedden és pénteken hoznak friss árut. A villanyáramot 2001-ben vezették be Csinódra. Vezetékes telefont ide nem szereltek, és sokáig a mobiltelefonok is használhatatlanok voltak, de 2017-ben Egerszéken egy jelerősítő tornyot építettek, s azóta még internetezni is lehet. Míg 1998-ban mindössze két erdésznek volt saját autója, addig jelenleg a családok többsége rendelkezik terepjáróval vagy kisebb személygépkocsival.

ÖNELLÁTÁS VAGY ÖNÁMÍTÁS?

Új lakóhelyünk egy kétszattatú faház lett, amelyet az 1950-es években egy elbontott csűr anyagából építettek. Kezdetben *dránica*, azaz hornyolatlan zindely fedte, mint akkoriban a legtöbb havasi épületet, de erre szürke hullámos pala került, amit mi leszedettünk és újból zindelytetőt rakattunk födémnek. Ugyanígy a háznál nagyobb istállóra és csűrre is új zindely került. Házunkat komfortosítottuk, saját kútból és forrásból bevezettük a vizet, nyílászárókat cseréltünk és kívülről leszigeteltük a gerendafalakat. A városi lakásunknál kisebb lakófelületen is remekül éreztük magunkat, mert a bennünket körülölelő erdő látványa kárpótolt az elveszített négyzetméterekért. Öröm volt látni, ahogyan a gyerekek pakolázták városról felmentett kincseiket, ahogyan kipróbálták az összerakott emeletes ágyat, ahogyan birtokba vették az új gyerekszobát, amelynek ablakából nem a szemközti tömbház málló vakolatát láthatták, hanem a titokzatos és mindig megnyugató erdőt, éjszaka pedig a tündöklő égboltot.

Zindelyezem a házunkat (Nagy Gergő felvétele)

fürjeink, libáink, kacsáink és pulykáink is. A lelkesedéstől fűtve annyira belelendültünk az állattartásba, hogy egy adott időszakban a szénát fogyasztó állataink száma megha-

Nemcsak az elárvult házba lehel-tünk új életet, hanem az istállót is megtöltöttük jószágokkal. Elsőként egy kis póniló költözött be a tágas istállóba, amit a kislányomnak vettünk születésnapjára. Őt követték a kecskék, a tyúkok, majd egy gyönyörű kandúr. Nyárára komondorokkal gyarapodott a családuink. Rövid idő alatt megszoktuk az állatokkal való bánást. A kislányomnak a ló és a kecskék lettek a kedvencei, a fiamnak a kutyák, feleségem pedig szívesen elüldögél az istállóban és boldogan hallgatja, ahogyan az állatok elégedetten az abrakot ropogtatják. Az állatállományunk még egy kancával, méhekkal, nyulakkal, bányákkal gyarapodott, de voltak

ladta a hetvenet. Amióta állatokat tartunk, nem kell tojást, sajtot és húst vásároljunk. Megtanultunk kecskét fejni, a kislányom pedig még tehenet is fejt már a szomszéd néninél. Finomabb sajtot készítünk, mint amelyet az üzletekben lehet kapni, és a fiam igazi tojásból készíti a rántottákat.

Kaszálós területünkből felszántottunk két kisebb parcellát, egyiket *pityókás kert*nek, a másikat zöldszénesnek. Itt, az ezer méter feletti magasságban megterem a *murok* (sárgarépa), a petrezselyem, a hagyma, a zöldborsó, a retek, a karalábé, a *paszuly* (bab), a káposzta meg a spenót. A gyümölcsfák csak sinylódnak, de jó termést hoz a málna, a ribizli és az egres.

Még a felköltözésünk évében kemencét rakattunk és azóta rendszeresen kenyeret sütünk. Mindig hetet, amiből egyet elajándékozunk városi barátainknak. Ezek a kenyerek a szeretet kenyerei, mert az egész család részt vesz az elkészítésükben. A fiam hozza fel a pincéből a *pityókát* és teszi oda főni, a kislányom rostálja a lisztet, a feleségem hámozza meg a főtt *pityókát*, s én megtöröm. Amíg a feleségem dagaszt, én a kemencét hevitem. Kelés után én vetek be, majd két óra elteltével kiviszem a megsült kenyereket és leverem a megégett héjukat. Ez a kenyér még nyári melegben is eláll egy hétig.

Uzonka a kedvenc kecskéjével
(Sepsiszéki Nagy Balázs felvétele)

Az első szénatakarás (Sepsiszéki Nagy Balázs felvétele)

Hamar megszoktuk az új életmódot. Egyikünk sem panaszkodott soha arra, hogy sok a dolog, hiszen nagyszerű reggeltől estig kint lenni a szabadban. Szántunk, vetünk, kapálunk, kaszálunk, szénát takarunk, begyűjtjük a télire való tüzifát, kerítést javítunk, de a munkák mellett jut idő gombászásra, gyógynövénygyűjtésre, málnászásra, szedrészésre, áfonyaszedésre és lovaglásra is. A gyerekek legalább félszáz gyógynövényt és szinte ennyi gombafajtát ismernek. Láttak már őzet, medvét, csirkét elvivő héját, napozó viperát és megtapasztalták, hogy milyen az, amikor farkas jár az udvaron és elviszi a kedvenc kecskénket. Éltek át fákat kidöntő vihart és hirtelen támadt árvizet, lapátoltak méteres havat, lubickoltak a kristálytisza hegyipatakok vizében, s esténként kémlelték a csillagos eget.

Kezdetben az önellátás megvalósíthatóságában hittünk, legalábbis táplálékaink előállítására szintjén. Ez részben sikerült is, pedig alig volt tapasztalatunk a gazdálkodás terén. Csángó szomszédainktól ellestük a rétgazdálkodás és az erdei élet fortélyait. Feledhetetlen élmény marad, amikor saját lóval vontattam le a domboldalról az első szénaboglyát a csűrre. Szekeret, ekét és boronát vásároltunk, s megtanultunk minden olyan munkát, ami a havason az életben maradáshoz szükséges.

Nagy öröm volt betakarítani az első terméseinket. Emlékezetes marad az első mézpergetés, a kisgidák születése, a *csóré nyakú* (kopasz nyakú) Biri kotlónk sok edesanyját megszügyenítő gondoskodása a kicsinyeiről, de ugyanígy a kemenceépítés és az első kenyérsütés is.

Hét esztendő távlatából az a véleményem, hogy a jelenlegi világban egy városról tanyára költöző értelmiségi családnak nem a teljes önellátásra való törekvés a járható útja. Önámítás volt azt hinni, hogy kemény és tisztességes munka révén az évszázadokon át bevált őstermelői módokhoz visszatérve, kétkezi munkával és állati igaerőre támaszkodva jól meg lehet élni. Ha józanul számolunk, akkor kicsiben sem a növénytermesztés, sem az állattartás nem jövedelmező. Kezdtém mindent kecskék árában vagy sajtban, tojásban számolni. Egy városi kiruccanás, egy benzinnel való tankolás, az autójavítások vagy a villanyszámlák kifizetése csak úgy tizedelte a képzeletbeli kecskeállományunkat. Amíg egy kecske felnőtt és ivarérett lesz, másfél évet és sok gondoskodást emészt fel, s ha eladásra kínálja az ember, akkor még annyi pénzt sem kap érte, hogy két napszámot ki tudjon fizetni belőle. Megtapsztalásaink bölcsőbbé és megfontoltabbá tettek, ezért jelentős mértékben csökkentettük az állatállományunkat. Jelenleg három lovat, öt kecskét, három juhot, tyúkokat és kacsákat tartunk. Leghasznosabb valamennyi közül a tyúk, mert tojást soha sem kell vásárolnunk. Lóból is elég lenne kettő, de a fölöslegessé vált kancát nem egyszerű értékesíteni. A pityóka-termesztéssel felhagytunk, mert két alkalommal vaddisznók túrták ki a termést, a méhest pedig a medvék tették tönkre.

Az életmódváltoztatás a mi esetünkben részleges önellátást eredményezett, hiszen a kenyérsütéshez a lisztet meg kell vásároljunk, a gabonát az állatainknak nem mi termesztjük meg, s az általunk fogyasztott gyümölcsök meg a zöldségfélék egy része is máshonnan származik. Gyermekünk viszont belenevelődtek a munkába. Nem riadnak vissza a kaszálástól, a takarástól, a szénarakástól, a favágástól, a trágyahordástól vagy éppen a kenyérdagasztástól. Ismerik az erdők, mezők gyógyító növényeit és az ehető gombákat. Ez a gyermekként megélt nagy életmódváltoztatás ihlette Gergő fiamat már 11 esztendősen könyvírásra. *Kecsketánc – Egy esztendő a havason* (ArtPrinter Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 2012) címmel jelent meg a 33 havasi történetet tartalmazó első könyvecskéje, amelyet két évvel később a 44 történetet tartalmazó *Méhkeringő* (Uo., 2015) című kötet követte. Mindkét könyv illusztrációit a kislányom, Ilka-Uzonka készítette szénceruzával. Gyermekünk közös szellemi alkotása nemrég jelent meg új és bővített kiadásban *Hetvenhét havasi történet* címen.

GONDVISELÉS

A havasi élet nemcsak a munkát, a megélhetésért, a fennmaradásért folytatott küzdelmet hozta, hanem a közösségi életre való rácsodálkozás élményét is. Gyermekeim részt vehettek lovas-szános farsangtemetésen, csángó bálokon, szekeres kirándulásokon, meghitt karácsonyi templomi ünnepeken. A tévének már a városban kiraktuk a szűrét. Fent a hegyen sincs szükségünk rá, mert itt nincs idő unatkozásra. Tanulás után a gyerekek besegítenek a ház körüli munkákba, s természetesen kedvteléseiknek is élhetnek. A fiam vasúti modelleket, repülőket épít, újabban drónnal készít filmeket. A kislányom szabad idejében rajzol, fest, olvas vagy tangóharmonikázik. Folyamatosan alkotunk, teremtünk valamit.

Fent a hegyen éreztük meg igazán az élet lényegét, a kétkezi munka szépségét és örömét. Rájöttünk arra, hogy mik az igazán fontos dolgok, és melyek a figyelemelterelő haszontalanságok. Itt kezdtük igazán megismerni magunkat és egymást. Mert a legnehezebb út az önismeret útja, de talán a legszebb is. Nekünk kellett a hegyi élet az ébredéshez. Idefent tisztábban láttunk, erősebb a hitünk és nagyobb a lelkünk a befogadáshoz.

Úgy érezzük, hogy az égiek valamiért idetereltek bennünket. A gondviselést a tanya megtalálása, és különleges módon történt megvásárlása óta folyamatosan megtapasztaljuk. Kegyelem az, hogy a feleségem címzetes tanítói állást kapott a hegyen, és az a szellemi munkalehetőség is, ami nekem kenyeret biztosít. Szerencsés embernek vallom magamat. Megvan mindennem, amire e földi létben egy embernek szüksége lehet: hajlék, táplálék, tiszta víz, egészség, szerető társ, nevető gyermekek, életcél. Úgy érzem, hogy mindezek egy isteni kegyelem részeként vannak jelen az életemben, és a legnagyobb ajándék, amit odafentről kaptam, maga a HIT. Mert a hit Isten ajándéka. Látom, hogy hányan botorkálnak, keresgélnek, pedig úgy tűnik, mindenük megvan. Mégis nyughatatlanok, boldogtalanok, betegek, örökösen keresők. Mert még nem kapták meg a legnagyobb ajándékot...

*Farsangtemetés 2012-ben
(Sepsiszéki Nagy Balázs felvétele)*

KÁPOLNA A KERTÜNKBEN

Három esztendővel a hegyre való felköltözésünk után úgy tűnt, hogy minden rendben van bennünk és körülöttünk, de egy különleges baleset megtorpanásra készített mindannyiunkat és egy új utat jelölt ki számunkra. 2014-ben, Keresztelő Szent János napján (jún. 24.) Csíkszentmárton és Csíkszentsimon határában villámcsapás ért, aminek következtében csak másnap reggel ébredtem fel a csíkszeredai kórházban, amnéziás állapotban. Nem ismertem meg a feleségemet, a gyermekeimet és a szüleimet. Addigi életem

emlékei jórészt törölődtek a memóriámból, és az orvosok azzal vigasztalták a családomat, hogy hónapokba vagy inkább évekre telhet, amíg újból épkezláb ember lesz belőlem. Egy magyarországi szanatóriumi kezelést javasoltak, aminek az előkészítése barátaink részéről meg is történt, de előtte a feleségem hazahozott a tanyára, hogy a hosszú útra fizikailag felkészítsen. Hazafelé bevitt a csíksomlyói kegytemplomba, ahol hálát adtunk az életben maradásomért, s ő egy fogadalmat is tett. Megfogadta, hogy felépülesem után megszüli a harmadik gyermekünket, akinek a befogadásáról és kihordásáról a gerincorvosok beszéltek le.

A balesetem után mind Erdélyben, mind Magyarországon nagyon sokan imádkoztak azért, hogy jöjjek helyre és legyek újból teljes értékű ember. Mi az értem, értünk elmondott sok imának, és a felénk irányított szeretetenergiának tulajdonítjuk azt, hogy a baleset után három héttel kezdtek visszatérni a gyermekkorom emlékei, majd hat hét élettelvével szinte minden emlékemet visszanyertem. Ebben az eszmélési időszakban ugyanazon az éjszakán feleségemmel mindketten álomban kaptuk meg azt az üzenetet, hogy felépülesem után hálából a kertünkbe építsünk egy kápolnát.

A házunktól mintegy 300 méterre, azon a helyen, ahol évekig a kecskéinket legeltettük, ma egy ökumenikus csutakkápolna áll. 2015 nyarán, mindössze 3 hónap alatt magyar összefogással sikerült megépíteni egy olyan kápolnát, amely vallásfelekezeti hovatartozástól függetlenül minden imádkozó szándékkal ideérkező embert befogad. A Gyümölcsoftó Boldogasszony oltalmába ajánlott, kelet–nyugati tájolású, nyolcszögű, zsindellyel fedett épület Jakubinyi György gyulafehérvári érsek beleegyezésével épült. Római katolikus részről Tamás József püspök úr szentelte fel, protestáns részről Szövérfi István református lelkész áldotta meg. Ezen a feledhetetlen ünnepen a szentbeszédet Bőjte Csaba testvér mondta.

A kápolna télen (Sepsiszéki Nagy Balázs felvétele)

A kápolnaépítés során folyamatosan megtapasztaltuk a fentről jövő segítséget. Ezekről a megtapasztalásokról lészült a *Ketten jösztek, hárman mentek* kisfilm, amely az internet Youtube csatornáján megtekinthető. A kápolnában *Boldogasszonynak* egy különleges szobra látható, ugyanis áldott állapotban van megjelenítve. Ez egy üzenet a magyarság felé. Az az üzenet, hogy a magyar jövő a magyar anyák méhében van. Ehhez a gondolatához kapcsolódik a kápolnaszenteléskor indított *Gyarapodó Magyarság* mozgalom, valamint az ebből 2018 tavaszán sarjadt *Székegyföldi Vándorbölcső Program*, amelynek célja közösségünk létszámbeli gyarapodása.

A kápolna megépülése óta teljesen átrendeződött az életünk. Fogadjuk és időt szánunk az ideérkező zárandokokra, imanapokat és istentiszteleteket szervezünk. 2017. szeptember 8-a óta a kápolnában örökös imaszolgálat van, amibe a Kárpát-haza minden részéből bekapcsolódnak.

GYERMEKÁLDÁS

Hét esztendeje egy olyan településre költöttünk, ahol több volt a születés, mint a temetés. A mi patakunk a legnépesebb, innen jár legtöbb gyerek óvodába, iskolába. Habár az elmúlt években a születések számában voltak megtorpanások, idén négy lélekkel gyarapodott a havasi tanyavilág, s csak ketten tértek örök nyugalomra. A szomszédaink mind 3–5 gyermekes családok. Hozzánk idén május 1-jén érkezett meg a harmadik, fogadalmi gyermek, akit az augusztusi egyetemes imanap alkalmával római katolikus szertartás szerint Viktor-Ákosnak kereszteltünk. Jómagam a két nagyobb gyermekemmel unitáriusok vagyunk, a feleségem református, s így nemcsak a kápolnánk ökumenikus, hanem a családunk is. Szerintünk a vallásfelekezeti különbözőség nem oszthatja meg a magyarságot, hiszen EGY AZ ISTEN.

Sepsiszéki Nagy Balázs

A „katolikus” identitás a moldvai magyaroknál

Néhány évvel ezelőtt felkérést kaptam arra, hogy moldvai egyetemisták számára szervezett táborban tartsak „egy” előadást. A rendezvény szervezői idővel az előadás témáját, sőt: címét is megfogalmazták, ami a következőképpen szólt: *Ha felnövök, csángó leszek*. A moldvai katolikusok identitásának a kutatására – annak rendkívül összetett mivolta miatt – mind ez ideig nem vállalkoztam. Emellett, Pétek Jánoshoz hasonlóan, magam is úgy vélem, már magának a fogalomnak a használata is kérdéses (Pétek 2014. 409.), mind a tudományos diskurzusban, mind pedig az érintettek társadalmi, politikai körülményeit, az etnikum jövőbeni esélyeit figyelembe véve. Tóth István György volt az első, aki felhívta a figyelmet arra, hogy a témára irányuló vizsgálatok gyakran túlságosan leegyszerűsítették a moldvai katolikusok identitásának a kérdését, valamint az egyház és a vallás identissal kapcsolatos viszonyának a jelentőségét (Tóth 2006. 11.). A *csángó* fogalom egymásnak ellentmondó szakmai és „népi” használata szerencsésebb esetben különféle természetű problémákat keltett, de olyan is előfordult, hogy veszélyhelyzetet generált, például a második világháború idején, amikor a román nemzettestre ártalmas „űszök”-nek tartott csángók/katolikusok oroszországi deportálása is felmerült (vö.: Vincze 2004). A fentiek

– és más, itt most figyelmen kívül hagyott tényezők – alapján a csángó kifejezést népnév kategóriaként nem, legfeljebb sajátos kulturális jegyekre utaló fogalomként tartom alkalmazhatónak (indokolt esetben). A moldvai egyetemistáknak tartott előadásomnak végül a *Magunkról magunknak* címet adtam, a rendelkezésemre álló időben pedig megpróbáltam áttekintést nyújtani a moldvai magyarok identitásának „alakulástörténetéről” és az identitást kifejező kategóriák használata terén nyomon követhető következtetésekről, esetlegességről a szakmai diskurzusban és a közbeszédben. Az alábbiakban a moldvai magyarság identitásával kapcsolatos kutatások néhány kérdését szeretném megfogalmazni és egy-egy „lábjegyzettel” kommentálni. A téma tudományos áttekintését egy korábban közölt írásomban foglaltam össze (Iancu 2014), itt most a „katolikus” identitás valamint a „katolikus közösség” kategóriák háttéréről szeretnék értekezni.

Az általánosan elfogadott megállapítások szerint a moldvai magyar népcsoport kimaradt a magyar polgári nemzet- és kultúraszervezés eseményeiből, mozgalmából (nyelvújítás, anyanyelvű oktatás, anyanyelvű hitélet stb.) és ezek a (nemzeti, kulturális) hatások később sem formálták át a közösségek kollektív világképét, társadalmi struktúráját és kultúráját, így a moldvai magyarság az egyetlen olyan magyar nyelvű csoport, amely a XIX–XX. század idején nem vált a modern polgári magyar nemzet szerves részévé (Pozsony 2005. 110.). A vizsgálatok az identitásstruktúra ún. egyesítő és elválasztó elemei (nyelv, közös eredettudat, vallás, tradíció stb.) mentén próbálták feltérképezni a moldvai magyarság (kollektív) identitását, illetőleg az etnikai/nemzeti identitást „helyettesítő” világkép elemeket, amit többen a vallásban véltek felfedezni. Marius Diaconescu román történész nyomán széles körben elterjedt az a nézet is, hogy a moldvai katolikus lakosság több mint egy évszázada „*súlyos identitáskriszisen*” szenved, lévén, hogy az érintettek nincsenek meggyőződve eredetükről, etnikai hovatartozásukról, aki pedig kitart meggyőződése mellett, az a nyilvánosság előtt nem vállalja nézeteit (Diaconescu 2005. 9.). A kutatás az általánosság szintjén tesz kijelentéseket a csángók identitásának mibenlétére és/vagy identitáskriszisére vonatkozóan, kevés olyan tudományos vizsgálat készült, amelyeknek keretében a jelenség a maga összetettségében került volna elemzésre. Ilyen, a komplexitást szem előtt tartó vizsgálatot végzett Tánzos Vilmos (2006. 27–46.; 2011), Vincze Gábor (2004) és Gazda József (1994. 269–282.), a témát annak történeti, nyelvi stb. rétegzettségére szerint, az egyház és az állam irányából érkező hatások figyelembevételével közelítve és értelmezve.

A mai tudományos álláspont szerint a moldvai magyar közösségek középkorias, etnikai vagy prenacionális típusú identitással rendelkeznek, ami azt jelenti, hogy a csoport összetartozását nem a nemzeti identitáselemek, hanem a közösségben gyakorolt normatív rítusok, azonos nyelvi, kulturális, vallási tradíciók alkotják és határozzák meg. Ilyen irányú vizsgálatokat azonban nem végeztek. A magyar nyelvészet és néprajztudomány a moldvai magyarságot három (nagyobb) egységre tagolja (északi, déli és székelyes csángók). A vizsgálatok mégis vagy általánosságban „a” csángókra, vagy egy adott településen gyűjtött adatok elemzése révén tesznek (általánosan érvényes[nek] vélt) megállapításokat az identitás mibenlétére vonatkozóan. Nincsenek ismereteink például arról, hogy a (kisebb) csoportok/falvak milyen szempontok szerint határolják el önmagukat egymástól, és milyen értékek mentén vállalnak közösséget egymással. A kérdés tisztázása messzemenően indokolt, hiszen a faluközösségek között a valláson kívül gyakran nincs is más, egészében vagy nagyobb mértékben azonosnak, közösnek nevezhető „identitáselem”, sőt, már vallás tekintetében sem alkotnak homogén közösséget. Nem beszélve arról a tényről, hogy semmiféle ismeretünk nincsen a moldvai (ipari) városokban élő, jelentős számú csángó identitásáról. Ez utóbbihoz kapcsolódik az az elméleti kérdés, hogy egyáltalán hol kezdődik, és

mi a kiterjedési köre az úgynevezett csángó létnek? Csángó-e a Magyarfaluból 1976-ban Galacba költözött, azóta is ott élő Veres Anna, jó néhány ezer társához hasonlóan?

A témában készült legújabb szintézis szerzője Tánczos Vilmos, aki a 2011-es romániai népszámláláson, népszámlálási biztосként szerzett tapasztalatait tette közre és elemezte az ugyanebben az évben közreadott tanulmánykötetében. A tanulmányból az derül ki, hogy 1) az egykori magyar közösség többsége román nemzetiségűnek vallja magát; 2) a katolikus vallás mint identitáselem továbbra is meghatározó, 3) a katolikus egyházhoz való tartozás tudata pedig magában foglalja az „oláh”-tól való elhatárolódást is. Az „oláh”-ságtól való elhatárolódás azok körében is megfogalmazást nyer, akik identitásuk meghatározásában használják a román etnonimet, és Romániában élő római katolikusnak határozzák meg magukat. A szerző 4) „csángó tudat”-ot is regisztrált, amit „tipikus prenacionális kategóriaként” határoz meg, végül 5) „új csángó öntudat”-ról is beszámolt, ami önálló entitásként jelenik meg a magyar és/vagy román integrációt elutasító, a helyi hagyományok és nyelv (?) iránt érdeklődést tanúsító, statisztikailag még nem mérhető mennyiségben, a fiatalok körében. Ez utóbbi „vállalkozás” összhangban van az Európa Tanács 2001-ben megfogalmazott, 1521-es számú Ajánlásában foglaltakkal, melyben a szervezet „Románia számára kötelezővé teszi a moldvai csángó hagyományos kultúra és nyelv védelmét.” A „csángó [...] kultúra és nyelv” megfogalmazás a jelenség önkényes és tetszőleges meghatározását tette lehetővé, sőt: „legalizálta”. Innen nézve, a helyben vagy távol élő csángó kultúraszervezők által propagált „új csángó öntudat” megjelenése természetes reakcióként, következményként értékelhető.

A „KATOLIKUS” IDENTITÁS

Említettem, hogy a tudományos diskurzusban és a társadalmi közbeszédben egyaránt közhely, hogy a moldvai magyarok (prenacionális) identitását alkotó elemek között a vallás a legmeghatározóbb tényező. A vélekedés alapja az, hogy az önazonosságra vonatkozó kutatói kérdésre (ti.: „*Minek/Kinek tartja magát?*”) a kérdezettek válasza: „*katolikus*”, vagy „*román katolikus*”. Ez a megállapítás azt sejteti, hogy: 1) a megkérdezettek nem tesznek különbséget a vallási és nemzeti jegyek között, vagy számukra ez a különbség nem létezik, nem ismert, nem lényeges; 2) önazonosság tekintetében a vallási hovatartozás prioritást élvez az identitás többi eleme között; 3) a „*román katolikus identitásforma*” a helyi egyházmegye által propagált (ön)elnevezés meghonosodásának, továbbá a vele való azonosulásnak a jele (vö.: Tánczos 2011). A probléma kifejtésére itt most nincs lehetőség, ám érdemes egyetlen jelenségre, éspedig az anyanyelvű egyházi/vallási élet igénylésére utalni, ahol a vallási és a nyelvi, illetve etnikai elemek közötti distinkció világosan kifejezésre jut, ahol azt látjuk, hogy a katolikusok nem papot: *magyar papot*, nem misét: *magyar misét* stb. igényeltek az egyház vezetőitől. (A kérdéshez kapcsolódó források pl.: Benda 1989; Domoikos 2001; Vincze 2004. stb.). Perca Mihai mutatott rá arra, hogy a XVIII–XIX. században a „*magyar követelések*”, valamint a sorozatos lázadások miatt Szabófalvát és környékét az egyház berkeiben „*a misszionáriusok purgatóriumának*” nevezték (Perca 2006. 25.). Adódik a kérdés, hogy magyar/nemzeti identitás hiányában miért merülhetett fel a magyar nyelvű egyházi élet (kockázatoktól nem egészen mentes) igénylése?

Köztudott, hogy Moldvában a katolikus lakosságot a középkortól kezdve egészen a két világháború közötti időszakig *ungurinak* nevezték (Diaconescu 2005. 12.). Minthogy a középkori (és a későbbi) Moldvában a katolikus lakosság jelentős része magyar eredetű volt, a katolikus vallást „*magyar vallás*”-ként, az ortodox vallást „*oláh hit*”-ként jegyezték. Fel-

Bérmálás Magyarfaluban 2005-ben (Iancu Laura felvétele)

tehetően ennek köszönhetően és ekkor vált a vallás és az etnikum szinonim fogalomká (vö.: Gegő 1838. 57.), és kétséges, hogy a vallásos identitás egy középkori identitásforma „megrekedtségének” a jele (vö.: Jakab 2006. 27.). Önmagában már az is kérdés, hogy a közép- és újkori moldvai egyházi viszonyok közepette mennyire volt/lehetett meghatározó közösségalkotó és világnépformáló erő a vallás, miután bizonyosra vehető, hogy „a moldvai magyar katolikusoknak a 17–18. század folyamán alig volt hivatalos vallásosságuk” (Tánczos 1995. 85.). Összegezve tehát: a vallás nem helyettesítette és ma sem helyettesíti az etnikai identitást, ellenkezőleg, a két elem egymást igazolta és magyarázta, a köztudatban a vallás és az etnikum a XX. században is szinonim fogalomként élt. A XX. század, és bizonyos tekintetben napjaink politikai viszonyai, az etnikai identitás vállalására nézve kritikus, sőt, kockázatos légkört teremtettek Moldvában, aminek folytán/következtében a moldvai magyarok körében a vallási identitás „vállalhatóbbnak” bizonyult, nem is annyira az etnikai konfliktusok elkerülése végett, inkább azért, mert saját (etnikai), politikai érdekképviselet hiányában az egyház volt az, akire a katolikus lakosság társadalmi, jogi stb. ügyek esetén – akár mint közvetítőre – támaszkodni tudott. Ez az adottság ma is sajátossága a moldvai katolikus közösségeknek.

Lényeges megemlíteni, hogy Moldvában a vallási intézmények és a nemzetállam intézményei egy időben, a XIX. század utolsó évtizedeiben alakultak meg, és mindezek egymásra gyakorolt hatása aszimmetrikus, a nemzeti érdekek egyoldalúan és maradéktalanul érvényesülnek a vallási szférában. A modern nemzetállamok politikai intézményei olyan ideálokat, célokat fogalmaztak meg, amelyek a társadalom egésze számára vonatkoztak, a nemzetté válást a társadalom minden rétegétől, azaz minden kisebbségétől elvárták (Daniel-Durham 1997. 9.). Moldvában a katolikus lakosság román nemzetbe történő integrálásának a folyamatában – az iskola/oktatás mellett – az egyház is politikai intézményként

funkcionált. Mindeme körülmények magyarázatul szolgálnak valamelyest a napjaikban megfigyelhető, a népszámlálási adatokban is tükröződő identitás jellegére és összetevőire vonatkozóan.

KATOLIKUS KÖZÖSSÉG

A moldvai katolikusok identitására irányuló vizsgálatok jellemzője a szociológiai felmérésekben használt kérdőíves módszer alkalmazása, valamint a tényszerű, történeti ismeretek, azaz a „történeti tudat” feltérképezése. Az identitást jelölő kategóriák (katolikus, magyar, oláh, román, csángó stb.) általában adottak, a kérdezettek mindössze a kategóriák között választhatnak szabadon. A kutatások azt bizonyítják, hogy az identitás külső kifejezése gyakran vagy rendszerint szituációfüggő. Az ilyen körülmények közepette nyert adatok helyes, hiteles értelmezése a gyűjtési körülmények ismertetése mellett, az egyén élettörténetének és életkörülményeinek a figyelembevételével, a közösség történeti, kulturális stb. adottságainak együttes számbavételével lehetséges, és mindez az általánosítás igényével fellépő kutatásoktól elvárt.

Virágvasárnapi körmenet Magyarfaluban 2008-ban (Iancu Laura felvétele)

Az identitás szempontjából igen lényeges tényező, hogy a moldvai magyar katolikus lakosság különböző korokban, különböző régiókból és különböző okok miatt Moldvába menekült vagy oda költözött erdélyi magyarok leszármazottaiból áll (lásd: Mikecs 1989). A szervezett áttelepedés mellett tehát gyakori volt a spontán vagy a kényszerű „szivárgás” is, amiről részletes és pontos ismeretekkel nem is rendelkezünk. Emellett, az identitás-

vizsgálat szempontjából igen fontos a szűkebb értelemben vett (belső) migrációs folyamatok feltárása is. Végül, azzal a kérdéssel is szükségszerű foglalkozni, hogy – az intenzív népeségmozgás közepette – egyáltalán beszélhetünk-e, és mikortól, milyen értelemben etnikai vagy vallási szempontból homogén moldvai magyar csoportról, közösségekről? A magyar identitás szempontjából az idegenség, a jövevénység, az alávetettség, és persze a katolicizmus, a magyar nyelv stb. legalább olyan mértékben meghatározó tényezők, mint az a tény, hogy a reformkori magyar „nemzeti ébredés hullámai” nem lépték át a Keleti-Kárpátok gerincét, vagy az, hogy a moldvai magyarság nem rendelkezett a nemzeti ideológiát „meghonosítandó” értelmiségi réteggel. A közös származástudatot és együvé tartozást egyedül a magyar nyelv erősíthette valamelyes, ám (úgy tűnik) a nyelv nem bizonyul olyan köteléknek, közös vonásnak, ami a gyakran egymástól távol eső falvakban élő, egymással nem érintkező vagy ellenkezőleg: egymással keveredő magyar jobbágy vagy „részes” közösségeket „népcsoporttá”, közösséggé kovácsolta volna. A Moldvába települt magyar közösségeket, intézményhálózata és monopól helyzete révén a jászvásári székhelyű római katolikus püspökség kovácsolta közösséggé, éspedig nem etnikai, talán nem is tágabban vallási, hanem konkrétan: *katolikus közösséggé* (comunitate catolică). Tapasztalataim szerint a középkori „örökség” mellett (katolikus = magyar vallás) ebből adódik a moldvai magyarok vallási identitása és az egyházhoz való sajátos kötődése. A katolikus identitás gyökerét valahol itt kell keresnünk. A vallási azonosságtudat, önmeghatározás elsősorban egy vallásos közösséghez, azaz a római katolikus egyházhoz való tartozás tényét és érzését jeleníti meg. Indokoltnak vélem idézni ezen a helyen a Daniel–Durham szerzőpáros megállapítását, akik úgy fogalmazzak: a vallási azonosság „nem pusztán önmegnevezés vagy önmeghatározás, hanem egy társadalmi kötelék átélése” (Daniel–Durham 1997. 5.). A valóságosság terén végzett kutatásaim alapján úgy vélem, a moldvai magyarok vallási azonosságtudata elsősorban életmódot és világnézetet jelent, olyan világnézetet, amely – hit- és szokásrendszere révén – az egyéni és a közösségi élet számára célt fogalmaz meg, értékrendet állít fel, olyan értékrendet, amely a teljes emberi és társadalmi életet szabályozza és a közösség fenn- és megmaradásához járul hozzá. Ezt mutatja a moldvai magyar közösségek anyanemzettől távol, és attól függetlenül, kisebbségi körülmények közepett kialakult kultúrája is, amely saját és sajátos, a társadalmi élet egészének az irányítását szolgáló értékrendet, tradíciót testesít meg. A világnézet és a vallás szerves része az identitásnak, ám az identitás tág tartományát önmagában egyik sem meríti ki. A moldvai magyar közösségek nemzeti, etnikai kötődésének a kutatása sajátos módszert igényel és félő, hogy tudományos eszközökkel legfeljebb elméleti szinten ragadható és írható le. A helyi/moldvai tradíció, minthogy erdélyi magyar és székelyföldi székely közösségek magyar nyelvű tradíciója, az egyetemes magyar kultúra szerves része, ettől a körülménytől az „új csángó öntudat”-ot konstruáló szereplők nem tekinthetnek el.

Iancu Laura

Irodalom. *Benda Kálmán*: Moldvai csángó-magyar okmánytár. I–II. Bp., 1989; *Daniel, Krystyna–Durham, W. Cole*: A vallási azonosságtudat mint a nemzeti identitás összetevője. *Fundamentum*, 1997. 2. sz. 5–21.; *Diaconescu, Marius*: A moldvai katolikusok identitáskrizise a politika és a historiográfiai mítoszok között. In *Kinda István–Pozsony Ferenc* (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kolozsvár, 2005. 9–20.; *Domokos Pál Péter*: A moldvai magyarság. 6. kiadás. Bp., 2001; *Gazda József*: A nyelv és a magyarságtudat szintjei a moldvai csángóknál. *Néprajzi Látóhatár*, 1994. III. évf. 1–2. sz. 269–282.; *Gegő Elek*: *A moldvai magyar telepek...* Buda, 1838. K. n.; *Iancu Laura*: A moldvai

magyarság identitásának tudományos interpretáció. In *Ferencz Attiláné Szöcs Éva–Gazda József–Szabó Etelka* (szerk.): *Kőrösi Csoma Sándor Mi a magyar?* Sepsiszentgyörgy, 2014. 454–465.; *Perca Mihai*: Szabófalvi események. In *Diószegi László* (szerk.): *A moldvai csángók*. Bp., 2006. 19–25.; *Péntek János*: A moldvai magyarokról és a csángó elnevezésről. *Magyar Nyelv*, 2014. 110. 406–416.; *Pozsony Ferenc*: A moldvai magyarok történeti tudata. In *Uő.*: *A moldvai csángó magyarok*. Bp., 2005. 95–110.; *Tánczos Vilmos*: „Deákok” (parasztkántorok) moldvai falvakban. Erdélyi Múzeum, 1995. LVII. évf. 3–4. sz. 82–98.; *Uő.*: A moldvai csángók asszimilációja történeti perspektívában (szempontok, források, kutatási feladatok). In *Diószegi László* (szerk.): *A moldvai csángók*. Bp., 2006. 27–46.; *Uő.*: Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről. Kolozsvár, 2011; *Tóth István György*: Csángó hétköznapok a 17. században. Rubicon, 1999. X. évf. 9–10. sz. 26–29.; *Uő.*: A katolikus egyház szerepe a moldvai csángók etnikai identitásának kialakulásában a 17. században. In *Diószegi László* (szerk.): *A moldvai csángók*. Bp., 2006. 11–17.; *Vincze Gábor* (szerk.): *Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához*. Bp., 2004.

Megjelent „A moldvai magyar tájnyelv szótára”

2018. április 13-án az MTA Könyvtár és Információs Központ Konferenciatermében mutatták be nagyszámú közönség előtt a háromkötetes, *A moldvai magyar tájnyelv szótára* (Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2016–2018) című munkát. A szótár szerkesztője, Péntek János kolozsvári emeritus professor, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja történeti visszapillantást is adva szólt a szótár születésének körülményeiről, a szerkesztéssel járó szervezési és lexikográfiai feladatokról és döntésekről. A néprajz szemszögéből Paládi-Kovács Attila, a nyelvészet oldaláról Kiss Jenő ismertette a szótárt. Az alábbiakban az utóbbi összefoglalása következik.

* * *

1. A „*moldvai magyar tájnyelv*” azt jelöli, hogy a magyar nyelvnek Moldvában beszélt, területi alapon elkülönülő változatáról van szó. (Nem pedig a magyar nyelv legközelebbi rokon nyelvéről.) A „szótár” azt teszi világossá, hogy nemcsak tájszavakat (ha csak tájszavak lennének benne, akkor tájszótár volna), hanem a közmagyarral egyező szavakat is tartalmazó szótár. Igaz, az ilyen szavak száma kevés, de ezzel a lexikográfia elvvel csak egyet lehet érteni, mert önmagában is tanulságos az, hogy ebben az archaikus magyar nyelvváltozatban mely szavak azonosak a magyar köznyelvi megfelelőikkel. Sokakban fölmerülő kérdésre ad választ Péntek János a bevezetőben: „*Hogy miért nem használom a szótár címében és a továbbiakban sem a csángó megnevezést, és hogy miért nem ajánlom mások számára sem a szó szaknyelvi használatát, külön tanulmányban fejtettem ki, indokoltam meg.*” (I/1.: 7). Több tanulmányban is foglalkozott ugyanis e szó eredetével és a moldvai magyar közösségek indentitástudatában betöltött negatív szerepével, s meggyőző történeti és nyelvföldrajzi érveléssel igazolta, hogy a *csángó* elnevezés gúnynévként született akkor, amikor a madéfalvi veszedelem után a mezőségi ősökre visszamenő moldvai magyarok mellett megjelentek az első székely csoportok. Az utóbbiak számára feltűnt, hogy a régi moldvai magyarok a *csinál* igét *csánnak* mondják (hogy tehát *csánognak*), s ezért a *csán-*

gó gúnynévvel illeték őket. Részletesebben I. Péntek János: *A moldvai magyarokról és a csángó elnevezésről*. Magyar Nyelv 2014. 406–416.; és Etnonimák és identitások. A moldvai magyarok identitásvesztésének példája. In Benő Attila et alii (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében*. Termini Egyesület, Törökbalint, 2017. 114–124.

A szakirodalomban a mezőségi eredetű moldvai magyarok jelölésére használták és használják ma is a *csángó* szót (*északi csángók, déli csángók*), míg a székely eredetűekre a *székely(es) csángó* kifejezést. A szótárban eredetükre utaló megjelöléssel így vannak jelölve az egymástól nyelvi is elkülönülő csoportok: *mez* = mezőségi és *sz* = székely.

2. Mely időszakból származó szavakat tartalmaz a szótár? A keret a XX. század, az ebben a században följegyzett, publikált és részben kéziratot szavak. A törzsanyag, a legtöbb szó nyelvészektől gyűjtött és készített szótárakból és *A moldvai csángó nyelvjárás atlaszából* származik. Időbeli sorrendben említve őket: Wichmann szótára, a *Wörterbuch des Ungarischen Moldauer Nordcsángó- und des Hetfaluer Csángódialektes nebst grammatikalischen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt* (1906-ban és 1907-ben volt a gyűjtés, de csak 1936-ban jelent meg Finnországban); Csűry 1928 és 1931 között a déli csángók körében gyűjtött, de gyűjtése nem jelent meg, 1944-ben pedig a háborús viszonyok között a tűz martaléka lett; *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza I–II.* (1949 és 1962 között gyűjtötték; megjelent 1991-ben). Fontos források voltak a magyar nyelv román jövevényszavait tárgyaló alábbi nagymonográfiák. Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*, 1972 (2730 címszó), Márton Gyula–Péntek János–Vöő István. *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*, 1977 (4243 címszó). Végül megemlítendő, hogy több néprajzos és nyelvész (köztük Pozsony Ferenc, Tánczos Vilmos, Murádin László) saját maguk gyűjtötte anyaggal járultak hozzá a szótár teljesebbé tételéhez. Ez azt jelenti, hogy a szótár anyagának megbízhatóságához aligha férhet kétség.

3. Jelölve van-e a szavak előfordulási helye? Igen, ha ez kiderült a forrásokból. Egyrészt jelölve van (mint említettem), hogy a szó mezőségi (= *mez*) vagy székely (= *sz*) gyökerű nyelvjárásból való-e. Másrészt, ahol megállapítható volt, a származási hely, a település neve is közölve van (rövidítéssel; a településnevek listáját I. I./1.: 26–28.: itt jelölve van az is, hogy melyik település mezőségi, melyik székely gyökerű).

4. Milyen szótár *A Moldvai magyar tájnyelv szótára* (= MMTnySz.) a szótártipológia szerint? Regionális szótár, amely egy régió, tájegység szóképletét, tehát tájszavait és köznyelvi szavait egyaránt tartalmazza. A legátfogóbb képet a moldvai magyarok szóképletéről a főntebb már említett csángó nyelvatlasz adja. A magyar nyelvstudomány első regionális szótára (Csűry *Szamosháti szótára*, 1935–1936) jóval kisebb területet fog át, s Szamosháton nem kétnyelvűségben éltek az emberek, ahogy ez a moldvai magyarokra nagyrészt korábban is jellemző volt. További különbség, hogy Szamoshát nyelvjárásai egy nyelvjárás csoportba tartoznak, szemben a moldvai magyar nyelvjárásokkal. Tehát, bár a szótártípus azonos a szamosháti és a moldvai magyar tájnyelvi szótár esetében, nagy különbség van a kettő között. Néhány példa arra, mely szavak azonosak a moldvai magyar tájnyelvben és a magyar köznyelvben: *küzdelem, nádas, nemes, nyálas, sisak, só, sokszor, szerb*. A szótárba bekerült 841 hapax is, tehát azok az alkalmilag használt román szavak, amelyek nem tekinthetők az adatközlők magyar nyelvhasználatának szerves részének.

5. Fontos újdonság, hogy van mutatókötet is. A betűrendes szólajstromozás ugyanis nem teszi lehetővé a fogalmi alapú keresést. Azt például, hogyan fejezik ki a moldvai magyarok a *naplemente* fogalmat, a mutatókötet nélkül csak úgy lehetne megállapítani, ha az összes címszón végigmennénk. A mutatókötet jelenti a megoldást: a naplemente vagy a lemegey

címszó alatt meg is találjuk a keresett szavakat (*napszentülés, napszentület, napszentülte, szentület*, illetve *szentül, elszentül, leszentül*: II.: 261, 224.). Az utalózás tekintetében a szótár elkényezteti az olvasót, olyan alapos. Nyilvánvaló, hogy mindezzel a szótár felhasználhatósága, a benne közölt szavak – például szemantikai – elemzésének a lehetősége nagyban megnövekedett a korábbi regionális és tájszótárakhoz képest. Követendő a példa ezért a MMTnySz!

6. A mutatókötetben vannak elhelyezve a néprajzi szempontból kitüntetetten fontos fényképek (feketéék és színesek), ábrák, rajzok, és pedig olyan mennyiségben és minőségi kivitelezésben, hogy nyelvészként csak irigykedve gondolhatok néprajzos kollégáimra. A *Wörter und Sachen* el nem avuló szemléletének gyümölcsöző alkalmazásához nagy segítség ez a tárgyi néprajz és a dialektológia, szójelentéstan, etimológia művelői számára egyaránt. Különös tekintettel arra, hogy a moldvai szókészlet valóban igen gazdag, változatos, nagyban heterogén, s éppen ezért számos kérdést fölvet szerkesztési és feldolgozási tekintetben egyaránt. A változatgazdagság igazolására említtem meg, hogy a *bagolynak* 8, a *csángónak* 7, a *csinálnak* 13 változatát dokumentálja a szótár.

7. Hogyan született meg a szótár? Mit tudhatunk meg a szerkesztői tapasztalatokból? Csak két tényre utalok a szerkesztői visszaemlékezésből. Az egyik: Péntek János finom visszafogottsággal jelez bizonyos nehézségeket, amikor azt írja: „*nem maradtam ugyan egészen magamra, de a szerkesztés oroszlánrészét végül nekem kellett elvégezniem*” (I/1.: 5.). A másik: a fiatal kutatók hosszú távú bevonása érthető módon azért sem volt lehetséges, mert „*a fiatalok számára a személyes ambíciók és a bizonyítás ismert kényszere*” (i. h.) ezt nem tette lehetővé. A szótár azonban elkészült, s ma már a szerkesztő is megnyugvással tekinthet az elvégzett munkára, mert ha valaki, akkor ő tisztában van annak a nagy nyelvi korpusznak az értékével, amit a szótár rendezett és lexikográfiai minősítésekkel ellátott szócikkei tartalmaznak.

8. Jól érezte, sőt, bizonyosan tudván tudta is Péntek János, hogy a szótár megalkotásának nehéz, idő- és energiaigényes munkáját nem testálhatja másra, hogy neki kell kézbe venni az ügy intézését. Eszében járhattak Kányádi Sándor sorai is: „*Be kell hordanunk, hajtanunk mindent. / A szavakat is. Egyetlen szó, / egy tájszó se maradjon kint, / Semmi sem fölösleges.*” Mennyire igaz ez egy egyre fogyó, kultúrájában is radikális változásokon átmenő, román-domináns, asszimilálódó magyar kétnyelvűek körében!

9. Nagy esemény *A moldvai magyar tájnyelv szótárának* a megjelenése. Örülünk, hogy immár csűrben, „biztonságban” vannak moldvai magyar szavak ezrei! Ne fukarkodjunk a dicsérettel! Sok ember munkája, gyűjtése van a három kötetben. Ami pedig a szerkesztő személyét illeti: Péntek Jánosnál méltóbb, jobb, felkészültebb szerkesztőt keresve sem lehetett volna találni. S nem is az a fontos, hogy ő találta-e meg a feladatot vagy a feladat őt. Mert itt valójában nem a vagy-vagy, hanem az is-is a helyes válasz. Kitűnő, igen alapos szerkesztői munkáját köszönjük! Lexikográfiai újítását, a mutatókötet beiktatását követendő példának tartjuk. Külön dicséret illeti a gazdag és színvonalas néprajzi mellékletek kiválasztásáért is.

Mit remélünk? Azt, hogy a szótár olvasókra, felhasználókra, elemzőkre lel. És azt is, hogy talán lendületet vesznek a szógyűjtések Moldva magyarul is beszélő emberektől lakott településein. Mert a szókészlet csak addig él és változik, amíg beszélői vannak.

Kiss Jenő

HAGYOMÁNY

Téli népszokások Székesfehérváron

Téli népszokásaink XVIII. századi történetének egyik becses emlékét őrzi Székesfehérvár szabad királyi város tanácsának jegyzőkönyve. Székesfehérvár tanácsa 1770. december 7-én határozatot hozott a városban gyakorolt babonás szokások üldözésére, büntetésére. A határozat ezzel a szöveggel került a tanács jegyzőkönyvébe: „Mivel a' nemes magistratusnak nem kevés fájdalma jelentetett, hogy ezen királyi városban lévő lakosok igaz keresztény római catholica hite ellen nem csak az köröszteny hivek fölöttébb való botránkozásokra hanem eönnön egy lelkek veszedelmével Szt. Lucza naptul fogva, karácsony és a 3 királyok napjáigh külömb külömb féle babonáságokat ell követni, ugy szintén szent Miklós, Aprószentek, és más e' féle napokon, ruházattjukat változtatván, avagy mustár magokat, azaz veszőbül font korbácsokat kezekben vévén sok kárhóztató gonoszságokban vakmerőképpen elmerülni szoktanak. Ahhoz képest az illetén vétkek sokassétás által méltán reánk szálható Isteni haragnak valamennyire ezen nemes várostul teendő eltávoztatására nézve, determináltatott: Hogy valaki ennek utánna vagy efféle babonáságokat elkövetni, a' vagy Szent Miklós, Lucza és aprószentek napjain, estvéjén és éczakáján ruházattjukat változtatván járni, és így lélek kárhóztattára czélzó gonoszságokat elkövetni merészelve az purger [polgár] ember férfiu a' vagy asszonyi legyen az; előbbször tizenhét foréntokra, ha pediglen zsellér férfi, a' vagy asszonyi álatl légyen arestom mellett 32 pácza, vagy korbács ütésekkkel, ha pediglen többször ezen magistratualis végzés ellen cselekedvén, aztot általhágni merészelnék nagyobb és sullyosabb büntetéssel okvetetlen büntetődni fognak.”

Eszerint Székesfehérváron a XVIII. század utolsó harmadában polgárok és zsellérek, férfiak és nők erősen gyakorolták a téli népszokásokat. Luca, Miklós napján elváltoztatták ruházatukat, maskarába öltözve, házról házra járva alakoskodó népszokást űztek; aprószentek napján fűzfavesszőből font korbáccsal korbácsolni jártak. Ezek a népszokások

minden üldözés, tiltás ellenére a székesfehérvári Felsőváros és Palotaváros földműves lakosságánál egészen a XX. századig fennmaradtak.

A XX. század elején még mindkét városrészben jártak Miklós-nap reggelén a gyerekek Mikulást köszönteni. Nyolc-tíz év körüli fiúk párosával vagy hárman-négyen kenderkócból ragasztott bajusszal, szakállal, be kent arccal, láncot zörgetve járták az utcákat, házakat, ijesztgették a kisebb gyerekeket. Köszöntésükért néhol pár fillért kaptak, máshol elzavarták őket.

A Luca-napi szokásokkal többek között a baromfitartás hasznát igye-

*Betlehemesek Székesfehérváron 1908-ban
(Szent István Király Múzeum)*

keztek biztosítani. A XIX–XX. század fordulóján Luca-nap reggelén még az ólban füstös botal, piszkafával vagy söprűnyéllal *mezglucázták*, megpiszkálták a tyúkokat. Közben ezt mondták: „*Nekünk sokat tojzatok, a szomszédnak kotlejtatok!*” Akadtak, akik hasonló célból söprűvel cirógatták meg a tyúkokat.

A karácsony előtti hetekben a betlehemező csoportok, karácsonyeste vagy újévkor a köszöntő, adománygyűjtő pásztorok jártak házról házra. Felsővárosban aprószentek napján a legények fűzfavesszőből font korbáccsal megvirgácsoltak mindenkit, de főleg az eladó sorban lévő lányokat. Közben ezt mondták:

„*Egészséges légy, keléses ne légy,
Jövő évben még frissebb légy!*”

Ha valamelyik lányt nagyon megütötték, azt dióval, almával engesztelték ki. A lányok között ilyenkor ez a mondas járta: aki a legtöbbet vert rájuk, az lesz a kérőjük. Aprószentek napja után a korbácsot elégették, mert azt tartották róla, hogy bajt, kelést okoz.

A karácsonyi ünnepkör utolsó napján, vízkeresztkor Székesfehérvár-Felsővárosban és Székesfehérvár-Palotavárosban is az 1920-as években még 13–14 éves fiúk jártak a kiugratható csillaggal háromkirályok képében köszönteni. A szerezcsen királyt alakító gyerek bekormozta az arcát. Így köszöntötte a ház népét:

„*Én szerezcsen király vagyok, napkeletről jöttem,
Ne csodálkozzatok, hogy megfeketedtem.*”

A háromkirályok köszöntését a házbeliek néhány fillérrel honorálták.

Lukács László

Betlehemek színes tárháza

A jelenkor néprajza és muzeológiája, következésképpen a tárlatok és raktárak kincsei régóta alapkérdései az etnográfia tudáságazatának, a magyar néprajznak és a nemzeti örökség tartósítási hagyományainak. A szerzői-kurátori vallomás, amely egykor a kiállítás előkészítésében, rendezésében, bemutatásában, majd tekintélyes (angol és magyar nyelvű) katalógus összeállításában kapja meg méltó rangját, már nemcsak része magának a 156 oldalas, színes, gazdagon illusztrált kiadványnak, hanem tükrözi a kutató, a szaknéprajzi gyűjtő, az elemző, feltáró és a közismereti kincs piaci forgalmazására jutó szándékot is. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusainak sorában izgalmasan új színfoltként tűnt fel a *Betlehemek* kötet,¹ amely Szojka Emese és Daisy Hannah Foster közös munkája. Ránézésre nem gondolná még az érdeklődő sem, mennyi árnyalat, anyagféleség, fölhasználási mód, kreativitás, utánpótlás és rögtönzési lelemény, szemléletmód vagy tájegységi kulturális kód fér egy-egy ilyen témakörbe. Mint azt a szerzők is jelzik, a teljes gyűjteményben megtalálható több mint félszáz betlehemi tárgykörű anyag csupán válogatást tesz lehetővé, hisz gazdagsága

1 Szojka Emese–Daisy Hannah Foster: *Betlehemek*. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai 25. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2017. 156 oldal, magyar és angol ismertetővel, bevezetővel. Sorozatszerkesztő: Szarvas Zsuzsa.

és térbeli vagy idői horizontja messzebbre vezet, mint sejtenénk. De épp a vallomás, a restaurátori és kiállításrendezői szándék engedi belátni, mily dilemmák lakoznak e karácsonyi-ádventi népszokás múltjában, értelmezés-történetében és mai megjelenítésében.

Ide kapcsolódik ugyanis a dramatikus népszokások témaköre, a jelmezek, öltözetek, tárgyegyüttesek származási helye (némelyik olasz, francia, latin-amerikai, erdélyi, szlovákiai, tiroli, lengyel stb.), s nem utolsósorban ideje: a bártfai Szent Egyed-templom szárnyasoltára 1480 körüli, a római Szűz Mária-templomé 1291 körüli, és nápolyi iparművészeti figurák a XVIII. századból, cseh nyomatok a XIX. századból, vagy a templomi és népi betlehemek végtelen variánsai a középkortól napjainkig mind azt mutatják, hogy a folklórlenségek gyűjtésével párhuzamosan alakult ki az ünnepi alkalmakhoz köthető tárgykultúra átváltozása és ennek megismerés-története is. E nyomkövetésnek pedig maga a kutató is része, részese: a porosodó raktári példányok, miután rendszerezni és renoválni képesek lettek őket, mintegy maguktól kínálták a sokszínűség vállalását és feltárását is, a gyűjtemény kezelőjének szükséges előtanulmányaitól az összehasonlító elemzésekig, muzeológiai szempontoktól a vizuális jelentésközvetítés problémáig a legkülönbözőbb készítmények formájában.

E katalógus tehát nemcsak „lapozó”, színes tárháza egy tématerületi válogatásnak, hanem roppant igényes tipográfiával, elsőrangú nyomatokkal, szinte „sterilen” fényképezett tárgyvilággal illeszkedik a misztériumjátékok teológiai kérdései, a népéleti leírások folklórisztikai, a vallásos szándékú játékok vagy szertartáselemek megjelenítési problematikái közé. Az irodalomtörténet, a drámaköltészet, a gyermekjátékok tárgyvilága, a szakrális néprajz aspektusai, a szokáskutatás betlehemezési és bölcsőjárás, népi színházi és jelmezkutatási, bábtáncoltatási és papírfeldolgozási, liturgiátörténeti és nemzetiségi folklórkutatási részkérdései mind-mind háttérként adták a válogatásnak, a megismerés és kiállítás, kultuszközvetítés és muzeológiai népszerűsítés anyagának. Helyet kell kapjon az antikizáló, a korai kereszténység, a renaissance, a barokk és rokokó, az újkori változatok széles köre, akár a templombelső társításával, akár a későbbi időkben a néprajzi fotóanyag mellékelésével, a viselettörténet vagy a készítési technikák variabilitásával, a kortárs megoldások (például a történeti, az egyházi, a kollégiumi diákság vagy az erdélyi-bukovinai parasztság körében föllelhető, a népi bábtáncoltató, a helyi templomot ábrázoló-utazó, a papírfelhasználással megoldott, vagy akár a fogyatékkal élők verzióiból kialakított) széles körének katalógizálásával, tipologizálásával és anyagminőségek vagy funkciók szerinti besorolásával.

Míthogy a válogatás a karácsonyi ünnepkörön belül is a legfontosabb tárgyegyüttest, a betlehemet és a bölcsőjárást, a kisjézus babafiguráját emeli ki, nem véletlenül kapcsolódott ez is össze a historikus figuralitás, az apostoli kortól a Szent Családot, Jézust, Máriát és Józsefet övező konvenciók, a mellékszereplők személyes világának egész kultikus művészetével, de ezen túl az irodalmi, szövegszerű, templomi vagy hordozható, asztali vagy vásári változatok elkülönítésével. Szojka Emese és Szacsavay Éva gyűjtései, a néprajzi és kultusztörténeti irodalom föltárásai előkészületei mellett kiemelt szerepet kapott a népéleti ábrázolások, a vizuális vagy tárgyi környezet, a templom vagy a lakás, a nyílt terekben és a szoborkompozíciókkal együttesen, vásárokon vagy polgári miliőben megjelenített betlehemek anyaga, továbbá ezek föltárásai munkái közben, a restaurálás idején előkerült anyagfelhasználási tapasztalat (szaloncukorpapírtól a kalendáriumlapokig, süteménydoboztól a textilmintafüzetig, kivágott nyomdai papírtól a Zsolnay-csempét mintázó borításig szinte minden verzió) egy sereg tárgytörténeti és festéstechnikai, famegmunkálási és miniatürizálási, szimbolizációs és fénytechnikai megoldás értékelésére is alkalmat adott.

Mindezekkel, továbbá a folklorisztikai-művelődéstörténeti háttérismeretekkel karöltve a szerzők jelzik a gyűjtéstörténet és restauráció-módszertan kiemelkedő szerepét abban, hogy a „népszokástárgy mibenlétének meghatározásához a tudományosság különböző ágain át vezető úton” lehetséges a nyelvészeti vagy irodalomtörténeti, népköltészeti vagy szókátszaki tudományok hangsúlyozása, de a kulturális antropológia szempontjainak a parttalanság felé vezető iránya helyett a szokásjelenség társadalmi funkciójának leírásában érdemlegesebb lehetne a karácsony fontos jelképeként használt tárgy „aktualizálható, érvényes” mivoltát a múzeumi gyűjtésben folytonossá váló esztétikai és közösségi összetartozást szimbolizáló aktualizálás alkalmazása (31. oldal).

A kötet részletező képanyaga, leíró katasztere anyagmeghatározási és funkcionális bemutatással párosított tárgykészletet tükröz három tematikus fejezetben: a *Házaló népszokás tárgyai – hordozható betlehemek*, a *Templomi típusú betlehemek* és a *Betlehemi kiegészítők és dísz tárgyak* körét kijelölve. Az ábrázolt tárgyi környezet, a miliő, a közelképek élénk anyagszerűsége itt is, mint a katalógus egészében a Néprajzi Múzeum új muzeológiai-múzeumpedagógiai törekvését jeleníti meg, éppenséggel tegnapi szövegkönyvben, de a szaktudomány szigorúan mai eleganciájával.

A.Gergely András

HÍREK

Jászsági Civil Vándordíj, 2018. A *Jászsági Civil Vándordíjat* és a vele járó 200 000 forint elismerést kilencedik alkalommal ítélte oda „A Jászságért” Alapítvány Kuratóriuma. A 2018. évi *Jászsági Civil Vándordíjat* a Vándorfy János Honismereti Szakkör (Jászapáti) kapta. A Vándorfy János Honismereti Szakkör 1976-ban alakult. Alapításkor a céljuk az eltűnt tanyavilág emlékeinek, értékeinek megmentése, összegyűjtése volt. Tanyamúzeumot hoztak létre, s kiadványban jelentették meg az összegyűjtött anyagot. Kiadványsorozatot indítottak, évről évre aratónapot és más hagyományörző rendezvényeket szerveznek. 2006-ban elnyerték a *Jászapáti Városért* kitüntetést. 1995 óta tagjai a Jászok Egyesületének. A szakkör egykori vezetői: Berki István, Fehér Ferencné (ma dr. Suba Györgyné), Mihályi József. Jelenlegi vezetőjük Barta István. A szakkör közösségmegtartó és hagyományörző szerepe meghatározó Jászapáti város életében. A Vándorfy János Honismereti Szakkör eredményei és törekvései méltóak a támogatásra és a *Jászsági Civil Vándordíj* elnyerésére. A vándordíjat Jászapáti, a jászsági honismereti szakkörök hagyományos éves találkozásán, 2018. október 20-án, szombaton adta át dr. Dobos László, a Jászok Egyesülete elnöke.

* * *

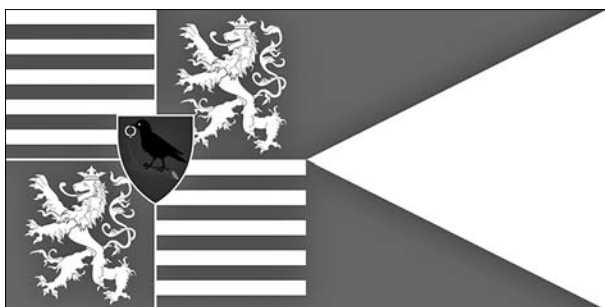
A hazai állattenyésztés címere a szürke marha. A magyar szürke marha múltján és jelenén túl komoly jövő elé is néz – mondta Nagy István agrárminiszter a VI. Szürkemarha Fesztiválon. „A szürke marha a magyar állattenyésztés címerállata, megtestesíti mindazt, ami a magyarokat jellemzi: konok, szikár, küzd a túlélésért és győz” – fogalmazott a tárca vezetője. Szerinte amit a szürke marha megjelenít, abban benne van a magyar állattenyésztés minden gondja és baja is, de megmutatja, hogy képesek vagyunk megújulni és új piacokat nyerni. (MTI, 2018. aug. 13.)

TERMÉS

Mátyás serege és a halasi Fekete-hegy

A régi hagyomány szerint Mátyás király rettenthetetlen zsoldoseregét Halas határában oszlatták fel. Ez a hadsereg volt a XV. századi Közép-Európa legrettegettebb és legeredményesebb hadereje, amely elsősorban magyar, cseh és német zsoldosokból állt.¹ A király halála után a magyar állam pénzügyi gondjai tovább nőttek, elviselhetetlenné váltak. A *fekete sereg*nek nevezett haderő már 1490 előtt sem kapta meg a neki megígért magas zsoldot. Ezért többször is fosztogatásokba kezdtek az ország egy-egy részén.

Mátyás zsoldoshadseregének rekonstruált zászlója

országi főkapitányt, temesi bánt küldte a zsoldosok ellen. Segítségére volt, más bandériumi urakkal együtt, Váradi Péter kalocsai érsek és katonasága is. Ennek hallatára a fizetett katonák elhagyták kijelölt állomáshelyüket, s új, árok- és sáncokkal erősített tábor vertek (Antonio Bonfini történetíró szerint) egy „*bizonyos Halásznak nevezett falu alatt*” („*ad vilam, quam Piscinam vocant*”).² Ludovicus Tubero történetíró ezt írta: „*Kalocsa földjén békeken időző csehekre támadtak.*”³ Kinizsi csapatai, Váradi Péter kalocsai érsek és más főúri bandériumok embereivel, valamint jelentős környékbeli népfelkelő egységekkel kiegészítve utánuk indult. Először a 700 fős elővédet semmisítették meg, majd a közel 8000 főnyi főereg jó részét. Néhányan megadták magukat, többek kitörtek a kelepceből. A maradék, el nem menekült katonák között hatalmas pusztítást végeztek, többségüket megkínózták, levágták. Akik elmenekültek, már morva-osztrák területen ellenállásba kezdtek, de végül sikerült ezt is felszámolni, és 1493 elejére véget ért az egykori dicsőséges zsoldosereg története.

Kiskunhalason az idősök még ma is a városhoz kötik a sereg megsemmisítésének kétes dicsőségét. Ők még így tanulták városi vagy tanyai elemi iskoláikban a tanítóktól. Hogy hol is volt, abban már megoszlott a vélemény régen is. A halasi Fekete-hegy (Feketehalom),

1 Rajtuk kívül jelentős volt még a lengyel, a délszláv és a svájci katona is. A nemzetiségi összetétel azonban időszakonként változott. *Zarnóczki Attila: Mátyás király katonái.* Libra, Budapest, 1992. 8–9.

2 *Antonio Bonfini: Magyar történelem tizedei.* Ford.: *Kulcsár Péter.* Balassi, Budapest, 1995. 970.

3 *Blazovich László–Sz. Galántai Erzsébet: Ludovicus Tubero. Kortörténeti feljegyzések (Magyarország). Szegedi Középkortörténeti Könyvtár, Szeged, 1994. Tubero: V./1. (202.)*

Zöldhalom (Sóstóhalom), Templom-hegy, Tabán és Piac-hegy is feltételezett csata- vagy tömegsír helyszíne lett. Régészeti lelőhelyet nem sikerült találni, pedig a XIX. században kifejezetten keresték. Az akkoriban megszaporodott építkezések lehetőségeket is nyitottak, de eredményük nem lett. A Fekete-hegyről – ami valószínűleg a Kárpát és Bajza utcák közötti területen volt – feltételezték, hogy a zsoldosok tábora lehetett, míg a tömegsír esetleg a Zöldhalom (Sóstóhalom) volt. Erről így írt a XIX. század második felében Gózon István halasi parasztsverselő:

„Mátyásnak fekete serege
Lénung nélkül itt tekerge,
Itt bolyongott szertesztét,
Kinizsi hada verte szét.
Sír lett a hősök jutalma,
Bizonyág a Sóstóhalma.”

Az 1920-as évekig a többség, és nem is csak a helyi kutatók, egyértelműen Halast jelölték meg a csata helyszínéül. Pesty Frigyes a *Helynévtár*ban *Feketehalom*ként szerepelteti a helyet, amelynek akkor már – a halasi szájhagyomány szerint – a fekete sereg vesztőhelyét gondolták.⁴ Hornyik János történetíró tág fantáziájára utal, hogy egy 1810-ben, a Tabánban talált középkori kecskeméti pecsétnyomó kapcsán azt feltételezte, hogy azt csak is a fekete sereg vitte Halasra.⁵ Érdy János ismert numizmatikus a Kígyópusztánál meglelt középkori kun övcsatról cseh zsoldos tetemét feltételezte.⁶ Gyárfás István történetíró egyértelműen a régi temetőtől északra helyezte a Fekete-hegy helyét, és meg volt róla győződve, hogy itt történt a csata. Ő Halason élt, és másokkal, mint például Szilády Áron református lelkész, nyelvész vagy Révész György numizmatikus keresték a helyét és régészeti bizonyítékát az ütközetnek. Tárgyak tekintetében nem jártak sikerrel. Mindenesetre Gyárfás is egészen életszerű leírást adott közre könyvében: „*Ez árokkal erősített táborhely vala az, melyről Kinisy kémei tudósítást vittek, ide futott vissza azon hétszáz lovas csapatnak maradványa is, mely Kinisy előőrsei által viszszenyomatott, hirt adni övéiknek a veszélyről; mire az itt táborozott számos csehek táborukat szekerekkel is megerősítették, más oldalról a tó medre által valának védve; innét indultak ki, négyszöget alakítva, a cseh csapatok, s midőn Halas keleti részén megverettek Kinisy által, ez volt azon erősített táborhely, melyet az előrenyomult győztes magyar hadak a hely védett*

XV. századi páncélos felszerelés ábrázolása Tarczay Tamás sírkövén

4 Bognár András (szerk.): Pesty Frigyes Helynévtárából. Jászoknység I. Katona József Megyei Könyvtár-Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Kecskemét-Szolnok, 1978. 31–49.

5 Bikit Kovács János telkén építkezés folyamán találták a ma is kétes eredetű, korú tárgyat. Vö. *H. Kolba Judit*: Sigillum civitatis de Kechkemeth. In: *H. Tóth Elvira*: Cumania 4. kötet. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kecskemét, 1976. 312–325., illetve Nagy Szeder István: Kiskun-Halas város története oklevéltárral. 1. Magánkiadás, Kiskun-Halas, 1926. 67.

6 Biliczky Imre kiskunmajsai juhász 1816-ban találta a leletet, amiről Érdy egy 1850-es akadémiai értekezésében azt állította, hogy a fekete sereg szétverésekor megölt egyik zsoldosé lehetett. Ezt a feltételezést csak több mint hetven év elteltével cáfolták a kutatók. Vö. *Éri István*: Adatok a kígyópusztai csat értékeléséhez. In: *Mihalik Sándor* (szerk.): Folia Archaeologica VIII. kötet. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1956. 137–144., illetve *H. Kolba Judit*: Epigráfiai adatok a kígyópusztai öv kormeghatározásához. In: *Fülep Ferenc* (szerk.): Folia Archaeologica XV. kötet. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1963. 77–84.

s erősített állapota, és a tábori őrség vitéz magatartása miatt »nem kis öldöklés« után vehettek be, annyira, hogy utóljára az őrség az egyház falai közé menekülvén, a magyarok ezt felgyújtották, a csehek itt lelték halálukat, s rablott vagyonuk hadizsákmányul a magyarok kezébe került.⁷ Révész György szájhagyományokra hivatkozva írt a XIX. században erről: „Később, 1492. Kinizsi Pál, mint Ulászló vezére Szeged vidékén rakoncátlankodó csehek ellen küldetvén, a csehek a Szeged tájáról 660-an, a fekete sereg maradványaival összejövén, Halas mellett keletről körülsáncolták magukat. [...] A táj, ahol voltak, ma is Fekete-hegynek neveztetik. Itt érte tehát a pusztulás Mátyás király híres fekete seregének utolsó maradványait.”⁸ Reizner János, Szeged történetírója Halas közelébe, a homokdombok által határolt halastóhoz teszi a csata helyszínét, mivel szerinte ott számos páncél- és fegyverlelet található.⁹ Nagy Szeder István kiskunhalasi helytörténész így írt az eseményről: „Kinizsi serege az elsáncolt tábor eléréskor, ágyútűzzel kikényszerítette a feketéket táborukból, akik Kinizsi ellen tömött négyszögben ellentámadásba mentek át. Az erős lendületű támadás elől Kinizsi csapatai kitérvén, visszavonultak, de úgy, hogy a magukat már győztesnek vélő feketék a lesbe állított népfelkelés csapdájába kerültek. A felbőszült lakosságból álló népfelkelők és a visszafordult katonaság a közre fogott csehekből egykorú történetíró szerint négyszázat lemészároltak [...] Kinizsi a főbűnösöket részint akasztófán, részint kerékbetöréssel végeztette ki. Sajnos, sokan szeretnék megfosztani városunkat ettől a történelmi eseménytől, ugyanis a források nem egyértelműen fogalmazták meg, hogy melyik település mellett történt ez a csata. A történelmi tények szerint Szeged környékére vonták össze a fekete sereget, ahol fosztogatni kezdtek és feldúlták a környékbeli településeket a fekete ruházatú zsoldosok. Ezért indult el Kinizsi feloszlato serege, és találkozott a fekete haddal egy „bizonyos ’Halásznak nevezett falu alatt.”¹⁰

Majd a XX. század első felében megszületett a történettudomány által a mai napig elfogadott cáfolat. Tóth Zoltán a Magyar Tudományos Akadémia *Lévay-díjával* kitüntetett pályamunkája, a *Mátyás király idegen zsoldos serege* címmel 1925-ben jelent meg. Ebben a szerző – az egyik zsoldosnak időközben előkerült emlékirata nyomán, amely szerint „a sereget elküldték Szegednek a Száva mellé” – egyértelműen amellel foglalt állást, hogy valójában a Valkó megyei (szerémségi), Száva menti Szegednic mezővárosról van szó és a közelében fekvő Halászfalváról.¹¹

Ennek cáfolatát 1926-ban Czímer Károly *Kitől ered Mátyás király fekete seregének elnevezése?* című művében igyekszik leírni.¹² Sajnálatos, hogy a személyeskedéstől sem mentes írás Tóth válaszában is folytatva lett. Czímer felrója, hogy kollégája többször is negatív forráskritikával illeti Bonfinit. Nem fogadja el annak információit. Czímer persze érvel is a vitában. Például, hogy Szegednic – amiről egyébként a mai napig szinte alig tudunk valamit – nem királyi birtok volt, így ide nem vonulhatott vissza egy, az uralkodó által elfogadott zsoldoshad. A terület a Gutkeled nemzetségbeli Maróti családé volt. Halas viszont viszonylag régóta királyi birtok. Felveti, hogy Halászfalva valójában nincs is. Halápfalváról tud a történettudomány ezen a területen. Ez viszont helytelen fordítás. A *haláp* szó szláv

7 Kutatásait részben a kiskunhalasi numizmatikus Révész Györgyre támaszkodva adta közre. *Gyárfás István: A jász-kunok története. Harmadik Kötet. 1301–1542-ig. Magánkiadás, Szolnok, 1883. 317–327.*

8 *Nagy Czirok László: Kiskunhalasi krónika. Thorma János Múzeum, Kiskunhalas, 2002. 16–17.*

9 *Reizner János: Szeged története. A legrégebbi időtől a XVIII. század végéig. 1. kötet. Szegedi Szabad Királyi Város Közönsége, Szeged, 1899. 87.*

10 *Nagy Szeder i. m. 63.*

11 *Czímer Károly: Kitől ered Mátyás király fekete seregének elnevezése? (Szeged és Halas szerepe a fekete sereg feloszlásában.) Hírlapkiadó, Szeged, 1926.*

12 *Czímer i. m. 1-4.*

eredetű: vizenyős talajt jelent, és nem köthető össze halászzalattal, vagyis a *Villa Piscina* kifejezéssel. Ennek kapcsán mindketten Csánki Dezsőre hivatkoznak.¹³ Czímer szerint Tubero – akivel Tóth nem sokat foglalkozik, mert általános vélekedés szerint az itáliai történetíró csak 10–15 évvel később értesülhetett azokról a magyarországi eseményekről, amikről írt – egyértelműen állítja, hogy Szeged, Csongrád és környéke kéri Kinizsi segítségét a fellázadt zsoldosok ellen. Czímer leírt, források megjelölése nélkül, egy reszkei (röszkei) csatát is, ami további alátámasztása lenne, hogy a zsoldosok a térségben állomásoztak. Fontos érve, hogy míg a Száva mentén, Szegednicnél nem tudunk tóról, Halas mellett egyértelmű, hogy volt egy nagy tórendszer, amelyet ráadásul még a török időkben is arra használt a lakosság, hogy a mocsaraiban, nádasában elrejtőzzön.¹⁴ Czímer nehezen tudta elképzelni, hogy a Száva menti mocsaras részen, ahol a Bosut folyó van és a feltételezett Halászfalva, a nehéz vasszekereken közlekedő zsoldosok tábort ütöttek volna.

Válaszként Tóth 1927-ben, a *Századok* lapjain Czímerhez hasonló személyeskedésbe kezdett. Három forrást emelt ki: Tubero és Bonfini mellett első helyre teszi az ún. *Névtelen zsoldos* visszaemlékezését, amit Tettau 1869-ben publikált.¹⁵ Bonfinit felmenti, hogy nem ismerhette a magyar közigazgatást ilyen részleteiben, és nem gondolt arra, hogy megkülönböztesse a Szeged nevű helyeket. Tubero kapcsán megemlítette, hogy nem ismerhette azokat a helyeket, eseményeket személyesen, amikről írt, ezért nem megfelelő forrás. Így csak is a Névtelen zsoldos lehet hiteles számára, aki szerint a Száva mellett táboroztak, amikor szétverték a seregüket („*Segethyn an der Sauwe*”).¹⁶ Majd igen ingoványos területre tévedve visszakanyarodik Bonfinihez, aki leírta, hogy állítólag 1456-ban Szegedről lehetett hallani az nándorfehérvári csata ágyúörgéseit. Ezzel is bizonyítva látja, hogy Bonfini a Száva menti Szegedet ismeri, és nem a Tisza mentén fekvőt. Továbbra is állította, hogy *Halápfalva* és *Halászfalva* ugyanaz, és hogy Czímer téved a latin fordításban és a névetimológiában. Sőt, állítja, hogy Czímer rosszul ismeri a terület tulajdonjogát, hiszen az 1492-ben királyi birtok, mivel a Maróti családnak magva szakadt 1476-ban.¹⁷

A vitában Bánlaky (Breit) József altábornagy, hadtörténész – a maig legmonumentálisabb magyar hadtörténeti munka megírója – is megszólalt. A *Budapesti Hírlap* 1925. június 7-i számában kifogásolta Tóth okfejtéseit. Még 1939-ben megjelent többkötetes munkájában is erőltetett okfejtésnek tartotta a Szávához tenni a csatát.¹⁸ Legutóbb tudományos alapossgal Hatházi Gábor *Halas és a fekete sereg* címmel készített tanulmányt a csata helyszíné kapcsán. Ő egyértelműen Tóth mellett érvelt, az általa felhozott indokokat helyezte előtérbe.¹⁹

---

13 Csánki műve szerint a mai Szerém megyei Vukovártól nem messze dél felé feküdt Halápfalva vagy egy-két helyen Halászfalva. Az Ajnárdfiak, ezután a Marótiak birtoka volt: „*Halabfalwa. (1423, 1519), Halazfalwa. (1399)*” Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. 1897. In: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/i-kotet-32A7/valkovarmegye-426B/helysegei-42DC/> (letöltés: 2018. október 23.)

14 A halasi tórendszer nádasai, mocsárvilága rejtekébe vezető cölöpmaradványokról Gyárfás írt bővebben. Gyárfás István: Cölöpmaradványok Halason. In: Archeológiai Levelek XVI. 1870. 189–195.

15 Tóth Zoltán: Bonfini 1490 utáni adatai a fekete seregről. In: Századok 1927. 1–3. sz. 49–58.

16 Tettau, Wilhelm Johann Freih. von: Erlebnisse eines deutschen Landsknechts (1484–1493), von ihm selbst beschrieben. Ein Beitrag zur Geschichte des Schwarzen Heeres. In: Mittheilungen des Vereins für die Geschichte und Alterthumskunde von Erfurt IV. 1869. [1–52.] 17.

17 Tóth i. m. 57.

18 Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. 12. kötet Az ország süllyedése a Jagellók alatt. A mohácsi katasztrófa (1490–1526). Grill Károly könyvkiadóváll., Budapest, 1939. 28–30.

19 Hatházi Gábor: Halas és a fekete sereg. In: Ö. Kovács József–Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története. I. kötet. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig. Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas, 2000. 269–273.

Számomra érdekes, hogy Czímer vagy Bánlaky nem kapaszkodott egy vagy több egyértelmű ténybe. Például Tubero, véleményem szerint, nem véletlenül írta, hogy Kalocsa földjén zajlott a csata. Nem az állami, hanem az egyházi igazgatásra gondol. Ugyanis Halas ekkor a Kalocsai Érsekséghez tartozott. Nem vetődött fel bennük: azért írta, hogy Kalocsa, mert itt nem a település közigazgatási határait, hanem az egyházi területre gondol. Sokadlagos részlet maradt, hogy Tubero jó barátságban volt a zsoldossereget szétverő had egyik vezérével, Váradi Péter kalocsai érsekkel, így tőle is tudhatott részleteket a csatáról és a helyszín elhelyezkedéséről.²⁰ Bár a fontos kereskedelmi és hadiút, amely mellett Halas fekszik, felmerült vitatémaként, de az nem, hogy hiába volt légvonalban is messzebb az alföldi város, mint a szerémségi, Valkó vármegyei falu, sok jel mutat arra, hogy például innen, a Kiskunságból könnyen, könnyebben elérhető az ország több része is. Így máris meglenne a magyarázat arra, hogy azok, akik kitértek Kinizsi ostromzárjából, hogyan tudtak morva–osztrák területre jutni. Tóth azonban jól látja, hogy logikusabb a Szávánál telelni, ha déli veszély miatt vetik be őket. Viszont az a Tóth-állítás sem lehet perdöntő, amely szerint mégiscsak királyi birtokon táboroztak a zsoldosok, hiszen, mint írta, a Maróti család kihalt 1476-ban, és az igaz, hogy azt I. Mátyás valóban saját kezelésben kapta, de tovább is adta a vingárti Geréb testvérpárnak²¹, akik 1482 és 1493 között (a korbelti oklevelek bizonyossága szerint) urai a területnek.²²

Igen érdekes a feltételezett szerémségi csatahelyszín történeti földrajzi elhelyezésének kérdése. Bár Lazarus mester 1556-os térképén szerepel a Száva menti Szeged, Szegednic, de ez a dokumentum akkor készült, amikor már legalább 30 éve nem létezhetett a helység a török pusztítás miatt.²³ Sőt, Csánki Dezső monumentális munkájában nem is említi ezt a helyet, csupán Halápfalváról tud a neves történeti topográfus.²⁴ Czímer helyett annak idején Nagy Szeder István helytörténész kitért rá, és talán az egyik leginkább nagy kérdése maradt a vitának: Halast miért hívnák Halásznak és hogy egy várost miért neveznének falunak? Nagy Szeder válasza az volt, hogy Halast a különböző korszakokban több oklevélben sem nevezik egyértelműen városnak.²⁵ Másfelől régi dokumentumaink változó módon hívják a települést. Még II. Rákóczi Ferenc fejedelem is az 1703-as Halasnak kiadott oltalomlevelén Halásznak nevezte a helységet.²⁶ Bonfini leírása is érdekes, és nem világos, hogy Czímer ezt miért nem vetette fel markánsabban, hiszen a históriás nem egy akármilyen településről, egy nehezen beazonosítható várról, városról írt: „nyári szállásra bocsátotta őket a széles és gazdag városba, Sigidinumba” és, hogy később „gyorsan és serényen tábornok vertek a Halásznak nevezett falunál, sánccal, árokkal körülkerítették, hogy tudniillik bővé-

---

20 *Sebők Ferenc*: Ludovicus Tubero. Kortörténeti feljegyzések (Magyarország). Közreadja: *Blazovich László–Sz. Galántai Erzsébet*. In: *Levéltári Szemle* 1994. 4. sz. 94–95.

21 Geréb Péter egy időben a zsoldossereg egyik vezetője volt. *Zarnóczki* i. m. 9.

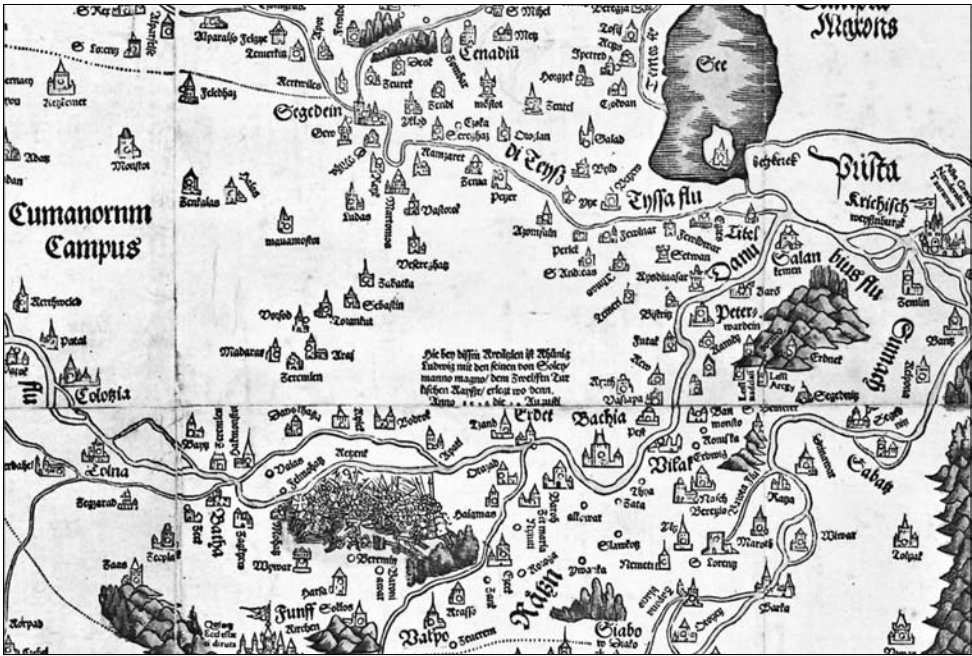
22 A Maróti Mátyus magva szakadtával vingárti Geréb Péternek és Mátyásnak adományozta Mátyás király, kiket ez uradalom valóságos birtokában 1482-ben és 1493-ban benne is találunk. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. kötet. Valkó Vármegye. In: <https://www.arcanum.hu/hu/onlinekiadvanyok/Csanki-csanki-dezso-magyarorszag-tortenelmi-foldrajza-a-hunyadiak-koraban-1/ii-kotet-32A7/valkovarmegye-426B/fobb-birtokosai-481D/> (letöltés: 2018. október 23.)

23 Az utólagos adatbázisok viszont fel-feltűntetik Szegednic várát. Az Engel Pál által jegyzett középkori térképadatbázisban a Száva folyó mentén találunk egy Szeged települést és tőle délre Felső- és Alsóklenak településeket. Egy, a Szerém megye várait soroló lajstrom Szegednicet Klenakkal azonosítja. Árvai Tünde adatközlése (kézirat a szerző birtokában).

24 *Csánki* i. m.

25 *Nagy Szeder* i. m.

26 *Ö. Kovács József–Szakál Aurél* (szerk.): *Kiskunhalas története*. 2. kötet. Tanulmányok Kiskunhalasról a 18–19. századból. Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas, 2000. Képmelléklet.

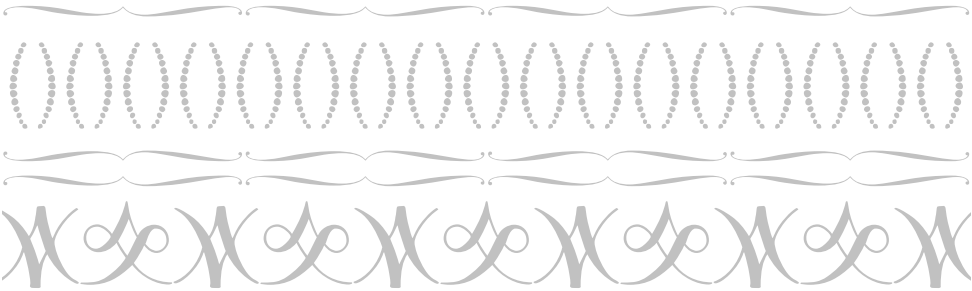

A Lázár-féle térkép (1556) részlete

ben legyenek a víznek, meg hogy legalább az egyik oldalról védje őket a halastó”.²⁷ Elégge egyértelmű, hogy itt az ismertebb, Tisza menti Szeged képe rajzolódik ki előttünk. Felmerülhetne persze, hogy Szeged környékén, Csongrádtól északkeletre feküdt egy Halásztelek (1493) nevű település, de ez az egri püspökség kezén volt, tehát a Tubero-féle forrással nem lenne meg az egyezés.²⁸

Sok minden szól az ellen, és mellett, hogy Halasnál történt Mátyás egykori hadának feloszlása. Biztosat igazán senki továbbra sem állíthat, így maradt a történelmi spekuláció. A csata emlékét a *Fekete-hegy* nevű hely őrzi Kiskunhalason.

Végső István

²⁷ Bonfini i. m.

²⁸ Árvai Tünde adatközlése alapján.

Egy evangélikus harangtorony építésének kísérlete Romhányban

BEVEZETÉS

Egy település életében, valamint arculatának kialakulásában különösen fontos szerepet töltek be a régmúlt időkben az ott élő egyes felekezetek. A különböző vallási közösségek együttélése azonban korántsem volt zökkenőmentes, időnként konfliktusok alakultak ki közöttük. Tanulmányunk megírását a reformáció 500. évfordulója és egy épület terve ihlette. Pontosan 160 évvel ezelőtt ugyanis egy evangélikus harangtorony építését tervezték Romhányban. Mielőtt rátérnénk az építkezés körülményeinek vizsgálatára, szükséges szólnunk néhány szót a Nógrád vármegyében, illetve a településen élő ágostai hitvallású lakosság helyzetéről.

AZ EVANGÉLIKUS LAKOSSÁG HELYZETE NÓGRÁD VÁRMEGYÉBEN ÉS ROMHÁNYBAN

Nógrád vármegyét meglehetősen korán, már 1521-ben elérte az új hit szele, ugyanis a ferences rend vezetősége már ekkor utasította a füleki, a gyöngyösi, valamint a szécsényi kolostorokat, hogy a terjedő lutheranizmus ellen küzdjenek, s 1535-ben már odáig jutottak, hogy börtönnel fenyegették a lutheránus elveket valló rendtagokat.¹ Ennek ellenére a vármegyében élő főúri családok jelentős része – többek között a Balassa család – az ágostai hitvallás követőjévé vált, így anélkül, hogy a vármegyében lettek volna szabad királyi városok, megindulhatott a lutheranizmus terjedése. Az evangélikus egyházközségek zöme az Ipolytól északra jött létre, amelynek részben az volt az oka, hogy a vármegye déli része 1544-ben, valamint 1552/53-ban behódolt a töröknek, részben pedig az, hogy a lutheránussá vált Balassa család divényi és kékkői uradalma ezen a vidéken helyezkedett el, s Divény vára csak 1575-ben, Kékkő vára pedig 1576-ban került török uralom alá, majd 1593-ban fel is szabadultak a török iga alól.² A vármegye déli része 1663-ban ismét behódolt a töröknek, így ezeken a területeken többnyire csak 1683 után, a visszafoglalásokat követően jöttek létre evangélikus egyházközségek.³

Éppen ez az oka annak is, hogy a történelmi Nógrád vármegye nyugati részén, a Kékkői járásban még a XIX. század folyamán is meglehetősen alacsony volt az ágostai hitvallású lakosság számaránya a római katolikusokéhoz képest, hiszen Kékkő a járás északi szegletében volt, s a járás területének nagy része csak később, 1683-ban szabadult fel a török uralom alól. A reformkor idején a vármegye 4 járása közül a kékkőiben volt az evangélikusok száma az egyik legalacsonyabb, itt a lutheránusok aránya csupán a lakosság 25%-át tette ki.⁴ 1869-re

1 *Belitzky János*: Nógrád megye története. I. kötet 896–1849. Nógrád Megyei Tanács VB., Salgótarján, 1973. 152.

2 *Kovács Krisztián*: A reformáció kezdetei Nógrád vármegyében. Forrás: http://mnl.gov.hu/mnl/nml/a_reformacio_kezdetei_nograd_varmegyeben. Letöltés ideje: 2018. június 26.

3 *Belitzky* i. m. 157.

4 *Fényes Elek*: Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. 2. kötet. Pest, 1837.

ez az arány már csak 20,5% volt.⁵ Vélhetően az augsburgi vallásúak aránya a XVII–XVIII. században sem lehetett sokkal magasabb, s ez lehet a magyarázata annak, hogy a Kékkői járásban csupán 12 önálló evangélikus egyházközség jött létre; Agárdon, Alsóbodonyban, Alsóesztergályon, Balassagyarmaton, Bánkon, Felsőpetényben, Gután, Kiszellőn, Legénden, Nagykürtösön, Szentpéterben, valamint Szügyben. Az egyházközségek zömében a XVII. században szerveződtek meg, kivéve Szügy és Szentpéter, melyek a XVI. század végén, valamint Felsőpetény, amely a XVIII. század végén jött létre.⁶ Az írásunkban vizsgált romhányi evangélikus közösség az alsóbodonyi egyházközséghez tartozott. Az alsóbodonyi gyülekezet feltételezhetően 1600 körül szerveződött meg mint a szügyi egyházközség filiája. Anyaegyházzá csak a XVII. század végén, 1691-ben alakult. Lélekszámát tekintve az egyházközség 1848-ban 572 főt számlált, viszont 1880-ban már csak 280 hívő élt itt.⁷

Romhány középkori római katolikus plébániája 1544 után, a török hadjáratok következtében elpusztult.⁸ A török időkben, valamint az ideiglenes felszabadulás idején, vagyis 1594 és 1663 között itt is nagyobb szerepet tölthettek be a protestánsok, ugyanis a XVII. század közepén a drégelypalánki református szuperintendenciához tartozott Romhány is mint anyaegyház.⁹ Az itt élő kálvinista gyülekezet feltételezhetően a község 1663-as török kézre kerülésével együtt járó pusztítás során, vagy pedig a protestantizmus ún. gyászévtizedében semmisült meg. Ezt bizonyítja, hogy a Pongrácz György váci püspök által 1675-ben készített jelentés Romhányt szintiszta római katolikus községként tüntette fel, bár 1702-ig csak licenciátusok működtek itt, rendes lelkésze csak a plébánia 1702-ben történt újjászervezését követően volt.¹⁰ A településen, ismereteink szerint, evangélikus egyházközség sosem szerveződött, az itt élő lutheránusok kezdettől fogva az alsóbodonyi egyházközséghez tartoztak, amelynek oka a hívők csekély száma volt. Fényes Elek munkája alapján megtudjuk, hogy 1837-ben Romhány lakosságának 93,21%-a római katolikus, és csupán 5,84%-a volt evangélikus.¹¹ Ez az arány 1869-re kismértékben romlott az evangélikusok szempontjából, ugyanis a község lakosságának 93,37%-a volt a római katolikus, 4,24%-a a lutheránus felekezethez tartozott.¹² A romhányi ágostai hitvallású közösség fennmaradását a csekély lélekszám ellenére annak köszönhetjük, hogy a XVIII. századtól kezdve a község földbirtokos családjai, úgymint a Bene, a Géczy, a Sembery, a Prónay, valamint az 1860-as évek elején a községbe költöző Laszkáry család kivétel nélkül az augsburgi hitvallás követői voltak. A földesúri családok aktívan részt vettek a közéletben, Sembery László, majd Sembery Imre például a Honti Evangélikus Egyházmegye felügyelője, Prónay József a romhányi közbir-

---

5 Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára (továbbiakban MNL NML) IV–264. Nógrád Vármegye alispánjának iratai 1867–1871, 2. doboz. Az 1869. évi népszámlálás járási összesítő lapjai, 1870.

6 A Nógrádi esperesség Canonica Visitationalis jegyzőkönyvei, 1899. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Dunaninnyi_92_1899_Mosoni_Nogradi_egyhym/?pg=236&layout=s. Letöltés ideje: 2018. június 26.

7 Székács József: A Magyarhoni Ágost. Hitv. Évangy. Egyház Egyetemes Névtára. Pest, 1848. 29.; A Magyarhoni Ágostai Hitvallású Evangélikusok Négy egyházkerületének Egyetemes Névtára 1880. évben. Budapest, 1880. 109.

8 Chobot Ferenc: A Romhányi plébánia története. Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya, Budapest, 1913. 8.

9 Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye. Országos Monografia Társaság, Budapest, 1911. 520.

10 Sz. Miklósi és Óvári Pongrácz György: A váci püspök és Informatiója. Magyar Sion, VII. évfolyam, 1869. 899. és Chobot i. m. 13–14.

11 Fényes i. m. 248.

12 MNL NML IV–264. Nógrád Vármegye alispánjának iratai 1867–1871, 2. doboz. Az 1869. évi népszámlálás járási összesítő lapjai, 1870.

tokosság elnöke, Laszkáry Gyula a Nógrádi Evangélikus Esperesség felügyelője, majd 1895 és 1912 között a Dunáninneri Evangélikus Egyházkerület felügyelője volt.

A ROMHÁNYI HARANGTORONY ÉPÍTÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

1858 nyarán konfliktus pattant ki a Romhányban élő római katolikus és evangélikus felekezetűek között, ugyanis Prónay József a közbirtokosság elnökeként kezdeményezte egy evangélikus harangtorony építését. A községben azonban nem ez volt az első incidens a két felekezet között, ugyanis 1791-ben Bóbits Antal római katolikus plébános a következő sorokat jegyezte be a *Historia Domus*-ba: „*In cuius reparationem concurrat liberaliter Illustrissimus Ordinarius Episcopus Liber Baro Franciscus Xaverius Splényi de Miháldi in florinis 200. Nam a Domino Paulo Bene de Nándor, qui dominus terrestralis est, quia zelosus, A-Catholicus, Augustanae Confessionioni addictus, nihil prosperare potuimus. Et certe praelaudatus Dominus Spectabilis catholicos non prosequitur favore, sed persequitur, cum servo Ecclesiae campanatori videlicet, libertatem neget, ac pro robotis pellat.*”¹³ Ennek alapján tehát megtudjuk, hogy a római katolikus plébános az evangélikus földbirtokost fukarnak tartotta, ráadásul a katolikus lakosokat még üldözte is, s a harangozót megfosztotta szabadságától és robotra hajtotta.

1858-ban a feszültséget a harangtorony helyének kiválasztása okozta, mégpedig azért, mert a római katolikus templom bejáratától 25 öl távolságra tervezték felállítani azt.¹⁴ A katolikus plébános, Poroszkay Péter az építési szándékot bosszúként értelmezte, amiért 1857-ben püspöki utasításra megtagadta az evangélikus temetéseken a katolikus harangok használatát. Természetesen az evangélikus harangtorony építését igyekezett megakadályozni, ezért 1858. július 18-án levélben fordult Roskoványi Ágoston váci püspökhöz, hogy az építkezést állami hatóságok bevonásával tiltassa be. Kérelmét részletes indoklással alá is támasztotta, mégpedig azzal, hogy a templom elé épített harangtorony zavarná a feltámadási körmenetet, és minden egyéb egyházi ünnepet, továbbá az evangélikus harangok zúgása a misézésben is zavart okozna. Ezenfelül a plébános a terület tulajdonjogát is vitásnak tartotta, ugyanis véleménye szerint a templom előtti üres terület az egyház tulajdonát képezi, hiszen hajdanában ott római katolikus temető volt.¹⁵ Poroszkay plébános kérelmét a püspök továbbította Hermann József főszékesegyházi főesperesnek, s kérte a kérdéses terület tulajdonjogának megvizsgálását.¹⁶ Ennek nyomán ő július 30-án jelentést is tett a püspöknek a Romhányban tapasztalt állapotokról, amelyben a plébános aggályainak teljes mértékben helyt adott. Megállapította, hogy a harangtorony felépítése a túlzott közelség miatt mindenképpen zavarná a római katolikusok hitéletét, a terület tulajdonjogára nézve pedig kipuhította, hogy az az utcák és utak jegyzékében szerepel, tehát sem az egyháznak,

---

13 Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (továbbiakban: VPKL). C) Plébániai Levéltár, Romhány R. K. Plébánia iratai, *Historia Domus 1779–1844*. A szöveg magyar fordítása: „Amelynek felújítására nagylelkűen sietett föltisztelendő báró Miháldi Splényi Xavér Ferenc ordinárius püspök 200 forint hozzájárulással. Ugyanis nándori Bene Pál úrtól, aki a földesúr, mivel irigy, nem katolikus, az evangélikus valláshoz ragaszkodik, semmit sem tudunk kieszközölni. És bizony az előbb dicsért tekintetes úr a katolikusokkal nem bánik kedvezően, hanem üldözi őket, mivel, amint látni lehet, az egyház harangozó szolgájától megtagadja a szabadságot és robotra hajtja.”

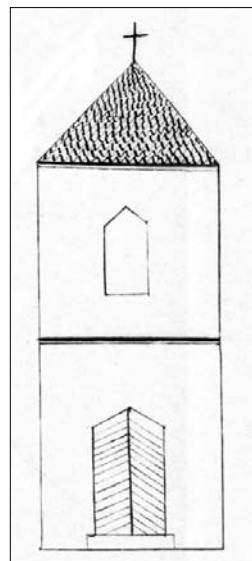
14 Öl: régi hossz mérték. Értéke: 1 öl = 1,90 méter, ennek alapján a harangtoronyt a templom bejáratától kb. 47 méterre tervezték felállítani.

15 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 1886/1858.

16 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 1886/1858.

sem pedig a földbirtokosságnak nem tulajdona. Mivel a hagyomány szerint a kérdéses területen korábban római katolikus temető volt – amelyet az előkerülő csontok is igazoltak –, így annak használatára a katolikusok nagyobb joggal bírnak, mint a protestáns földbirtokosság. Éppen ezért a harangtorony építésének megakadályozását a főesperes jogszerűnek tartotta. Roskoványi püspök a főesperesi jelentés fényében javasolta a plébánosnak, hogy amennyiben az evangélikusok a toronyépítéshez hozzáfognak, azonnal jelentse azt a világi hatóságoknál, vagy amennyiben ez sikertelen lenne, akkor a püspök maga is közbenjár az ügyben. Mindemellett a püspök javasolta azt is, hogy – mivel a főesperes a jelentésben említést tett egy, a templom elé építeni tervezett Szentháromság-szoborról – a katolikusok azonnal fogjanak hozzá a szobor felállításához, ezzel tehát elfoglalják a vitatott földterületet, így az evangélikusok vélhetően önként elállnak majd a toronyépítési szándékuktól.¹⁷ A szobor tervének további sorsáról azonban nincs tudomásunk. Nem teljesen egy hónappal később, 1858. augusztus 28-án a romhányi plébános a rétsági szolgabíró elé tárta az ügyet s az indokok részletes felsorolása mellett kérte, hogy az evangélikusokat még az építkezés megkezdése előtt szólítsa fel a szándékuk felhagyására.¹⁸ Újabb csaknem egy hónappal később, szeptember 25-én Prónay József, a romhányi közbirtokosság elnöke is kérelemmel fordult a szolgabíróhoz, hogy a harangtorony felállításához a hatósági engedélyt elnyerje.¹⁹

A főszolgabíró azonban a földbirtokosság pártjára állt, amelyre egyrészt Poroszkay plébános a váci püspöknek 1858. szeptember 30-án írt leveléből következtethetünk. Ebben panaszkodott, hogy levele a szolgabírónál semmilyen hatást nem ért el, ezért jogi útra telné a toronyépítés ügyét.²⁰ Másrészt ezt a feltételezésünket erősíti az 1858. október 4-én tartott helyszíni szemléről készített jegyzőkönyv is, ugyanis a szemlét Prónay József szeptember 25-én írt engedélykérelme alapján tartották meg. A helyszíni szemle során Poroszkay Péter római katolikus plébános, Simkó Frigyes alsóbodonyi evangélikus lelkész, Romhány község előljárósa, továbbá a főszolgabíró megvizsgálták a területet, ahová a 3 öl magas, valamint 1 és ¼ öl széles, kőből álló, cseréppel fedett és 3 harangot magában foglaló harangtoronyt fel kívánták építeni.²¹ A plébános ezúttal is tiltakozott az építkezés ellen, az evangélikus lelkész pedig a *libertas religionis*²² elvére hivatkozott s példaként hozta a nagyobb városokat, ahol a különböző felekezetek templomai sok esetben egymás tőszomszédságában vannak, anélkül, hogy zavarnák az egyes felekezetek hitéletét. Érdekes azonban, hogy a helyszíni szemle során a jelen lévő községi előljáróság nem nyilatkozott, s alá sem írta a jegyzőkönyvet.²³ A plébános szeptember 30-án tett jelentésére, valamint az október 4-én megtartott helyszíni szemle hírére Roskoványi

Az evangélikus harangtorony tervrajza 1858-ból

17 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 2011/1858.

18 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 2576/1858.

19 MNL NML IV-197. A Rétsági Cs. Kir. Vegyes Szolgabíróság iratai 1854–1860. 3. doboz, 4323/pol/1858.

20 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 2576/1858.

21 Mai mértékegységre átváltva a harangtoronyt 5,7 méter magasra és 2,37 méter szélesre tervezték.

22 *Libertas religionis* (lat.): szabad vallásgyakorlat.

23 MNL NML IV-197. A Rétsági Cs. Kir. Vegyes Szolgabíróság iratai 1854–1860. 3. doboz. 4323/pol/1858.

püspök gróf Attems Henrikhez, a pozsonyi helytartói kerület alelnökéhez fordult s kérte, hogy az evangélikusokat az építkezéstől tiltsák el, illetve a torony felépítésére egy másik helyet jelöljenek ki a községben.²⁴ Pozsonyból a császári és királyi udvari tanácsos a püspök kérelmét október 18-án továbbította Nógrád vármegye megyefőnökéhez, aki október 23-án továbbította azt a rétsági szolgabíróhoz azzal az utasítással, hogy alaposan vizsgálja ki a vitás ügyet, és 2 héten belül részletes jelentést tegyen. Az utasításra egy hónappal később, 1858. november 21-én a szolgabíró elküldte a Romhányban készített helyszíni jegyzőkönyvet, illetve a harangtorony tervezetét azzal a kérdéssel, hogy az ügyben saját hatáskörben intézkedhet-e. A megyefőnök válasza azonban csak jóval később, 1859. február 8-án kelt, amelyben engedélyezte a szolgabírónak, hogy a kérdéses ügyben saját hatáskörében döntson, de azzal a kikötéssel, hogy a romhányi római katolikus és evangélikus hívek közötti barátságos megegyezésre törekedjen.²⁵

A szolgabíró végzése az ügyről nem maradt fenn, az utolsó információnk a harangtoronnyal kapcsolatban 1859 nyaráról származik, amikor Poroszkay plébános június 4-én a váci püspöknek írt panaszlevelében a következőképpen említi: „[...] sőt a fölöttem aratott győzelme hevében [az evangélikus uradalom] felfuvalkodva elhatározta, hogy saját harangtoronyát a mi templomunk kapui előtt építi meg. Csak bajosan és püspöki föméltóságtoknak a felsőbb bíróságoknál való folyamatos közbenjárásával lehet azt e szándéktól távol tartani.”²⁶ Az evangélikusok által állítani tervezett harangtorony tehát 1859 nyaráig biztosan nem épült fel, de feltételezhetjük, hogy a későbbiekben sem, ugyanis sem a Romhányi Plébánia *Historia Domusa*, sem az Alsóbodonyi Evangélikus Egyházközség emlékkönyve, sem pedig egyéb későbbi források nem tesznek említést Romhányban létező protestáns harangtoronyról, annak fenntartásáról, vagy esetleges lebontásáról.²⁷

ÖSSZEZÉS

Tanulmányunkban betekintést nyerhettünk a romhányi evangélikus közösség életébe, s láthattuk, hogy olykor még jóval az ellenreformáció befejeződése után is ellenséges volt a római katolikusok és a protestánsok egymáshoz való viszonya. Egy település vallási életére általában nagy hatással vannak földbirtokosai, akik esetünkben evangélikusok voltak. Romhányban azonban az evangélikusok lélekszáma olyan csekély volt, hogy nem volt erejük érdekeik érvényesítésére a 90% feletti arányú római katolikus lakossággal szemben, még a nagy tekintélyű földbirtokosok támogatásával sem. Ez látható volt a harangtorony ügyének meghúzásán is, holott az evangélikus közösség az építés szándékával csupán a harangszót kívánta biztosítani a saját szertartásaihoz, miután a váci püspök megfosztotta őket ettől, hiszen megtiltotta a katolikus harangok használatát. A harangtorony nem épült meg, a feszültségek viszont fennmaradtak, a településen élő római katolikusok és ágostai hitvallásúak közötti távolságtartó viszony még a XX. század első negyedében is érzékelhető volt.

Mészáros Ádám

24 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 2576/1858.

25 MNL NML IV–152/b A Nógrádi Cs. Kir. Megyehatóság iratai. Általános iratok 1850–1860. 112. doboz. 7090/1858.

26 VPKL A) Püspöki Levéltár. 1. Váci Püspöki Hivatal iratai. a) Egyházkormányzati iratok. Acta Parochiarum Romhány, 1. doboz 1774–1869. 1550/1859.

27 A harangtorony tervrajzának forrása: MNL NML IV. 197. A Rétsági Császári Királyi Vegyes Szolgabírószág iratai 1854–1860 3.d. Peres ügyek 1858. A–Z.

A „kétmázsás irodalomtörténet”¹ elfeledett szerzője

Emlékezés Pintér Jenő (1881–1940) irodalomtörténészre

A magyar irodalomtörténet egyik „*legszorgalmasabb munkása*”² volt, aki 1905 és 1910 között a jászberényi gimnáziumban tanított. Több mint nyolcvan éve jelent meg Pintér Jenő *A magyar irodalom története* című, először hatkötetes, majd később nyolckötetessé bővült kézikönyve. A korabeli bölcsészhallgatók pikírt módon csak a „*kétmázsás Pintér*”-nek nevezték a súlyos és vaskos köteteket. Generációk tanultak könyveiből évtizedeken keresztül, de napjainkban a *Magyar nagylexikon*ban a kötetekről Pintér Jenő neve alatt ezt találjuk: „... Szemléletük miatt nem bizonyultak értékállónak, de a bennük feldolgozott, rendszerezett adatmennyiség forrásként része a magyar irodalomtörténetnek.”³ Említett irodalomtörténeti munkái még talán megtalálhatók a közönyvtárakban, de sok helyen már nem. Miért? A joggal feltehető kérdésre hosszabb a válasz. Talán a tanulmány végén egy kicsit közelebb leszünk ahhoz a kérdéshez, hogy miért merültek munkái a feledés homályába.

Pintér Jenő 1881. január 25-én Cegléden született. Középiskoláit Budapesten és Lőcsén végezte, felsőbb tanulmányait a Budapesti Tudományegyetemen folytatta – az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) jogelődje – előbb tanári, majd később bölcsészdoktori diplomát szerzett. Felesége Battlay Borbála volt.

1905-től 1910-ig a Jászberényi Állami Főgimnáziumban tanított. Nem nehéz kitalálni, mit taníthatott – magyar irodalmat. Gimnáziumi tanársága idején írta meg az első nagyobb munkáját *A magyar irodalom története a legrégebb időktől Bessenyei fellépéséig* címmel két kötetben, amelyet az MTA *Semsey-pályadíjjal* és a vele járó 3000 koronával jutalmazott. Ez a jászberényi gimnázium történetében páratlan, hogy valaki gimnáziumi tanárként akadémiai elismerésben részesült. Az 1905/1906-os tanévtől 1909/1910-ig tanította a gimnázium diákjait. A jászberényi gimnáziumi évkönyvekben 1905 és 1910 között jelentős tanulmányai jelentek meg, amelyek már akkor felkeltették az irodalomtudomány iránt mélyebben érdeklődők figyelmét.

Az *Ujság* nevű lap később országosan is ismertté vált újságírója, Vándor Kálmán⁴ készítette vele 1935-ben egy hosszú interjút. Forrásértékű, ahogy fiatal kezdő tanárként vall a jászberényi főgimnáziumban töltött öt évről. Az interjú ezen részét érdemes szó szerint felidézni: „... Boldogság töltötte el a kezdő tanár szívét, azt akartam, hogy tanítványaim mind-mind kiváló emberek legyenek. Mindig egyet tartottam szemem előtt: A szülők azért küldik legdrágább kincsüket, gyerekeiket az iskolába, mert bíznak fiaik mestereiben. S ebben a bizalmukban nem szabad megcsalódnium! Erőltetett menetben dolgoztam. Délelőtt a főgimnáziumban s azután két óraker az íráshoz fogtam és ott ültem az íróasztalom mellett éjjel tizenkét óráig. És a végén elérkezett a döntés napja megnyertem a Semsey-pályadíjat.”⁵

1 Bán Ervin: „Kétmázsás” irodalomtörténet. Hetvenöt éve jelent meg Pintér Jenő könyve. Népszabadság 54. évfolyam. 1996. 10. 15. 241. szám. 10.

2 Szerb Antal: P. J. Nyugat 1940.

3 Magyar nagylexikon. XI. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002. 808.

4 Vándor Kálmán (1898–1949) író, újságíró, a szórakoztató irodalom művelője.

5 Vándor Kálmán: A budapesti egyetem fájdalmasan mellőzött. Most fényes elégtételt kaptam. Ujság XI. évf. 1935. április 28. 8.

Pintér Jenő 1938-ban

Pintér Jenő üdvözölte a kitűnő történelemtudóst – egyetemi ny. r. tanárt és az MTA rendes tagját – és lelkes, meleg szavakkal tolmácsolta a tanítványok háláját.

Tanártársai mindvégig tudósnek, igazi nemzetnevelőnek tartották. 1919-ben Sajó Sándorral megalakította a Magyar Középkiskolai Tanárok Nemzeti Szövetségét és az Országos Középkiskolai Tanáregyesületet. Már 1920-ban tiszteletbeli tagja, a Magyar Pedagógiai Társaságnak pedig 1921-ben alelnöke, 1938-ban választott elnöke lett.

1919. augusztustól 1939-ig, több mint 20 éven keresztül a budapesti tankerületek főigazgatója is volt. Itt sem tétlenkedett és 1925-ben jelent meg egy fontos műve *A magyar középkiskolák igazgatásának kézikönyve* címmel. Három évvel később megjelent a második átdolgozott kiadása, amely egyetlen magyar középkiskola igazgatói és tanári karának szobájából nem hiányozhatott. Különösen a második kiadás segített sokat a tanároknak. A középkiskolára vonatkozó törvények, rendeletek szövegeinek magyarázatos gyűjteményét tartalmazta, amely segítette a pedagógusokat a paragrafusok közötti eligazodásban.

1911-ben alapította meg Baros Gyulával⁸ és Horváth Jánossal⁹ együtt a Magyar Irodalomtörténeti Társaságot, amelynek haláláig elnöke volt. Egy évre rá elindította az *Irodalomtörténet* című szaklapot. Mindig hangsúlyozta, hogy nagy tanítómesterének Beöthy Zsoltot¹⁰ tartotta, aki még egyetemi éve alatt tanította Pintért. Később szoros barátság alakult ki a tanítvány és professzora között.

1916-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának Badics Ferenc rendes tag és Váczy János levelező tag ajánlotta felvételre. Felidézünk néhány sort a laudációjukból: „Pintér elég széles alapon fogja fel az irodalomtörténet fogalmát s így részben a magyar tudomány történetének régi korát is megírja... Lelkiismeretes gondossága, akár az eredeti forrásokból merít, akár a legalaposabb feldolgozások után indul, egyaránt nagy becsületére válik.”¹¹

6 Hivatalos Közlöny 18. évfolyam, 1910. 09. 01. 17. szám.

7 Ciszterci szerzetes, zirci apát, történetíró, neveléstörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja (levelező: 1896, rendes: 1908).

8 Irodalomtörténész, legjelentősebb munkája Árpád-házi Szent Margit legendájának megismertetése.

9 *Kossuth-díjas* irodalomtörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

10 Magyar irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a konzervatív szemléű irodalom és irodalomtudomány egyik vezető alakja volt a századfordulón.

11 MTA Tagajánlások 1916-ban. Budapest, 1916.

Pintér Jenőt 1929-ben megválasztották az akadémia rendes tagjának is. Az MTA irodalmi osztályának elnöke, Némethy Géza méltató beszédében Martin Schanz-cal,¹² a jeles würzburgi tanárral hasonlította össze. A híres Schanz megírta a római irodalomtörténet nagy könyvét, amit az irodalmi világ eddig még nem látott. „Én tehát – mondta Némethy Géza – nem tudok neked nagyobb dicsérettel adózni, mint amikor azt mondom, hogy te vagy a magyar Schanz, mert hasonló emberfeletti munkát hasonló sikerrel végeztél...”¹³

Pintér Jenőnek legnagyobb munkája *A magyar irodalom története I–VIII.* kötetes hatalmas műve volt. Pályatársai és diákjai ezt a munkát nevezték „a nagy Pintér”-nek. A nyolc kötet 1930-tól 1941-ig jelent meg. 1931-ben elnyerte a MTA *nagyjutalmát*. Az első nagyobb és átfogó irodalomtörténeti munka hazánkban az 1850 évek elején Toldy Ferenchez kapcsolódik, akinek az volt a nagy érdeme, hogy a magyar irodalomtörténetet rendszeres tudományos formába öntötte. Majd egy emberöltővel később, 1878-ban jelent meg Márki József¹⁴ történeti munkája, amelynek címe *Szak- és betűrendes kalauz az összes magyar irodalom története s könyvészetében*. Ez az akkor roppant szorgalommal összeállított munka mára már elavult.

A nyolckötetes irodalomtörténetének utolsó kötetét – *Századunk magyar irodalma* címmel – már halála után adta ki hűséges felesége, aki szakmai törekvéseiben és napi megfeszítő munkásságában mindhalálig állandó támasza volt. Felesége – leánykori nevén Battlay Borbála – saját könyvkiadót alapítva 1943-ban külön jelentette meg a nyolcadik kötetet. Az utolsó kötet bevezető részében az özvegy a következő üzenetet küldte az olvasóknak. „Felejtethetlen jó Uram szellemének ajánlom ezt a könyvet: élete művének befejező részét. Azt adom át emlékének, amit Ő adott nemzetének.”¹⁵

Tudományos pályájának és közéleti tevékenységének egyik legsikeresebb és legszebb oldala a tiszta szép magyar beszédért indított mozgalma volt. Ebben a témában első jelentős cselekedete, hogy elindította és szerkesztette a *Magyarosan* című folyóiratot. Fő érdeme, hogy a folyóirat köré egy lelkes fiatal gárdát szervezett, akik éberren őrködtek az irodalmi munkák és a sajtó burjánzó magyartalanságai ellen.

1938-ban és 1939-ben két „nyelvvédő” könyve is megjelent. Az első munkáját a *Magyar kereskedők nyelvvédő könyve* címmel adták ki. A könyv szerzőjeként a következő módon indokolta a nyelvőr szerepét is betöltő könyvét: „Ha a külföldi kereskedő mindent megtesz beszédének és írásának tisztaságáért, a magyar kereskedők is bizonyára átérzik, mi a kötelességük nyelvünk szókincse és kifejezőképzete iránt.”¹⁶ Az egyszerű bolti kereskedelemben használt nyelven nagyon érezhető volt az idegen hatás. A kereskedők fokozatosan felvetették az állampolgárságot és azonosultak a magyarokkal, a szakmai nyelvük viszont nem tartott lépést ezzel az átalakulással. A könyv erőssége, hogy nem törekedett mindenáron a teljességre, nem minden idegen szótól akart megszabadulni, de a legkiáltóbb idegenes hangzású szavakra új megoldásokat javasolt. Nyelvújító munkájával nem állt le és néhány hónapon belül máris egy új „nyelvhelyességi” könyve jelent meg a könyvpiacra *A magyar iparosok nyelvvédő könyve – Női iparágak* címmel. Ha igaz az a mondás, hogy „Nyelvében él a nemzet”, akkor nincs idősebb megoldás, mint a helyes magyar szavak megtalálása és a

12 Klasszika-filológus, irodalomtörténész, egyik fő műve *A római irodalom története Justitianus császár törvényalkotásáig*.

13 Századok 1929–1930. 518.

14 Márki József (1815–1888) bölcséleti és jogi doktor, egyetemi könyvtárőr, tanár, bibliográfus, pedagógiai író.

15 <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/8-a-magyar-irodalom-a-xx-szazad-első-harmadaban-2885/> (2018. 06. 13.)

16 Koszoru 1939. 2. sz. 112.

német szavak fokozatos kiváltása. Idézzük néhány javaslatát könyvének korabeli lapszemléből. „Csak egy kis ízelítő a könyv magyarított szavaiból. *Divatrevü helyett* divatbemutató; *daueroltatás helyett* hullámosít; *zsűri helyett* bírálóbizottság; *gloknis helyett* harangszabású; *fréz helyett* eperszínű; *emprimé helyett* nyomottas; *fricandó helyett* borjúremek; *rezsó helyett* gázfőző; *szervíroz helyett* tálal; *rulád helyett* habos tekercs; és végül *svejfolt helyett* derékba szabott.”¹⁷ Dönts el a kedves olvasó melyik vált be és melyik nem!

Az állandó napi idegfeszítő munka, a fokozódó támadások és irodalomtörténeti feldolgozási elveinek meg nem értése lassan felőrölte egészségét. Egy korábban idézett interjújából rövid nyilatkozata: „... *elköltöttem tetemes örökségemet könyvekre és arra, hogy ne kelljen mellékfoglalkozást vállalnom. Az egészségemmel egyáltalán nem törődtem, dolgoztam a beteggyamban, sőt a harctéren is. Eltem azon kívül olyan életet, mint a XVIII. század szerzetes történetírói. És ez volt a legsúlyosabb áldozat valamennyi között.*”¹⁸

1940. november 7-én halt meg Budapesten. Pintér Jenő síremléke szinte jelképesen ábrázolja meg nem értett hatalmas életművét: egy ledöfött oroszlánt ábrázol. A szobor alkotója Bory Jenő híres szobrász volt. Nekrológiájában a következőket írták: „*Nem volt vívódó lélek, nem volt a részletkérdéseknél veszteglő, kis problémákba elmélyedő, aggodalmas gonddal vergődő kutató.*”¹⁹

Halála évében Németh László megírta *Meghalt egy tanárom* című cikkét, amely a *Híd* folyóiratban jelent meg. A híres irodalomtörténész, Szerb Antal P. J. című munkája a *Nyugatban* látott napvilágot. Ezzel zárja tanulmányát: „*A művet még sokáig fogjuk használni, kétségtelenül – az ember, jóságos, baráti és emberi lényével, mindig velünk marad.*”²⁰

*Pintér Jenő sírja
a budapesti
Fiúmei úti sírkertben*

Pomogáts Béla a *Tiszatájban* 1983-ban részletesen foglalkozott Pintér Jenő irodalomtörténeti tevékenységének megítélésével. Néhány gondolat a bírálatából: „*Ekkor tűnődtem el először: nekünk, magyaroknak nemcsak értékes szépirodalmunk van, hanem igen gazdag az irodalommal foglalkozó történeti munkák száma is. Mintha valami furcsa – talán a nyelvi bezártságból fakadó – kisebbségi érzést akarnánk kompenzálni: irodalmunk létét, szerepét, fontosságát, jelentőségét irodalomtörténeti munkákkal is folytonosan bizonyítjuk. Különösen olyan időkben szaporodnak meg ezek a vállalkozások, amikor maga a nemzeti és irodalmi identitástudat megsápadt.*”

Az *Alföld* irodalmi, művelődési és kritikai folyóirat 1991-ben foglalkozott újra az irodalomtörténeti munkák aktualitásával. Mielőtt a „*spenót*” (az 1964 és 1966 között napvilágot látott hatkötetes magyar irodalomtörténet) megjelent, a „*marxizmus hegemoniája*” idején Pintér munkája egy hírhedt forrásmunka volt. De adatai és tényei nélkülözhetetlenné tették, bármennyire is akarták „*az elsikkadt értékek közé sorolni*”.²¹

Czigány Lóránt *József Attila-díjas* irodalomtörténész, az MTA doktora 2000-ben nyilatkozott Pintér munkásságáról, gondolataira ma is érdemes odafigyelni. „*Most arról ne essék*

17 Magyarosan 1939. 1. szám.

18 Vándor Kálmán i. m. 6.

19 Pintér Jenő (Nekrológ). Irodalomtörténet. 1940. 145.

20 <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00659/21124.htm> (2018. 06. 13.)

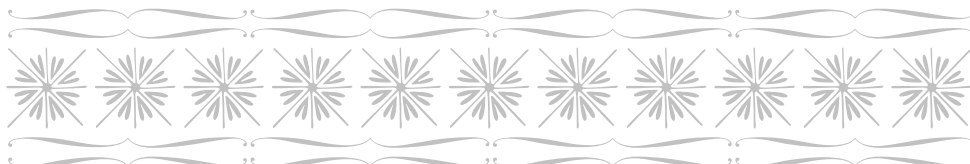
21 Szerdahelyi István: Köpönyegfordulón. Alföld 1991. 3.szám.

szó, hogy Pintér Jenő legalább ilyen terjedelmű irodalomtörténetet egyszemélyes vállalkozásként hozott létre. Igen, tudom, illik leszólni, igen, tudom, voltak négerei is, de az adatbázisa megbízhatóbb, mint a nagy spenóté.”

Pintér Jenő pályafutását három babér övezi: a tudósé, a pedagógusé és a „nyelvtisztó”-é – írta halálakor nekrológiájában a Petőfi-Társaság, amelynek 1923 óta választott tagja volt. Elmondhatta magáról, hogy tudományosan feldolgozta irodalmunk történetét. Olyan részletességgel, mint előtte senki más. Művei utat mutattak, egészen eredeti kutatásokon alapultak és új ismeretekkel gazdagították a könyveit forgató olvasók irodalmi tudását.

Metykó Béla

HÍREK

A Kodály-módszer Kínában. A kóruskultúra és a Kodály-módszer kínai elterjesztésének magasabb szintre emeléséről tárgyalt Hoppal Péter országgyűlési képviselő a kínai kulturális minisztérium vezető tisztségviselőjével, Ju Kuannal. A felek megállapodtak a kétoldalú kulturális kapcsolatok bővítéséről. Pécs fideszes országgyűlési képviselője felidézte, hogy 2016-ban – a harmadik Orbán-kabinet kultúráért felelős államtitkáraként – Szófiában írta alá a magyar kormány nevében a kínai kulturális miniszterrel közösen a két ország kulturális munkatervét. Hoppal Péter az elmúlt héten részt vett a Pekingi Nemzetközi Kórusfesztiválon és a lancsoui Sárga Folyó Nemzetközi Kórusfesztiválon a Pécsi Egyetemi Kórusal és a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának dékánjával, Lakner Tamással, ahol koncerteket és szakmai műhelyeket tartottak. A politikus a tiencsini zeneakadémia rektorával is tárgyalt a Kodály-módszer kínai elterjesztéséről és magyar szakmai kontroll lehetőségeiről. (MTI, 2018. aug. 1.)

* * *

Megújul a marosvásárhelyi vártemplom. Nagyrészt magyar állami támogatásból újul meg a marosvásárhelyi vártemplom, amely Székelyföld legjelentősebb gótikus épületegyüttese – adta hírül 2018. augusztus 1-jén a *Krónika* című erdélyi napilap. Az újság felidézte, hogy több mint egy évtizede készülnek a marosvásárhelyi középkori várban található református templom felújítására, de csak most sikerült pénzt szerezni rá. Henter György, a vártemplom lelkésze elmondta: több pályázatot próbáltak elnyerni, végül a magyar állam támogatja a munkákat 75 százalékos arányban. A restaurálás előtt régészeti kutatásokat végeztek a templom szentélyében, ahonnan több, 1700-as évekbeli sír és néhány középkori kriptamaradvány került elő. A tervek szerint a felújítás 2019 végére fejeződik be. (MTI, 2018. aug. 2.)

KÖZ-GYŰJTEMÉNYEK

150 éves a nyíregyházi Jósa András Múzeum

Az ország egyik legnagyobb múlttal rendelkező, s egyben Kelet-Magyarország legrégebbi közművelődési és tudományos intézménye az idén 150 éves Jósa András Múzeum. Az intézmény elődje a Szabolcs Vármegyei Régészeti Egylet – később Szabolcs Vármegyei Múzeum – dr. Jósa András régészeti gyűjteményéből fejlődött múzeummmá.

A névadó, Jósa András 1834-ben született Nagyváradon, és bár Bihar megyében látta meg a napvilágot, mégis szabolcsinak vallotta magát. Gimnáziumi tanulmányait öt helyen végezte: Nagyváradon, Pesten, Pozsonyban, Kassán, majd Bécsben fejezte be. Édesapja, dr. Jósa Péter a jogi pályára szánta. András, engedelmeskedve apja kérésének beiratkozott a bécsi jogi karra. Egy évet töltött itt, majd 1853-ban átiratkozott a magyaróvári Mezőgazdasági Akadémiára. Végzett gazdaszásként a nagycenki Széchenyi-birtokon gyakornokoskodott, majd hazatért a Bihar megyei Nagyszántóra, ahol apja 700 holdnyi birtokán sikeresen gazdálkodott. Imádott fűrni-faragni. Sajátos módon e szenvedélye határozta meg egész későbbi életét. Esztergályozás közben balesetet szenvedett, később pedig sebét félrekezeltek, s az eltályogosodott. A gyógyulás majd másfél évig elhúzódott, bőven volt idő arra, hogy megérjen Jóságban az elhatározás, mely szerint orvos akar lenni. 1860-ban Bécsben az egyetem orvosi fakultására iratkozott be, 1864-ben pedig megkapta oklevelét. Előbb a nagykállói kórház, húsz évvel később pedig már nagyapjához, dr. Jósa Istvánhoz hasonlóan Szabolcs vármegye főorvosa lett. Igen sokat tett a járványok leküzdéséért, a gyermekhalandóság csökkentéséért. Irányítása alatt épült meg Nyíregyházán 1899-re az Erzsébet királynéről elnevezett vármegyei kórház, amely 1969-től viseli az ő nevét.¹

Mindezek mellett Jósa András szívében mindig kiemelt helyet foglalt el a régészet. 1906-os nyugdíjba vonulását követően szinte minden idejét az archeológiának szentelte. A régészetet mint tudományt iskolában sohasem tanulta, ám ezzel kapcsolatos ismereteit már főiskolás éveitől kezdte gyarapítani. Élete során számos európai múzeumot nyílt alkalma megismerni. Ezekből a tanulmányutakból nagyon sokat tanult, szeretett menni, hogy – ahogy ő fogalmazott – „gyarló ősrégészeti ismereteimet gyarapítsam”. Bár számos országban járt, leleteket és régiségeket csak a Nyírség területéről gyűjtött. Az ásatásokon maga szerette kiásni, alaposan megvizsgálni a tárgyakat, de szívesen konzultált hozzáértőkkel. Különösképpen a kunhalmok, a honfoglalás kora és a bronzkorszak érdekelte. A halmokat dr. Szabó József európai hírű geológus még földtani képződményeknek gondolta, ám az ásatások során kiderült, hogy óriási sírhalmokról van szó. Jóságának akkor nyílt lehetősége először e halmok feltárására, amikor 1867-ben báró Vécsey József Szabolcs vármegye főispánja lett. A minden szépért, jóért lelkesülő Vécsey világot járt, művelt férfi, tengerésztiszt, Miksa mexikói császár hadsegéde volt. Mint megyebeli ember általános tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett az ellenzéki Szabolcs megyeiek előtt.

¹ Dr. Istvánovits Eszter: Krúdy szerint Jósa András értékes regényalak lett volna. <http://www.szon.hu/krudy-szerint-josa-andras-ertekes-regenyalak-lett-volna/3697236>

Így került sor 1868-ban a geszterédi ásatásra, amelyen Jósán kívül részt vett báró Vécsey József és Mészáros Dániel szabolcsi földbirtokos. Az ásatás során III. századi szarmaták emlékeit találták. Az ásatásról értesítették Rómer Flórist, a Nemzeti Múzeum őrét, aki felvetette egy olyan társaság létrehozásának fontosságát, amely nemcsak felkutatja, de rendszerezi és elérhetővé teszi a nagyközönség számára a régimúlt emlékeit. Rómer Flóris bencés tanár, régész, múzeumalapító, egyetemi tanár volt, az MTA tagja. Munkássága során megteremtette a magyar régészet diszciplináris alapjait, valamint nagy szerepe volt abban, hogy 1876-ban megrendezésre került Magyarországon az ősrégészek és antropológusok világkongresszusa. A Geszteréden talált leletek és Rómer buzdítása eredményeképpen 1868. december 1-jén báró Vécsey József elnökletével, valamint Jósa és Mészáros támogatásával megalakult a Szabolcs Vármegyei Régészeti Egylet.²

Az 1868-ban megindult régészeti gyűjtőmunka nagy lelkesedést váltott ki a társulat tagjaiban, 1869 végére már 158 tárgy és 216 érméje, 1871-ben pedig 238 tárgy és 1162 érméje volt a társulati gyűjteménynek, amelyet Nagykállón, a vármegyeháza főispáni lakosztályában 2 vitrinben helyeztek el. Az állomány rendezésére Hampel Józsefnek, a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtani őrének segítségével került sor. A régiségek nagy része Jósa szerzeménye volt. Miként első páciense egy szál kolbásszal fizetett, úgy gyakorivá vált a régiségekkel való honorálás is.³

Amikor Vécsey 1872-ben a főispánságról lemondott és a Régészeti Társulat elnökségétől megvált, dr. Jósa András főorvos vette át az elnökséget. A múzeum fejlődése átmenetileg megakadt. Ez azonban nem Vécsey távozásával függött össze, hanem azzal a hamis váddal, amely Jósát érte néhány aranytárgy eltűnésével kapcsolatosan. Jósát a vádaskodás mélyen érintette, egy időre visszavetette lelkesedését. Közben sikerek is történtek: a nagykállói régészeti gyűjtemény 1875-ben a grazi régészeti kiállításon, 1876-ban a budapesti Nemzetközi Régészeti Kongresszus kiállításán, 1878-ban pedig a nagyváradi kiállításon szerepelt. Az 1876–1889 közötti időben a gyűjteményt azonban a Magyar Nemzeti Múzeumnál visszartartották, számos visszakérő levél ellenére. Történt ugyanis, hogy 1877-ben a leletek legszebbjeit Rómer Flóris kérésére egy kiállításra kölcsön adták, s azokat Jósának csak hosszas utánjárás után sikerült visszaszereznie. Amikor már Jósa – aki „*maga volt az egylet*” – perrel fenyegetőzött, került csak vissza a régészeti gyűjtemény Nagykállóba, korábbi helyére, a vármegyeházára, majd letétként a reáliskolába.

A gyűjtemény hazakerülése újra meghozta Jósa András kedvét a régészkedéshez. Időközben – 1891-ben – Nyíregyházán Alpár Ignác tervei alapján elkezdték az új vármegyeháza építését is, ahol az Egészségügyi Osztály mellett a múzeum anyagának egy termet és egy helyiséget szántak, Jósa pedig felajánlotta gyűjteményét a megyének. A tárgyak 1892-ben kerültek a vármegyeházára. A régészkedő orvosnak azonban nemcsak a leletekre volt ideje figyelni. Jártában-keltében gyakran látta megyszerte a „*földpiramis*”-okat, a kunhalmokat. Különös érdeklődéssel fordult feléjük. Szabolcs vármegye területén körülbelül 50–60-

2 Istvánovits Eszter (szerk.): Egy nyíri tudós és polgár. Dr. Jósa András. Nyíregyháza, 2009. 24.

3 Csallány Dezső: Száz év méltatása. In: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 11. 1968. Nyíregyháza, 1969. 8.

Jós András

ra becsülte számukat. A kunhalmok titkainak feltárása mellett nagy érdeklődés övezte a földvárak eredetét. A szabolcsi földvárat elsőként 1894-ben Jós András kutatta meg a honfoglalás ezredik évfordulójára készülődés lázában.⁴

1895-ben a múzeumi tárgyak száma elérte az 1598 darabot. A gyűjtemény Nyíregyházán, a vármegyeházán 1899. május 9-én nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Ebből az alkalomból jelent meg a híres nyíregyházi Jós nyomdában Jós András tollából a Szabolcs Vármegyei Múzeum ő- és középkori tárgyainak repertórium. Az ünnepély nem úgy sikerült, ahogy Jós szerette volna, hiszen nem voltak jelen az Akadémia tagjai, sem a Nemzeti Múzeum, sem a Történeti Társulat vezetői. A megye vezetői nem ismerték fel, milyen jelentős a tudomány számára a bronz- és honfoglalás kori gazdag anyag. A csalódás ellenére Jós továbbra is dolgozott: rendezte a leleteket, gyűjtött, több cikket írt, amelyek főként a múzeum tárgyait magyarázták és régészeti eseményekről is beszámoltak.⁵

Jós azonban korántsem volt elégedett. A múzeum szépen gyarapodott, s kinőtte a rendelkezésre álló helyet. A gyűjtemény a doktor keze között nem maradt holt tárgyak halmaza. 1900-ban elkészült a vármegye monográfiája, amelyben több fejezetet írt: *Szabolcs vármegye fekvése, határai, területe és vízrajza; Szabolcs vármegye geológiája és Szabolcs vármegye őstörténete*. 1901-ben az őshalmok témájában négy cikket írt, az addig feltárt 15 halom ásatásakor szerzett tapasztalatokról.

Jós nemcsak külföldi, de magyarországi múzeumokat is előszeretettel látogatott, egy alkalommal például öt nap alatt hét dunántúli múzeumot keresett fel. Tapasztalatairól mindig beszámolt a *Nyírvidékben*.

Jós András 1906-ban, 40 éves közhivatali munka után vonult nyugdíjba, míg az orvosi praxist 1909-ben, 75 éves korában hagyta abba. Ettől kezdve csak szeretett múzeumának élt, közművelődési palotát álmódott a Károlyi térre (ma Benczúr tér).⁶ Idővel mindinkább igényelte, hogy valaki segítse munkáját a gyűjteményben. Pósta Bélától, a magyar tudós-társadalom egyik meghatározó alakjától kért a leltározáshoz segítséget. Pósta javaslatára a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége Létay Balázst nevezte ki a gyűjtemény rendezéséhez.⁷

1912. december 1-jére Jósának sikerült elérnie, hogy a megyegyűlés dr. Kiss Lajos (1881–1965) hódmezővásárhelyi néprajzost alkalmazza, azonban a hamarosan kirobbant első világháború katonáinak sorsát ő sem kerülhette el: 1914 decemberében bevonultatták, s kisebb-nagyobb megszakításokkal 1918. szeptember 5-ig szolgálatot teljesített.⁸ A múze-

4 Istvánovits Eszter i. m. 2009. 27–31.

5 Csallány Dezső i. m. 8.

6 Németh Péter: A 125 éves Jós András Múzeum. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1993/4. Nyíregyháza, 1993. 360.

7 Németh Péter i. m. 359.

8 Jós András Múzeum. Nyírtelek, 2005. 1.

um a világháború kitörése alatt zárva volt. Az elhagyott gyűjteményeket ellepte a por és a pókháló. Jósa András magas kora, gyenge látóképessége, elerőtlenedése miatt szobáját csak ritkán hagyhatta el, de lázas állapotában is a Gáva-katóhalmi hunkori halom feltárása foglalkoztatta.⁹

Kiss Lajos végleges hazatértének másnapján, 1918. szeptember 6-án Jósa András 84 éves korában elhunyt. Az általa alapított és 50 éven át hűségesen gondozott múzeumát már életében is „*Jósa András Múzeumá*”-nak, vagy egyszerűen csak a „*Jósa Múzeum*”-nak hívták. Halála után a törvényhatósági bizottság hivatalosan is elkeresztelte a múzeumot a *Szabolcsvármegyei Jósa Múzeum* névre. Jósának köszönhetően mintegy 340 régészeti, múzeumi vonatkozású dolgot jelent meg, ebből 32 országos kiadványokban.

Kiss Lajos ugyan már itthon volt, de a múzeumigazgatói feladatokat 1923. december 29-ig Jósa András veje, dr. Dohnál József látta el.¹⁰ A múzeumi gyűjtemény ügyét illetékes helyen védte, fejlesztése, bővítése érdekében mindig szót emelt, sorsát szívében viselte. 1920-ban azonban szélütés érte Dohnált, a következő évben pedig a lábát is eltörte, a sok szenvedést követően is csak segítséggel tudott járni. Végül 1925. április 24-én hunyt el.¹¹

Ekkor Kiss Lajos lett a múzeum igazgatója, aki évről évre beszámolt a megye *Alispáni jelentéseiben* régészeti ásatásairól, az adományokról, a néprajzi gyűjtésekről, valamint közleményeiről. Az 1928. év nagy jelentőségű a Jósa András Múzeum történetében, mert a megye székházának bővítésekor a múzeum külön épületrészt kapott, amely 1 teremből és 6 szobából állt. Beköltözés után, májusban már meg is nyitották a csoportos látogatók és szakemberek számára. 1934-ben a kiállítási teremben Osváth Imre szobrászművész alkotását, Jósa András mellszobrát is elhelyezték. Közben Kiss Lajost a megyei könyvtár kezelésével is megbízták. A Jósa András halála után eltelt 30 év gazdag a gyűjtőmunkában. Honfoglalás kori sírleleteink sorában, országos vonatkozásban is, legkiemelkedőbb jelentőségű a geszterédi fejedelmi sírlelet, hazánk egyetlen aranszabályjával. Az ófehértói bronzkori arany kincslelet ugyancsak nagy méretű. Kiss Lajos irodalmi munkássága 9 könyvből és 212 néprajzi, régészeti dolgozatról, újságcikkből és jelentésből áll. A dolgozatok zöme nyíregyházi működése idejére esik. Néprajzi kutatómunkájának középpontjában az alföldi szegény emberek élete és kultúrája állt.¹²

A második világháború végén, 1945-ben bombatalálat érte az múzeumot, a tető leégett, az épületet bezárták. Szerencsére a múzeum tárgyai, ládába csomagolva nagyobb károsodás nélkül érték meg a Megyeháza pincéjében a város kétszeri el-, illetve visszafoglalásával járó veszedelmeket.¹³ Az 1945–1948 közötti időszak a múzeum második megalapítása korának is tekinthető. Kiss Lajos és Nyárády Mihály lelkes munkájának köszönhetően 1949-től ismét látogatható volt a nyíregyházi múzeum, három néprajzi terem és egy régészeti kiállítás várta az érdeklődőket.¹⁴ Még 1948. március 15-én az emberfeletti munkája elismeréseként az első között kapott *Kossuth-díjat* Kiss Lajos. 1948. szeptember 22-én, 36 éves nyíregyházi tartózkodás után Budapestre, a Néprajzi Múzeumba rendelték, ahol azt követően muzeológusként dolgozott.¹⁵

9 Csallány Dezső i. m. 8.

10 Jósa András Múzeum i. m. 2.

11 Nyírvidék XLVI: 94. 1925. április 26. 2.

12 Csallány Dezső i. m. 9.

13 Csallány Dezső i. m. 10.

14 Jósa András Múzeum i. m. 3.

15 Jósa András Múzeum i. m. 2.

Miután Kiss Lajos nyugdíjba vonult, a főispán a helyettesítésével Ósz Dénes festőművészt, Mikita Ilona tanárt, a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősege pedig Márkus Mihályt, az Országos Néprajzi Múzeum munkatársát bízta meg. Rövid ideig működtek. 1949 februárjában dr. Nyárády Mihályt (1889–1980) bízták meg a múzeum anyagának megóvásával, rendezésével és kiállításra való előkészítésével, majd 1951 és 1954 között az intézmény vezetője volt.¹⁶ Tiszteletdíjas múzeumvezetőként dolgozott, így fizetés helyett csak szerény tiszteletdíjat kapott. Elődje nyomdokain haladva fő feladatának a Nyírség néprajzi kincseinek feltárását tekintette. 1951-ben, a közgyűjtemények államosításakor kapta meg a múzeum a mai napig is használt *Jósa András Múzeum* nevet.¹⁷ Nyárády gyarapította az intézmény gyűjteményét, leltározta, rendezte és őrizte, de még így is maradt ideje tanulmányok készítésére. Mint a szabolcs-szatmári gyűjtés vezetője és fáradhatatlan munkása kiemelkedő teljesítményt nyújtott, ezért *miniszeri dicséret*ben részesült. Akkorra néhány dolgozata a tudományegyetemek néprajzi tanszékein már kötelező olvasmány volt.

1953-ban helyezték Nyíregyházára Szegedről dr. Csallány Dezső (1903–1977) régészt, s a következő évben, 1954. augusztus 1-jén megbízták a Jósa András Múzeum vezetésével.¹⁸ 1962-ig az intézmény muzeológusaként és igazgatójaként dolgozott, majd azt követően a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeum Igazgatóságának igazgatója 1972-es nyugdíjazásáig. Csallány Dezső igazgatóságának első évtizedét a múzeumi munka újraindítása jellemezte. 1955-ben elkezdődött az 1868 óta összegyűlt teljes múzeumi gyűjteményállomány feldolgozása és kartonozása. A tárgyakat gyűjteményekre válogatták szét, azonosították, átletlározták.¹⁹ Az egyre gyarapodó kollekció teremtette helyhiányt csökkentették azzal, hogy 1957-ben a rendőrség által átadott belvárosi emeletes épületet a mai Luther út 6. szám alatt átadták múzeumi hasznosításra. Itt nyíltak meg 1960-ban a múzeum állandó kiállításai, míg az irodák és a raktárak továbbra is a Megyeházán maradtak. 1962-ben, mint mindenütt az országban, a múzeumi hálózat a Megyei Tanácsok fenntartása alá került, s a tanácsosítással a Jósa András Múzeum egyben megyei múzeummá is vált.²⁰

Csallány összegezte Közép-Európa avar kori leletanyagát és megalkotta a gepida corpust. A *Jósa András Múzeum Évkönyvének* (JAMÉ) alapítója és első szerkesztője, valamint 1965-től a *Szabolcs-Szatmári Múzeumi Füzetek* szerkesztője. Szakírásait nemcsak saját múzeumának kiadványában adta közre, hanem számos szakcikkét közölte az *Archaeológiai Értesítő*, s más szakmai orgánumok is. Munkája elismeréseként 1968-ban *Rómer Flóris-émlékremmel*, míg 1972-ben *Móra Ferenc-émlékremmel* tüntették ki. 1972-ben Csallány Dezső nyugállományba vonult, helyére a nyíregyházi születésű dr. Dienes István (1929–1995) régészt nevezték ki megyei múzeumigazgatónak. Ő azonban nem egészen másfél év után lemondott, s visszatért korábbi munkahelyére, a Nemzeti Múzeumba. Rövid hivatali ideje ellenére mégis sikerült megszerveznie a múzeum anyagának átköltöztetését a Benczúr tér 21. szám alatt található saroképületbe. Az átköltöztetés befejezését azonban már Dienes utóda, dr. Németh Péter hajtotta végre.

A Jósa András Múzeumnak otthont adó oszlopos, timpanonos bejáratú, neoklasszicista saroképület 1925 őszére épült fel Maróthy Kálmán tervei alapján. Eredetileg a Magyar Királyi Pénzügyigazgatásnak adott otthont, s ezt a funkciót 1949-ig be is töltötte. Az impozáns épület 1950 és 1955 között a megyei tanács egyes szakigazgatási szerveinek adott

---

16 Csallány Dezső i. m. 10.

17 Jósa András Múzeum i. m. 3.

18 Jósa András Múzeum. i. m. 3.

19 Csallány Dezső i. m. 10.

20 Jósa András Múzeum i. m. 3.

A Józsa András Múzeum épülete

helyet, majd 1972-ig az MSZMP pártbizottságának székháza. Itt volt a *Kelet-Magyarország* szerkesztősége és több társadalmi-politikai szervnek is otthona, többek között a KISZ-bizottságnak valamint a Munkásőrség parancsnokságának.²¹ Miután a Szarvas utca sarkán 1971-ben felépült az MSZMP-nek otthont adó új, hasáb alakú toronyház, kezdetét vette a Józsa András Múzeum átköltöztetése a Megyeházáról a Benczúr tér 21. szám alatti saroképületbe, oda, ahová egykor maga dr. Józsa András is egy *közművelődési palotát* álmódott. Németh Péter a levéltárral megegyezve döntött úgy, hogy a palota földszinti részét a levéltár, míg két emeleti traktusát a múzeum veszi birtokba. Az állandó kiállítások elkészültével az épület 1974. március 4-én nyitotta meg kapuit a látogató közönség előtt.

Dr. Németh Péter múzeumigazgató célja a múzeumügytől, a múzeumi kultúrától elszakított, elszoktatott lakossági rétegek ismételt megnyerése volt. Ehhez azonban a hálózat rekonstrukciójára volt szükség, mind a fogadóépületeket, mind pedig a kiállításokat tekintve, éppen akkor, amikor a tanácsai erőforrások központi intézkedések nyomán apadni látszottak. Mégis, minden gazdasági nehézség ellenére, az elmúlt tíz évben jelentős gyarapodásnak lehettünk tanúi: a megyei múzeum épülete nyolc éves kényszerű várakozás után 1982-re teljes egészében megújult, felújították a vajai kastélyépületet, a nagykállói Korányi-emlékházat, a tiszacsécsi Móricz-házat, s folyamatban volt a Báthori István Múzeum teljes rekonstrukciója is. Új múzeumokkal, kiállítóhelyekkel gyarapodott az igazgatóság: 1976-ban nyitotta meg kapuit a mátészalkai Szatmári Múzeum, a következő évben a vajai Úttörő Múzeum, 1979-ben a Sóstói Múzeumfaló, 1980-ban a szabolcsi Mudrany-kúria (ahol a Józsa András Múzeum iparművészeti anyagának jelentős részét állították ki), a vásá-

21 Józsa András Múzeum i. m. 3.

rosnaményi iskolatörténeti gyűjtemény, 1982-ben a tiszavasvári Vasvári Pál Múzeum, míg 1981-ben a kisvárdai Rétközi Múzeum és a tiszaberceli Bessenyei-emplékház.²²

Németh Péter vezetésével 1986 nyarán, Bene János és Szikora István közreműködésével sikerült kiadni és hazahozni a nyíregyházi tűzoltók 1945-ben Ausztriában elrejtett kincseit.²³ Nagy évfordulója volt a Jósa András Múzeumnak az 1993. esztendő, hiszen alapításának 125. jubileumát ünnepelte az intézmény. Ugyanebben az évben nyílt meg Kállay Kristófnak, a Máltai Lovagrend szentszéki nagykövetének adományából létrehozott Kállay Gyűjtemény is a Nyírvíz-palotában, a Széchenyi utca 1. szám alatti második emeleti lakásban. Nem sokkal ezután a megyei levéltárral a társbérlet is megszűnt 1999-ben, amikor a levéltár anyagát az új, a múzeummal szomszédos épületbe költöztették át.

2003. július 1-jén a Jósa András Múzeum igazgatójává dr. Dám Lászlót nevezték ki. Vezetésével kezdődtek meg a múzeumépület rekonstrukciós munkálatai, s 2008-ra fejeződött be az épület belső felújítása. A csaknem 400 millió forintért korszerűsített intézményt 2008. május 16-án nyitották meg újra a látogatók előtt, akik a *Dürer és kora* kiállítást tekinthették meg első rendezvényként. A megújult intézmény állandó kiállításai is új köntösben várták a látogatókat.

2008. július 1-jétől a múzeum új igazgatója dr. Bene János lett. Szintén ebben az évben készült el a Jósa András életéről szóló film. A film érdekessége, hogy a szereplők egyetlen kivételtől eltekintve, mind amatőrök a színészetben. Csak az ifjúkori Jósa megformálására kértek fel hivatásos színészt. A többi szereplő a régészet iránt érdeklődő Múzeum Baráti Kör tagjaiból, ásatási munkásokból, a nyíregyházi és a megyei múzeumok kollégáiból, régészeiből került ki. Az idősebb Jóst Németh Péter címzetes megyei múzeumigazgató alakította. Szívesen tette, mert nagy elődje egész munkássága során a példaképe volt. Dr. Bene János múzeumigazgató idején, 2009 nyarán nyitotta meg kapuit a látogatók előtt a *Nyíregyháza katonasága 1869–1944* című katonatörténeti tárlat. Az igazgató ezenkívül halhatatlan érdemeket szerzett a Nyíregyházi Huszártalálkozók megrendezésében is. 2013. január 1-jén a Megyei Múzeumok Igazgatósága megszűnt, s a Nyíregyházán lévő intézmények a helyi önkormányzat fenntartásába kerültek át.

Dr. Bene Jánost kilenc igazgatói éve után, mandátuma leteltével dr. Rémiás Tibor történész váltotta 2017. április 1-jén A Jósa András Múzeum igazgatói székében. Igazgatói működése alatt, 2017. december 1-jén a Városházán megrendezésre került A Jósa András Múzeum Napja, amely egyben a 150 esztendőös intézmény jubileumi évének nyitónapját is jelentette. Az ünnepségen dr. Rémiás Tibor igazgató nemcsak a 2017-es év múzeumi tevékenységét idézte fel, hanem szólt a jövőről is, kiemelve a Seuso-kincs érkezését, valamint a 2018-ban 25 éves fennállását ünneplő Kállay Gyűjteményt is. A múzeum vezetője a beszéde végén hivatalosan is megnyitotta az egy esztendeig tartó jubileumi évet.²⁴

2018. január 26-án, a jubileumi év keretében új sorozatként indult útjára az intézményben a *Múltunkról a jövőnek* című kamarakiállítás-sorozat, amely érdekes és látványos tárgyakat, leleteket, valamint emlékeket mutat be a 150 éves Jósa András Múzeum gyűjteményéből.

---

22 Németh Péter: Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok 1974–1984. In: Pedagógiai Műhely X. 4. 1984. december. 53–54.

23 Németh Péter: Beszámoló az 1986. június 23-a és 28-a között Linz-Bergben végzett régészeti feltárásról. In: Jósa András Múzeum Évkönyve 33–35. 1990–1992. Nyíregyháza, 1993. 249.

24 Megkezdődött a Jósa András Múzeum jubileumi éve. <http://www.szon.hu/megkezdodott-a-josa-andras-muzeum-jubileumi-eve/3697828>

Még 2017 szeptemberében jelent meg a *Magyar Közlönyben* az a kormányhatározat, amely szerint az úgynevezett Seuso-kincs (amely „*az egykori Pannonia provincia területén fellelt, az egyetemes antik kultúra egyik legnagyobb értékű lelete*”) magyarországi bemutatására Székesfehérvár, Zalaegerszeg, Kaposvár, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza megyei jogú városokban vándorkiállítást szerveznek.²⁵ Ebből az alkalomból 2017 októberében egy szakmai delegáció jelent meg a Jósa András Múzeumban, biztonságtechnikai szempontból megvizsgálták a kiállítóhelyet, s eldöntötték, hogy az épületben hol lesz megtekinthető a leletgyűttes, mekkora alapterületen, és milyen munkálatok szükségesek ahhoz, hogy minden elvárásnak megfeleljen az intézmény.²⁶

A Seuso-kincset bemutató tárlat ünnepélyes megnyitójára végül 2018. március 27-én került sor, amelyet hatalmas érdeklődés övezett. Az április 4-i állapot szerint a kimondottan erre a célra létrehozott online felületen már 18.589 ember regisztrált, hogy megtekinthesse a Seuso-kincset a Jósa András Múzeumban. A kiállítással kapcsolatos múzeumpedagógiai foglalkozások is rendkívül népszerűek voltak, a tárlat félidejénél már 110 csoport jelentkezett be, de a szervezők készültek a maratoni napokra is, ugyanis április 6-án és április 14-én reggel nyolctól éjfélig volt nyitva a múzeum. A Seuso-kincs bemutatása kétségkívül a jubileumi év legnagyobb attrakciója volt. Az intézmény történetében egyedülálló volt, hogy 3 hét alatt tulajdonképpen az éves látogatottságát – közel 22 000 fő – produkálta a múzeum ezzel a különleges tárlattal. A Seuso-kincset bemutató tárlat április 15-i zárását követően a Jósa András Múzeumban egy rövid pihenő következett, hogy a kiállítóhelyiség június 23-án már Munkácsy Mihály festőművész 50 festményének adjon helyet.

A „rövid pihenő” ideje alatt, május 3-án került sor a *Karddal gyógyítsd ezt a kórságot!* című kardtörténeti kiállítás megnyitójára, ahogyan a múzeum bejárata előtt lévő orosz-lánszobor lábának restaurálása is ebben az időszakban valósult meg. Még 2017. október 25-én írt alá megállapodást egymással az I. Nyíregyházi Lions Klub soros elnöke, Demarcsek György és dr. Rémiás Tibor múzeumigazgató azzal kapcsolatban, hogy a Lions Klub a múzeum épülete előtt található egyik oroszlán lábát restaurálja.²⁷ Ez végül 2018. május 23-án valósult meg, s ebből az alkalomból megérkezett a vásárosnaményi Beregi Múzeum található másik két oroszlánszobor is.²⁸ A Jósa András Múzeum gyűjteményébe 1954-ben összesen négy oroszlán szobor került, ebből kettőt 1976-ban a Jósa András Múzeum elé helyeztek ki, míg a másik kettő a vásárosnaményi Beregi Múzeumba került. Erre az alkalomra, hogy elkészült ez a projekt, mind a négy oroszlán – tehát az ikerpárok is itt vannak – megtekinthető.

Ezek mellett 2018. június 27-én a Magyar Posta bélyeget adott ki a 150 éves Jósa András Múzeum tiszteletére, amely június 29-én került forgalomba. A hivatalos forgalomba kerülő bélyegen – amely négy címletet tartalmazó kisív formátumban jelent meg – a polihisztor Zahoray János festőművész által készített portréja mellett a múzeum homlokzata, az intézmény egyik legszebb kincse, a Rakamazon talált honfoglalás kori kaftánveret és a nyíregyházi huszárszobor kapott helyet.²⁹

---

25 Hat vidéki városba is elviszik a Seuso-vándorkiállítást. <https://24.hu/belfold/2017/09/12/hat-videki-varosba-is-elviszik-a-seuso-vandorkiallitast/>

26 Szenzáció! Nyíregyházára érkezik a Seuso-kincs. <https://www.nyiregyhaza.hu/szenzacio-nyiregyhazara-erkezik-a-seuso-kincs-2017-11-04>

27 Lábsztori a múzeumban. <http://www.szon.hu/labsztori-a-muzeumban/3659668>

28 Kinőtt az oroszlán lába. <https://www.nyiregyhaza.hu/kinott-az-oroszlán-laba-2018-05-23>

29 Bélyeggel tiszteleg a Magyar Posta a nyíregyházi múzeum előtt. <https://www.nyiregyhaza.hu/belyeggel-tiszteleg-a-magyar-posta-a-nyiregyhazi-muzeum-elott-2018-06-27>

Részlet a „Munkácsy 50” című kiállításból

2018. június 23-án, a Múzeumok Éjszakája keretében nyitotta meg kapuit a *Munkácsy 50* című kiállítás a Jósa András Múzeumban. Az ünnepélyes megnyitó után Munkácsy Mihály harminc festményét csodálhatták meg az érdeklődők a múzeumban, ugyanis a másik húsz kép ekkor még Szentpéterváron, az Ermitázsban volt látható, amelyek Nyíregyházára augusztus 13-án érkeztek meg. A Jósa András Múzeumban életre hívott tárlaton Pákh Imre gyűjteményének darabjait a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum fotódokumentációi egészítik ki, hogy a látogatók minél teljesebb képet kaphassanak a festő munkásságáról. A vándortárlat útját folyamatosan nagy figyelem övezi, a gyűjteményt Pákh Imre és a Munkácsy Alapítvány „utaztatja” a világ minden tájára, s ez a negyvenedik helyszín, ahol megtekinthetik a XIX. századi műalkotásokat. A múzeum falain a 350 ismert Munkácsy-műből ötven mutatja be a Békéscsabától Párizson át Luxemburgot bejárt festő munkásságát.³⁰

A jelenleg megyei hatókörű városi múzeumként működő Jósa András Múzeum a megye és Nyíregyháza egyik legfontosabb kulturális központja, amely állandó és időszakos kiállításával várja minden héten keddtől vasárnapig a látogatókat. A Múzeumok Majálisa és a Múzeumok Éjszakája, valamint számos helyi és országos szintű kulturális program résztvevője vagy szervezője. 2018. december 1-jén A Jósa András Múzeum Napja keretében pedig két évfordulóról is megemlékezést tartottak, hiszen a névadó Jósa András születésének 183., valamint az intézmény fennállásának 150. évfordulóját ünnepelték meg.

Holmár Zoltán

---

³⁰ Munkácsy Mihály alkotásai a Jósa András Múzeumban. <http://www.szon.hu/munkacsy-mihaly-alkotasai-a-josa-andras-muzeumban/3900722>

Mátyás Király Emlékév, 2018

A Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága által meghirdetett, kiemelkedő történelmi személyiségeink köré épített egész éves programsorozatok közül az első a 2016-os Márton Áron Emlékév volt. Az 1896-ban született erdélyi püspökre emlékező egyéves programsorozat egyházi fővédnöke Exc. és Ft. dr. Jakubinyi György-Miklós érsek, világi fővédnöke dr. Áder János köztársasági elnök volt. A Márton Áron születésének 120. évfordulója alkalmából megrendezett emlékév során megvalósult események, rendezvények a Kárpát-medence magyarsága számára mutatták be a hitvalló, a huszadik század diktatúráinak szörnyűségei ellen bátran fellépő, a kisebbségi létben maradt magyarság közösségét összefogó és védelmező püspök életművét. Az emlékév a szervezők számára is rendkívül sok lélekemelő élményt jelentett, akárcsak az ahhoz kapcsolódó egyes eseményeken részt vett több ezer fő számára.

A 2016-os Márton Áron Emlékév rendkívül kedvező fogadtatása és a programsorozat sikere után Potápi Árpád János nemzetpolitikáért felelős államtitkár 2017-re Szent László Évet hirdetett a lovagkirály trónra lépésének 940. évfordulója alkalmából, amelynek fővédnöke dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes volt. A „*Tiszta hittel, erős kézzel*” jeligével meghirdetett újabb, egész éves programsorozatban az előző évihez hasonlóan liturgikus események, szentmisék, vándorkiállítások, konferenciák, tanulmányi versenyek, önálló kiadványok idézték föl a szent uralkodó életművét. Kárpát-medence-szerte több tízezer ember vett részt a különböző egyházi és világi eseményeken. A történelmi Magyarország területén túl Lengyelországban is sor került több megemlékezésre, zárandoklatra. Az emlékév Őszentsége Ferenc pápához is eljutott, aki a pápai audiencia alkalmával megáldotta az Országos Lengyel Önkormányzat által elindított Szent László-lángot.

A két sikeres emlékév bizonyos értelemben műfajt teremtett a Nemzetpolitikai Államtitkárság számára, ezért magától értetődő volt, hogy 2018-ban folytatódnia kell, így ebben az évben (id. dr. Lomnici Zoltán, az Emberi Méltóság Tanácsának elnöke indítványára) az 575. éve született és uralkodását 560 évvel ezelőtt megkezdő Mátyás királyra emlékeztünk. A programsorozat fővédnöke idén is dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes volt. Mátyás olyan időszakban állt a Magyar Királyság élén, amikor a keresztény Európa létét fenyegető legnagyobb veszélyt az oszmán birodalom terjeszkedése jelentette. Az expanzió sok évszázados szenvedést, háborús állapotokat és a fejlődés megtorpanását hozta a Magyar Királyságtól délre élő népek számára, de Mátyás idején ez a terjeszkedés nem jutott tovább Magyarország déli határain. Ezzel jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy megakadályozza a további muzulmán terjeszkedést Nyugat-Európa országai irányába. Azok így viszonylag nyugodtan fejlődhettek, erőforrásaikat inkább az egymással való dinasztikus és vallási küzdelmekre összpontosítva, miközben tudomást sem vettek az oszmán fenyegetésről. Nem véletlen tehát, hogy a korszak törökverő hősei, köztük Hunyadi János és fia, az erőskezű uralkodó, Mátyás király emléke máig elevenen él a magyarság és a környező népek emlékezetében.

Mátyás király uralkodói teljesítménye az utókor ítélete alapján is kiemelkedő volt. Az 1458-as királlyá választásától 1490-ig tartó időszak szinte önálló korszaknak is tekinthe-

tő történelmünkben, azzal együtt is, hogy e korszakon belül további periódusokat különböztethetünk meg. A korabeli Magyar Királyság Európa meghatározó állama volt, még nyugati irányú hódításokra is volt lehetősége, amelyeknek uralkodói célkitűzése a legtöbb vélemény alapján a Német-Római Birodalom vezetésének megszerzése volt. Ez lehetőséget adott volna Európa erőforrásainak az egyesítésére a török teljes kiűzéséhez.

Az európai kereszténység védelme és a török elleni harc egyfajta családi örökséget is jelentett Mátyás számára, hiszen édesapja, Hunyadi János is világhírnévre tett szert mint törökverő hadvezér.

Mátyás egyértelműen európai politikát folytatott, ami a korszakban (Amerika felfedezése előtt) szinte azonos volt a világpolitikával. Ráadásul ezt úgy tette, hogy birodalmának Magyarország volt a központja, tehát – más későbbi, idegen dinasztiákból származó uralkodóinktól eltérően – nem egy idegen ország uralkodójaként vált magyar királlyá, hanem először és elsősorban magyar uralkodóként kormányzott volt. Magyarországot tehát nem az oszmán birodalom előtti ütközőzónának tekintette, hanem megvédendő, az európai keresztény civilizáció szerves részét képező önálló államalakulatnak, felismerve ugyanakkor, hogy csakis az európai népek összefogásával, az erőforrásaik egyesítésével lehetséges a kereszténységet elsöpörni szándékozó oszmán veszély elhárítása. A következő évszázadok igazolták ezt, Délkelet-Európa népei és a magyarok is évszázadokig voltak kénytelenek szenvedni a világhódító birodalomtól. Az itt élő népek fejlődése ezzel komoly mértékben megtorpant, áldozatvállalásunk azonban talán nem volt hiábavaló, hiszen legalább Nyugat-Európa fejlődése lehetségessé vált ebben az időszakban.

Mátyás a Magyarországot fókuszba helyező uralkodói szemléletébe illeszkedően erősítette meg az ország gazdaságát, pénzügyeit; korszerűsítette a hadsereget (a korszakban szokásos nemesi felkelés, a „banderiális” hadsereg mellett professzionális zsoldossereget szervezett) és tette világszínvonalúvá az udvarában a kultúrát. Ez utóbbiban az építkezések, a zenekultúra, az irodalom, a képzőművészetek magas színvonalú művelése mellett kiemelkednek a korvinák, a korszak tudásanyagának legjavát összegyűjtő könyvtár, amelynek megmaradt darabjai máig rendkívüli értéket képviselnek.

Tragikus, hogy Mátyás nem tudott dinasztiát alapítani, hiszen egyetlen fia, Corvin János házasságon kívül született, így nem sikerült elismertetnie törvényes utódjával. A nagy uralkodó ráadásul igen korán, 47 éves korában meghalt, így feltehetően sok terve megvalósulatlan maradt.

A huszonegyedik század előtt Mátyás korában volt utoljára erős, önálló, a világpolitikára is komoly hatást gyakorolni képes a magyar állam. A 2018-as Mátyás Király Emlékévben erre a dicsőséges múltra emlékezve szerettünk volna bátorítást adni a jelenkor és a jövő kihívásaihoz is. A történelem, bár nem ismétli önmagát, de hasonló kihívások ma is vannak. A magyarságnak a keresztény Európa megvédése érdekében tett sok évszázados áldozatvállalása nem volt hiábavaló és jelképes értelemben a génjeinkbe írta az ezzel kapcsolatos küldetéstudatot, amivel összefüggésben máig adódik feladatunk.

Az emlékév programjainak során igyekeztünk mindezekre ráirányítani a figyelmet. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. által finanszírozott, a Magyarság Háza, a Pro Patria Egyesület, a Kincses Kolozsvár Egyesület és más partnerszervezetek által megvalósított programsorozat több száz helyszínen jelent meg az év során.

A 2017. december 11-én Potápi Árpád János államtitkár által egy sajtótájékoztató keretében meghirdetett emlékév néhány kiemelt programját az alábbiakban foglaljuk össze.

Az emlékév megnyitó eseményére 2018. január 12-én a szegedi Dóm téren került sor a Kiss-Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök által celebrált szentmisét követően.

2018. február 23-án a budavári Mátyás-templomban a *Magyar Örökség, Junior Prima és Prima díjjal* kitüntetett Angelica Leánykar előadásában orgona- és hegedűkíséret mellett hallhattunk hangversenyt a nagy király tiszteletére, születésének napja alkalmából.

2018. március 7-én a Parlament delegációs termében Kövér László házelnök fővédnöksége mellett került sor emlékkonferencia *Mátyás király, a törvényhozó és államférfi* címmel, amelyen mások mellett felszólalt dr. Latorcai János, a Magyar Országgyűlés alelnöke, prof. dr. habil. Szakály Sándor DSc történész, a Veritas Történetkutató Intézet igazgatója.

2018. március 7-én Potápi Árpád János államtitkár nyitotta meg a *Mátyás király – Mecénás és katona* című kiállítást Pozsonyban.

A Magyarság Háza egész évben *Az álruhás Mátyás király* című projekttel a legfiatalabb (óvodás) korosztályhoz is eljuttatva, igen sok helyszínen emlékezett a nagy királyra.

2018. május 2-án Nagymgyeren került bemutatásra a *Bibliotheca Corviniana* vándorkiállítás, amely a híres könyvtár emlékét idézte fel.

A Mátyás Király Emlékév eseményei különböző fesztiválok programjának is részét képezték, így a Felvidéken a Martoson megrendezett Mart Feszt, a Gombaszögi Nyári Tábor, a XXIX. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor Tusnádfürdőn, a Sugásfürdői SIC Feszt, az ópusztaszeri Magyarok Országos Gyűlése, a Kőszegi Ostromnapok, a szegedi Nándorfehérvári Napok.

Az emlékev kiemelt helyszíne volt a nagy uralkodó szülővárosa, Kolozsvár, ahol a legfontosabb alkalom a minden évben megrendezett Kolozsvári Magyar Napok nagyszabású eseménye volt, amely idén a Mátyás királyra emlékezés jegyében telt.

Az emlékev hivatalos nyári táborát a délvidéki Adán megrendezett Vadvirág Tábor képezte. A további programok között egyebek mellett még kerékpáros zárandoklat került megrendezésre Tóth Péter Lóránt versmondónak köszönhetően, tanulmányi versenyek a Karosi Turul Hagyományörző Íjász Egyesület és Nagyvázsöny Község Önkormányzata közreműködésével, illetve elkészült egy új Mátyás-szobor a Felvidéken.

Az emlékev programjainak sorában kiemelt nap volt november 14., amikor Bécsben és Budapesten egyazon napon történt megemlékezés. Az osztrák fővárosban Potápi Árpád János államtitkár részvételével került sor az Ausztriai Magyarok Gazdasági Érdekközösségének a Kaláka Clubbal közös szervezésben konferenciára és kiállításmegnyitóra.

Ugyancsak november 14-én az Országház felsőházi üléstermében a Pro Patria Egyesület és az Országos Görög Önkormányzat együttesen tartottak egész napos, teltházás konferenciát, *Európai sorsközösség a kereszténység védelmében – A Hunyadiaktól napjainkig* címmel, Kövér László házelnök fővédnökségével. A konferencia bevezető előadását dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettestől hallhatta a közönség, akit Kiss-Rigó László megyés püspök követett. A rendezvény résztvevői izgalmas előadásokat hallhattak dr. Miklós Péter történész, az Emlékpont Múzeum igazgatója, dr. Konrad Sutarski író, dr. Kriza Ildikó néprajzkutató, a történelmi családok leszármazottai: Batthyány Boldizsár és Széchenyi Márk, Harangozó Imre néprajzkutató, valamint dr. Diószegi György Antal művelődéskutató tolmácsolásában.

A kiemelt események mellett az emlékev programjai számos más helyszínre is eljutottak, elsősorban annak a négy vándorkiállításnak köszönhetően, amelyek bejárták a Kárpát-medencét. Közülük három, egyszerre több helyen is látható volt.

Az emlékevek nemcsak azért fontosak, hogy tisztelegjünk nagyjaink előtt, hanem alkalmat adnak arra is, hogy a sok száz helyszínen megvalósuló események során megéljük a magyarság határokon átívelő összetartozását, amelynek legszilárdabb alapjai a közös történelmi múltunk és csodálatos anyanyelvünk.

Gaal Gergely

A XVII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencia

Gödöllő, 2018. április 20–22.

A 2018. évi konferenciánk témaválasztásával – *A hagyományok átörökítése a honismereti-helytörténeti kiadványokban* – az volt a célunk, hogy áttekintsük, hogyan jelenik meg különböző tanulmányokban, kiadványokban a hagyományok kutatása, feldolgozása, legyenek meg továbbadásának lehetőségei, formái. Arra kívántuk felhívni a figyelmet, hogyan hasznosíthatók a kiadványok a települések hagyományörzésében, helytörténetének kutatásában, feldolgozásában, a szerzett ismeretanyag továbbadásában. Hozzá kívántunk járulni ahhoz, hogy a tudományos értékű dolgozatok, módszertani írások helyet kapjanak elsősorban a honismereti mozgalom kiadványaiban, de lehetőség szerint megjelenjenek a közgyűjtemények, közművelődési intézmények ez irányú kiadványaiban is. Mindehhez olyan honismereti és közgyűjteményi szakemberek segítségét kértük, akik sokirányú szakmai ismerettel, gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek mind a honismereti munkában, mind a folyóiratok, kiadványok szerkesztésében. Meghívókat küldtünk ki tagszervezeteink tagságának, illetve sajtóanyagot juttattunk el az országos, megyei és helyi médiához.

A XVII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferenciát ez évben Pest megyében, Gödöllőn, a SZIE Kollégiumában rendeztük 2018. április 20–22-e között, három napban. Társzervezőként az Érdy János Honismereti Egyesületünk vett részt mind a program megtervezésében, előkészítésében, mind lebonyolításában. A konferencia eredményes megrendezéséhez támogatóként megnyertük a megye és a házigazda város vezetőit, a megye közgyűjteményi szakembereit is.

A résztvevők körét meghatározta a választott téma. A megyei egyesületek közreműködésével elsősorban azok részvételére számítottunk, akik nagy tapasztalatokkal, alkalmi periodikával, folyóirattal, több tanulmánnyal vagy kiadvánnyal, jól működő honlappal rendelkeznek a témakör kutatásában, akár mint szerzők, akár mint szerkesztők. Részvételükkel szerettük volna elérni, hogy hazatérve saját megyéjükben tovább munkálkodjanak, és a konferencián szerzett ismereteikkel, tapasztalataikkal segítsék mások ez irányú munkáját. A megyékből és a határon túlról érkezők mellett számítottunk elsősorban a Pest megyei, helyi érdeklődőkre is.

Április 20-án ünnepélyes keretek között nyitottuk meg a XVII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferenciát Gödöllőn, a SZIE Kollégiuma Gorka-termében, mintegy 80 fővel. Először Mándli Gyula, az Érdy János Honismereti Egyesület (Pest megye) elnöke, majd dr. Gémesi György, Gödöllő város polgármestere, végül Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke mondott beszédet és köszöntötte a szép számú közönséget.

Ezután megkezdődtek az előadások, korreferátumok. Mándli Gyula *A kiadványszerkesztői konferenciák tapasztalatai, ajánlásai* címmel tartott összefoglaló előadást az eddigi tematikus konferenciák történetéről. Fazekasné dr. Toma Katalin *Honismeret az interneten – Mi is az a „topotéka”?* címmel egy internetes virtuális dokumentumgyűjtemény lehetőségeit mutatta be, amely egy településsel, településrészsel vagy akár egy helyi közösséggel kapcsolatos fényképeket, dokumentumokat, hangfelvételeket és más archív anyagokat hivatott megőrizni és bemutatni. Debreczeni-Droppán Béla *A Honismereti Szövetség új hon-*

lapjának bemutatásával adta elő a weboldal információs lehetőségeinek bővülését. Takáts Béla *Megyei egyesületek honlapjai a honismeret szolgálatában* címmel a tagszervezeti weboldalt elemezte. A vacsora utáni esti fórumon *Megyei honlapok bemutatkozása* (Budapest, Borsod, Csongrád, Veszprém stb.) következett és a közösségi oldalakon kínálgató lehetőségek bemutatása volt a főtéma. A beszélgetést vezette: Takáts Béla.

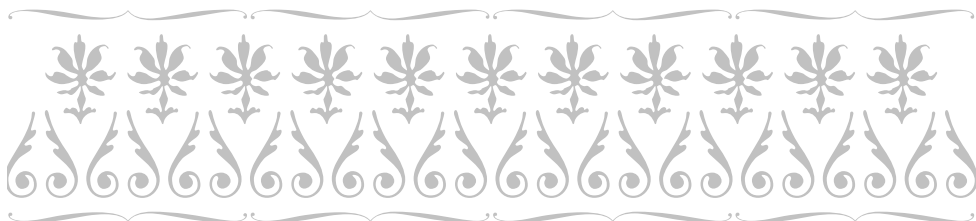
Április 21-én (szombaton) folytatódtak az előadások, korreferátumok. Dr. Hála József volt a levezető elnök. Sándor Tibor *Helyismeret online – a gyűjtés, a megosztás és a közösségfejlesztés lehetőségeit* adta közre előadásában. Mennyeiné Várszegi Judit *A helyismereti-helytörténeti faktográfiai adattárak összeállításának módszereiről* beszélt. Dr. Hála József *A Honismeret mint „zászlóshajó”* címmel a folyóirat előzményeitől és korai történetétől napjainkig mutatta be a kiadványt.

A továbbiakban a résztvevők a megyei egyesületek honismereti folyóiratairól, kiadványairól hallgatgattak meg összefoglaló előadásokat. Titkos Sándorné *Borsodi kiadványok – Honismereti Ki Kicsoda?*, Pál Lászlóné *Csongrád megyei helytörténeti kiadványok*, Néma Sándor *A Szülőföldünk helytörténeti pályázat anyagának sorsa*, Mayer László *Vasi honismereti folyóiratok*, dr. Csiszár Miklós *Veszprémi Szemle*, végül Gábrriel Tibor *Városunk – A Budapesti Honismereti Híradó bemutatása* címmel tartottak előadásokat.

Az ebéd után a konferencia folytatása következett, amelynek levezető elnöke Végső István volt. Kuglics Gábor *A blog mint a helytörténetírás új eszköze* címmel tartott előadást. Ebben az ismeretterjesztés érdekes lehetőségeként mondta el saját tapasztalatait. Szalainé Bodor Edit *Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár Savariensia Gyűjteményét* mutatta be. Érdekességekkel és fejlesztésekkel tekintette át a gyűjtemény történetét. Gönczi Krisztina *A Gödöllő Városi Könyvtár helyismereti és cserkészgyűjteményének szerepe a hagyományok átörökítésében* címmel tartott érdekes előadást. A cserkészmozgalom igen gazdag iratanyagának történetét ismerhettük meg. Mecseriné Doktor Rozália *A körmendi könyvtár fotógyűjteménye* című előadásában felvázolta az adattárban rejlő lehetőségeket. Roncz Melinda könyvtáros felvidéki honismereti folyóiratok kapcsán adott kimerítő áttekintést. Biszak Sándor igazgató az Arcanum adatbázisainak továbbfejlesztéséről, az eddig elért eredményekről beszélt. Az esti fórumon a helytörténeti kiadványok börszójét dr. Hála József vezette. Kemény Attila Tök település honismereti munkásságát ismertette. Szakáll Lászlóné dunakeszi helytörténeti kiadványait mutatta be. Végső István Kiskunhalas és a Páztortúz Egyesület kiadványairól tartott előadást. Benedek Ágnes a budapesti XVI. kerület helytörténeti és közművelődési tevékenységét ismertette.

Április 22-én (vasárnap) tanulmányutat tett a konferencia érdeklődő köre Gödöllőn. Történelmi hagyományokról és a cserkészetéről a Gödöllői Múzeumban tudhattunk meg többet. A Királyi Váróteremben a dualizmus korának egyes fejezeteivel ismerkedhettünk.

Végső István

Mátyás-konferencia Kecskeméten

A Mátyás-emlékév alkalmából a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület 2018. júniusban, Kecskeméten konferenciát rendezett, amelynek szervezésével, lebonyolításával engem bízott meg. Jó alkalom volt ez arra is, hogy a kolozsvári Kőváry László Honismereti Kör tagjait – akikkel együttműködési megállapodásunk van – viszontlátogatásra hívjuk. Elfogadva a meghívásunkat, az egyesület elnöke, Kiss Margit és egy elnökségi tag, Szálassy Nagy Erzsébet részt vett a rendezvényen. Az eseménynek a Református Konviktus adott helyet. Kísérőrendvényként tagtársunk, Sebestyén Imre ismert képeslapgyűjtő anyagából szép kiállítást állított össze Ádám András, egyesületünk tagja. Millisits Máté művészettörténész *A Hunyadiak története* című kiállítási anyagát pedig Székelyné Körösi Ilona, az egyesület elnöke szerezte meg erre az alkalomra.

A nyitóelőadást Varga Istvánné történelemtanár, helytörténeti kutató tartotta *A Hunyadi család eredetelmélete és az ifjú Mátyás* címmel. Beszélt a Zsigmond- és Corvinus-legendáról, majd Hunyadi Mátyás születéséről, neveltetéséről, egészen királlyá választásáig.

A nagy érdeklődéssel kísért előadást dr. Békés József nyugalmazott történelemtanár *Mátyás, a hadvezér* című exozéja követte. Mondandójában kitért Mátyás király területszerző hadjárataira, az erős és jól szervezett hadseregére, az ún. *fekete seregre*, utalt a fiatal király kiváló hadvezetői képességére.

E témához szorosan kapcsolódott következő előadónk, Végső István *A halasi Fekete-hegy titka – I. Mátyás fekete seregének utolsó napja* című, már címében is figyelemkeltő előadása. Ő arról, a Kiskunhalason ma is élő mondáról beszélt, amely szerint a zsold elmaradása miatt dúló, fosztogató fekete sereg martalócait Kiskunhalas mellett verte szét Kini zsi Pál, s a csata áldozatait a ma Fekete-hegy nevű helyen temették el – a hely innen kapta a mai nevét. Térképen is bemutatta a csata helyszínét, valószínűsítve a mondat. Érdekesítő előadását a hallgatóság feszült figyelemmel kísérte.

Mikulás Ferenc, a kecskeméti Rajzfilmstúdió vezetője az itt készült *Mesék Mátyás királyról* című rajzfilmsorozatról, illetve az ezeknek alapot adó Mátyás-mondákról beszélt. Nem véletlen, hogy Mátyás király a mai napig úgy él az emberek emlékezetében, mint az igazságos, a szegényeket pártoló, az urakkal szemben védelmező hős. Noha tudjuk, hogy erős, központosított hatalmát csak úgy tudta létrehozni, hogy szoros kapcsolatot ápolt nemcsak a közép-, hanem a főnemesség tagjaival is, és komoly, súlyos adókat vetett ki.

Székelyné Körösi Ilona *Kecskemét és a Hunyadiak – történelem és kultusz* címmel Kecskemét város történetéről, a Hunyadiak kecskeméti vonatkozásairól, a Kecskeméten élő Mátyás-kultuszról beszélt érdekesen. Ezt követően dr. Székely Gábor történész, művészettörténész *Kultúra és művészet Mátyás király idején* címmel tartott előadást. Sok vetített képpel illusztrált előadásában főleg az építészet területén létrehozott alkotásokról, a visegrádi palotáról szólt, érintve a könyvművészetet is, de mivel ez külön előadástéma volt, erről részletesen nem szólt. Hangsúlyozta az olasz reneszánsz erős hatását, különösen Beatrix Budára költözését követően, akivel számos olasz tudós és művész érkezett Magyarországra.

Dr. Fábíán Borbála *Mátyás király a Bácskában* címmel arról szólt, hogy a Kárpát-medence négy tájegységén sok Mátyás királyról szóló mese található. Ezek egyike a Bácska, az itt gyűjtött népmesék 10%-ában szerepel. A vajdasági mesékben is „*az okos és igazságos, szegényeket segítő, a hétköznapi emberhez is közel álló király*” jelenik meg. Mátyás király többször is tartózkodott a Bácskában. Például 1463-ban Bajánál kelt át a Dunán, majd Futakra utazott, ahol több hónapot töltött. A következő évben is Futakról indult Jajca ostro-

mára. 1469-ben Czobor Jánosnak adott engedélyt várépítésre Czoborszentmihályon, a mai Zomborban. Szabadka és környéke Hunyadi-birtok volt, még Albert király adományozta Hunyadi Jánosnak, majd Szilágyi Mihály kapta meg. Szabadka környékét Mátyás király édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek adományozta. Az előadást a *Mátyás lesz a király* című mese egy részletével zárta: „*Mátyás éppen szántott, amikor a gazdája megjegyezte, hogy ő is lehet király. Mátyás válasza: »Akko löszök király, mikor az ustor nyele kizödel.« Belemönnék a másik barázdába, kizödel az ustor nyele, a borozda közepin a fejire szállt a korona, hogy Mátyás az ustorral csapott az ökörré, akor ütödütt fére a köroszt a koronán.»*”

Varga István Mátyás király könyvtáráról, a híres Bibliotheca Corvinaról beszélt. Elmondta a könyvtár kialakulását, azt, hogy előzményként már Vitéz János humanista könyvtára szolgálhatott. Beszélt a budai palotában létrehozott könyvkészítő műhelyről, a Firenzében készült díszes korvinákról, a palota reprezentatív kialakítású könyvtáráról, annak Mátyás halála utáni lassú pusztulásáról, majd a török megszállást követő megsemmisüléséről. Elmondta, hogy ma szerte a világban mintegy 216 korvina található, ebből 54 van Magyarországon. Szólt a virtuális könyvtárról, amelyben legalább jelképesen egyben megtalálható a jelenleg meglévő valamennyi korvina.

Befejezésként Ádám András Mátyás király idejéből származó pénzekről tartott, sok vitatott képpel, érdekes előadást, amelyből áttekintést nyerhettünk a király pénzügyi politikájáról is.

Az egy kávészünettel és egyórás ebédszünettel lezajlott programot a résztvevők nagy érdeklődéssel és meglelédéssel ülték végig, sikeresnek tartották a rendezvényt.

Varga István

Történelmi Magyar Családok Emléknajpa

Budapest, 2018. június 2.

„Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn.”
(Gróf Széchenyi István)

A Gróf Széchenyi Elemér Sárvár-Felsővidék Alapítvány (röviden: Gróf Széchenyi Család Alapítvány) és a „Polgári Hermina” Alapítvány; a Batthyány Családi Örökség Alapítvány és a Magyar Ízek élelmiszeripari és italforgalmazó vállalat támogatásával a fenti mottó jegyében, hagyományteremtő szándékkal 2018. június 2-án rendezte meg a Történelmi Magyar Családok Emléknajpát.

A rendezvény ötletgazdája és fő szervezője, Széchenyi Tímea, gróf Széchenyi Ferenc egyenes ági leszármazottja, a Gróf Széchenyi Család Alapítvány kuratóriumának elnöke előzetesen így határozta meg az emléknajpa célját: *„Mindenekelőtt az elmúlt hetven esztendő hányattatásaival kell foglalkoznunk. A szüleim, nagyszüleim rettenetesen nagy szomorúságot hordoztak – az államosítás, a vagyonekborzás, az internálások emlékeit –, és ezeknek a családoknak soha nem volt emléknajpuk. Azért fontos minderről megemlékezni, hogy az*

Az emléknap résztvevői (Hála József felvétele)

új nemzedékek is tudjanak ezekről a megpróbáltatásokról, és soha többet ne fordulhassanak elő.¹ A megemlékezés mellett annak megvitatását is célul tűzték ki, hogy a történelmi családok ma élő tagjai a nagyszüleiktől, szüleiktől átvett stafétabot birtokában miként, s hogyan segíthetik nemzetünk építését, ahogy Széchenyi Tímea másutt megfogalmazta: „Azt gondolom, ma is van üzenete annak, mit mond egy Batthyány-, Nyáry-, Bethlen- vagy éppen egy Andrássy-leszármazott. Miközben a jogfolytonosság megszakadt, és gazdaságilag meggyengültek a történelmi családok, addig szellemi és lelki erejüket nem tudták megtörni. Ennek eredményeként néhány történelmi család tagja hazatelepült és újra a nemzet szolgálatába álltak. Fő feladatunk nem is lehet más, mint az, hogy építsünk nemzetet!”²

Az emléknap délelőtt a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében kezdődött és este a városligeti Jáki kápolnában megtartott ökomenikus emlék-istentisztelettel zárult.

Schmittné Makray Katalin, a rendezvény fővédnöke köszöntőjében hangsúlyozta, hogy a megjelent családok ősei sokat tettek a nemzetért, történelmi családjaink letették az alapköveket, tartóoszlopai és a bástyái voltak nemzetünknek és ugyan megtörte őket a történelem, mint ahogy az egész nemzetet, de az erő, a hit és cselekedni akarás most is megvan ezekben a családokban és most eljött ismét az a kor, amikor lehetőség nyílik mindazt gyarapítani, amit őseik ránk hagytak. Beszéde zárasaként azt kívánta, hogy ez az emléknap minden évben megünneplésre kerüljön.

1 Szilléry Éva: Összefog a magyar nemesség. Először rendezik meg a történelmi családok emléknapiját június másodikán. Magyar Idők 2018. máj. 28. 17.

2 Szajlai Csaba: Építsünk nemzetet! Figyelő 2018. 22. sz. 14–15.

Ezt követően Sunyoszy Sylvia, a „Polgári Hermina” Alapítvány elnöke köszöntötte az egybegyűlteket és az alapítvány által 2003 óta működtetett Hermina Szalont mutatta be, majd Varga Benedek, a Nemzeti Múzeum főigazgatója tartott beszédet, hangsúlyozva, hogy az intézmény létrejöttében a magyar történelmi családoknak nagyon fontos szerepe volt. Széchenyi Ferenc példáját követve sok-sok arisztokrata és nemes család adta kincseit a nemzet múzeumának. Ez összeköti egyszer és mindenkorra a Nemzeti Múzeumot a történelmi magyar családokkal és ezért e kapocs miatt is tartotta magától étetődőnek, hogy a rendezvénynek helyet adjon a múzeum Dísztermében. Beszéde végén bejelentette, hogy az alapító gróf szobra a folyamatban lévő múzeumkerti rekonstrukción munkálatok során a főhomlokzat elé kerül. (Ezután levetítették a Nemzeti Múzeum fejlesztési tervét bemutató, *Múzeum+* című rövidfilmet.)

Ezután a Tisza Attila, a Gróf Széchenyi Család Alapítvány titkára által levezetett kerekasztal-beszélgetés következett, ennek során a résztvevők elsősorban az alábbi két kérdésre keresték a válaszokat. Hogyan építhetünk hidat a múlt és a jelen között? Hogyan szolgálhatják nemzetünk felemelkedését és javát a történelmi családok ma élő tagjai?

A kerekasztalnál a Batthyány, Bethlen, Pallavicini és Széchenyi családok tagjai foglaltak helyett, és a vendéglátó intézmény, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, Varga Benedek. Az első felszólaló, az esemény fő szervezője, Széchenyi Tímea volt, aki röviden elmondta: őseinek sorsa inspirálta arra, hogy megszervezze az emléknapot. Pallavicini Zita, megemlítve, hogy személyében az Andrássy család is képviselve van, folytatta Makray Katalin gondolatát, hogy bár az ő családját is sújtotta a XX. század, mégsem tört meg és minden borzalom ellenére ősei sohasem panaszkodtak. Megjegyezte: néha találkozik olyan emberekkel, akik azt mondják, hogy az arisztokrácia urizál, de mint közölte, ez nem így van. Hanem három szóban foglalta össze, ami jellemző ezekre a történelmi családokra: alázat, visszafogottság és szolgálat. Későbbi felszólalásában ehhez még hozzátette, hogy bár a vagyont elvesztették, de a lényegét, a hitet nem, és úgy gondolja, hogy kreatívan, cselekvően ezek a családok nemcsak Magyarországhoz tudnak hozzátenni, hanem Európához is, ami szintén fontos, hiszen Európa is a mi hazánk és az európai kereszténység megújításához is segítséget kell nyújtanunk. Ezt követően Huszár Pál egyháztörténész mondta el gondolatait. Ézsaiás prófétát idézte: *„De akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a sasok, futnak, és nem lankadnak meg, járnak, és nem fáradnak el.”* Ebben a zavaros világban még inkább össze kell fogni és meg kell védeni a nemzet egységét és a kereszténységet – mondta. Ehhez hozzátette: a történelmet csak úgy érdemes megszólaltatni, hogy a jelennek szólunk. Zárómondatában reményét fejezte ki, hogy az a kör, amely a konferencián megjelent, tovább fog majd bővülni. Batthyány Ádámné és mások is fontosnak tartották, hogy a megbocsájtásról szóljanak és arról, hogy előre kell tekinteni és szolgálni kell a nemzetet.

A kerekasztal-beszélgetés második részében, az ifjabb generáció képviselőjében megszólalt – mások mellett – Széchenyi Krisztián, aki a példamutatás fontosságára hívta fel a figyelmet, a mai világban is büszkén kell vállalnunk, hogy magyarok vagyunk. És a következő generációknak sem lehet más a feladatuk, mint hogy a saját területén (ő a táncművészetben) mindenki szolgálja a nemzetet és a hazáját. A megszólalók közül majd mindenki szorgalmazta az összefogást, ami már az emléknapi megszervezésével is megvalósulhatott.

Debreczeni-Droppán Béla–Hála József

Élő kulturális örökség a Mátra északi lábánál

A Heves Megyei Honismereti Egyesületben a tagokkal találkozási gyakori téma közöttünk: vajon azt az örökséget, amelynek feltárását, megismerését és megismertetését oly fontosnak tartjuk, hogyan is éltetik manapság? A megyében is vannak jó és aggasztó jelenségek, mint ahogyan hazánk más tájain is. A megyei egyesület tagsága júniusban autóbusszal Parádsasvárra és Parádra látogatott. Az előbbi település szélén a Károlyiak egykori kastélya fogadott, amely gyönyörűen felújítva igazán szemet gyönyörködtető látvány. A XX. század során az épületkomplexum többször volt siralmas állapotban. A két világháború között is, majd a rendszerváltás után. A mai kiváló állapotát az 1990-es évek végén történt átépítésnek köszönheti, amikor is szállodai funkciót kapott a szocializmus idején gyermeküdülőnek is használt épület.

A kastély mellett elhaladva tárult elénk a falu látképe, közepén az ipari rommal, ami a szépen gondozott kastélyszálló után óriási kontrasztot jelentett. A II. Rákóczi Ferenc által 1708-ban alapított és közel három évszázadon át működött üvegyár Magyarország egyik legrégebben termelő üzeme volt. 2005-ben állt le a termelés és a következő években a be rendezéseket is teljesen leszerelték, mára már csak az épületek dűledező romjai csúfítják a gyönyörű környezetben fekvő település magját.

Arra voltunk kíváncsiak, hogy megőrizhető-e a generációkon keresztül öröklődött tudás. Az üvegyárban, fénykorában 600 fő dolgozott, akik nemcsak Parádsasvár, hanem a környező falvak lakosságából kerültek ki. Felhagytak-e mesterségükkel az üvegfúvók, üvegcsiszolók, üvegfestők? Többségük igen. A fiatalok közül sokan elmentek, más szakmákban keresték a boldogulást, de olyanokról is hallottunk, akik megmaradtak az üvegszakmában, de külföldön, például Skandináviában tudtak csak ebben érvényesülni. Szerencsére minden területen találtunk ma is dolgozó szakembereket, igaz, a termelés volumene nem mérhető már az egykori üvegyárhoz.

Első utunk a parádsasvári üvegmanufaktúrába vezetett. Hasonlóan az egykori gyárhoz, itt is szívesen fogadják a látogatókat, csoportokat és bemutatják a különböző termékek elkészítését. Nagyon látványos, ahogyan az üvegfúvó az izzó masszából poharat vagy éppen kancsót készít.

Házi Tibor és Rénes György üvegtervezők még 1973-ban kezdték meg egy saját kísérleti manufaktúra építését olvasztókemencével és hűtőkemencékkel. A korszak nem kedvezett a vállalkozásoknak, így a felépült üvegyártó manufaktúra beindítására nem került sor az építők életében. Szerencsére Rénes György fia, dr. Rénes Marcell fontosnak tartotta az atyai örökség továbbvitelét és az üvegyár leállításának évében, 2005-ben Berényi Zsolttal kft.-t alapított és elindította a manufaktúrát.

Az üvegcsiszolók számára sem kínálkozott más lehetőség a településen a gyárbezárás után, ha szakmájukban, helyben szerettek volna tevékenykedni, mint a vállalkozás. Azok a családok jártak az élen, amelyekben szinte mindenki a megszűnt gyárhoz kapcsolódott, ott dolgozott egykor. Az egyesület tagjaival két családot kerestünk fel, nagyon szívélyesen fogadtak és mutatták be munkájukat és termékeiket. Kovács László üvegcsiszoló kristálypoharak csiszolását mutatta be, szerencsére az ő fia is folytatja a mesterséget. Felesége a gyárban hajdanán üvegfestőként dolgozott, az ő édesapja, Kinczel Károly pedig a gyár igazgatója volt. Sok helyi családdal találkoztunk, amelyekben generációk kötődtek az

üveggyártáshoz. Nagy probléma, hogy nincs már szakképzés, hiszen ez hajdanán a gyakorlőhelyekre épült rá és épp ezek az üzemek tűntek el.

Az üvegcsiszolók a szakma kihalásának veszélyéről beszéltek. Pedig csiszolás is 1803-óta van jelen a településen, ekkortól készültek ugyanis csiszolt ólomkristályok a sasvári gyárban. Gál István műhelyét is felkerestük, ahol a feleség és a fiuk is a szakmában dolgozott. A problémák ellenére jó volt látni, hogy még él az üvegművesek három évszázados hagyománya és, ha kis számban is, de vannak fiatalok, akik szüleikkel együtt dolgozva talán a jövőt is jelenthetik.

A szomszédos Parád községben nagyon fontosnak tartják a palóc hagyományokat. Az önkormányzat három bemutatóhelyet, kiállítóhelyet is üzemeltet. Valamennyit felkerestük a honismereti egyesülettel. A Tájházban a tradicionális palóc életmódhoz kötődő tárgyakat láthattuk, amelyeket a helyi nyugdíjas klub tagjai a millennium évében gyűjtöttek. A szoba berendezési tárgyaitól a kenderfeldolgozás eszközein át a viseletekig tekinthettük meg a hagyományos paraszti életmód tárgyait.

Bár sokak számára ismert volt a Palóc ház, mert korábban már jártak itt, mégis többen kifejezetten kérték, hogy ne maradjon ki a látogatásból. Különleges milió, környezet veszi körül az ide látogatót. A műemlékként nyilvántartott és jelenleg tájházként üzemelő parádi Palóc ház Heves megye legrégebbi, napjainkban is álló népi lakóháza, amelyet a Néprajzi Múzeum javaslatára vásároltak meg. Az épület a XVIII. század végén épült, körülbelül akkor, amikor az egri Líceum építését befejezték. A rekonstrukciót, felújítást követően az 1963-as megnyitásától a Heves Megyei Múzeumi Szervezet kiállítóhelyeként üzemelt. Amikor utolsó tulajdonosa, Sila Rozi mama eladta a múzeumnak, több ponton természetesen már nem a XVIII. század végi állapotot mutatta. Épületkutatás kezdődött, és a szobában megtalálták a tüzelőberendezés építéskori használatának nyomait, amely nemcsak ezt a házat, hanem egykor a palóc háztípus elterjedési területét is jellemezte.

A Mátra–Bükk vidékén és északi előterében, a palócok lakta területen a szobában építettek a tüzelőberendezést, amelyet a helyiségen belülről fűtöttek és a füstöt is a szobába eresztették. A XVIII. században vált általánossá a kemence nyílása, *szája* fölé épített szikrafogó, füstelvezető vagy *kürtő*, amellyel a szobát ugyan füstmentesítették, de ez nem a szabadba, hanem a kémény nélküli padlásra vezetett. A lakóház egyetlen fűtött helyisége ekkor a szoba volt, így a lakó- és munkatér funkcióját egyaránt betöltötte. A kürtő egyik oldala a belső tüzelésű kemence szájánál támaszkodott. Alakja hengeres vagy négyzetes volt.

Az előbbi rekonstrukcióját láthatjuk ma a parádi Palóc házban, az utóbbiról Herman Ottó ostorosi beszámolója és rajza maradt fenn. A XX. század közepén végzett felmérések már csak a padlásra vezető elfalazott lyuk formájáról tudósítanak – kerekről Abasárról, négyzetesről Gyöngyöspatáról –, amelyek jelzik a szerkezet egykori formáját. Az általánosan ismert *kürtő* elnevezés mellett Gyöngyöspatán a *kinolin*, Bekölcén, Parádon a *cseresnyek*, Sirokon az *anyó* szavakat használták.

A Mátra-vidéki palócok a XVIII. századig házaikat fából építették. Bakó Ferenc bukkant rá arra a forrásra, amely a palóc háztípus falazatának zsilipelt faszerkezetről való megváltozását magyarázza. 1772-ben helytartótanácsi rendelet írta elő, hogy „Az országnak azon részein, ahol az épületeket fából emelik, az alattvalók, ahol csak lehet, házaik falát szilárd anyagból (például kőből) vagy ha nem, nyers agyagból építsék. A földesurak épületfát csak tető, ajtó és ablak céljára adjanak ki.”¹ Ezt megelőzően zsilipelt falazatokat használtak ezen

---

1 Bakó Ferenc: A hagyományos lakóház és etnikai jellemzői. In: Bakó Ferenc (szerk.): Palócok. III. Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Eger. 1989. 685.

Az egyesület tagjai a Palóc ház előtt

a vidéken. A rendelet eredményeként már nem épültek új faházak, ezért pusztulásukkal az épületállományon belüli arányuk egyre csökkent. Az 1910. évi népszámlálás szerint Heves megyében 0,8% volt a faházak részaránya, ami 374 házat jelentett.² Utoljára az 1930-as népszámlálásnál tapasztalhatjuk a csökkenő arányszámot, mert ezt követően már meg sem jelent a népszámlálás adatsorában.

A parádi Palóc ház falkutatásai azonban rámutattak arra, hogy a háromsejtű épület kamrája eltérő, mégpedig vályog építőanyagból készült. A háznak ez a része későbbi, a kamra funkciója a palócoknál jelentősen eltért az ország más területein tapasztalt tároló funkcióhoz képest. Itt ugyanis a nők és a gyermekek hálóhelyeként szolgált. Nagy hatással volt a látogatás az egyesület tagságára is. Jó volt hallani, hogy milyen nagy számban fogad látogatókat az épület, amely az egykori palóc életforma egyik legismertebb bemutatóhelye.

Parádi látogatásunk Asztalos Johák fafaragó kiállításában zárult. A palóc fafaragómeszter hagyatékát 2006-ban vásárolta meg a helyi önkormányzat. A szobrok a tradicionális palóc életformának állítanak emléket. Táblaképsorozaton mutatja be például a hagyományos földművelés fontosabb eseményeit a szántástól a cséplésig, de palóc lakodalmi jelenségeket is láthattunk.

A bemutatóhely egy szobájában időszaki kiállításokat is fogadnak, sokszor szintén a palóc hagyományokhoz kapcsolódóan. Parádon hímezőszakkör is működik, és sok progra-

---

² A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 42. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Athenaeum, Budapest. 1912. 49.

mot szerveznek a palóc örökség bemutatására. A megyei egyesület titkára, Somfai Tiborné évtizedeken át tanítóként dolgozott a településen, egykori diákjaival is találkozva jó érzéssel nyugtázta, hogy sokan érzik fontosnak a hagyományok ápolását, melyhez az ő munkája is hozzájárulhatott.

A tanulmányutak szerepét nagyra értékeljük, mert tagtársaink első kézből hallhatják, láthatják, hogy milyen nehézségekkel, problémákkal küzd a honismeret, hagyományörzés egy-egy adott térségben és természetesen megismerhetik az elért eredményeket is. A tapasztalat alapján jobban végig tudják gondolni saját és egyesületi tevékenységüket, mi az, amivel jobban segíthetik kulturális örökségünk megmaradását.

Veres Gábor

Gondolatok a Szántódi Regionális Honismereti Találkozó után

Jelen sorok írója mint a Somogy Megyei Honismereti Egyesület tagja is kapott a fenti című találkozóra meghívást. Nagy várakozással tekintettem a szakmai nap elé, mert május 30-án egy ragyogóan szervezett összejövetelre invitált egy korábbi meghívó Mesztegyőre, a somogyi honismereti mozgalom egyik bölcsőhelyére. Itt *Az I. világháború emlékezete* című konferencia szervezői és előadói tették emlékezetessé a napot.

Ezekkel a gondolatokkal indultam június 20-án reggel a gyülekezőhelyre, jóval korábban a szokásosnál. Feleségem még mondta is, hogy ráérsz elindulni, nem késel el. Biztos lesznek ott társak a kisbusz indulásáig, majd jót beszélgetünk – mondtam. Kaposváron, a Dózsa György utcán haladva egy pillantást vetettem az elhagyatott Kunffy-ház gyönyörű kovácsoltvas, a tulajdonos K A (Kunffy Adolf, Kunffy Lajos festőművész apja) monogramjával ellátott kapujára. Aztán a már az épülő színház előtt jártam. Örömmel fedeztem fel, hogy az építetők, figyelemfelhívás szándékával, színház történeti eseményekkel írták tele az építkezés területét leválasztó paravánokat. Innen is lehet tudni, hogy Bartók Béla, Kodály Zoltán, sőt, Klebelsberg Kunó is tartott előadást a falak között. Aztán még ökölvívó-mérkőzés színhelye is volt a színház. Ez is honismertetés, és gondolatban máris gratuláltam az ötletgazdának. No, meg magamnak is a korai indulásért, hogy volt időm végigolvasni az ismeretterjesztő molinókat. Mivel gyalog ritkán járok erre, már megérte jelentkezni erre az útra. A főszervező, Gálné Jáger Márta jóvoltából a kellemes egy órányi buszozás után aztán be is bizonyosodott feltevésém.

Házigazdáink Szántódon, a Pálóczi Horváth Ádám Közösségi Ház és a Tüskés Tibor Községi Könyvtár vezetői, Balogh Józsefné Zsuzsa és Maurer Teodóra kávéval, üdítővel, pogácsával, de leginkább nagy szeretettel és sok információval fogadtak bennünket.

Gálné Jáger Márta köszöntő és köszönő szavai szóltak a hallgatósághoz és a házigazdákhoz, akikben erősítette a hitet, hogy munkásságukkal nagy szolgálatot tesznek a szűkebb, tágabb közösségük javára. A jelenlevők között több, kutatásaik eredményét kötetben, vagy kötetekben megjelentető szerzőt is tisztelhattunk, közöttük az első előadóként jelzett Maurer Teodórárt, de előbb még Vízvári Attila, Szántód polgármestere is szólt a közönséghez. Köszöntőjéből megtudhattuk, hogy nem csak jó gazdája a településnek, hanem pártolója és aktív részese is Szántód idegenforgalmi és kulturális életének.

Maurer Teodóra évtizedeket töltött a honismereti-helytörténeti kutatás szolgálatában. Ezért lett méltán előadásának is ez a címe. Felidézte gyermekkorát, ahogy nagyapja séta közben Kára község nevezetességeivel ismertette, úgy vált vérévé a múlt ismerete és kutatásának tárgya azokon a településeken is, ahol tanítóként, tanárként dolgozott. A megyei honismereti mozgalomhoz hivatalosan 1996-ban csatlakozott, amikor a magyar honfoglalás milleszténáriumára meghirdetett somogyi falukrónika-író pályázaton Kára község történetével különdíjat nyert. Pedagógus pályája kényszerű befejezése után Szántód község könyvtárában hivatását komolyan vevő könyvtárosként teljesedhetett ki helytörténeti kutatói és a falu kulturális életét magas fokon szervező tevékenysége. Remek érzékkel használta ki a Balaton-parti település azon adottságát, hogy számos nevezetes személyiség nyaral a községben, akiknek a szellemi energiáját hatalmas empátiával integrálta a település szellemi életébe. Ennek egyik példája, hogy Tüskés Tiborról, a település szülöttjéről nevezték el a könyvtárat. A családtagok segítségével még egy kis sarkot is berendeztek a neves személyiség tárgyaiból és megjelent könyveiből.

Előadásában a könyvtáros ismertette a közreműködésével megjelent szántódi vonatkozású kiadványokat. Közülük is a *Szántód – Községtörténet* című 2007-ben, a község önállósága 10. évfordulójának tiszteletére megjelent kötetet, amelynek bemutatója 2007. augusztus 31-én 17 órakor volt a tanácskozásunk színhelyén. Nem minden ok nélkül volt büszke legfrissebb könyvecskéjére, amelyet *Szántódpusztva egyházi hagyományai 1973–2018* címmel szerkesztett és adott ki. A színes képekkel is gazdagon illusztrált könyvecske a Szent Kristóf-szoborhoz – a járművek évente megtartott megáldására – érkezőknek is szól. Különös figyelmesség, hogy a kötet német nyelvű rezümét is tartalmaz.

Az előadó nem beszélt fordítói tevékenységéről. Noha a környéken otthonosan szervezi a környékbeli német nemzeti kisebbség rendezvényeit. Ebben a minőségében segítette egy német nyelvész kutatásait. Magnófelvétel alapján, hallás után jegyzetelt, hogy a tudós az összehasonlító nyelvészet módszerével kinyomozhassa a környéken élő németek eredeti származási helyét. Sokrétű tevékenysége mellett megjelentette vallomások kötetét életéről, valamint az Arany János és Tompa Mihály költők bicentenáriumi évében verseskötettel adózott e két zseniális költő nagyságának.

A szántódi közösségi házban a szünet sem hagyományosan telt. Míg a frissítőkkal voltunk elfoglalva, kávé szürcsöltünk, pogácsát majsoltunk, közben megtekinthettük értő vezetéssel a rendezvény alkalmára készített néprajzi-honismereti kiállítást is. Népviseletbe öltöztetett babákon ismerkedhet meg a látogató a környék népviseletével, és egy életnagyságú bábus gyönyörködhet a kalocsai viselet színpompájában. Külön tárlót kapott az endrédi csipke (Balatonendréden az iskolás lányok is visszatartották a csipkeverés tudományát).

Szünet után Kapitány Orsolya, a Magyarországi Tájházak Szövetségének elnökségi tagja, a szövetség dél-dunántúli regionális képviselőjének előadása következett. *A Tájház Szövetség helye, szerepe a tájházak jelenében és jövőjében* címmel remekül felépített prezentációjában ismertette a tájházak rendszerének kialakulását, amelynek jogi hátterét az 1949-es műemléki törvény alapozta meg. Az 1962-ben létrejött megyei múzeumi hálózat nyújtott szakmai segítséget központi keretből, így bontakozott ki a mozgalom. A kiállított tárgyak is gyakran a múzeum állományából kerültek ki. Mivel a megyei múzeumok anyagi forrásai a 90-es évekre kedvezőtlenül alakultak, a kiállítási tárgyak nem újultak, a tájházakban nem voltak helyi programok, így a látogatók száma is rohamosan csökkent. Ráadásul az 1997. évi CXL számú kulturális törvény múzeumokról szóló fejezete a tájházakat a muzeális intézmények legalacsonyabb kategóriájába, kiállítóhelyi státuszba sorolta. Lelkes szak-

emberek, kérdőíves felmérés alapján ezt tapasztalván, 2002 novemberében létrehozták a Tájház Szövetséget, amely működési formáját tekintve egyesület.

Munkásságuk eredményeképpen hangsúlyozzák, hogy a tájházak olyan szabadterei néprajzi gyűjtemények, amelyek őrzik és bemutatják egy-egy falu, tájegység, néprajzi vagy etnikai csoport hagyományos népi építészetét, gazdálkodását, lakás- és tárgykultúráját, életmódbeli sajátosságait, népszokásait. A szövetség megszervezte a tájházvezetők továbbképzését. Évente tájháztalálkozót szerveznek, ahol megválasztják *Az Év Tájházát* és *Az Év Tájházvezetőjét*. 2016-ban Spanics Ágnes, a somogyszobi Vilma Háza Alapítvány elnöke vehette át a munkáját/munkájukat elismerő díjat.

A szakavatott előadótól megtudtuk, hogy napjainkban Somogy megyében kilenc településen működik tájház: Buzsák, Karád, Lakócsa horvát nemzetiségi, Zamárdi, Vörs, Balatonszentgyörgy, Somogyszob: Vilma háza, Őrtilos: Szelence-porta, Csököly: Helytörténeti Gyűjtemény. Az országosan jegyzett és nyilvántartott 108 tájház között a somogyi első öt is ott van a jegyzéken. Az élvezetes előadás alatt csak azt sajnálhattuk, hogy az illusztrációként mellékelt színes diákat a sötétítés lehetőségének hiánya miatt alig láthattuk.

Az előadás után a rendezvény meghívott vendégeként felszólalt dr. Takács Gábor nyelvész, aki 2015-től szervezi a balatoni helytörténészek találkozóit. Az elsőt Edericsen tartották. A másodikat a Helka sétahajón, Siófoktól Keszthelyig szinte a Balatont hosszában behajózva. Itt a part menti települések kutatói voltak az idegenvezetők. A harmadik Füreden, a negyedik Fenyvesen, az ötödik Boglárán, a hatodik pedig ez év májusában Szepezden volt. Az Össz-balatoni Helytörténészek Konferenciájának ötletgazdája összefogásra buzdította a helytörténészeket, és meghívta a társaságot a szeptemberben tervezett hetedik konferenciára, Balatonakarattyára.

Mielőtt a társaság elindult volna *A Szántód nevezetességei, a szántódpusztai majorság megtekintése* című programra, a meghívóban jelzett könyvtárbemutatásra is sor került. Maurer Teodóra röviden vázolta az éppen huszadik születésnapját ünneplő könyvtár megalakulásának történetét napjainkig. Gyűjteményét az akkor megszűnt rádpusztai könyvtár állománya alapozta meg. Központi vásárlásból, felajánlásokból több ezerrel gyarapodott az állomány. Rendelkeznek német nyelvű könyvekkel is. Ez idő alatt közel ötven író-olvasó találkozóznak adott otthont a könyvtár. Szakmai továbbképzésről sem feledkeztek meg. Ott jártunkkor csak tervezték, azóta, június 26-án a Takács Gyula Megyei és Városi Könyvtár és a Balatonboglári Lukács Károly Városi Könyvtár közösen tartotta meg szakmai továbbképzését.

A valamikor szebb napokat látott szántódpusztai majorsági műemlékegyüttes pusztulóban. Még így, romjaiban is üzen a régi gazdasági épületeivel és cselédházával a múltból. Az idegenforgalmi látványosságnak szánt kép- és kerámiakiállítás említésre méltó. Hírlik, hogy feújítása napirenden van. A vendéglátóink jóvoltából még egy körutazást tettünk a településen. A part menti modern üdülői és rendezett utcái, középületei méltóak a falu idegenforgalmához.

A tartalmas délelőttöt egy jóízű ebéd követte. Akinek kevés volt a sült csirkéhez kínált szomjoltó friss víz, Bodó Imre és Mihály Gyula társunk jóvoltából még vörösborral is koccinthatott.

A kitűnő szervezés élményével tértünk haza.

Útközben hálásan gondoltam Gálné Jáger Mártára, aki, ismervén érdeklődésemet, (viszsa)hívott az egyesületbe. Korábban – mint a kaposvári megyei és városi könyvtár igazgatója – hivatalból kaptam meg a meghívókat. Akkor csak nyomon követtem a tevékenységüket, no, meg a dr. Sipos Csaba által szerkesztett *Somogyi Honismeret* című kiadványból,

amelyben megjelent pár írásom. Sajnálattal tapasztalom, hogy pénzügyi nehézségek miatt évek óta nem jelenik meg az országosan egyedülálló periodika. Nagyobb megbecsülést érdemelne. Illyés Gyula mondta az irodalmi folyóiratokról: az a szerepük, hogy a irodalmi élet folyjék. Így van ez a helytörténetírással is. A kutatók forrásközléssel, dolgozataikkal nagyban hozzájárulnak a történelmi munkák hiteles tényanyagához. Ezen gondolatok jegyében vezette az ülést Jáger Márta is. Én még annyit tennék hozzá, hogy oly korban is éltünk, amikor történelemből azt tanították: az az osztályharcok története. Többek között a somogyi szerzők munkáikkal és műhelyeikben készülő dolgozataikkal azt bizonyítják, hogy a történelem az egyszerű emberek története is. Jól szemlélteti ezt a tényt például a háborús és egyéb naplók nyilvánosságra kerülése.

Míg e beszámolórt írtam, közben részt vettem a Magyar Könyvtárosok Egyesülete ötvenedik vándorgyűlésén Keszthelyen, amelynek jelmondata: *Értékeink a jövőt formálják*. De ott lebegett a mondás is: *Múlt nélkül nincs jövő*. Érdeklődésemnél fogva a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete által rendezett szekcióülésen vettem részt. Az ülés szlogenként megfogalmazott mondata a következő volt: „Reméljük, hogy a 21-dik század második felének könyvtárosai, információs szakemberei, a jövő technikai eszközeivel is tovább fogják adni mindazt a kultúrkinccset a következő generációknak, amit az itt élő emberek létrehoztak. Ez a hitvallása minden helyismereti könyvtárosnak. Megőrizni, megismertetni az adott hely múltjának, jeleneinek értékeit.”

Ekkor gondoltam arra, hogy a regionális, megyei és járási könyvtárak legfontosabb missziója, hogy a területükre vonatkozó helytörténeti értékű (közértékű) információkat gyűjtsenek és feltárják. Ezen az alapon szinte adódik az igény, hogy a Somogyban működő könyvtárak e területtel foglalkozó szaktájékoztató munkatársai is tagjai legyenek a Somogy Megyei Honismereti Egyesületnek. Így a könyvtárosok és az egyesület tagjai egymás munkájának hatékonyságát erősíthetnék, és az eddigi esetenként fellelhető informális kapcsolat tartalmas együttműködéssé válhat.

Reményem, hogy a legközelebbi rendezvényen már ebben a szellemben találkozunk.

Varga Róbert

Csurgó Történelmi Parkkal várja az ezeréves évfordulót

Aligha készülhetne méltóbban Csurgó ezeréves történelmének megünneplésére, mint az egykori középkori városmag körül kialakított Történelmi Parkkal. 1019 az első írásos említés éve, 2014 az elnyert pályázaté, 2016 a megvalósításé. Három év mindenképpen kell a szakszerű működtetés megszervezésére, hogy a létesítmény, akár csak az elültetett több száz növény is szárba szökhesen.

Külön értéke, hogy fiatalok ötlete volt a pályázat. A város a *Csurgó Óvárosának turisztikai fejlesztése* című projekttel pályázott a Szentlélek-templom környékének teljes megújítására, benne a régi templomos és johannita rendház romjaira épült majossal, a Máriás-kúttal és a lebontásra ítélt egykori tejüzemmel. Amikor elhatározták, még maguk sem gondolták, milyen nagy szolgálatot tesznek az ezeréves ünnepek megrendezéséhez. Négy éve örömmel vettük a hírt: a Dél-Dunántúli Operatív Program keretében Csurgó Óvárosának

turisztikai fejlesztésére 464 millió forintos támogatást nyertünk. Az ARKER Stúdió és Kereskedelmi Kft. igényes tervei alapján a műemléki környezetben történelmi tanösvény, a kétszáz évesnél régebbi falak között zarándok szálláshely, kiállítótér létesült. Csurgó szeretne hagyományaihoz felnőni: a Máriás-patak feletti, a városnak nevet adó Máriás-kút egykori kegyhely szerepének felidézésével a kiépülő Mária út méltó zarándokállomása is lenni.

Az egykori johannita rendház fölül emelt XVIII. századi major területén minden későbbi építményt elbontottak, kivéve a két helyi építészeti értékvédelem alatt álló barokk eredetű épületet. Az egykori istállóépületben legértékesebb a hátsó, nyugati traktus, egy kilenc osztatú boltozott tér. Ez lett a komplexum díszterme, amely fogadások, tárgyalások, kiállítások és egyéb rendezvények megtartására is alkalmas.

Somogy első iskoláját 1792-ben Festetics György alapította. Bizonyítottan itt, e megújult falak között folyt három és fél évig a tanítás. 1792. január 30-án Sárközy Istvánnak, a belső-somogyi református egyházmegye gondnokának írt levelében felajánlotta az iskola céljára az épületet és udvarát: *„Én az Uraság udvarában sok ezer forintokba került Helvétia és Ló Istáloamat, különös udvarával egyetemben ingyen a Reformata résznek odaadnám. Az épületek olyan jók, hogy még egy fönt való dereket is megbírnak, de mostani extenziójok is, mindenekre elég kapacitású, úgy hogy csupán a hajlékok felosztása kívántatnék, és könnyű móddal helyreállhatna az egész gimnázium.”*¹

A történelmi hitelesség és az építészeti összhang miatt mindkét épület homlokzata és terei az eredeti barokk hangulatnak megfelelő anyag- és színhasználattal lettek kialakítva.

A feltételezett középkori rendház területén e két épületszárny között a tervezett ásatások miatt nem folytak mélyépítési munkálatok. Itt 40x20 méteres lovagi tornapálya létesült, homokkal felszórt küzdőteret alakítottak ki lovagi tornák, bemutatók, felvonulások megrendezésére. Ezért került a történelmi tanösvény a major alatti egykori tejüzem területére. Az üzemet megmenteni már nem lehetett, pedig ipartörténeti jelentőségű volt. Az egykor országos színvonalú csurgó-alsóki szarvasmarhatartásra alapozottan 1902-ben birodalmi németek alapították a Tejkiviteli Társaságot. A Nonnenmacher-féle vajgyár jelentős üzem volt, az Osztrák–Magyar Monarchiában az egyik legkorszerűbb. 1988-ban azonban leállt a termelés. Rekonstrukció kezdődött, de ez sem tudta megmenteni a bezárástól.

Nem kedvezett az idő Csurgó Óvárosa utóbbi évszázados fejlődésének. Az Árpád-kori Szentlélek-templom mögötti uradalmi központ kikerült a Festetics család tulajdonából. 1918-tól Meller Henrik bérelte, de az ő 1935-ben bekövetkezett halála utáni évben a közel 5000 holdas bérlet az Országos Földhitelintézet kezébe került, és telepítésre ajánlották fel. A termelészövetkezetek megszervezése során gépműhelyként, raktárként szolgált. Csak a megélt történelmi múlt iránt érzett felelős népi emlékezet utalt makacsul a régmúltra. A szocialista nagyüzem Zrínyi nevét vette fel, mint ahogyan a település határában a negyvenes évek elején létesített Vitéztelep nevét is Zrínyi-telepre változtatták.

Nemcsak a falak között, alattuk is titkok, legendák keringtek. Volt, hogy a munkagépet csaknem elnyelte a föld. Beomlott alagutakról is beszéltek, amelyek hosszát csak találgatták, de tény, ma is élnek emberek, akik gyerekkorukban még lemerészkedtek a titkos földalatti világba. A romokat, a rendház „*temérdek*” fundamentumát következetesen megemlítették a XIX. századi források. A régészeti feltárás ígéretével 2004 júniusában a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum munkatársai, Aradi Csilla és Bárdos Edith a téglakerítés-

---

1 Dr. Bódi Ferenc: A Csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél-évszázados története. II. Okmánytár. Kaposvár, 1943. 4.

ben középkori kapuzatot és két ablakot figyeltek meg.² A XXI. század elején magánkézbe került épületegyüttest az új tulajdonos a műemléki környezet ellenére lebontásra szánta, vagy legalábbis minél gyorsabban meg kívánt válni tőle. 2010-ben ezt a szándékot – amely a végleges pusztulással fenyegetett – sikerült megakadályozni.

A rossz példa ott volt a szomszédban. Amikor Festetics Kristóf 1726-ban megvásárolta Csurgót, itt, közvetlenül a középkori templom és rendház romjai mögött építette ki az új uradalom központját. 1977-ben a romossá vált lakótornyos gazdatiszti épületet azonban lebontották. Amikor a Somogyból indult néprajzos, Knézy Judit az 1997-es levéltári évkönyvben az 1763-ból való eredeti tervet és a homlokzati képet is közzétette,³ már 20 éve nem létezett a Baksay Sándor által még megcsodált épület.

A föld alatti világ még feltárára vár. Szent István királyunk megkoronázásával Magyarország az európai keresztény országok sorába lépett. Megsokasodtak a kolostorok. Az elsők között volt a zalavári apátság. Csurgó első írásos említése is Szent István királytól származik. A zalavári apátság 1019-ben kiállított alapítólevele felsorolja azokat az adományokat, birtokokat, falvakat, pusztákat, tizedeket, halastavakat, vásár- és vámjövendelmeket, amelyekkel első királyunk ellátta a monostort. Az okiraton már mai nevén, „Chorgow” alakban szerepel.

Középkori rangját két rend alapozta meg. A templom és az északról hozzáépült rendház otthont adott mindkét lovagrendnek. Fuxhoffer híres *Monasteriológiájában* azt olvashatjuk a csurgói templomos rendházról, hogy 17 falu tartozott hozzá, birtokukat II. Andrásztól kapták.⁴ A Szent Margit tiszteletére szentelt johannita rendház alapítási éve 1217 és 1226 közé tehető. A lovagrendek idején épült a mai Szentlélek-templom. Tornya mindenképpen eredeti. Alul négyszögletes, felül szép átmenettel falazódik nyolcszögletessé. A lőrésekkel tagolt templomtornyos karakteres torony lefedéssel készült gúla formában. Csorba József 1857-ben Somogy ismertetésében leírta a romokat is: „A régi városban van a kastély és a kath. templom, melynek külső formája, de a zárda temérdek fundamentuma is mutatja, hogy a vörös barátoké volt.”⁵ Adorján Miklós tanítóképző intézeti tanár még 1884-ben is látta.

A Máriás-kút legendája igazolódni látszik. Megfordult Csurgón IV. Béla király, egyik oklevelét ugyanis e történelmi falak között keltezte, mint ahogyan 1260-ban is járt Csurgón. Németh József 1838-tól 1858-ig volt plébános. Kézírtatos feljegyzéseit őrzi a Szentlélek Plébánia irattára: „A Máriás kút az Urasági pajtáskert nyugati oldalán színre egy kies völgyetskében ennek még erősebb szüntelen omló folyása vagon és vize is keményebb és frissebb valamivel. Ez mint a Nép Monda tartja, régenten mint szent kút látogattott a vidéki Catholicusoktól, kik kivált húsvéti és pünkösdi ünnepeken szoktak ide seregleni a Régi Catho. Liturgia szerint a keresztelés üdőszakokban ezen régi ájtatos össze sereglések maradványai a húsvét keddi és pünkösdi keddi csurgói vásárok.” Az Újváros kiépülésével, a vásárok áthelyezésével a búcsú emléke is elhalványult. A *Csurgó és Vidéke* hetilap 1893 karácsonyi száma az első helyre tette a Máriás-kutat, a másodikra a Szentlélek-templomot. A méltatásukat is velük kezdi: „A Máriás-kút Csurgó legrégebb emléke (utoljára renováltatott 1859) hihetőleg ettől a csurgó kúttól lett a helység neve Csurgó. A hagyomány szerint IV. Béla midőn 1242-ben a tatárok elől menekült, e kútnál országát Mária oltalmába ajánlotta. A róm. kath

2 *Magyar Kálmán–Nováki Gyula*: Somogy megye várai a kuruc korig. Kaposvár, 2005. 175.

3 *Knézy Judit*: Élet a Festeticsek uradalmában a XVIII. század utolsó harmadában. In: Somogy megye múltjából. 28. Kaposvár, 1997. [145–168.] 146.

4 *Fuxhoffer Damján*: Monasterológia. II. Veszprém, 1803. 232.

5 *Csorba József*: Somogy megye ismertetése. Pest, 1887. 153.

templom nyolcszögletű tornyának ormáról mintegy 637 év múltja néz reánk. II. Géza neje, Eufrozina királyné alapította itt még 1226 előtt a templarius-kolostort, mely körül Csurgó helység (régí írásokban Chergow vagy Chorgov) keletkezett. 1312-ben a templom, kolostor és birtok a johanniták kezébe került. Maga a templom és a kolostor elpusztult, de a torony eredeti alakjában áll ma is. Odanéz a szőlőhegyre, melynek közepe táján öreg emberek ma is emlékeznek a »papok szőléjére«, a templáriusok munkálkodásának eredményére.”

Az egykori majorral szervesen egybeépült egykori Máriás-kút jelenleg még körülményesen megközelíthető, ezért a tervezők a Történelmi Park és a Szentlélek-templom közé helyeztek egy jelképes kutat, amely így bármikor látogatható. A templom és a park közötti sétányról leágazó díszburkolattal kialakított tér végpontjába került, alul az alacsony medencekávával. A forrást a legendát megörökítő kerámiakép díszíti.

A XIII. század második felében, 1264-től a János-lovagok csurgói konventje jelentős hiteles helyi tevékenységet fejtett ki. Biztos adataink vannak IV. Béla király 1260. április 24-i csurgói tartózkodásáról. Innen a fiával a Morva folyóhoz vonult. A későbbi V. István ekkor, és csaknem biztos, hogy halála évében is megfordult Csurgón.

Csurgó fejlettségét, feltételezett urbanizáltságát jelzi, hogy Zsigmond király, aki szintén járt Csurgón, 1405. november 28-án kelt oklevelében „Csurgó mezővárosnak [védelmébe vével] az ugyancsak Somogy megyei Segösd kiváltságait adja. Vagyis végső soron a városi un. latin, vagy hospes-jogból kifejlődő immunitas-t.” Szabad bíró- és papválasztást, külön tanácsai szervezetet, esküdtek, tanácsstagok meglétét, bizonyos ügyekben saját jogszolgáltatást, „fellebbvitelileg” a király és királyné alá való közvetlen tartozást, az országon belüli vámmentességet.⁶

A széles körű szolgáltatásokat nyújtó Történelmi Park 28 800 négyzetméteren helyezkedik el. A két korábbi telek közötti bejáratánál új fogadóépület létesült. Egyedül is bejárható, de idegenvezetéssel, szabadtéri történelem órával félnapos élményt is nyújt. A bejáratnál elhelyezett tábla a középkori városközpontra, a török előtti időkre hangolja a látogatót.

Az Árpád-kori Csurgó johannita rendházának romjai felett élhetjük át a magyar középkort. Királyok fordultak meg e helyen, okleveleket állítottak ki. Török Bálint és a Zrínyiek birtokaként még virágzott, de 1566-ban, Szigetvár után elfoglalta a török. Zrínyi György 1594-ben visszavívta, a torony és a romok beépítésével kis templomot emeltek a Szentlélek tiszteletére. 1600-ban megtört az ellenállás: „Ez a kis magyar oázis is bekerült a török hódoltság nagy tengerébe.”⁷

A Máriás-kút (Szabó Balázs felvétele)

6 Magyar Kálmán: A segesdi királynéi ispánság történetéből (XI–XV. század). In: Somogy megye múltjából 16. Kaposvár, 1985. [3–76.] 45.

7 Kováts Zoltán–Cs. Tóth Péter: Csurgói jobbágy-családok demográfiai viszonyai (1720–1950). In: Történeti-statistikai Évkönyv, Budapest, 1961–1962. [48–89.] 49.

Történelmi tanösvényével, palánkvárával, lovas rendezvényeivel, számos szobrával, sétányaival, kertjeivel a város dísze kíván lenni. A két főépület mintegy közrefogja a teret. A keleti szárnyban egy tizenhat férőhelyes, két kétszemélyes és egy egyszemélyes (akadálymentesített) zárandokszállást alakítottak ki. Közösségi terei rendezvények, kézműves-foglakozások, népi mesterségek bemutatóira készültek. Az északi épületben nagy méretű kiállítóterem van, amely mobilfalakkal kisebb helyiségekre is bontható. Nyugati végében az egykor a gimnáziumnak is otthont adó boltíves díszterem ünnepi rendezvények, konferenciák, esküvők tartására is alkalmas.

A lovagitorna-pálya és a történelmi tanösvény közti terület már a reneszánsz világába vezet, alul egy 22x22 méter alapterületű ember magasságú, örökzöld labirintussal. Egykor a multságok és tánc színhelye volt, ma inkább játékos célokat szolgál. Ügyességi versenyeket rendezhetnek benne. Fölötte 500 négyzetméteren Pemfflinger Katalin itteni kertjének legkedveltebb fűszernövényeiből ültettek el 2200 tövet.

Az északi bejárat közelében egy többfunkciós kemence épült, amely látványos közösségi sütésre és főzésre is lehetőséget biztosít. Kis piknikrétet alakítottak ki, asztalokkal, padokkal, középpontjában tűzrakó hellyel. A reneszánsz kert és az örökzöld labirintus közelében fűszerkertet telepítettek, amely a helyben készített ételek ízesítésére is szolgál.

A történelmi tanösvényt a korhoz illeszkedő interaktív szoborpark kíséri. Az egyedi tervezésű, „turáni” ornamentikájú, faragott, nagy méretű alkotások művésziek, a játékok felügyelet mellett ki is próbálhatók. Mind a lovagitorna-pálya, mind a palánkvár létesítésére ösztönzően hatott az iharosi Szent László Lovagrend, amely a 2000. évi megalakulása óta, Horváth Győző nagymester vezetésével a középkori harcművészet és harckultúra mellett történelmi bemutatótevékenységet folytat.

A 700 méteres történelmi tanösvény tíz állomáson keresztül vezet végig a magyar történelem jeles eseményein a parkba érkezőt a honfoglalástól a török hódoltságig (896–1529). Valamennyin egy 2x1 méter méretű tábla tájékoztat a korról, és a helyi történésekről. Az első állomás, a honfoglalás korának emléket állító jurta kör alaprajzú, és öntartó fa vázszerkezetből és nemezlapokból készült. Az államalapítást felidéző, díszburkolatú Szent István tér a történelmi park főtere. Mintája államalapító királyunk híres monogramja. A tér mögött, két hatalmas fenyőfa között Szent István faragott faszobrát állították fel. A harmadik állomás a johannitáknak állít emléket. A másik díszburkolatú tér közepére, amely a Szent János lovagok címerét ábrázolja, egy lovas faragott faszobra került. A tatárjárás korát IV. Béla csurgói kötődése jeleníti meg. A Szentlélek-templom mögötti parkból ide helyezték át a *Máriás-kút legendája* szobrot, Varga János helyi fafaragó alkotását. Az Árpád-házra egy nagy méretű mészkőtáblába vésett családfa emlékezik. A lovagkornak szentelt hatodik állomáson Toldi Miklós szobra áll. A mezővárosokra emlékeztetve középkori vásár, piac jelenik meg árusító bódékkal, műhellyel, kiskocsmával. Ezek a látogatóknak játékokhoz biztosítanak lehetőséget, és eredeti rendeltetésük szerint is lehet használni. Mátyás korának idejét idézi a hatalmas, látványos palánkvár tornyokkal, gyilokjáróval, kapuval. A vár közepére egy reneszánsz kút került. Dózsa korát egy kétszeres nagyítású trón jelzi, melynek háttámlájába Dózsa György megégetését ábrázoló középkori metszetet faragták bele. A trón körül leszúrt kapák, sarlók és zászló utal a felkelésre. A török hódítás és az ország három részre szakadása a tanösvény vége, utolsó állomása egy frissen épített várrom. A lőrésablakon keresztül le lehet látni a három részre szakadt Magyarország térképből elkészített makettjére.

A johannita rend örökébe lépő vránai perjelség birtokait Zrínyi Miklós zálogba vette, azonban Török Bálint is igényt tartott rá. 1534-ben el is foglalta Csurgót. A birtok és az

ország történetének küzdelmes, sok szenvedést megélt szakasza kezdődik, kezdetben Török Bálint és felesége Pemfflinger Katalin idilli házasságával, „Magyarország legszebb virágokertjé”-vel, majd a férj az *Egri csillagok*ban is megörökített Héttoronyba zárásával, a Török- és a Zrínyi-család viszályával, a fenyegető török veszéllyel. Miközben a török már a szomszédban volt, és a csurgói vár úrnőjének férje raboskodott, Csurgó egy ideig még a béke szigeteként tartotta magát.

Dózsa trónja és a palánkvár (Szabó Balázs felvétele)

Somogyváron, Szigligeten és Csurgón népszerű volt Török Bálint, akinek „*ékes vala háza jó feleségével és két szép gyermekével. Kata asszony méltán híressé vált kertjében futkoshattak a gyermekek.*”⁸ 1543 után ide-oda vándorolt, azalatt birtokait egymás után foglalgatták. Elvesztette a csurgói uradalmat is, legkedvesebb tartózkodási helyét. Itt, Csurgón gazdálkodott ő legszívesebben. A csurgói nagy kertben találta őt a bimbós tavasz és a kalászos nyár. Itt játszadozott két szép fiacskájával, itt álmodta vissza a régi emlékeket, amelyek egyedüli vigaszai voltak sok bűt látott lelkének. Ez a csurgói nagykert az egyetlen, amelyről ez időből kimerítő leírás maradt reánk. A magyar művelődéstörténet szempontjából kincs ez a leírás, mert megtudjuk, mi minden volt akkor egy magyar kertben.

Az 1552-ben készült leltárt Stirling János botanikus-művelődéstörténész tette közzé. Olyan mint a többi magyar kert. Táblákra volt osztva, egyenes utak szelték át, a táblák szélét virágok szegélyezték, az utak mellett gyümölcsfák adtak árnyékot.⁹ „*Magyar módra készült kert*” volt, nélkülözötte a fényűzést. Méreteire jellemző, hogy 21 tábla fokhagyma, 9 tábla fára folyó borsó, egy hold közönséges borsó, 29 tábla vörös csicseriborsó, 2 tábla fehér borsó, 4 tábla spenót, 2 hold dinnyevetés, 3 tábla vöröshagyma, 15 tábla saláta, 2 tábla póréhagyma, 2 nagy tábla keserű hagyma, 2 tábla mogoróhagyma, 43 tő magnak való káposzta, 7 tábla vegyes mogoró volt benne. A kerti dísznövények tették igazán nevezetessé. Volt 400 bokor fehér lilium, 200 bokor tárkony, 47 bokor zsálya, 55 bokor ruta, 45 bokor obruta, 16 bokor izsópp, 15 bokor spikinárd, 3 bokor lentiscusfű (valószínű lestyán), 7 bokor ciprusfű, 200 bokor piretrum, 4 bokor levendula.¹⁰ A veteményes táblákat díszkertszerűen alakították ki. A szegélyező illatos, magasabb virágokkal eltakarták a nem látványos veteményeket.

Pemfflinger Katalin virágokertjének leírása másolatban ma már a csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium levéltárában is megtalálható. Az eredeti iratanyagot az első világháború után a Zrínyi-levéltárral együtt átadták az egykori Jugoszláviának, és Zágrábba szállították. A Magyar Országos Levéltár 2002-ben kérésünkre megküldte a film-tár másolatát.

8 Takáts Sándor: Magyar Nagyasszonyok. Budapest, é. n. 99.

9 Stirling János: Egy híres kert Csurgón a XVI. század közepén. In: Somogy 1996. 1. [82–87.] 83.

10 Uo.

A reneszánsz kert a jurtával és a palánkvárral
(Szabó Balázs felvétele)

rök Bálint családjával. Zrínyi Miklós birtokainak védelmében fontos szerepet szánt Csurgónak. Már ebben az évben kivetették az országos várépítési napszámot, és minden nemes is fél-fél forintot fizetett fejenként a kincstárba jobbágyai után. 100 jobbágy 4–4 szekeret állított ki három egymást követő napon négy lóval vagy hat ökörrel. Ilyen országos segélylyel épült Zrínyi Miklós csurgói vára a mai Óváros déli részén és Nádasdy Tamás kanizsai vára.¹¹ A Csicskár-várnak is mondott erődítményről írt Bél Mátyás is, aki kétszer járt Somogyban, 1731-ben Balatonkeresztúron a Festetics, 1734-ben Nagybjomban a Sárközy család vendégeként. Az ő leírását Gyurikovits György másolta le 1800 körül: „*Látható itt bizonyára a Zrínyiek várának rom-maradványai az Ó- és Újváros között.*”¹² Rummy Károly 1812-ben közzétett leírásában is szerepel: „*A régi és város között még látszanak valamely nyomai a Zrínyi-féle várnak.*” Csire István idejében, a XIX. század végén még több látszott a mai vízművel szemben a Csicskár-féle telken a két árok összefolyása feletti egykori földvárból, „*melynek vízfogó töltései ma is láthatók.*”¹³

1556. május 29-én Zrínyi Nádasdyhoz fordult. Panaszkodott, hogy segítség nélkül nem tudják Csurgót megvédeni. Kémek útján arról értesült, hogy az európai hadak új török fővezére el akarja foglalni Szigetvárt, Berzencét, Csurgót és Kanizsát, és utána Buda ellen vonulna, de „... *ha segély nem érkezik, akkor le kell rombolni vagy fölégetni Csurgót.*”¹⁴ Amíg korábban a Dunától a Muráig, majd a Murától Velencéig vezető utak egy és ugyanazon út szakaszai voltak, és érintették Csurgót, az 1560-as évek második felében a török előnyomulás következtében a dél-dunántúli utak megszűntek külkereskedelmi fontosságú utak lenni.¹⁵

11 *Hóvári János*: Fonyód a török hódítás korában. In: Fonyód története. [Fonyód], 1985. 118.

12 *Belényesi Alajos*: Hol állt Csurgó vára. In: Somogyi Honismereti Híradó 1983. 2. [12–16.] 12.

13 *Csire István*: Vázlat Csurgó múltjából különös tekintettel az ottani ref. Gimnázium és egyház megalapítására. Csurgó, 1907.

14 *Magyar Kálmán*: Babócsa története. Babócsa, 1990. 89.

15 *Salamon Ferenc*: Az első Zrínyiek. Pest, 1865. 618.

1566-ban I. Szulejmán személyesen indult Magyarországra. Augusztus 6-án a török főszereg megkezdte a Zrínyi Miklós által védett Szigetvár ostromát. „Az országrészek megtartásában, melynek Szigetvár oltalmul szolgált, nagy mértékben volt érdekelve, éppen úgy, mint bajtársai. Szigetvár elesetére Csurgó lesz a könnyű ráadás, Később Kanizsán a sor.”¹⁶ A várvédők ellátásában a csurgói uradalom is fontos szerepet kapott. Az előző, 1565. évi búzatermés nagy részét megőrlött lisztként Szigetvárba szállították. Az egy hónapi hősi helytállás után szeptember 8-án a még megmaradt magyar és horvát katonái élén Zrínyi kitört a várból, és hősi halált halt. Berzencéről és Csurgóról kiszökött a várórség, és elhagyta Zákányt.

1594-ben Zrínyi György, a szigetvári hős fia 7–8000 főnyi hadseregével március 12-én éjjel megtámadta a szomszédos berzencei várat. A török helyőrség, amit csak tudott, lerombolt és felgyújtott, majd rendezett sorokban elmenekült. Másnap Csurgó ellen vonult, de itt is csak kiürített várat találtak. A törökök felgyújtották a palánkvárat és Babócsára menekültek.¹⁷ Zrínyi György úgy rendelkezett, hogy a védműveket két részletben fel kell robbantani. Amíg az első kategóriába tartott berendezés felrobbant és égett, a még megmaradtakat megtölték puskaporral és kénporral, hogy még nagyobb zajt csináljanak, és nagy lánggal égjenek, hogy minél messzebből lehessen látni és hallani, mi történt Csurgón. Hasszán aga segesdi parancsnok hallotta a Csurgóról jövő harci zajt, és látta a nagy füstöt, iszonyú tragédiára gondolt, maga gyújtotta fel a segesdi vár védőberendezését, és Babócsára menekült.¹⁸ A kétszeres védősereg ellenére még Babócsát is sikerült ideiglenesen elfoglalni.¹⁹

A Szent János-lovagok templomát a törökök imaházként használták. Amikor 1594-ben hat évre magyar kézre került, több forrás szerint a szentély és a sekrestye megmaradt romjaiból kis templomot alakítottak ki, és oltárt emeltek benne a Szentlélek tiszteletére.

1600. szeptember 8-án Ibrahim pasa 60 000-es seregével ostrom alá vette Kanizsát. Hosszú és egyoldalú küzdelem után október 22-én Kanizsa kapui megnyíltak a nagyvezír előtt. Csurgó ismét, csaknem 90 évre török fennhatóság alá került.

György unokája, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós nem érezte a császári udvar támogatását, csak átmeneti sikereket ért el hadjárataival. 1661-ben kezdte el építeni Kanizsa ellenesúlyozására a közeli Őrtilos határában Új-Zrínyivárat. Segédhadakat gyűjtött, és 1664-ben télen támadta meg a törököt. Ostrom alá vették Berzencét, és január 13-án bevették a várat. Ezután Babócsát, majd Eszékig a Dráva mentét foglalták vissza. Még ebben az évben Kanizsa felszabadítására indult, de a császári vezérek az elvonulás mellett döntöttek. A törökök Új-Zrínyivárat is elfoglalták, és 1664. július 7-én a földdel tették egyenlővé. A vasvári béke híre csáktornyai várában érte. November 18-án vadászat közben a kursaneci erdőben életét vesztette. Öccse, Zrínyi Péter Bécs elleni szembefordulásáért az életével és jószágvesztéssel fizetett. Miklós fiát, János Antalt még a nevével is megfosztották. 1703-ban börtönben halt meg az utolsó Zrínyi.

A XVI. század végén, mivel Babócsa és Csurgó, valamint Kiskomár kivételével egész Somogy megye török uralom alá került, megszűnt önálló vármegyei életet élni. Rudolf császár eltörölte a megye önállóságát. Az 1596. évi VII. dekrétum 41. cikkelye szerint „*míg Somogy vármegyének a helyreállítása bekövetkezik*”, minden nemest és kapitányt – lett lé-

16 Magyar Kálmán i. m. 95.

17 V. Molnár László: Kanizsa vára. Budapest, 1987. 74.

18 Bozsóky Pál Gerő: Segesdi krónika. Szeged, 1993. 288.

19 Magyar Kálmán i. m. 141.

gyen azok akár belföldiek, akár idegenek –, továbbá minden rangú és rendű lakost Zala vármegye fő- és alispánjának és szolgabírának jurisdictiója alá vetett.

A város ezeréves történelmében a folyamatosságot, a kontinuitást szétziláló, a fejlődést megtörő török hódoltság után romok maradtak. Ekkor kereste fel Somogy megyét Bél Mátyás, és leírásában úgy ábrázolta, mint egy szigetet, amely tele van bozóttal, láppal, posványos állóvizekkel.

Ami a régi építményekből megmaradt, mind a Festeticsekhez kapcsolódik. Még a Szentlélek-templom is. Festetics Kristóf 1726 decemberében vásárolta meg a császárhú de Prie márkítól a birtokot. A johanniták, a Zrínyiek és Török Bálint egykori vára és maga a templom a 120 éves török pusztítás miatt ekkor már romokban állt. E romokból az eredeti torony és a még álló sekrestye felhasználásával építette fel a mai Szentlélek-templomot. Festetics Kristóf városépítő tevékenységének másik nyomát az idősebbek még láthatták. 1977-ben lebontották a szomszédos lakótornyos központi uradalmi épületet, amelynek homlokzatát a mai gimnázium melletti Festetics-kapuba épített címere díszítette: „*Nemes Tolnai F. Kristóf úr, aranysarkantyús lovag Ő császári és királyi Felségének tanácsosa, a hétszemélyes tábla ülnöke magának és övéinek létesítette An. Dni. 1759*”. Baksay Sándor a millennium évében még látta, és le is írta a még egységes birtokközpontot: „*Északi részén a gróf nagy terjedelmű kőfallal kerített majorja, középen az uradalmi tiszt lakások hosszú sora az alacsony emeletű szűk palotával, melynek homlokán a Festeticsek vigyázatos daruja áll ört fél lábón.*”²⁰

Festetics Kristóf keménykezű, következetes földesúr volt. 1745-ben Cserti György Csurgón, Szalai János Alsokban, Kasza János Nagymartonban ellenállásra szólította fel a jobbagyokat, elűzték a dézsmarovókat, megtagadták a robotot és minden úrbéri szolgáltatást. Festetics katonai karhatalomért folyamodott, vezetőiket a pallosjogú úriszék halálra ítélte.²¹ Az elvadult vidék lassan, nagy áldozatok árán lett kultúrtáj.

Kristóf unokája, György gróf – ismét Baksayt idézve – „*várostarteremteni a várostalan Somogyban*”. A most megvalósult projekt két fő épületét ő emelte a középkori rendház romjai fölé. 1792-ben megalapította Somogy első iskoláját. Csokonai, az intézet ideiglenes tanára az uradalmi tiszttartót, Paizs Antalt és feleségét, Kata asszonyt névnapjukon itt köszöntötte. 1796-ban az emeletes gimnáziumi épület felépítésével megnyitotta Csurgó Újvárosát.

Az 1950-es években keszthelyi szobrát a főterről eltávolították, az általa alapított csurgói gimnázium előcsarnokában levő domborművét fekete lepellel letakarták. Ennek háttérében kap értelmet Keresztury Dezső 1963-ban megjelent tanulmánya. A jeles gimnáziumi tanár, Pókos Ferenc jó érzékkel ajánlotta tanítványa, Fehér Rózsa figyelmébe, aki 1965-ben az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen *A csurgói gimnázium küzdelmes évtizedei* című dolgozatával első helyezést ért el történelemből. „*Festetics György valóban udvart tartott; bár személyes külsőségeiben puritán, de mozgalmasságában s főként nemzeti tartalmában fejedelmi udvart. Nem véletlen, hogy a köréhez tartozó írók-költők mintegy a költő-hadvezér Zrínyi reinkarnációját látták benne, s olyan nagyok sorában emlegették, mint Bethlen Gábor.*”²²

Horváth József

20 Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen. Magyarország, IV. Somogy megye. Budapest, 1896. 310.

21 *Kanyar József*: Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Kaposvár, 1967. 113.

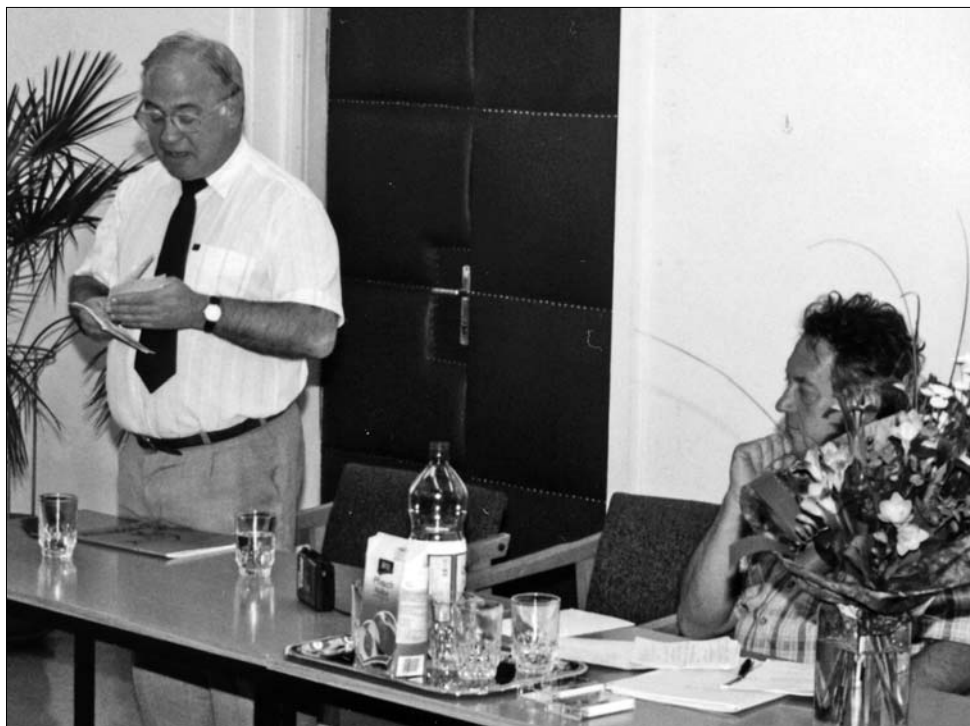
22 *Keresztury Dezső*: Festetics György és a magyar irodalom. Irodalomtörténeti Közlemények LXVIII. 5. 1963. [557–565] 562.

Kalotaszeg múltjának aranybányásza

A nyolcvanesztendős Sebestyén Kálmán köszöntése

A *Honismeret* szerkesztőbizottsága – olvasóink nevében is – köszönti szeretett és megbecsült tagját, a nyolcvanesztendős Sebestyén Kálmánt. Folyóiratunk lassan fél évszázados történelme során mindig arra törekedett, hogy az önkényes diktátumok által szétszabdalt magyarság történelmét, néprajzát, művelődését egységben lássa és láttassa. Nem véletlenül lógott le kétfelé régebbi számaink borítóján a Maradék-Magyarország térképéről a HONISMERET szó, még ha „akadtak” is akkoriban néhányan, akiknek politikai „meggyőződését” zavarta ez a sokunknak kedves jelkép. Ezért fogadtuk örömmel az ezredfordulón az Erdélyből akkor már tizenharmadik esztendője kényszerűen áttelepült Sebestyén Kálmán oktatástörténészt, a Kalotaszeg művelődésében és általában az erdélyi magyarság történetében, sorsában kiválóan tájékozódó tanárembert.

Sebestyén Kálmán az egykor Aranyos-Torda, jelenleg Kolozs megyében lévő Alsójárán született 1938. december 8-án. Az Árpád-kori települést német és magyar aranymosók és -bányászok létesítették, később a vidék jelentős fazekasközpontja lett, s bár 1849 januárjában a visszavonuló román seregek lakosságának felét kiirtották, a XIX. század végére már

Sebestyén Kálmán az előadását tartja a IX. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencián, jobbra az elnöki tisztelet betöltő Halász Péter (Mándli Gyula felvétele, Vác, 2000. április 29.)

járasi székhely volt a vegyes népeségű (román, magyar, cigány) település. Ünnepeitünk középiskolai tanulmányait a kolozsvári Brassai Sámuel Liceumban végezte, majd a már „összevont”, Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem–Filozófiai Karán szerzett tanári oklevelet. Ezt követően a kalotaszegi Magyarbikalon és Körösfőn volt igazgató-tanár, majd Kolozsváron tanított történelmet. A romániai magyarság, különösen a magyar elkötelezettségű értelmiség helyzetének súlyosbodása miatt 1987-ben áttelepült Magyarországra, ahol 1996. évi nyugdíjazásáig a Postamúzeum főmunkatársaként dolgozott. Innen szerezte meg 1992-ben magyar történelemből a doktorátusi, három év múlva, 1995-ben pedig a kandidátusi címet.

Nem tudom, hogy Sebestyén Kálmán leszármazottja-e az Alsójarát alapító aranybányászoknak. Mindenesetre hamar fölfedezte a maga aranybányáját, ha nem is a föld mélyében, hanem annak felszínén, a Gyalui-havasok, a Vlegyásza és a Meszes-hegység által közrefogott tájon, a kulturális szempontból három egységre – Felszegre, Alszegre és Nádas mentére – tagolódó Kalotaszegen. Végigtekintve tanulmányainak során, láthatjuk, hogy Jankó János, Gyarmathy Zsigáné, Malonyay Dezső, Balázs Éva, a két Kós Károly és mások nyomdokain járva mindig arra törekedett, hogy a Kalotaszeg múltjában és általában Erdély művelődéstörténetében talált aranyrögökből minél többet feltaláljon és felmutasson. Mint ízig-vérig példamutató pedagógus, már szülőföldjén elkezdett a táj és a hely történetével foglalkozni, de ott meglehetősen korlátozottak voltak a kutatási és főleg a publikálási lehetőségek. Kalotaszeggel foglalkozó főbb munkái jelzik szerteágazó érdeklődését: *Kalotaszeg népoktatása a XV. századtól 1848-ig* (1979), *A kalotaszegi fajfaragás története* (1979), *A kolozsvári posták a XVI. század végén* (1994), *Kalotaszeg népi építészete a XVIII. században* (1998), *Gyarmathy Zsigáné Hóry Etelka élete és munkássága* (1998), *Az inaktelki Tárkányiak kolozsvári betelepődése* (2008); de általában is foglalkozott az erdélyi magyar iskolázás kérdéseivel. Összegyűjtött anyagainak nagyobb részét aztán Magyarországon tette és teszi közzé, nem utolsósorban a *Honismeret* folyóiratban. Ezek is elsősorban egyháztörténeti, oktatástörténeti és helytörténeti témájúak. Összefoglalóan pedig eddig négy jelentős kötetben láttak napvilágot: *A Kolozs-Kalotai református egyházmegye népoktatásának adattára a XV. századtól 1900-ig* (Bp., 1997), *Erdély református népoktatása 1780–1848* (Bp., 1995), *Magyarbikal története* (Magyarbikal, 1996), *Körösfői Riszeg alatt* (Bp., 2007).

A honismereti mozgalom, a *Honismeret* folyóirat és én személy szerint mint a folyóirat akkori szerkesztője, sokat köszönhetek, köszönhetünk Sebestyén Kálmán tudásának, tájékozottságának, közvetett és közvetlen szellemi segítségének. Mert hiába él Kálmán bátyánk immár több mint három évtizede fővárosunk keleti peremén – ahogy tréfálkozva mondtuk: Rákosmütyürkén –, szíve és lelke ma is Kalotaszegen, Kalotaszegért dobog. Ebben találta meg fő kutatási témáit, innen nézte és ezekben látta meg az erdélyi magyarság sorsának fontosabb csomópontjait is: jeles erdélyi családok hivatását, Erdély nyugati része belső migrációjának jellemzőit, a Romániai Magyar Népi Szövetség ellentmondásait; s csak sajnálhatjuk, hogy az Észak-Erdélyben működő román iskolák pandanjaként nem írta meg – vagy ha meg is írta, nem jelent meg –, hogy vajon miként alakult abban a négy esztendőben a dél-erdélyi magyar iskolák sorsa?

Hogy milyen erőteljesen ágyazódott Sebestyén Kálmán érdeklődése és elkötelezettsége a szülőföldhöz és a fölnevelő tájhoz, arról – más alkalmak mellett – meggyőződhattünk a *Honismeret* szerkesztőbizottságának egyik kihelyezett ülésén, amikor Bánffyhunyadon és környékén a szellemi vendégei lehettünk. Sohasem felejttem azt a szeretetet, amivel az éppen osztálytalálkozóra gyülekező egykori tanártársai fogadták őt és ugyancsak hazalátogató feleségét, sem pedig azt a házigazdai otthonosságot, amivel Magyargyerőmonosto-

ron, Körösfőn, Bánffyhunyadon meg a Sebes-vára közelében lévő nyaralójában fogadott és kalauzolt bennünket.

Sokat tünődtem azon, hogy egy boldogabb korban, ha egy ilyen, jobb sorsra érdemes erdélyi tanár akadálytalanul kibontakoztathatta volna pedagógusi, kutatói és közösség-szervezői képességeit, milyen eredményesen szervezhette volna – akár a belső-magyarországi honismereti mozgalom mintájára – a kalotaszegi, vagy éppenséggel a belső-erdélyi honismereti munkát, aminek keretében – mint nálunk – lelkes és többletmunkára is szívesen vállalkozó pedagógusok, lelkészek, vagy éppen tartalmas évekre vágyó nyugdíjasok találják meg valamilyen szervezett keretek között magyarságuk megvallásának szép és hasznos formáit. De ha a mostoha sors meg is fosztotta őt ettől a felemelő lehetőségtől, a maga számára megtalálta a honismereti munkában a magyar múlt, a magyar hon aranyrögökben gazdag bányáját.

Halász Péter

In memoriam

Búcsú Laki-Lukács Lászlótól (1953–2017)

Búcsú a könyvtárostól, a Cserehát helytörténet-kutatójától, a *Honismereti Munkáért Emlékérem*, a *Sebestyén Gyula-émlékérem*, a *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem*, a *Szinnyei József-díj* tulajdonosától, *A Népművészet Ifjú Mesterétől*, *Edelény város díszpolgárától*, a vászonszövőtől, és egy igaz jó baráttól. Attól, aki a sárospataki honismereti akadémián jókedvűen, szeretettel fogadta a vendégeket, fáradhatatlanul dolgozott, hogy mindenki jól érezze magát. Akkor még nem sejtettük, hogy két hét múlva a halálhírét fogjuk hallani. Halálával szegényebb lett a Cserehát Boldva mentéje, mert – ahogyan ő nevezte magát – az „*örtálló*” végleg eltávozott.

Laki-Lukács László 1953. július 10-én született Miskolcon. Gyermekéveit Lakon és Nyomáron töltötte. Ezt a két községet vallotta szülőfalujának. Nagyszüleitől itt szívta magába a paraszti élet szépségeit, szokásait, hagyományait. Megtanulta becsülni a szorgos parasztemberek nehéz munkával szerzett értékeit. Egész életében azon fáradozott, hogy a Cserehát dolgos embereinek megmaradt tárgyait, az asszonyok szöttek munkáit, szellemi örökségüket összegyűjtse, és az utókornak megmentse. Bárhová vetette is a sors, mindig hazavágyott. Azt vallotta, hogy őt az Isten „*ör*”-nek hívta, hogy ennek a vidéknek, ezeknek az „*Isten háta mögött*” élő embereknek emléket állítson, tárgyokban és írásokban egyaránt. Szülőföldjé-

Laki-Lukács László

nek szószólója, bemutatója és örökségük megmentője legyen. Az irántuk érzet tisztelet is közrejátszott abban, hogy neve elé felvette a „Laki” nevet.

Általános iskolába Nyomáron és Lakon járt, a gimnáziumot a közeli településen, Edelényben végezte. Kisebb kitérésekkel ide tért vissza könyvtárosnak, szeretett feleségével, Koren Zsuzsannával – aki kitűzött céljai megvalósítását messzemenően támogatta –, gyermekeivel, Boldizsárral, Gyöngyvérrel és Borbálával. Családjá és munkája mellett kutatott, szövött, írt és élte a gyűjtők mindennapjait. Ez éltette, ezért mindent megtett. Szorgos, fáradhatatlan munkabírásának köszönhetően a Boldva mentéről megmentett értékek felbecsülhetetlenek.

Könyvtárosi munkáját az Edelényi Járási és Nagyközségi Könyvtárban kezdte (1972–1974), majd a kurittyáni Bányász Művelődési Ház és Könyvtár vezetője 1974–1984 között. 1984-től 1986-ig a Szakszervezetek Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács Központi Könyvtárának igazgatója. Visszakerülve Edelénybe, először az Izsó Miklós Gimnázium könyvtáros tanára 1986-tól 1992-ig, 1992-től az Edelényi Városi Könyvtár igazgatója, 1993-tól 1999-ig az edelényi művelődési intézmények: könyvtár, művelődési ház, tájház igazgatója, majd 2002-ig munkatársa. Súlyos betegsége miatt 2002-től rokkantnyugdíjas. Kiváló munkájáért 2015-ben megkapta a legmagasabb könyvtári kitüntetést, a *Szinnyei József-díjat*. Prókai Margit, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója a felterjesztésben munkáját röviden így foglalta össze: „Laki-Lukács László rendkívül sokoldalú alkotó egyéniség, könyvtáros, könyvtárvezető, helytörténeti kutató, publikáló szerző, néprajzi gyűjtő, vászonszövő, aki értékörző és értékteremtő munkájával harminc éven át hozzájárult a borsodi szellemi és tárgyi örökség közvetítéséhez. Harmincéves könyvtáros pályafutását, gazdag szakmai, vezetői, közéleti és alkotói tevékenységét csak részben, átmenetileg függesztette föl az a váratlan betegség, amely rokkantnyugdíjba kényszerítette. A betegségből hihetetlen erővel fölépülve, képes volt újra mozgósítani alkotó erejét és a »köz« szolgálatába állítva folytatni kutató és gyűjtő munkáját.”

Amikor betegségében meglátogattam, az agyvérzés miatt nehezen lehetett érteni szavait, a jobb keze pedig béna volt. Szomorúan mondta, hogy „Az tette el tőlem az Isten, amit a legjobban szeretek, beszélni és írni. De bízom benne, hogy visszaadja!” Szeretett beszélni: amit megtanult, megtudott, kikutatott – helyben és határainkon túl –, azonnal továbbadta. Akkor volt boldog, ha másoknak örömet szerezhetett, ha tudását továbbadhatta. Akár írásaiban, akár tanfolyamok, előadások, táborok, kirándulások szervezésével. Ahol a beszéd fontos volt, csak párat hadd említsek: a csereháti író–olvasó táborok, a hímzésekről tartott szemléltető beszámolók, az általa kezdeményezett edelényi földvárfeltárásnak a körülményei, a helyi Coburg-kastély felújításáról tartott ismertetései, a szomszédos falvak lányainak, asszonyainak szövésről tartott tanfolyamai, és még sorolhatnám.

Közel 40 önálló és szerkesztett kötete látott napvilágot. Számos honismereti, néprajzi, művelődéstörténeti, tudományos és ismeretterjesztő publikációja városi, megyei és országos lapokban jelent meg. A teljes bibliográfia az 55. születésnapjára megjelent *Kegyelmi kérvény* című könyvben található. Emellett több könyvnek volt szerkesztője, könyvsorozatnak elindítója. Az ő nevéhez fűződik az *Edelényi Füzetek* helyismereti sorozat megindítása is.

Elévülhetetlen az érdeme a Borsodi Tájház épületegyüttesének, gyűjteményeinek, illetve kiállításainak létrehozásában és működtetésében. A tárgyi emlékeken túl az általa létrehozott hatalmas anyag szinte az egész Boldva-völgy néprajzi emlékeit öleli föl. Az intézmény Edelény város és a Boldva völgye regionális múzeuma, amely *Az Év Múzeuma* országos pályázaton a kis múzeumok kategóriában 1997-ben *különdíjat* kapott.

A kultúra területén eltöltött több évtizedes szolgálat alatt több díjban, elismerésben részesült, amelyeket könyvtárosi, kutatói, publikációs, néprajzi, muzeológiai és közéleti tevékenységével, valamint etikus emberi magatartásával érdemelt ki. És amikor még maradt egy kis ideje, a közéleti tevékenységben „pihente” ki magát. Több egyesületnek, csoportnak, alapítványnak nemcsak aktív szereplője, de vezetőségi tagja is volt. Az edelényi Református Egyházközségben több évig presbitériumi tagként, több környékbeli településen pedig tiszteletbeli presbitériumi tagként tevékenykedett.

Részt vállalt a Magyar Néprajzi Társaság, az Edelényi Városszépítő Egyesület, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Borsod Megyei Szervezete és Helyismereti Szekciója (amelynek alapító tagja volt), a Magyarországi Tájházak Szövetsége, a Kazinczy Ferenc Társaság, a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület, a Csereháti Településszövetség, a Galyasági Településszövetség, a Pulszky Társaság, a Vox Provinciae Alapítvány munkájában.

Mintha érezte volna, hogy rövid lesz az élete, két oldalról égette gyertyáját. Sokat és gyorsan dolgozott, hogy szülőföldje múltját minél teljesebben felkutassa és az utókornak örökül hagyja. Róla nyugodt szívvel elmondhatjuk azt, amit mindig is hangoztatott: „*Aki a múltat nem becsüli, a jövőt nem érdemli.*” Ő a múltat tisztelte, a jelenben élt és a jövőnek dolgozott. Nyugodjon békében!

Csirmazné Cservenyák Ilona

HÍREK

Emlékezés a Regnum Marianumra. Olyan szemtanúkat keresünk, akik vissza tudnak emlékezni a zuglói Regnum Marianum-templomra, emlékeik vannak az épület lerombolásáról, esetleg fényképet vagy más tárgyat őriznek a magyarság engesztelő templomáról – közölte lapunkkal a Magyar Patrióták Közösségének elnöke. Hetzmann Róbert elmondta: a Rákosi-rezsim által lerombolt templom helyén létrehozandó emlékhelyet gazdagítanák a korabeli dokumentumokkal vagy azok replikáival. – Az emlékhelyen a templomról szóló tematikus egység mellett szeretnénk létrehozni egy olyan kiállítási részt is, amelyben a kommunista diktatúra egyházpolitikáját, vagyis az egyházüldözés korszakát mutatnánk be – fogalmazott az elnök. Szavai szerint nemcsak a Rákosi-, hanem a Kádár-rendszert is terheli a felelősség az egyházüldözésben, hiszen még az 1960-as évek végén is nagy számban voltak börtönben raboskodó papok. – Ezeknek az atyáknak a történetét is szeretnénk bemutatni, ezzel is egyértelművé téve, hogy Kádár rezsimje kemény elnyomó rendszer, diktatúra volt – hangsúlyozta az elnök, aki arra is kitért, hogy az emlékhelyhez kapcsolódóan egy emléknapot is szeretnének létrehozni, amely a Tanácsköztársaság bukása iránti hálából emelt templom lerombolásának napja lenne. Az emlékhely 2021 végére készülhet el. A szervezet az info@magyarpatriotak.hu e-mail vagy a 1222 Budapest, Komáromi út 13/B postacímre várja a jelentkezőket. (Magyar Idők, 2018. okt. 26. 4. old.)

KÖNYVESPOLC

TÁPIÓGYÖRGYE KÉPES TÖRTÉNETE

A *Honismeret* folyóirat utóbbi számaint végiglapozva, csak a legnagyobb tisztelettel és nagyrabecsüléssel tudok a szerkesztőbizottság munkájára gondolni, s ebben a tiszteletben külön Hála József felelősségvállalására, koncepciói kialakítására, amennyiben az évfordulós megemlékezések mellett külön rendezőelvek alapján igyekszik igazságosan az ország különböző vidékeit bemutatni, ebben az egyre ridegebbé váló világban megörökíteni azokat a honismereti munkákat, írásokat, amelyek a szülőföld iránti szeretetből íródnak, nem anyagi elgondolásból, hanem önzetlenül, szerelmes földrajzként, példaadásul. Mondom én ezt azért, mert egymás után közli azokat a recenzióimat, amelyek a Tápió mente falvainak helytörténetét, honismeretét rögzítik abban a biztos tudatban, hogy a Jászság közvetlen közelében a Tápió mentén sorjázó, a Gödöllői-dombság lankáin élő települések egy néprajzi, néplélektani, szociológiai egységet jelentenek annak ellenére, hogy a „szecsői rózsá”-n kívül más néprajzi motívumot nem tudunk felhozni az együvé tartozás bizonyosságául. 1849. április 4. és Tápióbicske inkább már az egyetemes magyar történelmi emlékezés helyévé nemesedett.

Ezekről a Tápió-vidéki községekről jellennek meg egymás után Kuczka Péter nagykatái gyűjtő közreműködésével szebbnél szebb antológiák, képes történelemkönyvek, amelyek igényességükkel, történelmi hitelességükkel tesznek jószolgálatot a honismeretnek. A Tápiógyörgyéről íródott 400 számozott példányos, a község címeres pecsétjével ellátott képes történelemkönyvhöz Varró István polgármester írt lírai hangvételű előszót, megemlítve benne a község és a Vatikán történelmi kapcsolatát, és az azóta

szentté avatott II. János Pál pápa felejthetetlen magyarországi útjait, működésének történelmi jelentőségét.

Tápiógyörgye község mai területén a középkorban három település élte minden napjait. Megyer, Kis- vagy Füzesmegyer és a névadó Györgye. A község a Szolnok, Káta és Bicske nemzetség közötti belső gyepen feküdt. A nemzetségek terjeszkedése következtében a Megyer törzs tagjai szállták meg. A falut először 1220-ban említik a *Várad Regestrumban*. Megyer első okleveles említése 1275-ből való, ekkor Megyer Sándor bán, szebeni és dobokai ispán birtoka, amely nem lehetett tartós, mert a XV. század végén, 1496-ban már a solymári vár tartozéka.

A felbomló várbirtokon királyi adományképpen a Dobraviczky és a Podmaniczky család osztozott. A XVI. század elejének zürzavarában a Dobraviczky-birtokot átmenetileg Werbőczy István kapta. A középszerű Pest megyei községek közé tartozott, körülbelül akkora volt, mint Szele, Dömsöd, Ócsa. 1565-ben már csak 16 lakott ház maradt, lakói elmenekültek, meghaltak. Lázár deák 1528-as kézzel rajzolt fametszetes térképén, a Váci egyházmegye úgynevezett Pongrácz-féle templomos térképén még jól látható Megyer, illetve Túrócme gyér kéttornyú gótikus stílusú templomának vázrajza. Ez került a millenniumi emlékmű egyik oldalára kőbe vésve.

1941-ben a régészek a tatárjáráskor elrejtett kincsleletet találtak, amelynek nagy többségét úgynevezett friesachi dénárként határozták meg. A falu földbirtokosai a Huszár, a Bencsik, illetve a Prónay családok voltak, akiktől a Tafler-Györgyey család vásárolta meg a birtokot. Ők építették a Kassa-Oderbergi vasútvonalat, ott meggazdagodtak, és több mint ötvenezer hold földet vásároltak a Prónayaktól, Györgyén francia

stílusú kastélyt építettek, amely ma a pszichiátriai betegek otthona.

1938-ban Györgyey Illésné Deutsch Ida nagymegyeri birtokán egy antik bronz mécseszt vetett ki a gőzeke. László Gyula régészprofesszor határozta meg. Azon a Só vagy Sós úton találták meg, amelyen a középkorban a sót szállították Erdélyből Budára, Pestre. Ma a Magyar Nemzeti Múzeum féltett kincse. Másolatát dr. Habsburg Ottó a Páneurópai Unió elnöke kapta tápiógyörgyei látogatása emlékére. A Györgyey család letelepedése nagyon fontos momentum volt a falu életében. A tisztán katolikus község lakosságát megtanították a fejlett mezőgazdasági munkák elvégzésére. Cukorrépat, dohányt, napraforgót vettek, megtanították a szőlőművelésre, fejlett állattartásra, úgy, hogy már az 1885-ös általános mezőgazdasági kiállításon sorra nyerték a díjakat, okleveleket, érmeket. Megtermelt fajboraik legnagyobb részét Erdélybe szállították. Versenylótenyésztésük nem érte el a tápiószentmártoni Kincsem sikerét, színvonalát, de értékes állományokkal rendelkeztek. A Györgyey család közvetlen kapcsolatot tartott a Vicziánokkal, Kubinyiakkal, Magyary-Kossákkal, Blaskovichokkal.

Jótekönyködő család lévén a györgyei bérmlásra érkező váci püspököt az ő hintójuk közlekedtette, a püspök úr meglátogatta a kastélyt és a birtokosokat, kis ajándékokkal kedveskedett a gyermekeknek, ők viszont minden ünnepen a pálmaházi örökzöldekkel díszítették a Szent Anna-templomot.

Ditrói Siklódy Lőrinc hősi emlékműve őrzi az első és második világháború hőseinek emlékezetét, amelynek kopott márványablái helyett újakat készítettek 2000-ben, és amelynek felavatásán részt vett Horthy István özvegye, aki 1944 februárjában a györgyei lányokat vizsgáztatta, és most hívásukra ismét eljött a faluba egy kedves találkozássra, beszélgetésre. *Tápiógyörgyéért* kitüntetését kapott az önkormányzattól.

A falu lakói kegyelettel őrzik dr. Kandel Henrik uradalmi-községi orvos emlékét, akit a németek az oroszok bejövetele előtt, 1944. november 7-én a györgyei határban agyonlőttek zsidó származása miatt, annak ellenére, hogy fiatal orvosként kikeresztelkedett.

A györgyei alsótemetőben egy igényes emlékmű őrzi Kuthen Barina Vendel plébános-költő emlékét, akinek több kötetét őrzi a váci püspöki könyvtár. A falu helytörténetének feldolgozottsága teljesnek mondható, ami elsősorban a lakosság érdeklődésének, az önkormányzat anyagi, erkölcsi támogatásának köszönhető.

(Tápiógyörgye anno. Képes történelem. Írta és szerkesztette: *Bihari József-Kuczsa Péter*. Önkormányzat, Tápiógyörgye, 2014. 96 oldal + mellékletek)

Bihari József

ÉSZAKI TÁJAK, FALVAK, VÁROSOK – ÉS A NÉP, AHOGY EDDIG NEM ISMERTÜK

Tartalmas és a magyar olvasó számára különösen izgalmas kötetet jelentetett meg a pozsonyi Kalligram Kiadó. Forgathatjuk kézikönyvként vagy tallózhatunk jól elkülönülő fejezetei között, nemcsak számos információval gazdagodunk északi szomszédaink múltjával kapcsolatban, hanem talán kényelmes, megörökölt álláspontunk is változik itt-ott, nem csak a szlovákok, hanem a magunk múltját illetően is. Érdeemes rábízni magunkat erre a vonalvezetőre, amely a korabeli sajtó, továbbá a brosúra- és szépirodalom vizsgálatán keresztül, valamint az újabb szlovák és magyar történeti irodalmat hasznosítva vázolja a gazdasági modernizáció és a társadalmi gondolkodás fő kérdéseit a nemzetépítés meghatározó helyein és időszakában – az északi régióban, Budapesten, Bécsben és a legfontosabb alföldi közösségekben, az 1860-as évektől az utolsó békeévekig, kapcsolódva az utóbbi

évtizedekben mind a magyar, mind a szomszédos országok történetírásában zajló modernizáció- és polgárosodás-kutatáshoz. A szerző maga is tett már le ilyen munkát az asztalra (*Az erdélyi románság polgárosodása a 19. század második felében*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2004), abban is és most is azt vizsgálja, hogyan alakult ki egy szűk és megosztott, de egészében anyagilag konszolidált, s nemzetéhez kötődő polgári réteg, másrészt ez az életmód és értékrend, és általában a modern nemzettudat a parasztság körében mennyiben tudott gyökeret verni. Megjelenik az önmagukat *nemzethűnek* (*národovec*) tekintő táborból a konzervatív turócszentmártoni csoport (talán Vajanský neve lehet ismerős, legalábbis azért, mert néhány éve, ugyancsak Ábrahám Barna jóvoltából magyarul is olvasható egy regénye, a *Száraz hajtás*, a szlovák vezetők gondolkodásának mintegy foglalatja), feltűnnek a katolikus néppártiak (ha más nem, Andrej Hlinka ismerős számunkra, hozzá fűződik az 1907-es csernovai sortűz, Csehszlovákiában pedig a szlovákok cseh- és zsidóellenes politikája), itt van a polgári demokratikus, cseh orientációjú csoport (Milan Hodžát és Vavro Šrobárt említsük meg, Prága szövetségeseiként vezető politikusok lesznek az új államban), valamint a nemzetileg szintén tudatos, de nem polgári rétegek (kiskereskedők, kisiparosok, földművesek). Az érem másik oldalaként megismerkedhetünk a korban élesen elítélt, ám a nemzethű társadalommal összefonódó *magyarón* (*lojális*), tehát a magyar nemzetállam tételét, a magyar nyelv terjesztését elfogadó személyiségekkel – tudatosítsuk, hogy Ján Bobula építette ki az Andrassy utat, fejezte be a Parlamentet (emléktáblája a Terror Háza mellett), Daniel Bachát nemcsak evangélikus püspök volt, hanem a Vöröskereszt elnöke, a szlovák evangélikusokért sokat fáradozó Zsilinszky Mihály pedig nem melleleg Bajcsy-Zsilinszky Endre nagybátyja.

A kötet elméleti alapozással kezd, tisztázza azokat az alapfogalmakat (*Magyar-*

ország/Magyarhon, Szlovákia/Szlovákföld, Felvidék/Felföld, pánszláv, tót stb.), amelyeket sajnos még a tudóstársadalom sem vitatott meg eléggé, ezért értelmes párbeszéd sem folyhat a két nép között. Ezt követi, önmagában is kismonográfiát alkotva, a gazdasági viszonyok és szervezetek (szövetkezetek, pénzüzetek, ipari vállalkozások), az egyes társadalmi rétegek és a kulturális intézmények áttekintése, ezen értelmezhetők azután a konkrét problémák, két nagy egységen belül. A társadalmi fejezetben szerepel az önálló szlovák nemzetgazdaság kérdésköre, a társadalmi szolidaritás kérdései: a régió (*Szlovákföld*) egységes szlovák térségként felfogása, a teljes szlovák társadalomszerkezet tétele (kiderül, hogy inkább csak fikció), a magyar gondolkodók, illetve a *lojális* szlovákok nemzetképe, az elnemzetlenedés, asszimiláció folyamata. Most már konkrétan vetődik fel a szlovák ajkú nemesség múltja (ami vitathatatlan tény), illetve XIX. századi elmagyarosodásuk (ne csak Jókai Tallérossy Zebulonjára gondoljunk, hanem például a Kossuth, a Justh vagy a Radvánszky családra), igen árnyalt a parasztság kettős megközelítése – egyrészt romantikus szemüvegen keresztül a nemzet idealizálás alapja, másrészt realistán szemlélve fogyatékosokkal terhelt és a nemzeti ügy iránt közönyös tömeg. Az elmúlt rendszer ballasztjától mentesen megjelenik a munkáskérdés polgári – akár konzervatív, akár polgári demokrata – felfogása, végül ugyancsak objektíven az intelligencia kettős önképe – egyrészt mint az egyedül tudatos réteg, a nemzet vezére (vagy éppen ő maga a nemzet), másrészt mint opportunist, a néptől elzárkózó és a magyarosodásra hajlamos kaszt. Az intelligenciához kapcsolódik (ők a korban nem csak az értelmiségiek, hanem minden tanult ember, legyen vállalkozó vagy birtokos) az egyház, konkrétan a katolikusok és az evangélikusok szerepe, az elemi és a középiskoláké (amíg ez utóbbiakat be nem zárta a hatalom), a család hivatása és mulasztásai az identitás és a

kultúra átadásában. Nagyon izgalmasak, a magyar válaszokhoz hasonlóak a kor kihívásaira (szabadgondolkodás, a tudomány és a hit viszonya, az egyház demokratizálódása, a papok és tanítók korszerűbb képzése, a korszerű iskolai tananyag, a nők gazdasági és közéleti szerepének erősödése, az egyenjogúsodás kérdése) született reakciók.

Az utolsó nagy fejezet viszont földrajzi-helytörténeti jellegű, végigjárja a polgárosodás színtereit, reprodukálja a modernizálódó falu ideálképét (ezt persze inkább a korabeli cikkek, brosrák vágyai alapján, mert ilyen mintaköztség alig létezett, a magyar vidékeken sem nagyon), áttekinti a város szerepét a szlovák gondolkodásban (Közép-Európában a nem uralkodó népek elitje város-, azaz idegenellenes, a szlovák is az, de ha teheti, városban él, polgári életmódot folytat, és a nemzeti intézményeket építeni, reprezentálni is csak városon lehetett). Vizsgálja a nemzeti központ kérdését, hangsúlyozva, hogy Pozsonynak, Pest-Budának, Besztercebányának, Breznóbányának az 1860-as évekig jobbak voltak az esélyeik, a szinte ismeretlen Turócszentmártonból éppen ezért lett „főváros”, hiszen mozdulatlan és egészen szlovák hátterű településként, megyeként nem nehezedett rá hatósági nyomás, magyarosító szándék. Megismerjük a két nagyvárosi népességet, Budapest és Bécs egyaránt jó félszázezres szlovák lakosságát, az okokat, hogy miért nem neveltek ki nagyvárosi szlovák társadalmat. Végül ugyancsak kettős képet kapunk a szlovák szempontú kisvárosiasságról (elégé ismerős Mikszáth művei alapján), a szerző csokorba gyűjti a szlovák közösségépítés szempontjából fontos északi kisvárosokat (Besztercebánya, Liptószentmiklós, Breznóbánya, Nagyőrce, Znióváralfa, Szakolca, Miava, Turócszentmárton és Rózsahegy), vállalkozóik, iskoláik, színjátszóköreik, kórusaik szerepét az anyanyelvi kultúra ápolásában vagy éppen védelmében.

Végül utunk délre vezet, a kötet áttekintheti a sokkal kedvezőbb adottságú, módos és

népes alföldi mezővárosokat (Békéscsabán csaknem harmincezer szlovák él a század elején, a lakosság háromnegyedét téve ki), vázolja Tótkomlós szilárd egynyelvűségét, a békéscsabai párhuzamos intézményépítést, záratként pedig Nyíregyháza útja szolgál, az egyetlen olyan szlovák alapítású település, amely a XIX. század második felében valódi várossá, körzetközponttá vált, csak éppen a szlovákság fogyott el az utcákról, magyarosodott el vagy rekedt kint a tanyavilágban.

(*Ábrahám Barna*: Megmaradni vagy beolvadni? A szlovákság polgárosodása a 19. század második felében. Kalligram, Pozsony, 2016. 318 oldal)

Stekovics Rita

EKLÉZSIATÖRTÉNET A DUNA MENTÉRŐL

A reformáció 500. évfordulója kínálta a lehetőséget, hogy hagyományaik őrzése, továbbörökítése végett a protestáns gyülekezetek, egyházközségek, egyházmegyék, iskolák áttekintsék múltjuk egy-egy szegmensét, feldolgozzák történelmüket. A régmúltban az efféle tevékenység szinte kizárólag lelkipásztorokra, oskolarektorokra, professzorokra hárult, manapság inkább egy-egy település, tájegység helytörténet-szei jeleskednek e területeken. Ennek okát abban a változásban kereshetjük, hogy egy-két százada még az volt a jellemző, hogy a prédikátorok 20–30 éven – olykor-olykor 4–5 évtizeden keresztül – szolgálták az Urat és híveiket ugyanabban az eklézsiában, ezzel szemben korunkban már a tíz évet meghaladó működés is jelentős időnek számít.

A Pilismarót-Dömösi Református Társaság egyházközség történetét is Lukácsné Varga Eszter személyében egy lelkes lokálpatrióta, történelem–magyar szakos nyugdíjas középiskolai tanár dolgozta fel igényesen, nagy szakmai hozzáértéssel, ugyanakkor közérthető stílusban.

A két gyülekezet létrejöttét és történetét szerzőnk a reformáció kialakulása, elterjedése, irányzatai, valamint a magyar köz-történet jelentős eseményei, a reformátorok vallásújítási törekvései, továbbá a protestáns egyházak szerveződése felvázolásának keretébe ágyazva mutatja be.

A maróti magaslaton álló református templom torony alatti bejáratának párkánya fölött az 1686-os évszámot olvashatjuk. Az Úr hajlékának török időkből eredeztetésén túl az első ismert prédikátor, Marussy Mihály 1626–1628 körüli szolgálata is a helvét hitvallás reformáció korabeli befogadásáról tanúskodik a pálos atyák birtokán. Az Árpád-kori királyi palotájáról és Álmos herceg által alapított prépostságáról ismert Dömösön a XVII. században már ugyancsak létezett Kálvin tanait követő református közösség, 1674-ben rektoruk is volt. A két szomszéd település református gyülekezete a XVIII. században – prédikátor és tanító hiányában – osztozott a hét évtizedes árvaságban, majd a *türelmi rendelet* és I. Lipót vallásügyi törvényei életbelépése után sorsuk egyre inkább összefonódott. Noha a dömösi reformátusok más irányba is lépéseket tettek, s később sem volt felhőtlen a viszonyuk Maróttal, 1787-től szabad valósággyakorlásuk engedélyezését Pilismarót anyaegyházként, Dömös ennek leányegyházaként kapta meg. A XIX. század második felétől a századforduló tájáig Pilismarót fiókja Esztergom, Párkány és Szob, míg szórványát alkotja Basaharcpusztá, Zebegegy, sőt, Márianosztra, Ipolydamásd és Helemba is.

Lukácsné Varga Eszter munkájának történeti részében napjainkig tekinti át a *mater eklézsia* és *filiája* megpróbáltatásokat, küzdelmeket, de felemelkedést, eredményeket sem nélkülöző históriáját: a lelkipásztorok szolgálatát; a templomépítések és jelentősebb -felújítások végbevitelét; az iskolák fenntartásának, működtetésének gondjait, sikereit, a tanítók tevékenységét; a gyülekezeti tagok áldozatvállalását egy-

házuk fennmaradásáért, boldogulásáért; az eklézsia előljáróinak, presbitériumainak – mai szemmel szokatlannak tűnő – örökdedését a köz- és magánerkölcs egyházi előírásai, normái betartása felett, és szükség esetén fellépését a vétkezőkkel szemben; a települések népességének alakulását, tagozódását, vallás szerinti összetételét; reformátusok és katolikusok múltbeli konfliktusait, s azt, hogy miként vált a közelmúltban az egykori súrlódás példaértékű együttéléssé. Az eklézsia történet időutazásra készít: javarészt olyan korszakokba viszi az érdeklődő olvasót, amelyekben az ember teljes életútjában – a gyermekáldástól a nagykorúvá válást jelképező konfirmáción, majd házasságkötésen át a minden élők útjára lépésig – meghatározó volt a hitvallás és a helyi vallási közösség, a gyülekezet szerepe.

A Dunántúli Református Egyházkerület Tatai Egyházmegyéjéhez tartozó társegyházközség eklézsiai, mintegy három évszázadon át, 1952-ig a megszüntetett Drégelypalánki Református Egyházmegyéhez tartoztak. Trianon, majd a II. világháború következtében elszakított felvidéki gyülekezetek elkerülése után a csonka esperességet az Északpesti Református Egyházmegyéhez csatolták. Csak Pilismarót és Dömös maradt a dunántúli püspökségben.

A történeti részt a két egyház irataiból, dokumentumaiból összeállított szemelvények követik. Találunk itt, többek között, részleteket egyházközségi jegyzőkönyvekből, prédikatori és tanítói díjleveleket, panaszleveleket, az uradalomhoz intézett kérelmet, feljegyzéseket templom- és harangszentelő hálaünnepekről, lelkészi és gondnoki életrajzokat, tanfelügyelői véleményeket, viszálykodó házastársak békítgetéséről, büntetéseiről, valamint esetleírásokat tanítók jutalmazási és fegyelmi ügyeiről. A kordokumentumok betűhív közlése, valamint a könyv képanyaga hitelesíti a történeti részben leírtakat.

Szerzőnk a mű végén – mintegy összegzésként – közzéteszi az egyházban működő

rendes, segéd- és helyettes lelkészek, a két iskola tanítóinak és gondnokainak időrendbe sorolt névtárát, továbbá a XIX–XX. században szórványként az eklézsiához tartozó települések nevét.

Lukácsné Varga Eszter egyháztörténeti tanulmánya nem csupán alapos forrás, hanem részletekbe menő helyismeretről is tanúskodik: a maróti református iskola tanulójaként és a gyülekezet konfirmandusaként saját tapasztalatokkal is rendelkezik.

A tanárnő nyugdíjas évei gazdag, termékeny és szerteágazó alkotómunkával teltek. *Pilismarót története I–II.* 1996-ban, illetve 2000-ben jelent meg. (A monográfia 2007-től elektronikusan is elérhető.) 2012-ben látott napvilágot *A letűnt paraszti világ nyomában – Pilismaróton* című kötete, amely fotókkal gazdagon illusztrálva a település néprajzi monográfiájának tekinthető. Tiszteletre méltó alkotói munkássága alapján azt gondolnánk, hogy legújabb munkája valamelyik ismert kiadó gondozásában jelent meg. Nos, nem így történt, szerzői kiadásként hagyta el a nyomdát. Igaz, támogatóként ott találjuk Pilismarót Önkormányzatát, amely korábbi munkáinak is kiadója vagy szponzora volt.

(*Lukácsné Varga Eszter: A Pilismarót–Dömösi Református Társegyházközség története. Pilismarót, 2017. 248 oldal*)

Koczó József

HIÁNYPÓTLÓ NYOMDATÖRTÉNETI BIBLIOGRÁFIA

Hiánypótló nyomdászattörténeti bibliográfia jelent meg a Kossuth Kiadó és az Eszterházy Károly Egyetem közös kiadásában. Amint Monok István kiemeli a könyvhöz írt előszavában, a magyarországi nyomdászattörténet fehér foltjainak eltüntetésében fontos szerep kell hogy jusson a helytörténeti kutatásnak. Így született meg ez a kétkötetes kiadvány is az egri Eszterházy Károly

Egyetemen működő Esterhazyánus Kutatócsoport, illetve a Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti Tanszék kutatóiból álló csoport munkájának eredményeképpen.

Az első kötet elején három kísérőtanulmány olvasható. Az első írásban Verók Attila tekinti át az egri egyházi nyomdászat kétszáz évét 1755-től 1949-ig. Nagy Andor tanulmányában a nyomda könyvkiadói tevékenységét elemzi a statisztikai adatok tükrében, Mizera Tamás vizsgálódásainak középpontjában pedig a nyomda által 1755 és 1852 között kiadott tankönyvek és alkalmi nyomtatványok állnak. A tanulmányokat követi a terjedelmes bibliográfiai rész. Ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk a nyomda tevékenységéről, első lépésként a megjelentetett kiadványokat kellett számba venni a teljesség igényével.

A nyomda történetének feldolgozása ugyanis eddig csak részben történt meg. Elsősorban Iványi Sándor és Kiss Péter kutatásainak köszönhetően a nyomda XVIII. századi története vázlatosan már ismert volt, a XIX. és XX. századra vonatkozóan azonban még részleges összefoglalások sem készültek. Barkóczy Ferenc püspök hívta 1755-ben Egerbe Franz Anton Royert, a pozsonyi nyomdászdynasztia tagját. A püspök célja a nyomda alapításával az volt, hogy tovább erősítse Eger szerepét Észak-Magyarország művelődési életében. A kezdetben magántulajdonban lévő, majd 1766-tól egyházmegyei tulajdonú egri nyomda a kilencedik folyamatosan termelő nyomda lett Magyarországon Buda, Debrecen, Győr, Kassa, Nagyszombat, Nagykároly, Pozsony és Sopron után. Az 1949-es államosításig egyházi tisztviselők felügyelték.

Jelenlegi ismereteink szerint a XVIII. században az egri nyomda nyomtatványainak száma 1200 körül lehetett, ekkor még a latin nyelvű kiadványok domináltak. A kiadványok tartalmát tekintve jelentős részük a teológiai és lelkiismereti irodalmat képviselte a társadalomtudományi, szépirodalmi művek és egyéb kisebb nyomtatványok mellett.

A XIX. században viszont már a magyar nyelvű kiadványok kerültek többségbe. A század közepén, 1853-ban egy ívnyomógép beszerzésével köszöntött be a nyomtatás „nagyipari” korszaka Egerben, és az elkövetkező évtizedekben is folyamatos volt a technikai fejlesztés egészen az államosításig. Verók Attila szerint a XIX. században legalább 2500 nyomtatvánnyal, a XX. században pedig minimum ennek a felével érdemes számolnunk. Ebben az időszakban már rendkívül szerteágazó volt a nyomtatványok tartalma. Az 1880-as évek végére lényegében megszűnt a külföldi szerzők műveinek kiadása. A XX. századi nyomtatványokban egyre nagyobb számban jelentek meg a helytörténeti, természettudományos, visszaemlékező, az aktuális városi eseményekről beszámoló írások. Az első világháború éveiben jelentős visszaesést mutatnak a kiadványszámok, a 1920-as évektől kezdődően a nyomda államosításáig tartó három évtizedében pedig már az évi tíz kiadványt is alig tudták produkálni.

A nyomda lehetőséget teremtett arra is, hogy helyi szerzők publikálhassák írásait. Már Barkóczy Ferenc és Eszterházy Károly is arra ösztönözte papjait, hogy irodalmi tevékenységet is végezzenek, ennek eredménye látható is e bibliográfiában. Az ő idejükben több mint harminc pap végzett irodalmi tevékenységet, többek között Szaitz Leó és Batthyány Ignác. Az adatokból kiderül, hogy már a két utolsó egri püspök ideje alatt minden vonatkozásban színvonalas nyomda működött, olyan, amely a tervezett univerzitást is ki tudta volna szolgálni.

Nagy fontossággal bírnak az ilyen nyomdászattörténeti alap kutatások, hiszen ezeknek köszönhetően pontosabb képet lehet kapni Eger szellemi és kulturális életéről, a püspökök és érsekek könyvkiadási tevékenységéről, illetve a Líceumban folyó korabeli oktatási tevékenységről. Már a jelen kötetek összeállítása során végzett kutatómunka is számos, a nyomda törté-

netére vonatkozó új eredményt hozott, a további kutatások azonban nyilvánvalóan további adatokkal gazdagíthatják majd ismereteinket. Hogy csak a Mizera Tamás által felhozott példát említsük: az ajánlások, tulajdonosbejegyzések, széljegyzetek vizsgálata még sok évre ad munkát a kutatóknak. Ezen túlmenően egy ilyen adatbázis nagymértékben segítségére lehet más diszciplínák kutatóinak is. A kétkötetes munka igényes kiállítású, kötése tartósnak ígérkezik, ami egy kézikönyvnél elsődleges szempont.

(Mizera Tamás–Nagy Andor–Verók Attila: A könyvkiadó egri Líceum. Történet és kiadványjegyzék. I–II. Kossuth Kiadó–Eszterházy Károly Egyetem, Budapest–Eger, 2017. 493 és 458. oldal)

Lőkös Péter

EGY REFORMKORI KÖNYV ERDÉLYRŐL

A magyarság és Erdély népeinek, kultúrájának európai megismertetése szempontjából elévülhetetlen érdeme volt Auguste de Gerando *La Transylvanie et ses habitants* kétkötetes művének, amely Párizsban 1845-ben látott napvilágot. A szerző rövidre szabott életében kissé átdolgozta különös értékű művét, ami posztumusz kiadásban 1850-ben jelent meg. Sajátos módon a első kiadás óta eltelt 173 év alatt a könyvet német és román nyelvre is lefordították, kiadták, de mindeddig a magyar könyvkiadás nem talált módot arra, hogy a magyar és az erdélyi reformkori viszonyokat rokonszenvvel elemző és a népeletet is bemutató munkát a magyar olvasók kezébe adja. A Kriterion Könyvkiadó és jelenlegi kiváló vezetője, H. Szabó Gyula végre törlesztette ezt a nagy adósságot. Gajda Péter budapesti gimnáziumi tanár szakavatott, lelkiismeretes fordítását 485 oldal terjedelemben 1349 lábjegyzettel végre a kezünkbe vehetjük. Fordítónk mesteri módon a jegyzetapparátusa – kis,

ám átgondolt és célszerű bővítése – segítségével az 1850-es kiadás eltérő szövegrészeit is közzétette.

Szerzőnk a széki Teleki családba nősült ifjú emberként. Feleségül vette Teleki Emma grófnőt. Tökéletesen megtanult magyarul, azonosult a reformkor nagy, előremutató politikai mozgalmával. Nem csak megértetni igyekezett az egykori Erdély és Magyarország törekvéseit, de Teleki László mellett részt vállalt a szabadságharcát vívó Magyarország diplomáciai képviselőjeként, ám 1849 nyarán ismét Magyarországon volt, a szabadságharcban odaadással vett részt. Fegyveres szolgálata során újult ki tüdőfertőzése, ami korán, alig harmincadik évében halálát okozta. Menekülő útján Drezdában hunyt el.

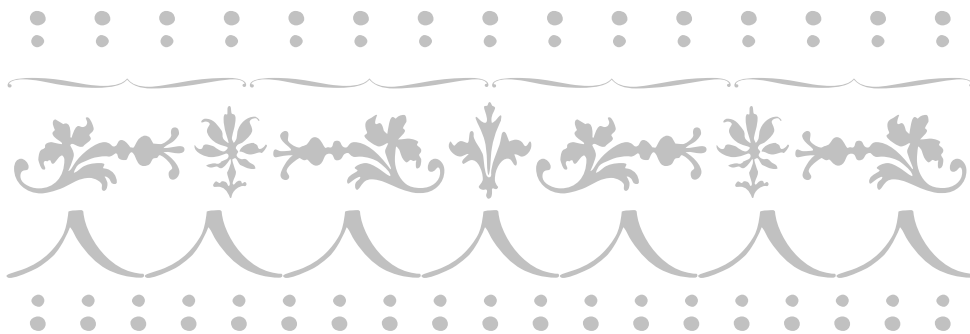
Szisztematikus utazásai számos tájunkról adnak képet. Figyelme kiterjedt a népelet jelenségeire. Eredeti terve, az egész ország bemutatása, nem valósulhatott meg, de erdélyi könyve a néprajz számára is nélkülözhetetlen. Fejezeteket szentelt a magyarok, a románok és a szászok ismertetésére. Illusztrációs anyaga is forrásul szolgálhat.

A Kriterion Könyvkiadó nagy szolgálatot tett ennek a forrásműnek közzétételével. Az I. világháború tragikus befejezésének 100. évfordulója ismét emlékeztethet bennünket Auguste de Gerando könyve révén arra: milyen rettenetes mulasztások terhelik a

dualista magyar politikusokat, hogy nem csak elhanyagolták Magyarország nyugat-európai ismertetését, de a reformkorban kialakult, a szabadságharc által megerősödött rokonszenvet is eljátszották. Jegyezzük meg, Auguste de Gerando nem volt magányos „lovag”. Voltak neves külföldi és hazai kortársai. Elég, ha John Paget személyére és életművére hivatkozunk, aki Wesselényi Polixéna férjeként Erdélyben települt le, s az erdélyi társadalom, tudomány érdekében áldozta életét. Az angol társadalom, a tudomány felé közvetítette nemzetünk, a velünk élő nemzetiségek kultúrájának, politikai törekvéseinek hiteles képét. (Megjegyzendő, hogy fő művét méltatlanul, csonkán, erősen cenzúrázva jelentették meg 1987-ben a budapesti Helikon Könyvkiadónál. Máig adósai vagyunk!) Érdemes hivatkoznunk báró Prónay Gábor 1855-ben kiadott *Vázlatok Magyarhon népeletéből* című, reprezentatív és forrásértékű művére, amelyet világnyelveken is megjelentetett. Példát adott, hogy sajátosságaink megismeretése a nagyvilággal alapvető kötelességünk! Reméljük, a Kriterion Könyvkiadó és H. Szabó Gyula folytatja a jövőben is pótolhatatlan szolgálatát!

(*Auguste de Gerando: Erdély és az erdélyiek. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018. 486 oldal*)

Filep Antal

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Acta Ethnologica Danubiana. Az Etnológiai Központ Évkönyve 18–19. Szerk.: *Liszka József.* Fórum Kisebbségkutató Intézet. Komárom–Somorja. 2017. 402 old. – *Voigt Vilmos:* Magyar néprajz – magyar nemzetrajz?; *Verebélyi Kincső:* Das Gespräch in Handlungsrahmen (Beszéd a cselekvés keretében), *Schell Csilla:* „Egy magyarul megfogalmazott levél vétele töltött el csodálkozással...” – A Budai hegyvidékről kitelepítettek levelezésnyelvének választásához; *Bólya Anna Mária:* Dionüszosz utazásai – Kereszténység előtti elemek a macedon és szlovák hagyomány téli alakoskodó ünnepeiben; *Riskó Kata:* Cigányzene városon és falun – Kapcsolatok a hagyomány különböző rétegei között; *Liszka József:* Dokumentáció malých sakrálných pamiatok vo Výskumnom centre európskej etnologic v Komárne (Szakrális kismélték dokumentációja a komáromi Etnológiai Központban); *Bendikné Szabó Márta:* A három Túr szakrális kisméltékei; *Psenák Emese:* Párkány környéke szakrális kisméltékei; *Turcsányi Dániel:* Bély község szakrális kisméltékei; *Klamár Zoltán:* Ájtatos híveknek adakozásából... – A szakrális térfoglalás kisméltékei Magyarországon; *L. Juhász Ilona–Liszka József:* A komáromi Etnológiai Központ húsz éve; *Danter Izabella:* A galántai régió hagyományos népi kultúrája; *Liszka József:* Zoboralja Múzeum nyílt Alsódobokon; *Paulovičová, Zuzana:* Mohi – emlékezés egy eltűnt településre.

Agócs Gergely: Pál István mesél. Egy nógrádi magyar pásztoreMBER mesekincse. Hagyományok Háza. Bp. 2017.

Alabán Péter (szerk.): Vidék – társadalom – történet. Tanulmányok a Barkóságáról. *Studia Barkonum* 4. Borsodszentgyörgy község önkormányzata. Ózd 2016. 142 old.

András Ignác: Kászonszéki lélekharangok. Verbum. Kolozsvár 2015.

Aranyhíd. Tanulmányok Keszeg Vilmos tiszteletére. Szerk.: *Jakab Albert Zsolt–Vajda András.* Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár 2017. 1087 old. – A tartalomról: *Péntek János:* Életút a tordai hídon át – Keszeg Vilmos 60 éves; Keszeg Vilmos bibliográfiája; *Nagy Ilona:* A föld teremtése: a teremtő Isten dilemmái; *Pócs Éva:* A dob és a rosta – újabb gondolatok a magyar sámán-dobról; *Bonnet–Carbonell, Jocelyne:* A primitív gondolkodás és a halotti növények az európai paraszti képzetrendszerben; *Bárh Dániel:* Rajongás és ráció – Az exorcizmussal [ördögűzés] kapcsolatos katolikus egyházi gondolkodás változatai a 18. szd. második felében; *Balázs Lajos:* Rituális várakozások, késléteések a sorsforduló szokásokban; *Tánczos Vilmos:* A legelső lépés; *Szjártó Zsolt:* Az antropológia és a

médiakutatás találkozása; *Gyáni Gábor:* A pszichohistoria-írás magyar fejeményei; *T. Szabó Levente:* Az innováció egy rejtett szakmai hálózata – az Ösz-szehasonlító Irodalomtörténeti Lapok és a néprajz egyetemi intézményesülése; *Gráf Imre:* A szépirodalmi szöveg, mint néprajzi forrás – néprajzi örökség, tárgyi kultúra Kós Károly műveiben; *Lajos Veronika:* Hogy kerül a jelentés az etnográfiai szövegbe? Egy moldvai etnográfiai terepmunka kritikai újragondolása; *Lovás Kiss Antal:* Amikor a néprajzkutatót minőségellenőrnek hívják – A néprajzi kutatás hatása a panyolai szokáskonstrukciókra; *Szabó A. Tőhötöm:* A föld társadalmi jelentései; *Kinda István:* „Furfangos úri hunczúságok” a 20. szd. eleji Székelyföldön; *Furu Árpád:* Aranyosszék „székely” házai a 19–20. szd. fordulóján; *Gagy József:* A rituális lopásról; *Balogh Balázs–Fülemile Ágnes:* Adatok Kalotaszeg szórványosodásához a [magyargyerőmonostori] református iratanyagok tükrében; *Peti Lehel:* Migráció és az etnicitás politikája: a moldvai csángók esete; *Deáky Zita:* A bérdaikaintézmény speciális vonatkozásai; *Harbula Hajnalka:* Hálózatok szerepe az inkluzív oktatásban; *Verebélyi Kincső:* Ünnepek, ünnepségek, fesztivál; *Fournier, Laurent Sébastien:* A játékok és sporttevékenységek kulturális értéke: példák az optimizmus, a testnevelés és a hagyományos játékok patrimonizációjára; *Kemecsi Lajos:* Emlékezet és múzeum; *Fejős Zoltán:* Városi helyek és a kommunikatív emlékezet – mozaikok a Magyar Amerika-alumból; *Mohay Tamás:* Múlt, múlik, múlni fog – vázlat a megemlékezésről; *Jakab Albert Zsolt:* Homom memor – a 19–20. szd-i (lokális) emlékezés-kultúra szerkezete; *Barna Gábor:* A vallási és nemzeti ünnepek megtartó ereje; *Ligia, Fulga:* Kollektív emlékezet és rituális idő a szászfűhéregyházi szászfűknél; *Farkas Judit:* „Itt valamikor nagyon nyüzsgött a történelem” – lokális történelem egy magyarországi aprófaluban; *Vass Erika:* A kulturális emlékezet megszerkesztése és a lokális identitás építése az újszékelyi unitárius gyülekezet példáján; *Ádám Báborka:* Új keletű román nemzeti ünnepek? – Január 24. és május 9–10. recepciója Háromszéken (1918–2014); *Bajkó Árpád:* Kőbe vésett biografikus emlékezet – Kalló Ferenc verses sírfeliratai az inaktelki református temetőben; *Könczei Csongor:* A székelyek, a koreográfus, a helytörténészek, a kultúrpolitika és a többiek... – Gondolatok a kolozsvári Posta mögötti táncolás jelenkori eseményeiről; *Hála József:* Aranyosrákósról Vácig – Adalékok Borbély Sándor néprajzi munkásságához; *Mikos Éva:* Gyula a vérzivatarban – konstrukció és a rekonstrukció problémája Sebestyén Gyula pályaképeiben; *Nagy Zoltán:* Az őrző, aki híressé tette a vaszjugáni hantikat; *Szőcsné Gazda Enikő:* Zichy Jenő gróf erdélyi látogatása és hatása a székely háziipar kutatására; *Szőcs Levente:* Fialat székelyföldi kézművesek tevékenysége, megélhetési stratégiái; *Tötszegi Tekla:* Adalékok a magyarvistai festett bútortörténethez; *Deák Ferenc Loránd:* Kosztándi

Jenő festőművész képi modernsége; *Nagy Réka*: Szabó Miklós költői szerepértelmezése és integrációs kísérletei a szocializmus időszakában; *Kovács Anikó*: A népnevelés formái a romániai magyar értelmiség törekvéseiben az első világháborútól az ezredfordulóig; *György V. Imola*: Egy vidéki [Vajdaszentivány] pedagógus élettörténetének elemzése a korábbi kutatások tükrében; *Tóth Zsombor*: Találkozás az egyszerűvel: a homo narrans és a homo scribens jelenléte a kora újkori emlékirat-irodalomban; *Frauhammer Krisztina*: Olvasva imádkozni, imádkozva olvasni. – Alfabetizáció és olvasástörténeti adalékok az imakönyv műfaja kapcsán; *Bárth János*: A székely esztenatársaságok írásbelisége; *Štucica, Narcisa*: Élettörténet egy paraszti kéziratok füzetben [Bisoca, Buzau megye]; *Keményfi Róbert*: Hagyománylánc versus emlékezet. Elemi írka mint süteményes füzet – táplálkozáskultúra és írásbeliség; *Ilyefalvi Emese*: Egy irásgyakorlat további kontextusai – Alternatív protestáns folyóiratok a 20. szd. első harmadában Erdélyben; *Csíki Tamás*: Hogyan írjunk levelet háborúban – útmutató „harcosok” számára; *Pozsonyi Ferenc*: Az írott források szerepe az első világháború lokális eseményeinek vizsgálatában 1916-ban Zabolán; *Landgraf Ildikó*: „...segíts meg utunkon...” – egy világháborús hadifogolynapló és utólete; *Papp Árpád*: „Tudatom veletek...” – a katonalevelek információhordozó szerepe a 20. század második harmadában Pácson; *Hesz Ágnes*: Mi a pletyka? – Egy definiálhatatlan jelenség meghatározástörténete; *Könczei Csilla*: Valóságképzés mint társadalmi interakció; *Blos-Jáni Melinda*: Kolozsvár láthatósága – Látásrendszerek Orbán Lajos két világháború közötti fényképein; *Balázs Géza*: Az e-folklor létrejötte; *Vajda András*: Alkalmi költészet és közösségi média; *Gazda Klára*: A magyar hidasjátékok a szakirodalom tükrében; *Olosz Katalin*: Népballadák a nagyszalontai gyűjtők hagyatékában (1912–1919); *Magyar Zoltán*: Balika – egy Torda-vidéki (ambivalens) népi hős hagyományköre; *Benedek Katalin*: Mese és fordítás idegen nyelvről magyarra és magyarról idegenre; *Gergely Zoltán*: Mezőségi karácsonyi népelemek; *Kürti László*: Tánctörténeti mítoszok: a hajdútánc forráskritikai megközelítése; *Zsigmond Győző*: Népi gombászat Kalotaszegen.

A. Sajti Enikő: Kisebbségpolitika és társadalomszervezés. Fórum Könyvkiadó. Újvidék 2016.

Balatonyi Judit: A gymesi lakodalmak. Közös kultúra és különböző identitások? Balassi Kiadó. Bp. 2017. 250 old.

Balázs Géza: Az álom nyelve. Álomesemény, álomemlék, álomelbeszélés, álomértelmezés. Inter Nonprofit Kft. Bp. 2017. 192 old.

Balázs Géza – Minya Károly: Hobbinyelvek. Egy pályázat legjobb munkái. Anyanyelvapólok Szövetsége–Inter. Bp. 2017.

Barabás László: Az otthonosság gyökerei. Népismereti írások, néprajzi tanulmányok. Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2015. 314 old

A Baradla-Domica barlangrendszer – A barlang, amely összeköt. Szerk.: Gruber Péter és Gaál Lajos. Kiadja az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága. Jászvafő 2015. 512 old.

Barna Gábor – Glässer Norbert – Zima András (szerk.): Löw Imánuel. Zsidó folklór tanulmányok. *Szegedi vallási néprajzi könyvtár* 33. Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. Szeged 2014. 171 old.

Barta János ifj.: „Ha Zemplin vármegyét az útas vizsgálja...” II. Adattár Zemplén megye 18. századvégi történetéhez. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet. Debrecen 2015.

Barta Péter: Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor romák presztizsgazdasága. MTA BTK Néprajztudományi Intézet. Bp. 2014. 728 old.

Bartha Elek (szerk.): A néprajztudomány professzora, Gunda Béla (1911–1994). Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. Debrecen 2015. 200 old.

Bartók Katalin (szerk.): Nyárády Erazmus Gyula emlékezete. Kriterion. Kvár 2016. 312 old.

Bata Tímea: Talpasház és bikla: egy archaikus néprajzi világ nyomában. Válogatása Néprajzi Múzeum ormánsági fényképeiből (1910–1935). Néprajzi Múzeum. Bp. 2017. 128 old.

Bácsország. Vajdasági honismereti szemle. Főszerk.: dr. *Németh Ferenc*. Kiadja a Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság. Szabadka 2017. 1. 96 old. – A tartalomról: *Károly Adrienn*: Mikor bevonul Karnevál herceg – Szabadkai és zombori farsangok a 19. szd. végén és a 20. szd. elején; *Szabó Tamás*: Moholy-Nagy László szegedi korszakából – Hetven éve hunyt el a világhírű művész 2.; *Palásthy Lenke*: Ludasi tallózás; *Pekár Tibor*: A szabadkai csodahegedűs; *Németh Ferenc*: „Járok-kelek szülőföldem határára...” – Egy régi tanárról, poétáról és lapszerkesztőről, Erődi Dánielről; *Korhecz Papp Zsuzsanna*: A festő és mecénás barátai – Than Mór Mohácsi csata című művének története; *Szabó József*: Székely Bertalan ifjúkori mecénásai; *Gebauer Hanga*: A kor néprajztudományának nagy vállalkozása – Bács-Bodrog vármegye bemutatkozása a Millenniumi Kiállításon Jankó János fényképfelvételeinek tükrében; *Bárth János*: „Határt csinálók belöled” – egy hajdani fenyegető szólás népeleti háttere; *Szöke Anna*: A pusztában láttam a jövőnket; *Szlávics Károly*: Szabadalmazott találmányok a gyümölcs- és szőlőtermesztés terén a Szabadka-horgosi homokvidéken; *Pecze Rózsa*: A vrdniki bányakórház és egy bányorvos [dr. Piller Ernő]; *Virág Gábor*: Kishegyesi Keresztény Fogyasztási Értékesítő Szövetkezet 1.; *Csúszó Dezső*: Kocsik, lovak a szabadkai mentőszolgálatban (1896–1906); *Czékus Géza*: Bremzay Jenő újabb szilágyi Búcsúztató-könyve; *Besnyi Károly*: „Mert a haza te magad vagy!” – Ómoravica–Bácskossuthfalva alapítási évfordulói; *Cseh Valentin*: A nándorfehérvári győzelem utáni időszak eseményei; *Németh Ferenc*:

A Torontál (1872–1944) – 145 éve indult ez a leghosszabb életű bánáti magyar lap, mindmáig megkerülhetetlen forrása a bánáti helytörténeti kutatásoknak; *Hulló István*: A Telecskai-dombok.

Bácsország. Vajdasági honismereti szemle. Főszerk.: *dr. Németh Ferenc*. Kiadja a Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság. Szabadka 2017. 2-3.. 118 old. – A tartalomról: *Székely Gábor*: A Duna-Tisza köze reformációja; *Mihálylovits Anikó*: A reformáció, a megújulás színei, 500 év; *Molnár Sándor Károly*: Szabadkán szolgáló református lelkipásztorok, hitoktatók önéletrajzai 1943-ból; *Németh Ferenc*: Bierbrunner Gusztáv és a Bács-szeremi evangélikus egyházmegegye monográfiaja (1902); *Besnyi Károly*: 145 éves az újvidéki református templom; *Fábián Borbála*: A bajai reformátusok 1879-ben; *Németh Ferenc*: A nagybecskereki protestáns algmánázium (1839–1849); *Molnár Sándor Károly*: „Szolgálata alatt néhány fontos döntés előtt állott” – Póth Lajos a bácsfeketehegyi német református egyházközség lelkipásztorának önéletrajza 1943-ból; *Czékus Géza*: Református temetkezési szokások és halotti búcsúbeszéd a Pacseron; *Fekete Annamária*: A reformáció fél évezrede – kiállítás Topolya község múzeumában; *Lakatos Adél*: Szent László kultusza Magyarországon; *Gebauer Hanga*: A fényképező orvos – Dr. Radivoj Szomonovits hagyatéka a Vajdasági Múzeumban; *Szlávicz Károly*: A népi vallássósága sajátos emlékei Csonoplyán; *Szilágyi Mária*: A gyermekszületés körüli hagyományok Magyarországon; *Csúszó Dezső*: Adalékok a szabadkai kápolnához; *Szöke Anna*: Parasztpolgári házak Kishegyes Nagy utcáján I.; *Ricz Péter*: Homályba vesztett évtizedek – avagy a magyarkanizsa-velebiti ásatás; *Pónya István*: Erődített raktárak Bácskában; *Sövény Mihály*: A [bács]almási határ kialakulása; *Kunkin Zsuzsanna*: Egy Arad megyei kallódó készpénzszámla nagybecskereki vonatkozásai; *Virág Gábor*: Kishegyesi Keresztény Fogyasztási Értékesítő Szövetkezet 2.; *Kunkin Zsuzsanna*: A könyvtáros naplójából – visszaemlékezés az ismerkedésre a könyvekkel és olvasókkal; Kali, a felvidéki '56-os forradalmár a Bácskában; *Császár Viola és Fújkin Zsófia*: Rózsa Sándor a betyárkirály; *Kiss-Iván Anna*: Beszámoló a XXII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémiáról; *Hallgató Imre*: A legrégebbi vajdasági református templom: a bácsfeketehegyi.

Bácsország. Vajdasági honismereti szemle. Főszerk.: *dr. Németh Ferenc*. Kiadja a Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság. Szabadka 2017. 4. 86 old. – A tartalomról: *Németh Ferenc*: „Végre felépült Deák Ferenc nagy műve, a kiegyezés”; *Fábián Borbála*: Két választás Baján 1867-ben; *Kunkin Zsuzsa*: Deák és a bánátiak; *Sarlós István*: Dr. Purguly Sándor főispán lemondása 1917-ben; ++: „Hazánk kialakulása a háború után” – Az újvidéki Teleky Andor évszázaddal ezelőtt, 1917-ben megjelentetett füzetében vázolta elképzelését a világháború befejezése utáni helyzetről; *Dankó Nóra Anna*: Bosznia története 1900–1920 között; *Hejgyi Ádám*: A debeljácsi református egyház megszervezésének első dokumentuma (1795); *Besnyi Károly*: Szász Károly Bácskában, 1885-ben; *Szlávicz Károly*: Fejezetek a csonoplyai németek történetéből: bete-

lepítés és kitelepítés; *Császár Viola – Dognár Ádám*: Hogy volt régen, hogy van ma? – Horgosi mesterségek nyomában; *Mihálylovits Anikó*: Keménykalap, de nem krumpliorr; *Virág Gábor*: A topolyai tanonciskola 1945–1977; *Csúszó Dezső*: Iskolai kápolnák Szabadkán; *Szöke Anna*: A kishegyei Szent Anna-templom – Nagytutca II.; *Palásthy Lenke*: Egy ludasi kiállítás képei; *Szilágyi Mária*: „Nyisd ki babám rácsos kiskapudat!”; *Németh Ferenc*: Egy becskereki családi krónika; *Pecze Rózsa*: Kamanci Balázs írójának emlékére; *Czékus Géza*: Báránypirosító; *Korhecz Papp Zsuzsanna*: A szabadkai Szent Mihály ferences templom és kolostor.

Bánfalvi László: Évszázadok a bükki hegyháton – Fejezetek Nekézseny történetéből 1415–2015. Kiadja az Önkormányzat. Nekézseny 2015. 111 old.

Bánfalvi László: Szülőföldem szép határa. Írók a Bükki Hegyhátról. Községi Önkormányzat. Nekézseny 2017. 136 old.

Bánfalvi Lászlóné – Hideg Ágnes: Balogh Béni, Nekézseny szülőtte, a magyar rege- és mondavilág írója. Községi Önkormányzat. Nekézseny 2017. 136 old.

Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.): Vízöntő. Ünnepi kötet a Jászságról Bathó Edit tiszteletére. Damjanich Múzeum. Szolnok 2016. 468 old.

Bárdosi Vilmos: Szólások, közmondások eredete. Frazeológiai etimológiai szótár. Tinta Könyvkiadó Bp. 2015.

Bárh Dániel: A zombori ördögűző. Egy 18. századi ferences mentalitása. *Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából* 3. Balassi Kiadó. Bp. 2016.

Bárh János: Bácskai magyar reformátusok a XIX. század elején. *Vajdasági Helytörténeti Adattár I.* Vajdasági Magyar Helytörténeti Egyesület. Topolya 2017. 88 old.

Bárh János: Ozsdola, az őrfalu. „Falu” és „megye”, vagyis székely közösség és egyházközség Ozsdolán a XVIII-XIX. szd.-ban. Szerzői. Kecskemét 2015. 303 old.

Bekecsi Szabó László: Bekecs. Falutörténet. Szerzői kiadás. Bekecs 2015. 273 old.

Bereczki Ibolya – Pozsony Ferenc (szerk.): Üzenet a frontról. Ferenc tüzér levelei 1914–1918. Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Szentendre 2016. 442 old. – *Pozsony Ferenc* bevezető tanulmányával.

Bereznai Zsuzsanna: „Édes szűzanyám, fogd a kezem...!” Egy XXI. századi kecskeméti „próféta” mentalitása. Toll és Ecset Művészeti Alapítvány. Kecskemét 2017.

Bécsi Napló. Az ausztriai magyarok lapja. Főszerk.: *Deák Ernő*. Bécs 2018. 1. 12 old. – A tartalomról:

Jeszenszky Géza: A magyar külpolitika kívánatos útja; *Martos Péter*: A Duna nem csak összeköt; *Varga Gabriella*: 2018-ban Mátyás királyra emlékezik a magyarság; *Pomogáts Béla*: Nemzeti integráció – nemzeti irodalom; *Ábrám Zoltán dr.*: December elseje ígéretei és kihívásai; *Pátkai Róbert*: A hazaszeretet tárháza – 25 éves a Magyarok Angliai Országos Szövetsége; *Radics Éva dr.*: Alsóór plébánosaként – Beszélgetés Gáspár Adalbert bencés szerzetessel; *Fehér Márta*: Mi vár Szerbiára 2018-ban; *Csinta Samu*: Románia: centenáriumi viharok; *Paládi Renáta*: Ukrajna – változatlanul rendezetlen az oktatási törvény; *Baker Mónika*: Angolok Kárpátalján – szükség és összefogás (Interjú Tárty Andrással); *Deák Ernő*: Szijártó István – a Százak Tanácsáról; *dr. Gábritty Molnár Irén*: Migrációs és etnikai folyamatok a Vajdaságban; *Radics Éva*: Albert Gáborra emlékezve; *Várkonyi Borbála*: A Bécsi Magyar Iskola harminc éve; *Dobák Judit*: A Jászsági Évkönyv 25. kötetéről; *dr. Póczik Szilveszter*: A valmy ágyútűz – ami a csövön kifér.

Bécsi Napló. Az ausztriai magyarok lapja. Főszerk.: *Deák Ernő*. Bécs 2018. 2. 12 old. – A tartalomból: *Hefty, Georg, Paul*: Önérdékek és szövetségek – a magyarországi választások elé; *Varga Sándor*: Szlovákia választáson; *Várkonyi Borbála*: GULÁG-émlékiállítás Grácban; *Várkonyi Borbála*: „Ki lélekben szabad...” – ünnepi megemlékezés Bécsben az 1848/49-es szabadságharc 170. évfordulójáról; *Cseh Csaba*: Ünnepi megemlékezés Felső-Ausztriában (1848/49); Március idusa Alsóőrött; *Martos Péter*: Bécs és Budapest között; *dr. Grezsa István*: Az sose rab, ki lélekben szabad; *Vocelka, Karl*: Az 1848/49-es forradalom a Habsburg-monarchiában – végkifejelt; *dr. Andrásfalvy Bertalan* – *dr. Szijártó István*: Választások előtt – a Százak Tanácsa ajánlása a magyar társadalomnak; *Zakar Péter*: „Frigybe lépett a német a magyarral” – A bécsi légio magyarországi fogadtatása egy dokumentum tükrében; *Szaplonczay Marianna*: Fonet Kornél őrnagy születésének 200. évfordulójára; *dr. Schneider Tibor*: Magyarország gazdasági helyzetének értékelése; *dr. Ábrám Zoltán*: Az önrendezelkezés romániai útvesztői; *Fehér Márta*: Gazdaságfejlesztés a nemzetpolitikai eszközöként – Vajdasági sikertörténet; *Paládi Renáta*: Kárpátalja: szítják a tüzet az ukrán és a magyar nemzetiségűek között; Sikeres civil árnyékjelentések az Európa Tanácsban; *Dabizs Mercédesz*: A magyar nyelv átörökítése – hétvégi magyar iskolák találkozója; *Fülöp Dóra*: Magyarságtudat-ápolás Szarajevóban; *dr. Gábritty Molnár Irén*: Migrációs folyamatok a Vajdaságban II.; *Kováts-Németh Mária*: A kultúráközvetítés dilemmái.

Bécsi Napló. Az ausztriai magyarok lapja. Főszerk.: *Deák Ernő*. Bécs 2018. 3. 12 old. – A tartalomból: *Hefty, Georg, Paul*: Orbán Viktor új Magyarországa; *Szili Katalin*: Kisebbségi ügyekben megállt az idő; *Martos Péter*: Régi kormány újoncokkal; *Cseh Csaba*: Mindszenty József bíboros halálára és utolsó napjaira emlékeztek Bécsben; *Jeszenszky Géza*: Horthy és a felelősség a magyar zsidók deportálásáért; *dr. Marosi Endre*: Ösztöndíjaként a bécsi Collegium Hungaricumban (1977); *Varga Gabriella*: Mátyás király: soka-

sodnak a megemlékezések; *Benyák Mária*: A Pozsonyi Casino fogalom volt ... és lett; *deák*: A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület első 5 éve – beszélgetés Zsótér Írisz elnökkel; *M. P.*: Marx és a múltó idő; *de*: A Gráci Magyar Egyesület 130 éve; *Fehér Márta*: Vajdaság, Trianon és az ünnep; *Varga Gabriella*: Ötvenéves a Felső-Ausztriai Magyarok Kultúregyesülete; *Cseh Csaba*: Bécs és a magyar kulturális külpolitika – Ujváry Gábor könyvbemutatója a Pázmáneumban; *Póczik Szilveszter*: A magyar voksolásról a német sajtóban; *Jánosi Zoltán*: „Gyönyörűm, te segíts engem!” – Nagy László emlékezete;

B. Kovács István: A Szent László legenda szóban és képekben. Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület. Rimaszombat 2017. 116 old.

Boda László: Fürdők és fürdőhelyek a Dunántúlon. BKL K. Szombathely 2016. 204 old.

Bodnár Mónika: A Serényiek hatása a gömri népeletre. *Officina Musei 21*. Herman Ottó Múzeum. Miskolc 2014. 318 old. és 239 kép.

Bodor Anikó – **Paksa Katalin**: Vajdasági magyar népdalok V. Fórum Könyvkiadó – Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. Újvidék–Zenta 2016. 668 old.

Bodó Csanád: Nyelvi ideológiák és különbségek. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kolozsvár 2016.

Bognár Szabina: A népi jogélet kutatása Magyarországon. *Néprajzi Értekezések 5*. Szerk.: *Villás Valéria*. MNT. Bp. 2016. 275 old.

Boros Árpád: Diósgyőr Vasgyár története képekben, 1770–2015. Északkelet-Magyarország Ipartörténetének Ápolásáért Alapítvány. Miskolc 2016. 400 old.

Borsos Balázs: A magyar népi kultúra regionális struktúrája I-II. MTA Néprajzi Kutatóintézet. Bp. 2011. 563 és 354 old.

Brandl Gergely–Tóth G. Péter (szerk.): Szegedi boszorkányperek. 1726–1744. *A magyarországi boszorkányság forrásai, Várostörténeti források*. Balassi Kiadó. Bp. 2016.

Brunner Attila – **Gopcsa Katalin**: Veszprém város építészete a „hosszú” 19. szd-ban. *Műhelytanulmányok a műemléki topográfiához 5*. Enigma. Székesfehérvár 2016. 53 old.

Brusznai-dokumentumok. Szerk.: *Nagy András*. Brusznai Árpád Alapítvány. Veszprém 2017. 103 old.

Cigány világok a Kárpát-medencében. *Cigány néprajzi tanulmányok 17*. Szerk.: *Bali János*, munkatársa: *Kőrösi Dalma*. Magyarországi Nemzetiségek Néprajza. Sorozatszerkesztő: *Székely András Bertalan*. Magyar Néprajzi Társaság – ELTE BKNi. Bp. 2017. 249 old. – *Bali János*: Bevezető; *Hála József*: „Kedves

Nagyságos Uram!” – Eötvös Albert cigányprimás levelei Herrmann Antalhoz; *Horváth Sándor*: Néprajzi mozaik a vasi cigányokról; *Mihály János*: Cigányok az udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvben; *Pethő László*: Tisza-menti montázs; *Hajnáczky Tamás*: A pártállam cigánypolitikájának végrehajtása BAZ megyében; *Balatonyi Judit*: Személyes múlt és jelen: Egy hegyháti beás férfi önéletírási kísérletei; *Korzenszky Tamás*: A román elektronikus pop-folkzene (manea/manele) hatása a hagyományos táncgyakorlatra a zabolai-pávai cigányközösségekben; *Lajos Veronika*: Sokszínű részvétel – új szereplők és új színterek a kortárs magyar romakutatásokban; *Béres Sándor*: Adatok a cigány származatú pásztorok néprajzi vizsgálatához; *Tompos Krisztina*: A női szerep változása az érpataki cigány lakosság körében.

Csángó Tükör. Moldvai Magyar Kulturális folyóirat. Főszerk.: *Tampu (Compoly) Stelian*. Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület. Bp. 2017. 48. sz. 28 old. – A tartalomról: *Tampu Stelian*: Az elhalványult kultúra; *Lakatos Demeter*: Szeretnék; *Tampu Krisztián*: Mikecs László és a Kárpátonkon kívüli magyarság; *Halász Péter*: „Valami mindig összegyűjt minköt...” – Kóka Rozália: Bukovina, Bukovina... című könyvéről; *Halász Péter*: Kájoni János-díjask a XVI. Csángó Napon.

Csángó Tükör. Moldvai Magyar Kulturális folyóirat. Főszerk.: *Tampu (Compoly) Stelian*. Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület. Bp. 2017. 49. sz. 28 old. – A tartalomról: *Tampu Stelian*: A család; *Lezsák Sándor*: Pusztinai kismagyar; *Halász Péter*: Csoma Gergely: A megkötött idő – Varázslások, ráolvasások, rontások, archaikus imák és népmesék Moldvából; *Halász Péter*: Iancu Laura: Peremlétben – Tanulmányok a moldvai magyarok vallásosságáról; *Ábrahám Judit*: Iduka; *Iancu Laura*: A csodáról; *Cs. Bogdán Tibor*: Miért pont Csángóföld? – Az Ördög Sziklájá; *Bálint Mózes*: Testvérmentő; *Lakatos Demeter*: Megért a cseresne; *Lakatos Demeter*: Béke lobogója.

Csorba Béla: Ez olyan mondás. Szólások, szóláshasonlatok, közmondások, helyzetmondatok és más állandósult szókapcsolatok Temerinből. TAKT. Temerin 2016. 141 old.

Csorba Csaba: Hernádnémeti története. Kiadja az Önkormányzat. 2016. 218 old.

Csörnök Mariann (szerk.): Bodrogeresztúri történetek. Önkormányzat. 2015.

Dancs Rózsa: Pokoljárás. Sorsok az egykori romániai abortusztörvény idején. Antológia Kiadó. Lakitelek 2014. 159 old.

Danielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei. Prolog Kiadó. Nagyszalonta 2017. 96 old.

Deáky Zita-Smid Bernadett (szerk.). *Emlék, emlékezet, életút*. Bp. ELTE BTK Néprajzi Intézet. 2014. 313

old. – *Deáky Zita* – *Smid Bernadett*: Előszó; *Mohay Tamás*: Életrajz, titok, idegenség; *Turai Tünde*: A viszszipillantóból – az életút tagolódása és szakaszainak hierarchizálódása az időségek értelmezésében; *Klamár Zoltán*: Paraszti önéletírások – vajdasági példák; *Órsi Julianna*: A magántörténelem mint a közösség történelmi tudatának forrásbázisa; *Bárth Dániel*: Szegény Csergő atya – egy 18. szd.-i erdélyi falusi pap biográfiájának szilánkjai; *Vincze Kata Zsófia*: Élettörténet és emlékezetpolitika – Erdély, Trianon, Magyarország; *Keszeg Vilmos*: Az országépítés motívumai mérnök autobiografikus narratívumaiban; *Nagy Ákos*: Egy hóstáti család két generációjának emlékezet; *Ö. Kovács József*: Kamerával az elhallgatott tények nyomában – dokumentumfilm interjúk (2013) a paraszti társadalom felszámolásától a kommunista diktatúrának; *Bögre Zsuzsanna*: A trauma feldolgozása, a megtérés és az identitás – élettörténeti kutatások alapján; *Kara Anna*: „Én, Mécs...” Önéletrajz másodkézből; *Sárai Szabó Katalin*: Perczelné Kozma Flóra és a modernitás – a szabadelvű vallásosság „apostolnője”; *Bartha Ákos*: Márai a múlt polgárságról; *Koloh Gábor*: „Az éjszakák arra valók, hogy álmadjunk egy verőfényes szép napról” – Gyenis János ormánsági lelkipásztor élete és működése; *Iancu Laura*: „Atyaccám, segíljen meg bár vasárnaponkënd” – egy magyarfalusi parasztasszony élettörténete”; *Kótyuk Erzsébet*: „Az t az egyet bántam meg...” – egy Ung-vidéki asszony vallomása; *Koltay Erika*: A szegedi füvesasszony; *Lanczendorfer Zsuzsanna*: Egy sokorróaljai iparos önvalomása életútjáról; *Mezei Orsolya*: „Közben eszembe jut egy olyan epizód is...” – egy falusi tanító emlékezetstruktúrája írásban és szóban; *Tóth Gábor*: Kimondatlan élettörténetek, élettörténeti írások Budapest II. világháborús ostromáról; *Leichter Lilla*: Győri Elek önéletírása, mint lehetséges néprajzi forrás; *Kiss Nóra*: „Innen kezdve határoztam el, hogy én is olajos leszék” – az első olajipari mérnökgeneráció Magyarországon; *Incze Alíz*: A csoda egyéni életút-szervező szerepe – két asszony egyéni életútjának vizsgálata a vallásosság tükrében; *Trádlér Henrietta*: Egy történetes portréja: I. Tóth Zoltán élete; *Kucsera Sándor*: Emberélet fordulói, sorsfordulók az életutakban – kapcsolat a történetekkel; *Szász István Szilárd*: A Facebook-idővonal mint élettörténet?; *Baranyai Szilvia*: Utószó: éleket asszenciája – a 20. szd. személyes élettörténetekben.

Demeter Gábor – Bagdi Róbert: A társadalom differenciáltságának és térbeli szerveződésének vizsgálata Sátoraljaújhelyen 1870-ben. Szerzői. Bp. – Debrecen 2016. 112 old.

Demeter Lajos – Demeter László: Honvédnévkönyv. Sepsiszentgyörgyiek 1848-49-ben. Tortoma Könyvkiadó. Barót 2017.

Diptichon. Tanulmányok Bartha Elek tiszteltére. Szerk.: *Bihari Nagy Éva*, *Keményfi Róbert*, *Marinka Melinda*, *Kavcsánszki Máté*. MTA-DE. Debrecen. 2016. 933 old. – *Ujváry Zoltán* – *Keményfi Róbert*: Köszöntő; *Voigt Vilmos*: Egy megnyerő ember – három képben; *Anttonen*, *Veikko*: A vallástudomány, mint

kutatási terület meghatározása; Bartha Elek élet-rajza; *Barna Gábor*: Zsoltárok a katolikus népi vallá-
sosságban; *Ivancsó István*: A görög katolikus egyház
ünnepi prokimenjeinek biblikus háttere – az állandó
ünnepek; *Hoppál Mihály*: Képek és jelentések a szik-
larajzokon; *Selmezi Kovács Attila*: Szűz Mária alakja
mint nemzeti jelkép a tárgyalgató népművészetben;
Verebélyi Kincső: Témaváltozatok: a szent sarok; *Ka-
vecsánszki Máté*: Mulier graciosa – Szentség, misztika
és diplomácia Árpádházi Szent Erzsébet kultuszában;
L. Juhász Ilona: Két pártpolitikus szimbolikus teme-
tése Csehszlovákia falvaiban a személyi kultusz idején
(Sztalin és Gottwald); *Körösparti Péter*: Sárreai mirá-
kulumtörténet a 21. szd.-ban; *P. Szalay Emőke*: Temp-
lom és klenódiúmok – A tyukodi református egyház
liturgikus tárgyai; *Pozsony Ferenc*: Kalotaszegi sirkö-
vek; *Liszka József*: A szakrális kisémlékek Szenthá-
romság-ábrázolásainak néhány atipikus példája; *Bor-
sos Balázs*: A felekezeti hovatartozás hatása a magyar
népi kultúra területi tagolódására – görög katolikus
felekezet a Dél-Nyírségben; *Keményfi Róbert*: Erdé-
lyen innen – Alföldön túl; *Forisec Péter*: Arrianos
Trapezusban; *Marinka Melinda*: Szatmári sváb emlé-
kezeti terek – Mezőpetri közösségi emlékhelyei; *Alács
Márton*: Délszláv sírfeliratok Érden, Százhalombattán,
Ercsiben; *Sándor Vivien*: Szuhafő településnéprajza;
Bihari Horváth László: Szakrális tér és térhasználat a
létavértesi görög katolikusoknál; *Farkas Anett*: Pam-
lény református temploma; *Imre László*: Jókai Anna a
80-as években; *Felföldi László*: A Biblia táncra vonat-
kozó részletei és bibliai témák a néptáncgyomány-
ban; *Keszeg Vilmos*: Kollektívizálás és írás; *Tánczos
Vilmos*: A vallással és az egyházi étellel kapcsolatos
állandó nyelvi kifejezések Csíkszentkirály szókincsé-
ben; *Kovács Ábrahám*: A skót népi vallásosság és a hu-
mor szerepe Baráth Ferenc munkáiban; *Mirzaoglu, F.
Gülaj*: Török szóbeli költészet és elbeszélő népdalok;
Ujváry Zoltán: Gömöri magyar népdalok jellemzői;
Pákozdi Dávid: Berettyószentmártoni vőfélyversek a
20. szd.-ban; *Gáti Diána*: Vőfélyi tisztség és kárpát-
aljai lakodalmak szokások egy benei vőfély szemző-
géből; *Magyari Márta*: Pászkaszentelés a változó idő-
ben; *Silling István*: Temetés Kupusinán [Bácskertes];
Bólya Anna Mária: Vízünnep a macedón vízkereszt
hagyományban; *Bihari Nagy Éva*: A népismeret ta-
nitása, oktatása; *Simon Krisztián*: A hagyomány és a
kulturális örökség fogalma; *Csiki Tamás*: A minden-
napok emlékezete a paraszti társadalomban; *Csiszár
Imre*: Az egyéni gazdaságtól a háztáji gazdasáig – az
agrártársadalom megélhetési stratégiájának változá-
sa Hajdú-Bihar megyében; *Halmesvirta, Anssi*: Bibó
István és az európai balsors; *Kusnyár Éva*: A formális
válasok és formális különélések vizsgálata; *Molnár
Levente*: Egy hajdúböszörményi juhászdinasztia há-
rom generációja; *Ujhelyi Nelli*: Tyukodi fiatalok vidé-
ki és városi térhasználat; *Horváth Péter*: Mikepércs
kapcsolati hálózata az 1867–1906 közötti házassági
anyakönyvek tükrében; *Kovács László Erik*: Katonai
fényképek a Fekete-Körös völgyében; *Szabó Tünde*:
A határ menti együttműködés kulturális hozadé-
ka Szádalmás példáján; *Lajos Veronika*: Internet és
etnográfiai jelenkorkutatás – tárgyi és módszertani
kérdések, etikai természetű dilemmák; *Lovas Kiss*

Antal: Az internetes kapcsolattartás szerepe a 2016-os
panyolai hagyományörző farsang megszervezésében;
Biczó Gábor: A kritikai fordulat okai és előzményei
az 1970-es évek kulturális antropológiájában; *Kotics
József*: Munkásövezetből roma szegregátum? – Makó
Honvéd városrészének alkalmazott antropológiai
vizsgálata.

Dizseri Eszter: Fülep Lajos élete. Kálvin Kiadó. Bp.
2018.

Dunakeszi Helytörténeti Szemle. Dunakeszi-Alag
Helyismereti Lapja. Szerk.: *Lőrincz Róbert*. Kiadja a
Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár. 2016. 2-3. 20 old. –
A tartalomból: Képek 1977-ből; *Varga István József*:
Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története 2.;
Katona M. István: 1956-ban tankkal hozták a fizetést;
Kaszás Nóra: Alag, a magyar Newmarket 2.; *Kosztolá-
nyi Tímea*: Szemelvények a Dunakeszin élő görögka-
tolikusok történetéből; *Lőrincz Róbert*: Egy elfeledett
egyesület, a Dunakeszi Reménység; *Csukovits Anita*:
A népi vallásosság emléktárgyainak megőrzése, jelen-
tősége; *Szakáll Lászlóné*: Emlékezés a közel 300 éves
Révcsárdára; *Kollár Albin*: A dunakeszi római katoli-
kus népiskola tanítói 1859 és 1872 között.

Dunakeszi Helytörténeti Szemle. Dunakeszi-Alag
Helyismereti Lapja. Szerk.: *Lőrincz Róbert*. Kiadja a
Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár. 2017. 1-2. 16 old. –
A tartalomból: Az Alagi Sport Club zászlószentelése;
Lőrincz Róbert: Liszt Ferenc tanítványa Alagon – Za-
phiry Heléna zongoraművész nő és férje, Nagy Géza
régész alagi éve; *Zelk Zoltán*: Tartuffe a főműhelyben;
Varga István József: Az Alag-Dunakeszi Református
Egyház története 3.; *Asztalos Mihály*: Tisztelet a hő-
söknek; *Katona M. István*: Alagtól Dunakesziig; *Kol-
lár Albin*: Három küzdelmes esztendő – hitvalló isko-
lánk történetének utolsó három éve; *Kollár Albin*:
Emlékkép a 90 éve alapított dunakeszi-alagi polgári
iskola utolsó tanévéből.

Encsi Hírek. A város polgárainak lapja. Főszerk.
Radeczki Éva. 2017. 4. Encs 35 old. – A tartalomból:
Karsai Attila: 1956 eseményeire emlékeztünk; *K.*
Ódon boroscímekét láthatunk a Városi Galériában;
L. I.: Gondolatok a csíksomlyói pünkösdi búcsú kap-
csán; *Bágya János*: A Szent Gyermekség Műve orszá-
gos nyári tábora Encsen.

Encsi Hírek. A város polgárainak lapja. Főszerk.
Radeczki Éva. 2017. 5. Encs 35 old. – A tartalomból:
Sándor Róbert: Bemutatjuk Abaúj értékeit; *R. É.*: I. vi-
lágháborús emlékmű avatása; *Sándor Róbert*: Emlék-
tábla Fügedőn dr. Tóbiás Gyulának; *Szolyák Fanni*: A
Királyhágón is túl....

Encsi Hírek. A város polgárainak lapja. Főszerk.
Radeczki Éva. 2018. 1. Encs 35 old. – A tartalomból:
dr. Szörényi Gábor András: Az M30-as autópálya ré-
gészeti kutatásai; *Szabó Sándorné*: Erdélyi testvérte-
leplülésünk: Gelence; *dr. Nagy László*: Eredményes
múlt, biztató jövő – 10 éves az Abaúji Honismereti és
Helytörténeti Egyesület.

Eperjessy Ernő: Órtolosi dombokon, dombokon... Népdalok Eperjessy Ernő és Olsvai Imre gyűjtéséből. Szerk. és a zenei anyagot gondozta: *Pálóczy Krisztina*, a szövegeket gondozta: *Krasznai Kata* és *Petrics Mária*. Magyar Néprajzi Társaság. Bp. 2016. 210 old.

Epizódok a titkok házából. A politikai rendőrség mindennapjai 1956 után. Kronosz Kiadó. Bp. 2017. 305 old. – Életre kelnek a korabeli levéllenőrzés működésének bakijai, a hálókocsi-kalauzoknak az állambiztonság számára végzett legalizált csempészése, a „rendszerellenes bűncelekmények” vizsgálatainak mikéntje, az IBUSZ és a kémelhárítás kapcsolata, a katonai elhárítás és a nyugati katonai attasék játszmái, egy dezertált hírszerző története. Képet alkothatunk továbbá arról, hogyan működtette az állambiztonság a vidéki ügynökeket, hogyan ellenőrizte a nyugatról érkező rokonlátogatókat. Vajon hányan lehettek nálunk is vétlen kárvallottjai a titkosszolgálati ügyleteknek? Pontos választ nem adhatunk, csak annyit tudunk tenni, hogy közkinccsé tesszük ezeket a történeteket. A kötet szerzői: *Borvendég Zsuzsanna*, *Cserényi-Zsitnyányi Ildikó*, *Gyarmati György*, *Köbel Szilvia*, *Krahulcsán Zsolt*, *Müller Rolf*, *Osváth Imre*, *Palasik Mária*, *Papp István*, *Slachta Krisztina*, *Takács Tibor*.

Erdélyi Gyopár. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata. Fel. szerk.: *Balázs Katalin*. Kolozsvár 2017. 6. 44 old. – A tartalomról: *dr. Kovács Lehel István:* EKE: a belső és külső építkezés útján; *Balázs Katalin:* Múzeumot alapított az Erdélyi Kárpát-Egyesület; EKE hírek a következő helyekről: Dés, Székelyudvarhely, Marosvásárhely, Háromszék, Négyfalu, Csíkszék, Várfalva, Brassó, Gyergyó, Kolozsvár; *Zilahi-Kató Klára:* Őszi Táttra-túra: barangolás a sziklák világában; *Zilahi Katalin:* Újra együtt, újra Dolomitok; *Kenyeres Oszkár:* Hazajárás Erdélybe – Nemere-hegység; Fogarasi-havasok; *dr. Kovács Lehel István:* Oltár és hős Hóltövényen; *dr. Jakab Sámuel:* Balogh Ernő barlangkutatóra, az EKE egykori elnökére emlékezünk; *Balázs Katalin:* Régi idők karácsonya [Gyergyóban]; *Balázs Katalin:* Kirándulni vitték Bőjte Csaba gyerekeit; *Bartók Attila:* A Radnai-havasok Nemzeti Park (1.); *Jánosi Csaba:* Marosszentgyörgy fürdő; *Bélfenyéri Gábor:* A pókhálós gombák nehezen kiismerhető világa.

Erdélyi Gyopár. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata. Fel. szerk.: *Balázs Katalin*. Kolozsvár 2018. 1. 44 old. – A tartalomról: *Gáspár László Zsolt:* A Kisbakancs-túrák hatodik évfolyama; *Kenyeres Oszkár:* Hazajárás Erdélybe – Bérci tetők, havas ormok Észak Erdélyben; *Kovács Lehel István dr.:* Az Árpád-szobor és az EKE; *Balázs Katalin:* „A turista beszél és itélni tud”; *Egri Ferenc:* Dr. Ruzitska Ferenc – Erdélyi fényrajzok; *Kocsis András:* Élmények Cifra Kalotaszegen 1.; *dr. Kovács Lehel István:* Az EKE-hez kötődő emléktáblák Sepsiszentgyörgyön; *Jánosi Csaba:* A kiralyfürdői Lobogó-forrás; *Bartók Attila:* A Radnai-havasok Nemzeti Park 2.; *Nádudvary György:* Borospataka, ahova a csend is pihenni jár; *dr. Ruzs Ottília:* Az éghajlatváltozás eszméje a 19. szd-ban; *Bélfenyéri Gábor:* Zimankós téli gombavilág.

Erdélyi Gyopár. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata. Fel. szerk.: *Balázs Katalin*. Kolozsvár 2018. 2. 44 old. – A tartalomról: *Dr. Kovács Lehel István:* Quo vadis természetvédelem?; *Veres Ágnes:* XIV. EKE-gyermekverseny; *Kovács-Kendi Lehel:* EKE Székelyudvarhely; *Török Albert:* Ünnepi beszéd az EKE-Kő avatásán; *dr. Kovács Lehel István:* Feketevár a Kotlán; *dr. Kovács Lehel István:* Keresztény-havas – kilátás a Barcaságra; *Péterffy Ágnes-Katalin:* Csíkszéki EKE; *Pál Gyöngyi:* EKE–Kolozsvár 1891; *Gáspár László Zsolt:* Háromszéki EKE; *Ferencz Lóránt:* „A Paradicsomban éreztem magam”; *Kenyeres Oszkár:* Hazajárás Erdélybe – Utazás a fény felé (Gyergyói havasok, Miklósvárszék, Háromszéki havasok, Bardócszék); *dr. Kovács Lehel István:* Kastély és vám Töröcsváron; *Kocsis András:* Élmények Cifra Kalotaszegen 2.; *Balázs Katalin:* Amikor a kastély volt a turisztaszálló; *Balázs Katalin:* A modern technika lett a vendégcsalogató mézesmadzag; *Bartók Attila:* A Kozia Nemzeti Park 1.; *Jánosi Csaba:* A tusnádfürdői Rezső-forrás, Rezső-fürdő; *dr. Ruzs Ottília:* Tévhit, fordítések a meteorológiával kapcsolatosan; *Bélfenyéri Gábor:* Indul a gombászidény.

Erdélyi Gyopár. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata. Fel. szerk.: *Deák László*. Kolozsvár 2018. 3. 44 old. – A tartalomról: *Dr. Kovács Lehel István:* Építkezés, épül az EKE; *Veres Ágnes:* Tavaszi EKE-küldöttgyűlés Barcaság- bemutatóval, tojásírással, csángó esttel; *dr. Kovács Lehel István:* „Egy úton – egy célért” – szövetségi megállapodást kötött az Erdélyi Kárpát-Egyesület és a Hazajáró Honismereti és Turista Egylet; *Kovács Lehel István:* Dezső László Tündérekertje; *Benedek Zelma – Mezei Júlia:* Parasztvár- és barlanglátogatás Barcaroznyón; *dr. Kovács Lehel István:* Bucsecs – a Barcaság öre; *Egri Ferenc:* A vadon temploma; *Kenyeres Oszkár:* Hazajárás Erdélybe 2013 tavasza a Moldovántól az Ünökőlig; *dr. Kovács Lehel István:* Legendák és mondák földjén – meghívó az egykori havasbelvi székely megyébe 3.; *Balázs Katalin:* Megmenteni, ami veszendőbe mehet (Berecz András Hazug Pistáról); *Laczkó-Szentmiklósi Endre:* Kicsibükk, az elveszett világ; *Jánosi Csaba:* Újra látogatható a tusnádi borvízmúzeum; *Bartók Attila:* A Kozia Nemzeti Park 2.; *Gáspár László Zsolt:* Dobollói Piliske-túra; *dr. Ruzs Ottília:* A hegyvidékek éghajlata és időjárása 1.; *Bélfenyéri Gábor:* A tinóruk nemzetsége.

Erdélyi Múzeum 2018. LXXX. 2. 322 old. A tartalomról: *Medgyesy S. Norbert:* „*Iduez legy, Szep Manna, Iduesegnek meg adoja...*” – Kájoni János fordította Eucharisztia-énekek a *Hymnariumban*; *Fejős Zoltán:* Mailand Oszkár a párizsi népismerető múzeumokról – példa a transznacionális múzeumtörténetre; *Nagy Zsolt:* Nyárády Erazmus Gyula külföldre került hagyatéka; *Magyar Zoltán:* A mítikus előidők teremtményei (Óriásokról szóló mondák a magyar folklórbán); *Papp Kinga:* A miklósvári templomfoglalás narratívái; *Bajkó Árpád-István:* Halottbúcsúztatás Györgyfalván a 20. szd. közepén; *Demjén Balázs Ádám:* Az Erdélyi Római Katolikus Státus gimnáziumai, különös tekintettel a marosvásárhelyi tagintézményekre

(1860–1862); *Furu Árpád*: Adalékok az észak-partiumi népi lakóházak kutatásához; *Halász Péter*: „Rózi néni! Gyűtött-e?” – Adatok a moldvai magyarok gyűjtögetéséhez; *Szikszai Mária*: Egy [romániai] utcai tiltakozás szimbolikus kommunikációja a közösségi média felületein; *A. Gergely András*: A hatalom akarása és élményközössége; *Voigt Vilmos*: Javaslat az erdélyi magyar népmesekatalógus megjelentetésére (1992); *Mohay Tamás*: Asszonyors – tükrözve (Anna – A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum időszaki kiállítása a Nemzeti Múzeumban); *Molnár Beáta*: Variációk múzeumi autentikusságra három székelyföldi kiállítás kapcsán; *A. Gergely András*: Folyamatok, hitek, vallások – Pócs Éva tiszteletére.

Erdélyi Örmény Gyökerek. Kiadja az EÖGY Kulturális Egyesület. Szerk.: *dr. Issekutz Sarolta*. Bp. 2015. XIX. január–február 215. sz. 60 old. – A tartalomból: Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület – A nemzetiségekért-díj laudációja; *dr. Issekutz Sarolta*: Laudáció a Songott Kristóf-díjhoz; *dr. Issekutz Sarolta*: Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 14 éves működéséről; *Krajcsír Pirokska*: Schütz Ödön, a magyarországi armenisztika megújítója; *dr. Garda Dezső*: A gyergyószentmiklósi kompánia és a Mercantile Forum: az örmény önkormányzatiság alapintézménye, 2.; *Gyarmati Béla*: Örmény arcképek (5) – Temesvári Lica; *Gyarmati Béla*: Örmény arcképek (6.) – Temesvári Lukács és Zakariás Katalin.

Erdélyi Örmény Gyökerek. Kiadja az EÖGY Kulturális Egyesület. Szerk.: *dr. Issekutz Sarolta*. Bp. 2015. XIX. március–április 216. sz. 60. old. – A tartalomból: *IS*: Február 19-én a fővárosi örmény klubban; *Murádin Jenő*: Az örmény kultúra gyökereit is kutatta Felvinczi Takács Zoltán; Meglepetésvendég a Hollósy-megemlékezésen; Hollósy, az iskolateremtő; *Nuridsány Zoltánné*: A legszebb tavasz örmény hősei; *dr. Issekutz Sarolta*: Az Állami Számvevőszék első elnöke, dr. Gajzágó Salamon; *Várady Mária*: Genocidium 100.; *dr. Garda Dezső*: Az örmény népiptársról; *Gyarmati Béla*: Örmény arcképek – Nuridán Bogdán (7).

Erdélyi Örmény Gyökerek. Kiadja az EÖGY Kulturális Egyesület. Szerk.: *dr. Issekutz Sarolta*. Bp. 2015. XIX. május–június. 217. sz. 60 old. – A tartalomból: *dr. Urmánszky Nándor* képviselő; *Puskás Attila Barna*: 150 éve született dr. Gopcsa László; *Gyarmati Béla*: Örmény arcképek – Lukács László (8); *Bakó Zoltán*: Örmények hozzájárulása a székely főváros felvirágzásához; *dr. Puskás Attila*: Örmény családok Marosvásárhelyen; *Nagy Székely Júlia*: Száz évvel az örmény népiptárs után; *Gaál Bernadett*: Az örmény genocidiumra emlékeztek Szegeden; *Gyarmati Béla*: Örmény arcképek (9) – Woiciechowski Vilmos és Nuridsán Mária.

Erdélyi Örmény Gyökerek. Kiadja az EÖGY Kulturális Egyesület. Szerk.: *dr. Issekutz Sarolta*. Bp. 2015. XIX. július–augusztus 218. sz. 60. old. – A tartalomból: *dr. Issekutz Sarolta*: Örmény származású politikusok dokumentumai Magyarországon; *Gergely*

László Pál: Az örmények Bukovinában; Kövér László, az országgyűlés elnöke Argentínában megkoszorúzta Czetz János síremlékét; *Ispánkiné S. Katalin*: Zárاندoklat a szamosújvári Szt. Gergely ünnepre 1., *Gyarmati Béla*: Örmény arcképek (10) – Lukács József és Lukács Mihály; *Krajcsír Pirokska*: A Musza Dag igaz története; *Nagy Kornél*: Az erdélyi örmények vallási uniója – Oxendio Virziresco unitus püspök portréja.

Erdélyi Örmény Gyökerek. Kiadja az EÖGY Kulturális Egyesület. Szerk.: *dr. Issekutz Sarolta*. Bp. 2015. XIX. szeptember–október 219. sz. 60 old. – A tartalomból: *Benkő Ágnes* – *Páll Judit*: Nefejejcssek virágzásakor Örményországban; *Ispánkiné S. Katalin*: Zárاندoklat a szamosújvári Szt. Gergely ünnepre 2.; *Béres S. Attila* – *Ispánkiné S. Katalin*: A hagyományörzés állomásai (A csíkszépvízi családi találkozások és a gyimesbükki információs tábla avatónépszerűséről); *Bakó Zoltán*: Tájékoztató táblát avattak Gyimesbükkön; *dr. Pál-Antal Sándor*: A gyimesi vesztégyár; Örményekről – Rómában, Erdélyben: Beszélgetés Jakobinyi György örmény apostoli kormányzóval és gyulafehérvári érsekkel; *M.*: Magyar örmény könyvekbe zártan; 85 éves Szervátius Tibor; *Gergely Imre*: Ünnepe az örmény közösség Gyergyószentmiklóson; *dr. Puskás Attila*: „Élő emlékezet” – Örmény származású családok Marosvásárhelyen; *K. Nagy Botond*: Temető a házfalak alatt Marosvásárhelyen.

Erdélyi Örmény Gyökerek. Kiadja az EÖGY Kulturális Egyesület. Szerk.: *dr. Issekutz Sarolta*. Bp. 2015. XIX. november–december. 220. sz. 60 old. – A tartalomból: *Balogh Anikó*: Négy ország egy nemzet; Márton Áron emlékülést tartottak a Parlamentben; *Bakó Zoltán*: Örmény hétköznapiok Vásárhelyen; *Bálintné Kovács Júlia*: A remetei örmények; Emlékezés Nemeskürty István író, irodalomtörténész, egyetemi tanárra; *Jankovics Marcell*: „Nagyon örülök, hogy kortárs lehettem”; *Issekutz Sarolta*: Nyelvében él a nemzet? – a magyarörmények tanítása; Az Urmánszky család helytörténeti jelentősége Maroshévízen; *Czakó Gábor*: Szovárd magyarok a világháborúban; *Czézár Nikolett*: Az örmény népiptárs 100. évfordulójára emlékezik Magyarországon.

Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. Fel. szerk.: *Viga Gyula*. 2017. CXXVIII. 2. 192–364. old. – A tartalomból: *Simon András*: Görög Demeter gyakorlati és szakírói munkássága a magyar szőlőművelés megújításáért; *Barna Gábor*: „Szent Gergely doktornak, híre tanítónknak az ő napján...” A gergelyjárás – egy szokás történeti háttere; *Glässer Norbert*: „Égből szállott mireánk ez a korona. Isten küldte azt neked miáltalink”. IV. Károly koronázásának neológ izraelita diskurzustradíciói; *Mód László*: „Tisza partján van egy hajó kikötve...” Egy szegedi halkereskedő a 20. szd. első felében; *Szarka József*: Lónevek a középkori Magyarországon; *Marton Szabolcs*: A barackpálinka elterjedése Magyarországon (1936-ig); *Varga Sándor*: A táncos vendéglátás szokásai az erdélyi Mezőségeken; *Terendi Viktória*: Családi krízishelyzetek vizuális megjelenéseiről; *Vida Gabriella*: Kora újkori fazekasság a Dél-Alföldön.

Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. Fel. szerk.: *Viga Gyula*. 2017. CXXVIII. 4. 583–798. old. – A tartalomról: *Kovács Ágnes*: Egy román mese és elmondója a 19. szd. első feléből; *Fejős Zoltán*: „A szentegyház alapköve letétetett...” Emlékezés, emlékeztetés, történeti rekonstrukció – egy alapköirat három olvasata; *Muskovics Andrea Anna*: „...olyan pincesorok voltak, amilyen az egész országban nincs...” – a német kitelepítés hatása Buda-vidék prэшház- és pincekultúrájára; *Szepesi Anna*: A rituális gyermekhordástól a ritualizált babahordozásig – rituáldinamikai folyamatok a baranyai gyermekhordozó kendő (Kondstuch) használatában; *Römer-Kompár Judit*: A magyarpalatkai zenészek társadalmi kapcsolatrendszerének változása; *Gráfik Imre*: A népművészet szűkebb és tágabb értelmezéséről; *Verebélyi Kincső*: „Kétes távolban kancsalul festett egék...” – A díszített néprajzi tárgyak és az esztétikai minőségek.

Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. Fel. szerk.: *Viga Gyula*. 2018. CXXIX. 1. 180. old. – A tartalomról: *Pócs Éva*: Örökszelemek, idővarázslók és talizmánmágia a Balkánon; *Magyar Zoltán*: A magyar Népmese Archivum és az új magyar népmese katalógus. Eredmények, feladatok, előmunkálatok; *Fügedi János*: Egyidejű mozdulatemesemély, párhuzamos témák térbeli ellentétek: a néptánc összehasonlító tartalmi elemzése; *Tari Lujza*: Csallóköztől a történelmi Felvidékig: Felső-Magyarország a Kodály-i életműben; *Selmezi Kovács Attila*: Balassa Iván néprajztudományi munkássága; *Kiss Jenő*: Balassa Iván munkásságának nyelvészeti vonatkozásairól; *Bodó Sándor*: Balassa Iván, a muzeológus.

Édes Anyanyelvünk. Fel. szerk.: *Grétsy László*. Kiadja az Anyanyelvűpolók Szövetsége. 2017. XXXIX. 5. 24 old. – A tartalomról: „Nagyobb boldogságot nem tudok elképzelni, mint ha az ember hasznosnak érezheti magát” – Juhász Juditot kérdezi *Balázs Géza*; *Wacha Imre*: Az anyanyelv szívárványhídja – záróbeszéd a 2017. évi győri Kazinczy-versenyen; *Balázs Géza*: Netnemzedék: 1. – A nyelv; *Kemény Gábor*: Azzal a szesszel; *Büky László*: Vérnyomok; *Zimányi Árpád*: Az időjárás-jelentések nyelvezetéről; *H. Varga Mária*: Nyelvi diszkrimináció a foglalkozásnevekben; *Horváth László*: Mitől függ a függő kérdés írásjele?; „A magyar nyelvtan nem olyan szexista...” – Szécsi Noémit kérdezi *Mészáros Márton*; „Sok szörnyű csodafajzat van, s köztük az ember a legszörnyebb”: A hatalmi nyelv természeté – Jánosi Zoltánt kérdezi *Balázs Géza*; *Dóra Zoltán*: Azt a kutyafáját; *Kulcsár István*: Hány Gulág volt?; *Reményfy László*: Földút=talajút; *Grétsy László*: Találkozásaim Ady Endrével.

Édes Anyanyelvünk. Fel. szerk.: *Grétsy László*. Kiadja az Anyanyelvűpolók Szövetsége. 2018. XL. 1. 24 old. – A tartalomról: *Balázs Géza*: Netnemzedék 2. A test; *Lengyel Klára*: Nem egyszerű az összetett!; *Kemény Gábor*: Nem elváló igekötők; *Horváth László*: Bogyók és világosék; *Adamikné Jászó Anna*: Grammatikaoktatás – másként; *Kovács József*: Csak pontosan [a nyelvszegénységéről]; *Buvári Márta*: Szállkák – a fordított [nyelvi] gondolkodás, a rövidítések divatja;

Grétsy László: Megbicsakló szólások; *Kulcsár István*: Örmester kisasszony; *Elek Lenke*: Guruci és kacskaringó; *Minya Károly*: Naggyal vagy kicsivel: *Brexit* – *brexit?*; *Vincze Diána*: Lasponya; Halogatás, önfeladás – Delesaga Gyula temesvári villamosmérnököt kérdezi *Balázs Géza*; Két új nyelvstratégiai sorozat: a Magyar nyelvű otthon és a MaTer – Pomozi Pétert és Pusztay Jánost kérdezi *Balázs Géza*.

Édes Anyanyelvünk. Fel. szerk.: *Grétsy László*. Kiadja az Anyanyelvűpolók Szövetsége. 2018. XL. 2. 24 old. – A tartalomról: *Balázs Géza*: Szívet cseréljen, aki hazát cserél... – Tompa Mihály szállóigék; *Büky László*: Szarva közt a tőgyét; *Horváth László*: Az azzal a szesszel életrajzához; *Balogh Judit*: Képzőművészeti rag, ragszerű képző; *Adamikné Jászó Anna*: Február 18., Jókai születésnapja lett a magyar széppróza napja; *H. Varga Márta*: Kütyüböjt; *Minya Károly*: Nyelvtantúra; *Elek Lőrinc*: Napi cuki és imbolgyó teherautó; *Zsíros Kartalim*: Virágok, rózsák; *Blankó Miklós és Mayer Péter*: Szó szót követ –Tegezés kontra magázás; *Balassi kardtársai* – Molnár Pállal beszélget *Balázs Géza*; *Horváth Viktória*: Óvodás és kisiskolás gyermekek beszédéről.

Édes Anyanyelvünk. Fel. szerk.: *Grétsy László*. Kiadja az Anyanyelvűpolók Szövetsége. 2018. XL. 3. 24 old. – A tartalomról: *Kerekes Barnabás*: Búcsú Wacha Imre tanár úrtól; *Balogh Júlia*: Szavak és viszonyjelentések; *Balázs Géza*: Idő és időtlenség; *Horváth László*: Szóhasználati meglepetések Jókaitól; *Grétsy László*: Hőscincér; *Büky László*: Kölykes fazár; *Mészáros Márton*: A mesékben gyógyító erő lakozik; *Balázs Géza*: A szállóige születése; „A nyelv művelés az életem egy részét jelenti” – Kemény Gábort kérdezi *Balázs Géza*; *Blankó Miklós* – *Mayer Péter*: Szó szót követ: megszólítás utáni írásjelhasználat.

„És emlékezzél meg az egész útról...” A Nekézsenyi Református Egyházközség és templom története az évfordulók tükrében. Szerk.: *Bánfalvi Lászlóné*. Községi Önkormányzat. Nekézseny 2016. 144 old.

Fancsaly Éva – Gúti Erika – Kontra Miklós – Molnár Ljubíc Mónika – Oszkó Beatrix – Siklósi Beáta – Žagar Szentesi Orsolya: A magyar nyelv Horvátországban. Szerk.: *Kontra Miklós*. Gondolat Kiadó – Media Hungarica Művelődési és Tájékoztató Intézet. Bp.–Eszék 2016. 309 old.

Farkas Ferenc – Vitéz Gábor: Barátokkal Sajóládon. Falutörténet 1387–2015. Dominium Könyvkiadó. Sajólád 2015. 201 old.

Farkas Zoltán: Kárpát-medence útikönyv. Kárpát-medence Intézet. Várpalota 2017. 456 old.

Fehér Viktor: Szokáskutatás Vércicán. Az egyházaskérik születési, házasságkötési és temetkezési szokásai. Fórum Könyvkiadó. Újvidék 2016. 250 old.

Fleisz János dr.: Nagyvárad művelődési élete 1940–1944. Litera Print. Nagyvárad 2017. 246 old.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2016. 2. 46 old. – A tartalomról: *Grozdits Károly*: Novák Ferenc 85 éves; *Fehér Anikó*: „... hallgasd népzeneink remekait a falun!”; *Hont Angéla – Káplár Gréta*: Édesanyám sok szép szava – gergyói családi kalandozások; *Fehér Anikó*: „A zenéről beszélgetni olyan, mint az építészettel eltáncolni”; *Wolfe, Thomas*: Egy vasárnap Mezőkövesden (1928); *Kóka Rozália*: Dokumentumok a bukovinai székelyek hazatéréséről, 1.; *Antal László*: A „hatkónyves” Szabadi Mihály; *Takács András*: Hommage à Bartók – Ünnepi est a zeneszerző születésének 135. évfordulójára; *Juhász Katalin*: Jakutia, a természetes ízek hazája; *Barta L. Tamás*: Társadalmi ideológia vagy nemzeti művészet?

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2016. 3. 46 old. – A tartalomról: *Rouse, Andrew*: Simply English – Angol népzene Magyarországon; *Juhász Erika*: „Véletlen embernek utolsó órája...” – Búcsú dr. Joób Árpádtól; *Takács András*: A Bihari, a Honvéd és „Tata” felvidéki szerepéről; *Bolya Mátyás*: Táncházt? Találkozó!; *Táncház Napja 2016*; *Horsa István*: „Annus néni daloskönyve” – Az ördöngösfüzesi Hideg Anna élete és dalai; *Liber Endre*: A Halmos Béla Program célja; *Kutszegi Csaba*: Gondolatok néptáncról – „Násztánc” ürügén; *Juhász Kristóf*: Gigantikus bőségtáncolást megőrzött; *Virágvölgyi Márta*: Vonós népzenei hagyományaink továbbélése I.; *Kutszegi Csaba*: A belső igény és a létkérdés; *Takács Gergely – Varga Sándor*: Mátyusföld és a Vág-Garam köze tánc kultúrája; *Kóka Rozália*: Dokumentumok a bukovinai székelyek hazatéréséről, 2.; *Fehér Anikó*: „A lélekmentő” – monográfia Kallós Zoltán kilencvenedik születésnapja alkalmából; *Juhász Katalin*: A szlovák identitás megélésének jelenkori formái a „Kerepesi-sziget” három településén: Ecsér, Csömör, Rákoskeresztúr; *Juhász Katalin*: Az ecséri lakodalom – szlovák és sváb ételek a Kerepesi-medencében I.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2016. 4. 46 old. – A tartalomról: *Szávai József*: Bosnyákok; Csak emlékszem a Néptáncosok szakmai háza? – *Grozdits Károly* beszélget Stoller Antallal; *Virágvölgyi Márta*: Vonós népzenei hagyományaink továbbélése; *Lelkes Zsófia*: A hagyományos táncok új szerepe a magyar színházban; *Kóka Rozália*: [A bukovinai székelyek] menekülés Magyarországra; *Gyetzai Zoltán*: Hagyományörzés kicsit másképpen – néhány gondolat egy színházról; *Kóka Rozália*: [A bukovinai székelyek] menekülés Magyarországra; *Gyetzai Zoltán*: Hagyományörzés kicsit másképpen – néhány gondolat egy színházról; *Halmi Zoltán*: Kétegyházi népművészek emlékére; *Juhász Katalin*: „Száz gombóc egy sorban” – szlovák, sváb, zsidó ételek a Kerepesi-medencében II.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2016. 5. 46 old. – A tartalomról: *Kiss Ferenc*: Ha ő nem lett volna... – Kallós Zoltán 90 éves; *P. Szabó Ernő*: Kallós Zoltán világának gazdasága; *Hetényi Milán*: „Volt egyszer egy Molnár utca, ott játszott a Kalamajka” – Nagymarosi András (1949–2016); *Fehér Anikó*: Járdányi Pál, a népzene kutató; *Virágvölgyi Márta*: Vonós népzenei hagyományaink továbbélése III.; *Török Ferenc*: Tükrös 30 – Beszélgetés Liber Endrével és jubiláló zenekarával; *Ferencziné Ács Ildikó*: Újra „szól a

figemadár” – a népzene tanár képzés múltja és jelene a Nyíregyházi Egyetemen; *Kutszegi Csaba*: „Csókolom őket” – Beszélgetés Zsuráfszky Zoltánnal; *Szász József Árpád*: A Téka jubileuma – kitapodták az első negyven évet; Városi népraiz, vagy kultúránk legmélyebb rétege? – Kunkovác Lászlóval beszélget *Grozdits Károly*; Bognár József emlékére; *Pávai István*: Kapcsolódásaim a Sóvidék népzenejéhez; *Kóka Rozália*: Dokumentumok a bukovinai székelyek hazatéréséről, 4.; *Juhász Katalin*: A gergyószentmiklósi örömeink kulináris hagyományai.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2017. 1. 46 old. – A tartalomról: *Simoncsics János*: Erdélyi kalandozások; *Jávorszky Béla Szilárd*: Felütés (Sebő Ferencről); *Szabó Kata*: Jávorszky Béla Szilárd: A magyar folk története; *Hortobágyi Ivett*: I. Nyugat-Európai Magyar Néptáncfesztivál Stuttgartban; *Péterbencke Anikó*: A Borozda negyven éve; *Kiss Ferenc*: Bartók, Kodály és a két Szokolay; *Kocsis Rózs*: A források tanonca II.; *Maácz László*: Tálasi István; *Molnos Péter*: Törvénytől sújtva – Gróf Batthyány Gyula ajándékalbuma a máriánosztrai börtönörnek; *Szatmári Ferenc*: A korondi Páll család. Magyar Örökség Díj – az erdélyi székely népi fazekasság elismerése; *Szentei Anna*: Élet a néptánc után – Novák Ferenc „Tata” a táncosok kibővített életjáradékáról; *Kóka Rozália*: Utam végén visszaneztek; *Simó Márton – Széki Soós János*: „Látom az életemet, nem igen gyönyörű...” III.; *Juhász Katalin*: Vízkereszt Koloferben; *Kóka Rozália*: 2017 – Szent László Emlékév; *Juhász Katalin*: Az erdélyi örömeink kulináris hagyományai III. Hűsvét.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2017. 2. 46 old. – A tartalomról: *Halász Péter*: Búcsú Antal Zoltántól Gyimesközéplek vak primásától; *Simoncsics János*: Erdélyi kalandozások II.; *Takács András*: A Csemadok országos fesztiválja (Zseliz); *Móser Ádám*: Alakváltozatok – Kiss Ferenc: Leánydicséző; *Maácz László*: A gyűjtésekről, utóljára; *Kocsis Rózs*: Kíméletes leányság I.; *Redő Juli*: Hogyan találtunk rá újra Losonci Jánosra; *Fehér Anikó*: Képzelt interjú Bartók Bélával; *Kóka Rozália*: Iskolába indulok, az élet iskolájába; *Simó Márton – Széki Soós János*: „Látom az életemet, nem igen gyönyörű...” IV.; *Szász József Árpád*: Dúvó zenekar – „Hátra van még a java”; *Laczkó-Albert Elemér*: Gyergyó háromszor; *Dsupin Pál*: Túl a vízen; *Kóka Rozália*: „Szent Lászlóruól az a regebeszéd...”; *Kovács Norbert „Cimbi”*: Láttalak, Barátom! (Balla Zoltán 1959–2017); *Juhász Katalin*: Szalonna I.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2017. 3. 46 old. – A tartalomról: *Kovács István*: Széki ének (Az utolsó tatárbetörés emlékére); *Simoncsics János*: „Ühüdv-rád-és-házahad-né-pé-re” – Halmos Béla emlékére; *Lőrincz Beáta – Andrásfalvy Bertalan – Pávai István*: Martin György emléktáblájának avatása; *Vágó Józsefné Grozdits Olga*: A Felvidéktől a Balaton-felvidékig I.; *Pozsony Ferenc*: Kibővült a választói Kallós-múzeum; *Kocsis Rózs*: Kíméletes leányság II.; *Kővágó Zsuzsa*: Emlékezés Maácz Lászlóra; *Fuchs Livia*: Nincs más; *Széki Soós János*: „Szék nélkül nincs az életem” – 50 éve készültek Korniss Péter első

széki táncház-fotói; *Szávai József*: „Allegro barbaro” – Jandó Jenő és a Muzsikás koncertje, Pécs 2017. május 30.; *Karácsony Zoltán*: Gondolatok a Legényverseny kapcsán; *Martin György*: A mezőségi sűrű legényesek védelmében; *Kóka Rozália*: Szent László a Képes Krónikában; *Szász Rozália*: A „Fekete Város”; *Kóka Rozália*: Utam végén visszanezék III.; *Juhász Katalin*: Szalonna II.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2017. 4. 46 old. – A tartalomból: *Bolya Mátyás – Fügedi János*: A magyar népzeneisképzés szakterületi megújítása és a képzési szintek szerinti harmonizációja; *Horsa István*: Az én Ördögösfüzesem; *Juhász Katalin*: Szent István tiszteletére, Halmos Béla emlékére – Gregorián és népének mise, imaóra és zarándoklat; *Vágó Józsefné Grozdits Olga*: A Felvidéktől a Balaton-felvidékig II.; *Szávai József*: „Kettőt egy golyóval...”; *Sánta Gergő*: Válasz Karácsony Zoltánnak a Legényverseny kapcsán; *Simoncsics János*: Moldvában, anno; *Martin György*: Emlékeim Kodályról; *Kocsi Rózsi*: Sötétedett, virradt; *Grozdits Károly*: A török népzene kutatója – Beszélgetés Sipos Jánossal; *Kóka Rozália*: Benedek apó Szent Lászlója; *Halász Péter*: Szent László Gyimesben – Kóka Rozália új könyve; *Köntös Szabó Zoltán*: Csóró statisztika a Kalotaszegi madonnában; *Kóka Rozália*: Utam végén visszanezék; *Juhász Katalin*: Látogatóban udmurt (votják) rokonainknál; *Juhász Katalin*: Izsevszki udmurt (votják) lakomák.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2017. 5. 46 old. – A tartalomból: *Karakas Zoltán*: Dunán innen, Lajtán túl... – Beszélgetés Schneider Herbert „Kaktusz” kölni primással; *Richter Pál*: Viszontválasz pontokba szedve Sánta Gergőnek; *V. Nagy Viktória*: „Ez a világ el fog tűnni” – Korniss Péter fotói a Nemzeti Galériában; *Tampu Krisztián*: A Szent László-hagyománykör mondáinak előfordulása a csángók körében; *H. V.*: Küllös Imola Erdélyi Zsuzsanna-díjas; *Kulcsár Tímea Ágnes*: Ötvös Györgyi: „Egyedül nem megy”; Az Év Tájháza a Boldogi; *Martin György*: Kinizsi tánca a XV. és XVI. szd.-i forrásokban; *Kocsis Rózsa*: Kacagjuk a semmit sokáig; *Grozdits Károly*: Hagyomány, szemiotika, Sámánok – beszélgetés a 75 éves Hoppál Mihállyal; Erdélyi Tibor 85 éves; *Fehér Anikó*: Lovász Irén: Női hang; *Bödök Gergely*: Darabka idő a Vlegyásza alatt; *Arany János*: Naiv eposzuk; *Kóka Rozália*: Utam végén visszanezék V.; *Juhász Katalin*: Pálinka.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly*. 2017. 6. 46 old. – A tartalomból: *Dávid Katalin*: Petrás Mária művészetéről; *Richter Pál*: Tízéves a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzeneisképzése; *dr. Vigh Andrea*: Tízéves a Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszéke; *Farkas Tamás*: Gyűjtékek a Gyergyói-medencében; *dr. Alföldy-Boruss István*: A népdalgyűjtő, népzenekutató Kodály; *Szávai József*: Kodály nyomában – Sebestény Márta és vendégei koncertjéről; *Halász Péter*: Szent László király emléke Moldvában; *Martin György*: Kinizsi tánca a XV. és XVI. századi forrásokban II.; *Kocsis Rózsa*: Nekem nem kell özvegy menyecske, lányom; Felvételi előtt – Horto-

bagyi Gyöngyvér néptáncművésszel beszélget *Kövágó Zsuzsa*; *Henics Tamás*: „Világítás” Magyarpalatkán; *Török Ferenc*: Nem spóroltuk meg a munkát; *Kóka Rozália*: Bukovina, Bukovina (részlet); *Halász Péter*: „Valami mindig összegyűjt münköt...” – Kóka Rozália könyvéről; *Hortiné dr. Bathó Edit*: Búcsú Hajas Tibor néptáncpedagógustól; *Juhász Katalin*: Variációk a pálinkára.

Fricz Tamás – Halmy Kund – Orosz Tímea: Az SZDSZ-jelenség. Liberalizmus Magyarországon a rendszerváltás idején. Antológia Kiadó. Bp. 2018.

Frigyesy Ágnes: Az Úr csodásan működik. Erdélyi nagy Tanúságtévők; Ferencz Béla Ervin OFM; Tökés István; Bíró János Antal OFM. Bp. 2017. 232 old.

Frigyesy Ágnes: Legyen meg a te akaratod. Embermentés a Gulágon és Burg Kastl-ban; Harangozó Ferenc szenvedésekkel teli életútja; Nyugat-Európa egyetlen magyar, keresztény gimnáziumát, tanári karát és diákjait lefegyvelő dosszié ismertetésével a kommunista diktatúra évtizedeiben. Bp. 2018. 192 old.

Frisnyák Sándor: A föld erejéből élünk. Történeti földrajzi tanulmányok. Nyíregyháza 2017. 239 old.

Frisnyák Sándor (szerk.): Szikszó földrajza. Kismonográfia. Nyíregyházi Egyetem. Nyíregyháza 2016.

Frühwirth Mihály – Vass Erika: Fiókok mélyéről: válogatás a vecsési németiség fényképeiből. Vecsés Város Német Nemzetiségi Önkormányzata. 2016. 371 old. és 300 fotó.

Füredi história. Helytörténeti folyóirat. Fel. szerk.: *dr. Rácz János*. Kiadja a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület. XV. 2017. 2. 40 old. – A tartalomból: *Rácz János*: Szomszédaink helynevei: Pécsely; *Tóth Bencze Tamás*: Adalékok a balatonfüredi fürdőhelyi társasági élet történetéhez; *Némethné Rácz Lídia*: Mesélő füredi sírkövek: Tagyosi Csapó József és Hollósi Fillep Alojza haláláig tartó szerelme; *Egervölgyi Dezső*: Balatonfüredhez kapcsolódó numizmatikai emlékek; *Fenyves Mária Annunziata*: A füredi nádas csöndesen zizzen; *Csizmazia Darab József*: A Balaton jegén...; *Tóth-Bencze Tamás*: Pótlás a „Balatonfüred emlékjelei” c. könyvhöz.

Gagy József – Dyekiss Virág: Hiedelemszövegek Székelyföldről. Gyűjtötte *Gagy József*. Szerk.: *Dyekiss Virág*. Fontes Ethnologiae Hungaricae XI. Bp.–Pécs. L’Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék. 2015.

Gali Máté: Berzeviczy Albert, a márványarcú miniszter. Szépművés Könyvek Kiadó. Bp. 2017.

Garda Dezső: A gyergyószentmiklósi közbirtokosság története. F&F International Kiadó. Gyergyószentmiklós 2017.

Összeállította: *Halász Péter*

A 2018. ÉV TARTALOMJEGYZÉKE

KÖSZÖNTÉS

Köszöntjük a XLVI. Országos Honismereti Akadémiát. Győr, 2018. július 2–6.

Borkai Zsolt: Polgármesteri köszöntő 3/3

ÉVFORDULÓK

Biernaczký Szilárd: Magyar László néprajzi gyűjtései. A jeles terepmunkás születésének 200. évfordulóján 6/3
Gyarmati János: Aki túl messzire ment. 150 éve született és 125 éve hunyt el Fenichel Sámuel 5/8

Kováts Dániel: „Aki nemzetének erkölcsét szebbíti, az hagy maga után hálálók fiaikat”. Kazinczy Gábor (1818–1864) 5/3

M. Lovas Krisztina: A pesti egyetemi ifjúság március 15-i ünnepségei a dualizmus évtizedei alatt III. (1899–1918) 1/3

Ménes András: Kétszáz éve született Semmelweis Ignác 4/3

Valentyik Ferenc: „A magyar irodalom George Sandja volt”. A száz éve halott Vay Sarolta írónőre emlékezzünk 4/5

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Bajcsy-Zsilinszky Endre: Mátyás király 6/10

Görgei Artúr: Folyamodvány Ferenc József császárhoz 1/11

Haan Lajos: Békéscsaba vidékéről és népéről 4/11

Jókai Mór: Nyílt szavak honunk fiatalságához 2/3

Móricz Zsigmond: „Abban a pillanatban” a sátoraljai helyi kisállomáson 5/15

Orczy Lőrinc: Búcsúzás Abaúj vármegye rendeitől 3/5

Gesztesi Enikő: Gondolatok a IV. Országos Hon- és Népismeret Konferenciáról (Szekszárd, 2017. november 17–19.) 2/4

Gráberné Bősze Klára: Egy elfelejtett magyar pedagógus, Krúdy Mária 1/12

Lukács László: Radetzky tanár úrról 1/17

Mihalovicsné Lengyel Alojzia: Történeti oktatási segédkönyv és riportkötet Levelekről 1/19

SORSKÉRDÉSEK

Csürös Csilla: Aki versenyt fut az idővel. Beszélgetés Csoma Gergely szobrászművésszel 6/18

Hajdara-Herczeg Hajnalka: Kilenc hónap Magyarlapdon 5/24

Halász Péter: Nyergestető. Egy régi-új nemzeti emlékhely tanulságai 5/31

Iancu Laura: A „katolikus” identitás a moldvai magyaroknál 6/

Kalina Veronika: Örökség és megőrzés egy kanadai magyar közösségben 5/18

Kiss Jenő: Megjelent „A moldvai magyar tájnyelv szótára” 6/41

Oláh-Gál Elvira: Gyimesi táj kaktuszokkal. Beszélgetés Halász Péter néprajzkutatóval 6/13

Pásztor Zoltán: Lőrinc Celesztin, a Csángó Rádió megalapítója 6/25

Sepsiszéki Nagy Balázs: Hét esztendő a havason 6/27

Székely András Bertalan: Nemzetpolitikai programok a külföldi magyarság megmaradásáért 5/17

FÓRUM

Karacs Zsigmond: Séták a honismeret forrásvidékein 3/7

Kemecsi Lajos: A néprajztudomány és a hungarikumok kapcsolata 1/21

Kováts Dániel: Kísért és tanít a múlt. Gondolatok egy emléknep és egy új könyv megjelenése alkalmából 1/27

Oltárcai Ferenc: Jobb sorsra érdemes romok a Káli-medencében 3/12

Zika Klára: „Honismeret nélkül nincs hazaszeretet”. Találkozás a „Prima Primissima” díjjal kitüntetett „Hazajáró” televíziós műsorszerkesztőjével, Kenyeres Oszkárral 1/31

HAGYOMÁNY

A. Gergely András: Betlehemek színes tárháza 6/45

Ament-Kovács Bence: Kéz–Mű–Remek. Nemzeti Szalon, 2018, Népművészet 5/34

Balázs Lívia: A víz szerepe a Rábaköz szokás- és hiedelemvilágában 3/14

Csukovits Anita: A népi vallásosság tárgyai megőrzésének jelentősége 4/20

Eperjessy Ernő: A pécsi ferencesek betleheme 1/36

Gelencsér József: A kisbíró 1/39

Gerencsér Péter: Hany Istók a vallásos és a tudományos világkép metszéspontján 3/20

Horváth Győző: A Rábaköz népzenei öröksége 3/35

Lukács László: Téli népszokások Székesfehérváron 6/44

Magyar Zoltán: Ibikusz darvai. „A bűn nem marad titokban” típusú mondák a magyar folklórbán 5/36

Udvarhelyi Nándor: Adalékok a csejstochowai Fekete Mária-kegykép Kárpát-medencei kultuszához 4/13

Vehrer Adél: A templomos-monda hagyományozása és továbbélése a Sokoróalján 3/30

KÖZGYŰJTEMÉNYEK

Ament-Kovács Bence: Lágerjártat. Utazó vagonkiállítás a szovjet kényszermunkatáborokba hurcoltak emlékére 2/20

Co : op – topotéka. Budapest Főváros Levéltára „A közösség mint lehetőség” elnevezésű nemzetközi programban (Összeállították: a topotékák adminisztrátorai) 3/44

Császtvay Tünde: A háború elviselhetetlen poétikája. A „Többes számban” mának szóló üzenetei 2/10

Filip Gabriella: Abaúji emberek – a határban és a kertben. Egykori parasztgazdaságok emlékei Zsiga László szikszói gyűjteményében 5/42

Hammerstein Judit: A „Hadifogoly magyarok a Nagy Hőbőruban” című kiállítás megnyitója 2/18
Holmár Zoltán: 150 éves a nyíregyházi Jósa András Múzeum 6/64

TERMÉS

Alexay Zoltán: A Szigetköz múltja és jelene 3/50
Barta Emil: Teljes élet egy díva árnyékában. Muráti (Murz) Frigyes, a reneszánsz ember 1/78
Bihari József: Miletz János, a sokoldalú tudós 1/70
Bodó Imre: Emlékezés Széles Lajosra 1/84
Bodó Imre: Levelek a Don-kanyarból 2/33
Bodó Imre: Uhl Antal, „az üldözöttek papja” 2/38
Farkas Ferenc: Lázár Gyula póttartalékos főhadnagy első világháborús emlékei 2/22
Fülöp László: Az olmtüzi egyetem magyar diákjainak neveiről (1590–1664) 4/36
Gläserné Nagyillés Anikó „Szenvedéseink tövise mellett örökké illatozó erényvirágok nyílnak”. A világháborúkra adott vallásos válaszok és a Jézus Szíve tisztelet 2/26
Godzsák Attila: Fejes István, a pap költő és polihisztor 4/73
Gönczi Ambrus: A második pesti löversenypálya 4/54
Gulyás Zoltán: Rónai András érdemei a XX. századi magyar térképészet történetében 1/80
Gutai István: „Éjjel kezem feltartom”. Részlet egy külöz szociográfiából 2/47
Kanász Viktor: A kanizsai sörfőzés kora újkori kezdetei 4/43
Karácsony István: A szigetközi Dunaremete–Magyaróvár hajóállomás története 3/70
Kerpel Péter József: Adalékok Gáti István (1749–1843) nyelvész és természettudós életéhez és munkásságához 4/45
Krisztián Béla: Bányászat hazánkban a kiegyezés után 1/46
Mándics Mihály: A bácskai bunyevácok 1/62
Merényi-Metzger Gábor: A „löcsei fehér asszony” születése 1/57
Merényi-Metzger Gábor: Az agárdi temető obeliszkje és az alatta nyugvó Nádasdyak 4/51
Metykó Béla: A „kétmázsás irodalomtörténet” elfeledett szerzője. Emlékezés Pintér Jenő (1881–1940) irodalomtörténészre 6/59
Mészáros Ádám: Egy evangélikus harangtorony építésének kísérlete Romhányban 6/54
Nevizánszky Gábor – Prohászka Péter: Nécsey József postamester, a régiséggyűjtő és múzeumalapító 1/71
Novák László Ferenc: „Uton vagyok, s nem vagy velem ...”. Petőfi Nagykőrösön 4/61
Pápai Tamás László: Egy elfeledett Kaesz Gyula-villa Pestszentlőrincen 4/ 57
Pifkó Péterné: Feichtinger Sándor, Esztergom jótévője 1/66
Prohászka Péter: A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat régészeti leltára és tevékenysége 4/29
Schön Mária: A hajósi svábok kitelepítése 2/40
Somfai Attila: Folyóvizek és urbanisztika a történeti és a mai Győr példáján 3/62
Szakáll Sándor: Magyarországon felfedezett ásványok 4/26

Szecsók Károly: Ferenczy László, az első világháború elfeledett hőse 2/25
Szilágyi Zita Mária: Jósika Júlia (Podmaniczky Júlia) ismeretlen versei 1865-ből 4/70
Tóth Vilmos: Takács József síremléke és a Mindszentszti Bay-sírok 3/ 73
Turán István: A kiskőrösi Szent József-plébániatemplom története 1/51
Valentyik Ferenc: Véres bíróválasztás Sáríban 1/60
Végső István: Mátyás serege és a halasi Fekete-hegy 6/48

A XLVI. Országos Honismereti Akadémia előadásai

Lanczendorfer Zsuzsanna: A víz a magyar népdalkincsben 6/61
Lukács László: Duna kétparti települések a történeti Magyarországon 5/45
Lukács Zoltán: Szent László, a vízfakasztó 5/54
Pesti János: A helytörténet-honismeret a pécsi nyelvészek munkásságában 5/74
Végső István: A Három Város zsidóságának sorsa. Kecskeméti izraeliták útja a halálkamrákig 5/67

ZSENGE TERMÉS

Andi Norbert – Angyal Réka – Molnár Eszter: Nepp Dénes, Szekszárd „aranykezü” szíjgyártója és bőrdíszművese 2/57
Bartha Éva: Gondolatok a XXII. Országos Ifjúság Honismereti Akadémiáról (Veszprém, 2017. november 2–5.) 2/53
Bíró Endre: Gyárak, gyárosok, sikertörténetek a Maros partján 2/67
Kecskés László Lóránt: Aradi iparosdinasztiák a XIX. második és a XX. század első felében 2/62
Kelemen Lilla Kornélia: Fekete Gyula, Érmihályfalva kovácsmestere 2/74
Szűcs Máté: Egy nagyváradi szücsmester a XX. században 2/76
Tóth Hanna: A putnoki kékfestő mesterség 2/79
Vratarics Adél: Gulyás Béla, az egri gyertyaöntő 2/72

KRÓNIKA

Abonyi András – B-Béres Viktória – Buczkó Krisztina: Az Év Algája, a Staurosirela grunowii 2/100
Antal László – Nyeste Krisztián: Az Év Hala, a balin 2/109
Barina Zoltán: Az Év Vadvirága, a kornistárnics 2/101
Bartha Dénes: Az Év Fája, a virágos kőrös 2/102
Bendík Béla: Gondolatok a XV. Ipoly Nap kapcsán 1/92
Bíró Rozália: Dánieliz Endre laudációja 1/106
Blazovich László: Egy mindszenti honismerő munkásságának elismerése. A dr. Ávéd János vezette praxis nyerte „Az Év Praxisa a Kárpát-medencében” díjat 5/82
Bodó Imre: Újabb Fekete István-emlékhelyet avattak Bakócán 5/80
Csendesné Bosits Éva: Ismét lesz „Ajka Századok”? Megalakult az Ajkai Helytörténeti Klub 5/81
Debreczeni-Droppán Béla – Halász Péter: Bartha Éva. Magyar Érdemkereszt, 2018 3/91
Debreczeni-Droppán Béla – Hála József: Történelmi Magyar Családok Emléknapja. Budapest, 2018. június 2. 6/79

Dukrét Géza: A Biblia nyomában 1/96
 Dukrét Géza: A XXIII. Partiumi Honismereti Konferencia 2/82
 Dukrét Géza: Halász Péter. Kóváry László-díj, 2018 3/93
 Fekete Imre: Dr. Mándics Mihály 90 éves 5/87
 Gaal Gergely: Mátyás Király Emlékév, 2018 6/73
 Glässer Norbert: Néprajzkutatók II. Makói Találkozója 2/87
 Hajdu Hajnalka – Szőnyegi Hajnalka: „A hely, ahol élünk”. Országos helyismereti szakmai konferencia 4/99
 H. P.: Kájoni János-díjasok a XVI. Csángó Napon (Csikszereda, 2017. november 12.) 1/108
 Halász Péter: Kalotaszeg múltjának aranybányása. A nyolcvanesztendő Sebestyén Kálmán köszöntése 6/97
 Horváth József: Csurgó Történelmi Parkkal várja az ezeréves évfordulót 6/88
 Jánosi Melinda: Színek az ibolyán innen és túl. Az Év Ásványa, a fluorit 2/93
 Kovácsné Faltin Erzsébet: Tájékozódás Dorozsmán 1/86
 Ormos Zsuzsanna: Alkotó honismerők Csongrád megyében 2/84
 Őrsi Julianna: Honismeret, helytörténet Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1/104
 Őrsi Julianna: Emlékezet határok nélkül. Helytörténeti kutatások Jász-Nagykun-Szolnok megyében 2/81
 Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: A 90 éves dr. Tóth Ferenc köszöntése 2/88
 Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: Beszámoló a Honismereti Szövetség Kárpát-medencei vetélkedőjéről 4/95
 Potápi Árpád János: Államtikári köszöntő 4/98
 Sárkány Viola: A Bocskai István Társaság díjjátadó ünnepe a romániai Bihardíószegen 1/90
 Selmeczi Kovács Ádám: Az Év Madara, a vándorsólyom 2/111
 Simon Gábor: Rásky Mihályné. Örökség Díj, 2018 3/97
 Simonik Péter: A régi könyvek szerelmese. Tapolcainé dr. Sárny Szabó Éva születésnapjának köszöntése 3/79
 Solti Gábor: Az Év Ásványi Nyersanyaga, az alginit 2/96
 Somfai Tiborné. Gárdonyi Géza-díj, 2018 3/97
 Surányi Dezső: Konferencia Csemőben Kovács Zoltán növénynevelő emlékére 1/94
 Szatmári Ferenc: A Székely Kapuk Napja (Márfalva, 2017. október 13.) 1/103
 Székely András Bertalan: Helyi elismerés honismereti munkáért. „Tóth Árpád-emlékermet” kapott Szmolica József Sándor 5/84
 Szel Győző: Az Év Rovara, az óriás szitakötő 2/107
 Tölgyesi József: Hogyan György veszprémi helytörténeti kutató 95 éves 4/ 103
 Varga György: Egy kis falu nagy napja. Újra avatott emlékmű és kert a csékúti első világháborús hősöknek 4/101
 Varga István: Mátyás-konferencia Kecskeméten 6/78
 Varga Róbert: Gondolatok a Szántódi Regionális Honismereti Találkozó után 6/85

Veres Gábor: Élő kulturális örökség a Mátra északi lábánál 6/82
 Végső István: Büszke Kiskun Tábora, 2009–2018 5/79
 Végső István: A XVII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencia. Gödöllő, 2018. április 20–22. 6/76
 Zsikó Zoltán: Az Év Tolna Megyei Civil Szervezete, 2017. Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület 3/95
A XLVI. Országos Honismereti Akadémia. Győr, 2018. július 2–6.
 Debreczeni-Droppán Béla: Víz és haza. Ünnepi megnyitó 4/75
 A Honismereti Akadémia kitüntetettjei
 Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem kitüntetésben részesültek 4/80
 Honismereti Munkáért Emlékéremmel kitüntettek 4/84
 Honismereti Emléklappal kitüntetettek 4/90
 A szekcióülések beszámolója
 Virágné Szalontay Judit: 1. szekció: A víz és az életmód 4/90
 Lancendorfer Zsuzsanna: 2. szekció: A vizek és a kultúra 4/92
 Kovacsics Imre: 3. szekció: Vizek – fürdők – idegenforgalom 4/93
In memoriam
 Andrásfalvy Bertalan: Kallós Zoltán emléke 3/81
 Csirmazné Cservenyák Ilona: Búcsú Laki-Lukács Lászlótól (1953–1917) 6/99
 Dankó József – Forróné Virág Zsuzsa: Minőség, hűség, teljesítmény. Emlékezés Kovács Lajosra (Pilis-csév, 1949. november 3.– Dorog, 2017. október 10.) 2/90
 Gábrriel Tibor: Nyomot hagyott maga után. Lantos Antal (1929–2018) 4/108
 Halász Péter: „Azok vagyunk, akik vagyunk!” Fajdalmas búcsú Kallós Zoltántól 3/85
 Kóka Rozália: Albert Gábor emlékezete 2/91
 Krutsay Miklós: Dr. Mészáros István emlékezete 1/112
 Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: A makói honismeret szerény eminenciása. Meghalt Siket István László (1934–2018) 4/109
 Tölgyesi József: Emlékezés Huszár Jánosra (1924–2017) 1/111
 Vasvári Zoltán: Elhunyt Szilárdfy Zoltán művészettörténész, címzetes esperes 4/105
KÖNYVESPOLC
 A. Gergely András: A makulátlanság őszinte hitében 5/91
 Bakó Endre: Debreceni élclapok 3/112
 Bánkiné Molnár Erzsébet: Két könyv a Jászok Egyesületéről 3/110
 Bárh János: A szekszárdi Alsóváros emlékezete 2/120
 Bihari József: Tápiógyörgye képes története 6/102
 Borsos Árpád: Hommage à Serényi Árpád 2/122
 B. Szabó Márta: Ipolyság története dióhéjban 3/104
 Csáky Károly: Egy hézagpótló vallástörténeti monográfiáról és szerzőjéről 3/106
 Csenedesné Bosits Éva: Lexikonnal gyarapodott Ajka 4/113

- Dukrét Géza: Történeti tanulmányok Erdélyről, a Partiumról és Nagyváradról 3/103
- Filep Antal: Egy reformkori könyv Erdélyről 6/108
- Gábrriel Tibor: Városunk – Budapesti Honismereti Híradó 5/106
- Gesztesi Enikő: Mozaikok az Egyed Antal Honismereti Egyesület negyedszázados működéséből 3/108
- Gy. Lovassy Klára: Régészeti olvasókönyv Kőszegről 3/105
- Halász Péter: Kóka Rozália új mesekönyve 1/120
- Harangozó Imre: Szeretettel paraszt őseink emlékére 1/122
- Horváth Géza: Tatabányai perek 1956 után 4/114
- Imre Lászlóné: Tanulmánykötet „az ezerarcú vasút”-ról 5/94
- Kaczián János: Bonyhád lexikona 5/95
- Kiss András: Töredékek Sós-kút múltjából 5/89
- Kissné Kovács Adrienne: Gondolatok Kunkovác László új könyvéről 1/118
- Koczó József: Eklézsiatörténet a Duna mentéről 6/105
- Kovács Sándor: Magyarok szovjet munkatáborokban 2/114
- Krisztián Béla: Bányászok vallomásai 4/111
- Lőkös Péter: Hiánypótló nyomdatörténeti bibliográfia 6/107
- Lukács László: A magyar népismeret előfutárai és klasszikusai 2/119
- Máriás József: ES–albumok. Szellemi utazás a csodák földjén 3/99
- Novák László Ferenc: Barabás László könyve ünnepeink népi színházáról 3/116
- Pálmány Béla: Olcsvaapáti története 5/98
- P. Forgács Zsuzsanna: Várpalotai bányász hagyományok 4/111
- Selmeczi Kovács Attila: A Jászkunság és a Nagy Háború 2/115
- Selmeczi Kovács Attila: Párhuzamos útinapló Kazinczy rabságáról 5/97
- Selmeczi Kovács Attila: Centenárium emlékkönyv a gyöngyösi tűzvészről 5/100
- Stekovics Rita: Északi tájak, falvak, városok – és a nép, ahogy eddig nem ismertük 6/103
- Szendé László: Színvonalas monográfia Dunakeszi történetéről 3/113
- Valentyik Ferenc: Gyóni Géza válogatott írásai a Bácskai Hírlap 1913-as évfolyamából 2/117
- Valentyik Ferenc: Könyv és kiállításvezető egy munkaszolgálatos naplójából 5/101
- Várhelyi Gyula: Folia Collecta. A sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény könyvsorozata 1/115
- Varga Gábor: Szűcs Béla visszaemlékezései hadifogságára 2/116
- Viczián István: Tanulmánykötet a báró Podmaniczky családról 3/107
- Viga Gyula: Két könyv Cigándról Sőregi János naplójából 5/103
- Honismereti bibliográfia (Összeállította: Halász Péter) 1/124
- Honismereti bibliográfia (Összeállította: Halász Péter) 2/124
- Honismereti bibliográfia. Válogatás a Győr-Moson-Sopron megyéről megjelent honismereti vonatkozású könyvekből (2012–2017) (Összeállította: Némáné Kovács Éva) 3/121
- Honismereti bibliográfia (Összeállította: Halász Péter) 4/119
- Honismereti bibliográfia (Összeállította: Halász Péter) 5/111
- Honismereti bibliográfia (Összeállította: Halász Péter) 6/110
- Honismereti évfordulónaptár, 2019. (Összeállította: Halász Péter) 5/118
- A Honismereti Szövetség országos honismereti-helytörténeti pályázata 4/126
- A Magyar Emlékekért a Világban Egyesület (MEVE) rendezvényei a 2018. év I. félévében 1/126
- A Magyar Emlékekért a Világban Egyesület (MEVE) rendezvényei a 2018. év II. félévében 5/126
- A Magyar Kultúra Napja 2019, XXIII. pályázat 5/124
- Helytörténeti pályázat 6/126

HÍREK

- Adatbázis az elhurcoltakról 2/128
- A hazai állattenyésztés címere a szürke marha 6/47
- A Kodály-módszer Kínában 6/63
- Alapkötetétel a Göcseji Múzeumban 5/88
- A római uralom után is használták a fenékpusztai erődöt 1/35
- Ápolják az Árpád-ház emlékét 4/10
- Átadták a Prónay-kilátót a Romhányi-hegyen 1/45
- Átadták a Kazinczy-díjakat 4/117
- Átadták a Magyar örökség díjakat 5/44
- Budapest a második legszebb város 4/19
- Csanáddal bővült Csongrád megye neve 1/35
- Dokumentálják a szegedi nagytájat 5/128
- Előkerült egy újabb Szent László falkép 1/35
- Emlékezés a Regnum Marianumra 6/101
- Felavatták a vereckei oltárkövet 3/120
- Felhívás. Kalotaszeg kincsei – Jótékonyági könyvvásárlás 4/12
- Felújították a csikszentdomokosi Márton Áron Múzeumot 6/125
- Felújították Berzsenyi Dániel síremlékét 4/128
- Félméteres állkapocs 3/119
- Fertő-táj – fejlődő világörökség 3/119
- Folytatódik Szulejmán sírkomplexumának feltárása 1/128
- Hallgatni Arany! 3/120
- Ideje az építésnek – A Rómer Flóris-terv eredményei 4/118
- Ismét megnyílt Pécs patikamúzeuma 1/128
- Jászsági Civil Vándordíj, 2018 6/47
- Jeles honismerők kitüntetése 5/16
- Jubilál a Fővárosi vízművek 4/116
- Jutalom a lábvért megtalálójának 2/78
- Kápolna Mikes Kelemen zágoni tölgyfájából 6/12
- Kelta örökség Várhelyen 5/125
- Kitüntetett honismerők 2/9
- Kolozsváron felavatták a Vallásszabadság Házát 5/117
- Könyvek és film a nehéz időkről 2/52
- Közös pályázat világörökségre 1/50
- Magyar örökség Díjasok 4/117
- Megkezdődött a Kis-Balaton természeti rehabilitációja 3/120
- Megújul a marosvásárhelyi vártemplom 6/63

Megújult a fóti plébániatemplom 3/120
Megújult a harangláb Farmason 4/42
Megújult a füzéri vár és a Károlyi-kastély 4/72
Megújult az „Öspörös” bácsi göllei síremléke 6/9
Mi vagyunk a nemzetiségeink is 6/9
Modern városok program Sopronban 3/119
Otthonról haza 5/128
Őspanda Rudabányáról 3/119–120
Ritka lelet Derecske határában 6/9

Somoskő és Somoskőújfalú: hazatért faluk 4/117
Támogatás a Rába vizes élőhelyeinek 3/119
Trianon hatásai alulnézetből 5/125
Trianon Múzeum – 23 óra 59 perc 2/80
Új magyar rekord: 326-an táncolták egyszerre a „mikepércsi csárdás”-t 6/125
Védelmet kapnak a balatoni halak 4/118
Világörökségi szintre emelik a Hortobágyot 4/118
Összeállította: *Selmeczi Kovács Attila*

HÍREK

Új magyar rekord: 326-an táncolták egyszerre a „mikepércsi csárdás”-t. Magyar rekordot állítottak fel a néptáncosok 2018. augusztus 17-én délután Debrecen főterén: Béres András legendás, 1950-ben született koreográfiját, a *mikepércsi csárdást* 326-an táncolták egyszerre a Nagytemplom előtt. Béres András néprajzkutatóra, a Déri Múzeum egykori igazgatójára, a Debreceni Népi Együttes egyik alapítójára, művészeti vezetőjére, néptánc-koreográfusra, a virágkarnevál megálmodójára születésének 90., halálának 25. évfordulójának évében egész éves programsorozattal emlékeznek tisztelői. A *mikepércsi csárdás* koreográfiája 1950-ben készült Béres András néprajzi gyűjtései nyomán. A tánc évtizedeken át volt nyitászám a Debreceni Népi Együttes műsorainak, majd egy időre feledésbe merült. Mikepércsen azonban újra „felfedezték” az alkotást, ami mára a település egyik jelképévé vált. 2009-ben pedig – rekordot elérve – 318 táncos ropta egyszerre a mikepércsi sportpályán a csárdást. Debrecenben több mint húsz település táncosai vettek részt a különleges produkcióban. A zenés-táncos rekordkísérlet sikerült, Béke Balázs, a magyar rekordok hivatalos regisztrátora bejelentette: Debrecenben 326-an ropták a *mikepércsi csárdást*, ezzel új magyar rekord született – írta az MTI.

* * *

Felújították a csíkszentdomokosi Márton Áron Múzeumot. Csíkszentdomokoson, Márton Áron szülőfalujában szombaton felavatták a gyulafehérvári püspök előtt tisztelgő, felújított múzeumot. A helyi önkéntesek által létrehozott intézmény a Márton Áronról készített román titkosszolgálati feljegyzéseket bemutató résszel és interaktív elemekkel bővült. A megnyitón az MTI szerint Potápi Árpád János nemzetpolitikáért felelős államtitkár beszélt a püspök hősiességéről és tevékenységéről, kiemelve, hogy ellenállt a kommunista rendszernek. (LZ. Magyar Hírlap, 2018. aug. 27. 12. old.)

HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZAT

A Honismereti Szövetség és a Magyar Nemzeti Múzeum

HELYTÖRTÉNETI PÁLYÁZATOT HÍRDET

AMATŐR KUTATÓK SZÁMÁRA

**Szent István király kultusza a XX. században
témában**

A pályázat beküldési határideje: 2019. április 30.

1938-ban országos ünnepekkel emlékeztek meg Szent István halálának 900. évfordulójáról. A Szent István Emlékévhez kapcsolódóan került sor a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus megrendezésére, amelyet számtalan további rendezvény és megemlékezés követett. Ezek közül országos jelentősége miatt is kiemelkedik Szent István ereklyéjének, a Szent Jobbnak az országjárása.

A rendezvénysorozat komoly előkészületek után 1938. május 31-én az ereklye esztergomi útjával vette kezdetét. A Szent Jobb számára egy különleges, a magyar szentek alakjaival díszített vagonot készítettek, amely különvonatként – a köznyelvben *Aranyvonat* – vitte el az ereklyét az ország különböző településeire, ahol ünnepélyes külsőségek közepette fogadták, bizonyos helyeken közszemlére tették, illetve szentmisét tartottak a tiszteletére, ugyanakkor az áthaladó szerelvényt a kisebb településeken is feldíszített állomások és tisztelegés fogadta. Az országjárás során a Szent Jobbot Mészáros János érseki helytartó, a Szent Jobb őre kísérte, de több utazáson Angelo Rotta pápai nuncius, illetve Serédi Jusztinián hercegprímás is részt vett.

1938. május 31. és 1938. július 7. között a Szent Jobb több körutat téve az alábbi településeken állt meg hosszabb időre: Esztergom; Székesfehérvár; Kaposvár – Zalaegerszeg – Nagykánizsa – Pécs – Bátaszék – Baja – Szekszárd; Vác; Győr – Hegyeshalom – Pápa – Szombathely – Sopron; Kiskőrös – Kalocsa – Kiskunhalas – Kiskunmajsa – Kiskunfélegyháza – Szeged – Hódmezővásárhely – Kecskemét; Cegléd – Abony – Szolnok – Békéscsaba – Gyula – Szajol – Püspökladány – Debrecen – Nyíregyháza – Füzesabony – Mezőkövesd – Eger – Gyöngyös – Hatvan.

1939. április 29. és május 13. között a Szent Jobb három újabb körutat tett, ezúttal a felvidéki településekre: Albertfalva – Martonvásár – Velence – Dinnyés – Székesfehérvár – Várpalota – Veszprém – Pannonhalma – Győr – Komárom – Érsekújvár – Bánkeszi – Léva; Vác – Ipolyság – Balassagyarmat – Losonc – Rimaszombat – Rozsnyó – Tornalja – Rimaszécs – Pásztó – Hatvan – Aszód – Gödöllő; Miskolc – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Perbenyik – Csap – Ungvár – Munkács – Beregszász. A Szent Jobb és az *Aranyvonat* utolsó útján 1941-ben a Szent László Hét rendezvényei keretében Nagyváradra látogatott, visszaútján több települést érintett: Nagyvárad – Biharpüspöki – Biharkeresztes – Berettyóújfalu – Sáp – Báránd – Püspökladány.

PÁLYÁZNI LEHET

A Szent Jobb, illetve az *Aranyvonat* helyi fogadását, eseményeit, illetve azok előkészületeit és visszhangját bemutató eredeti anyaggyűjtésen alapuló dolgozatokkal, amelyek

- kiterjednek egy-egy település vagy megye, illetve egyházmegye eseményeinek bemutatására;
- közgyűjteményekben (levéltár, múzeum, könyvtár) fellelhető, valamint magánkézben lévő emlékekre támaszkodnak;
- felhasználnak nyomtatott (szórólap, plakát, képeslap, sajtó stb.), írott és képi forrásokat.

PÁLYÁZATI FELTÉTELEK

- A pályázaton nem vehetnek részt, akik közgyűjtemények (múzeumok, könyvtárak vagy levéltárak), illetve történelemmel foglalkozó tudományos intézetek munkatársai és olyan oktatók, akik a történelem valamely korszakával hivatásszerűen foglalkoznak.

- A pályázat minimális terjedelme 15 gépelt oldal (30 000 leütés). A pályázatot a felhasznált források jegyzékével és hivatkozási jegyzetekkel (ld. lábjegyzet vagy végjegyzet) kell ellátni és mellékletekkel (fénykép- és dokumentummásolatok, beszédek és újságcikkek teljes leiratai, szóbeli visszaemlékezések hangfelvételének gépiratai stb.) egészíthetők ki, melyek azonban a terjedelemben nem számítanak bele.

- A pályázatra olyan munkák küldhetők be, amelyek helyszíni gyűjtéseken, történeti, egyházi és állami levéltári forrásokon és könyvtári kutatásokon, szemtanúk visszaemlékezéseire alapuló eredeti ismeretanyagot tartalmaznak.

- A pályázatra nem adható be megjelent vagy kiadás alatt álló, más országos pályázaton szerepelt, illetve ott helyezést elért dolgozat.

- Összefüggő munkát részenként nem lehet beadni. A hangszalagon vagy digitális eszközön rögzített anyagokat írásban is be kell adni.

- A pályázatra mindkét kategóriában beküldhetők egyéni, társszerzős, illetve csoportos munkák. Egy pályázó több pályamunkát is beküldhet.

- A határidő után érkezett pályamunkákat nem tudjuk elfogadni.

PÁLYADÍJAK

I. díj: 150 000.-Ft

II. díj: 100 000.-Ft

III. díj: 50 000.-Ft.

A díjazásban nem részesült, de színvonalas dolgozatokat a bírálóbizottság tárgyutalomban vagy dicséretben részesíti.

Nyilvános eredményhirdetés

2019 júniusában

**ünnepi díjátadó keretében, illetve a Honismeret 2019/3. számában,
valamint a Honismereti Szövetség és a Magyar Nemzeti Múzeum honlapján**

EGYÉB TUDNIVALÓK

- A pályázat jelíges. A pályázó külön borítékban közölje nevét, pontos címét, telefonszámát, e-mail címét, az életkorát és foglalkozását. A borítékon és a pályázat címdoldalán is kérjük feltüntetni a JELIGÉT.

- A pályázatot egy példányban kérjük beküldeni és nem szükséges beköttetni.

- A dolgozat beérkezéséről csak megcímzett és felbélyegzett válaszböríték esetén tudunk értesítést küldeni.
- A pályázat eredményéről írásbeli értesítést csak a díjazottak kapnak.
- A díjak odaítéléséről szakmai zsűri dönt, a pályamunkákról készült bírálatok nem publikusak, lektori véleményként nem használhatóak.
- Ha a díjazott pályamunka később nyomtatásban megjelenik, a szerző köteles feltüntetni azt, hogy a dolgozat részt vett a Honismereti Szövetség és a Magyar Nemzeti Múzeum XX. 2019. évi *Szent István király kultusza a 20. században* című pályázatán.
- A beérkezett pályázatokat a Honismereti Szövetség a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Adattárában helyezi el.
- A pályázattal kapcsolatban információt kérhetnek a 06 1-327-77-61 telefonszámon *Végő István* titkártól.
- A pályázatot az alábbi címre küldjék:

**Honismereti Szövetség
1370 Budapest, Pf. 364.**

Budapest, 2018. december 10.

Megrendelőlap

Megrendelem a Honismeret című folyóiratot ..... példányban.

Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név: ..... irányítószám: .....

Cím: .....

Az előfizetés díja egy évre: 1980,-Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismeret Szövetség címére visszaküldeni:

1370 Budapest, Pf. 364. Tel./fax:327-77-61

Dátum: .....

.....

aláírás

Felvidéki templom alakú betlehem a XIX. század végéről
(Néprajzi Múzeum, Budapest, leltári szám: 68.120.23; A.Gergely András cikkéhez)

560 Ft

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA
EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Nemzeti Kulturális Alap

*A csinódi kápolna harangja „A GYARAPODÓ MAGYARSÁGÉRT” felirattal
(Sepsiszéki Nagy Balázs cikkéhez, a szerző felvétele)*